

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ümit Yasin AY TAR

ZORUNLU OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ümit Yasin AY TAR

ZORUNLU OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ

Danışman

Doç. Dr. Bilge BİNGÖL SCHRİJER

Kamu Hukuk Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ümit Yasin AYTAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Özgür AYDIN (İmza)

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Bilge BİNGÖL SCHRİJER (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Burak ERECE (İmza)

Tez Başlığı: Zorunlu Okul Öncesi Eğitimin Hukuki Çerçevesi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 04/02/2025

Mezuniyet Tarihi : 10/04/2025

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Zorunlu Okul Öncesi Eğitimin Hukuki Çerçevesi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Ümit Yasin AYTAR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

0 7 / 0 4 / 2025

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Ümit Yasin AYTAR
Öğrenci Numarası	202252028816
Anabilim Dalı	Kamu Hukuku
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Bilge BİNGÖL SCHRİJER
Doktora Tez/Yüksek Lisans Tez/Dönem Projesi Başlığı	Zorunlu Okul Öncesi Eğitimin Hukuki Çerçevesi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2627808749
Rapor Tarihi	28.03.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %3 Alıntılar dahil: %28
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 166 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Bilge BİNGÖL SCHRİJER İmza	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
TEŞEKKÜR / ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM OKUL ÖNCESİ EĞİTİM OLGUSU

1.1. Kavramsal Analiz.....	3
1.2. Okul Öncesi Eğitimin Amacı.....	7
1.3. Okul Öncesi Eğitimin Önemi.....	9
1.4. Dünyada Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi	13
1.5. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi.....	23
1.5.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Okul Öncesi Eğitim	23
1.5.2. Cumhuriyet Döneminde Okul Öncesi Eğitim	27
1.5.2.1. Erken Cumhuriyet Devrinde (1923-1950) Okul Öncesi Eğitim.....	28
1.5.2.2. 1950-2000 Yılları Arasında Okul Öncesi Eğitim	31
1.5.2.3. 2000 Yılı Sonrasında Okul Öncesi Eğitim	34
1.5.2.4. Kalkınma Planlarında Okul Öncesi Eğitim	35
1.5.2.5. Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilatında Okul Öncesi Eğitim	37
1.5.2.6. Cumhuriyet Dönemi Okul Öncesi Eğitimine İlişkin Değerlendirme	38

İKİNCİ BÖLÜM TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI VE YASAL DAYANAKLARI

2.1. Okul Öncesi Eğitim Hakkında Yasal Düzenlemeler	41
2.1.1. Ulusal Mevzuat.....	41
2.1.2. Uluslararası Mevzuat.....	44
2.2. Okul Öncesi Eğitim Veren Kurumlar	46
2.2.1. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Kurumlar.....	47
2.2.1.1. Anaokulları	47
2.2.1.2. Ana Sınıfları	48
2.2.1.3. Uygulama Sınıfları	48
2.2.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Kurumlar	49
2.2.2.1. Kreşler	50
2.2.2.2. Gündüz Bakımevleri.....	50
2.2.3. Okul Öncesi Eğitim Veren Diğer Kurumlar.....	50
2.2.3.1. Özel Sektör İşverenlerince Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları.....	50
2.2.3.2. Kamu Kurumları Tarafından Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları.....	53
2.2.3.3. Üniversiteler Tarafından Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları	55
2.2.3.4. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları.....	56

2.2.3.5. Belediyeler Tarafından Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları.....	59
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN ZORUNLULUĞU

3.1. Zorunlu Eğitim.....	62
3.1.1. Dünya’da Zorunlu Eğitimin Gelişimi.....	64
3.1.2. Türkiye’de Zorunlu Eğitimin Gelişimi.....	68
3.1.3. Zorunlu Eğitime Karşı Çıkan Görüşler	74
3.2. Okul Öncesi Eğitimin Zorunlu Olmasından Etkilenecek Süjeler	77
3.3. Okul Öncesi Eğitimin Zorunluluğuna İlişkin Eğitim Doktrinindeki Tartışmalar.....	79
3.4. Zorunlu Okul Öncesi Eğitime İlişkin Hukuki Tartışmalar	83
3.4.1. Ebeveynlerin Çocukların Erken Eğitimini Şekillendirme Özerkliği /Hakkı.....	84
3.4.1.1. Uluslararası Hukukta Ebeveyn Hakları	85
3.4.1.2. Ulusal Hukukta Ebeveyn Hakları	86
3.4.1.3. Okul Öncesi Eğitim Döneminde Ebeveyn-Devlet İş Birliği	90
3.4.2. Eğitime Erişimde Devletin Rolü	91
3.4.2.1. Devletin Egemenliğinden Kaynaklanan Vatandaşını Yetiştirme Hakkı veya Yetkisi.....	92
3.4.2.2. Cumhuriyetçilik Açısından Okul Öncesi Eğitim	93
3.4.2.3. Devletin Uluslararası Hukuk Kapsamındaki Sorumluluğu	95
3.4.3. Çocukların Eğitim, Gelişim ve Özerklik Hakları.....	97
3.4.3.1. Bir İnsan Hakkı Olarak Çocuğun Üstün Yararı İlkesi ve Çocuğun Gelişim Hakkı.....	97
3.4.3.2. Çocukların Dinlenilmesi İlkesi ile Ebeveyn Kontrolü Arasında Denge	98
3.4.3.3. Okul Öncesi Eğitim, Ayrımcılık Yasağı ve Fırsat Eşitliği	99
3.4.4. Devlet, Ebeveyn ve Çocuğun Çatışan Hak ve Yetkilerinin Dengelenmesi	100
3.4.4.1. Endoktrinasyon Yasağı	102
3.4.4.2. Zorunluluk İlkesi	107
3.4.4.3. Ölçülülük İlkesi	110
3.4.4.4. Demokratik Toplumun Gerekleri.....	113
3.4.4.5. Okul Öncesi Eğitime Yönelik Dünya’daki Yargı Kararları	115
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	122
ÖZGEÇMİŞ	149

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yaşa Göre Küçük Çocukların Okullaşma Oranları (2022)	40
---	----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Okul Öncesi Eğitimin Parasız ve/veya Zorunlu Olduğu Ülkeler	20
Tablo 1.2. Okul Öncesi Eğitimde Okul-Öğrenci-Öğretmen Sayısının Yıllar İçindeki Değişimi.....	38

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği	K.	Karar
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı	m.	madde
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	METK	14.06.1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu
AYM	Anayasa Mahkemesi	No.	Sayı
AİHS	İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi	OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
B.	Başvuru	Örn.	Örneğin
BM	Birleşmiş Milletler	ÖÖKK	08.02.2007 tarihli ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu
Bs.	Basım	RG	Resmî Gazete
C.	Cilt	s.	sayfa
CGK	Ceza Genel Kurulu	S.	Sayı
çev.	Çeviren	ss.	sayfa aralığı
D.	Dairesi	T.	Tarih
Dan.	Danıştay	TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Der.	Derleyen	TMK	22.11.2022 tarihli ve 24607 sayılı Türk Medeni Kanunu
E.	Esas	TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
Ed.	Editör.	UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
H.D.	Hukuk Dairesi	UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
ISCED	Uluslararası Eğitim Standartları Sınıflandırılması	v	versus (karşı)
İEK	05.01.1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu	Yarg.	Yargıtay

ÖZET

Zorunlu eğitimden söz edildiğinde akla ilk olarak temel eğitim gelse de günümüzde zorunlu eğitim süresinin arttırılması genel eğilimi oluşturmaktadır. Bu kapsamda temel eğitimin yanında okul öncesi eğitim ve ortaöğretimin de zorunlu eğitim kapsamına alındığı görülmektedir. Ülkemizde 4+4+4 eğitim sistemine geçilmesi ile zorunlu eğitimin süresi 8 yıldan 12 yıla çıkarılmış ancak okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alınmamıştır.

Okul öncesi dönemin çocukların zihinsel ve bedensel gelişiminin en hızlı olduğu dönem olması, okul öncesi eğitime yapılan yatırımın getirisinin diğer eğitim kademelerine göre çok yüksek olması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının hedeflenmesi gibi nedenler okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması tartışmalarını beraberinde getirmektedir.

Zorunlu okul öncesi eğitim genel olarak eğitim doktrini tarafından ele alınmış konunun hukuki boyutu göz ardı edilmiştir. Oysaki zorunlu okul öncesi eğitimde devlet, ebeveyn ve çocuk olmak üzere üç süje bulunmakta olup bu süjeler arasındaki hak ve yükümlülüklerin yarışması ortaya çıkmaktadır. Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesinde devletin vatandaşını yetiştirme yetkisi, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme hakkı ve çocuğun eğitim ve gelişme haklarının çatışması durumu söz konusu olmaktadır.

Çalışmada bu üç süjenin sahip olduğu hak, yetki ve sorumluluklar ile bu hak, yetki ve sorumluluklar arasındaki çatışmalar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi eğitim, Zorunlu eğitim, Erken çocukluk eğitimi, Ebeveyn hakları, Çocuk hakları, Devletin eğitim ödevi.

SUMMARY

LEGAL FRAMEWORK OF COMPULSORY PRE-SCHOOL EDUCATION

When compulsory education is mentioned, the first thing that comes to mind is basic education, but today, the general tendency is to increase the duration of compulsory education. In this context, it is seen that in addition to basic education, pre-school education and secondary education are also included in the scope of compulsory education. With the transition to the 4+4+4 education system in our country, the duration of compulsory education has been increased from 8 years to 12 years, but pre-school education is not included in the scope of compulsory education.

The fact that the pre-school period is the period when children's mental and physical development is the fastest, the return on investment in pre-school education is much higher than other levels of education, and the aim of ensuring equality of opportunity in education brings about discussions on including pre-school education within the scope of compulsory education.

Compulsory preschool education has generally been addressed by the education doctrine and the legal dimension of the issue has been ignored. However, in compulsory preschool education, there are three subjects, namely the state, the parent and the child, and it emerges as a result of the conflict of rights and obligations between these subjects. In making preschool education compulsory, there is a conflict between the state's authority to raise its citizens, the parents' right to raise their children and the child's right to education and development.

In the study, the rights, powers and responsibilities of these three subjects and the conflicts between these rights, powers and responsibilities were evaluated also by taking into account the decisions of the European Court of Human Rights.

Keywords: Pre-school education, Compulsory education, Early childhood education, Parental rights, Children's rights, State's educational duty.

TEŞEKKÜR / ÖNSÖZ

Son yıllarda okul öncesi eğitime verilen önem artmasına rağmen halen istenilen okullaşma oranına ulaşılmış değildir. Ayrıca hemen hemen benzer işleri yapan ancak farklı kamu ya da özel kurumlara bağlı olan çeşitli okul öncesi eğitim kurumlarının bulunması dağınık ve karmaşık bir sistemin doğmasına yol açmıştır. Bu çalışmada mevzuat hükümleri ve yargı kararları değerlendirilerek ülkenin okul öncesi eğitim politikasına katkıda bulunmaya çalışılmıştır. Okul öncesi eğitimin gelişmesini ve yaygınlaşmasını böylece çocukların eğitim hakkına erişiminin kolaylaşmasını amaçlayan “Zorunlu Okul Öncesi Eğitimin Hukuki Çerçevesi” adlı tez çalışmasının hukuk ve eğitim literatürüne katkı sağlamasını temenni ederim.

Tezin hazırlanması sürecindeki katkılarından dolayı tez danışmanım Doç. Dr. Bilge BİNGÖL SCHRİJER’e şükranlarımı sunarım.

Son olarak her zaman bana destek olan annem Gülşen AYTAR’a babam Salih AYTAR’a ve teyzem Gülfidan İYİM’e; araştırma sürecindeki katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Muradiye ÇEVİKÇELİK’e, Millî Eğitim Uzmanı Dr. Fatma YAVUZ BAYATLI’ya, Yargıtay Tetkik Hâkimi Şirin KOÇAK’a ve Emre Can ÇOBAN’a teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Okul öncesi eğitim dönemi insanın yaşamında kritik bir evredir. Bu nedenle okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması yarım yüzyılı aşkın bir süredir eğitim gündeminde olmasına rağmen halen somut adımlar atılmamıştır. Ülkemizde eğitim hukuku alanında yapılan çalışmaların azlığı bu hususta da kendini göstermiş ve zorunlu okul öncesi eğitimin yalnızca eğitim boyutu ele alınmış, konunun hukuki boyutu göz ardı edilmiştir. Okul öncesi eğitimin önemi ve yapılan çalışmaların azlığı neticesinde konunun hukuki boyutunun incelenmesini, devlet, ebeveyn ve çocukların okul öncesi eğitime ilişkin hak ve yükümlülüklerinin her bir süje için ayrı ayrı ele alınmanız zorunlu kılmalıdır.

Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesini hukuk perspektifinden inceleyen bu tez üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde okul öncesi eğitimin uluslararası belgelerde, mevzuatta, doktrinde ve yargı kararlarında farklı tanımlarının bulunması, kavramın net bir şekilde tanımlanmasında sorunlara yol açtığından öncelikle okul öncesi eğitim kavramının tanımı yapılarak somutlaşması sağlanmıştır. Okul öncesi eğitimin amacı ve önemine yer verilerek getirilecek zorunluluğun gerekçeleri tartışılmıştır. Ayrıca okul öncesi eğitimin Dünya’da ve Türkiye’de gelişim aşamaları incelenmiştir. Böylece konunun tarihi arka planı açıklanmış ve sonraki bölümlerde anlatılanlara dayanak oluşturulmuştur.

İkinci bölümde hem ulusal hem uluslararası mevzuat incelenerek okul öncesi eğitimin yasal dayanakları ortaya konulmuştur. Ülkemizde okul öncesi eğitim veren kurumların ve mevzuatın fazlalığına ve dağınıklığına değinilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kurumlarla, belediyelerin, üniversitelerin, özel sektör işverenlerinin, kamu kurumlarının ve Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu okul öncesi eğitim kurumları ayrı ayrı ele alınmıştır. Kurumların ve bağlı oldukları mevzuatın fazlalığı; okul öncesi eğitimin çocuklara yeknesak bir şekilde verilmemesine, kurumlar arasında görev ve yetki çatışmalarına, son olarak ise ülkemizde okul öncesi eğitim konusunda temel bir yaklaşım ortaya konulamamasına neden olduğundan okul öncesi eğitime ilişkin mevzuatın detaylı bir şekilde incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Son bölümde ise okul öncesi eğitimin zorunluluğu devletin pozitif ve negatif yükümlülükleri ile vatandaşını yetiştirme yetkisi, ebeveynin sahip olduğu haklar ve yükümlülükler, çocuğun üstün yararı kavramı ile çocuğun sahip olduğu haklar ve yükümlülükler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle zorunlu eğitim olgusundan söz edilmiş ve zorunlu eğitimin çocuk işçiliği, askerlik, ulus devlet ve kalkınma ile

bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ülkemizdeki zorunlu eğitimin tarihsel gelişiminde ise özellikle 8 yıllık kesintisiz eğitime ve 4+4+4 eğitim sistemine geçişte verilen mahkeme kararları değerlendirilmiştir. Daha sonra devlet, ebeveyn ve çocuğun hakları, sorumlulukları ve yetkileri ortaya konulmaya çalışılmış bu özneler arasında doğabilecek hak ve yetki çatışmalarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince belirlenen ölçütler doğrutusunda çözüme kavuşturulmasına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM OLGUSU

1.1. Kavramsal Analiz

Okul öncesi eğitime yönelik kurumsal düzenlemeler ve kurumlara verilen isimler dünya çapında büyük farklılıklar göstermektedir. Dünya’da çocukluğun ilk evresindeki (yaklaşık üç aylıktan üç yaşına kadar) bebeklerin bakımına yönelik merkezlere; bebek okulu, gündüz bakımevi, kreş gibi isimler verilmektedir. Erken çocukluk döneminin ikinci aşaması için ise “anne okulu” (école maternelle) veya anaokulu (nursery school ve kindergarten) başta olmak üzere birçok kurumsal isim ve düzenleme bulunmaktadır. Tipik olarak anne okulu (üç ila dört veya beş yaş için) anaokulundan (dört veya beş ila altı yaş için) önce gelmektedir¹. Mialaret de birçok ülkede zorunlu eğitim çağı kademelerinin giderek birbirine daha çok benzediğini ancak okul öncesi eğitim veren kurumların çeşitlilik gösterdiğini ileri sürmektedir².

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’na (METK) göre Türk eğitim sistemi; okul öncesi, ilkokul, ortaokul (ilkokul ve ortaokulun toplamı temel eğitim olarak ifade edilmektedir), ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerinden oluşmaktadır (m. 18). Türk eğitim sisteminde temel eğitim ve ortaöğretim zorunluysen okul öncesi ve yükseköğretim kademeleri zorunlu eğitim kapsamında bulunmamaktadır. Okul öncesi eğitim kurumları arasında Millî Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı olan anaokulu, ana sınıfı ve uygulama sınıfları, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (ASHB) bağlı olan kreş ve gündüz bakım evleri bulunmaktadır³.

Okul öncesi eğitim kavramı genel olarak çocuğun doğumundan temel eğitime, başka bir deyişle ilkokula kadar geçen sürede almış olduğu eğitimi ifade etmektedir⁴. Bu okul öncesi eğitimin geniş anlamdaki tanımı olup dar anlamda ise 3-5 yaşındaki çocukların kurumlarda düzenli bir program doğrultusunda eğitilmesi anlamına gelmektedir⁵. Son yıllarda eğitim bilimleri literatüründe okul öncesi eğitim yerine erken çocukluk eğitimi ifadesi tercih edilmeye başlanmıştır⁶. Erken çocukluk eğitimi (early childhood education) ile okul öncesi eğitim (pre-

¹ The Editors of Encyclopaedia Britannica, “Preschool education” <https://www.britannica.com/topic/preschool-education> (erişim tarihi: 27.02.2024).

² Mialaret, Gaston, Dünyada Okul Öncesi Eğitimi, **Okul Öncesi Eğitimi**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1977, s. 10.

³ 14.06.1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (RG. 24.06.1973 -14574) m. 21; 24.05.1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (RG. 27.05.1983 – 18059) m. 3.

⁴ Oktay, Ayla, “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim”, **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, C. 2 S. 2, 1990, ss. 151-160, (Oktay, Türkiye’de), s. 151.

⁵ Oktay, Ayla, “Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Sorunları ve Öneriler”, **YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 2.3 İstanbul/Lefkoşe 1985**, 2. Bs., YA-PA Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 107.

⁶ Tüfekci Akcan, Aysel, “Erken Çocukluk Eğitimi ve Tarihsel Gelişimi”, **Erken Çocukluk Eğitimine Giriş**, Ulutaş, İlkyay/Demiriz, Serap (Ed.), PEGEM Akademi, Ankara, 2018, s. 5; Ural, Ozana/Ramazan, Oya,

school education) kavramları birbirinin ikamesi olarak kullanılsa da bu iki kavram tam olarak aynı anlama gelmemektedir. Özellikle uluslararası literatürde sıklıkla kullanılan erken çocukluk dönemi Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından, çocukların erken bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimini desteklemek için bütünsel bir yaklaşımla öğrenme ve eğitim faaliyetleri sağlanması ve küçük çocukları akademik hazırlık için gereken bazı becerilerin geliştirilmesi ve onları ilköğretime girişe hazırlamak için aile bağlamı dışında organize eğitimle tanıştırılması olarak tanımlanmaktadır⁷. UNESCO tarafından ülkelerin eğitim alanındaki istatistiklerinin toplanması ve analiz edilmesi için oluşturulan ISCED⁸ (Uluslararası Eğitim Standartları Sınıflandırılması) her bir eğitim seviyesine bir sayı vermektedir. ISCED seviye 0 okul öncesi eğitime ISCED seviye 1 ise temel eğitime tekabül etmektedir. ISCED seviye 0'da sınıflandırılan programların erken çocukluk eğitimi ve gelişimi, oyun okulu, resepsiyon, ilköğretim öncesi, okul öncesi veya erken eğitim olarak adlandırılabilirdi ancak uluslararası karşılaştırılabilirlik amacıyla ISCED seviye 0'ı etiketlemek için “erken çocukluk eğitimi” terimi kullanılacağı ifade edilmiştir⁹.

UNESCO, erken çocukluk eğitimi terimini kullanılacağını ifade etse de esas olarak bu kavramı geniş olarak ele aldığı anlaşılmaktadır. UNESCO'ya göre erken çocukluk eğitimi dönemi 0 ila 8 yaş arasındaki dönemdir ve çocukların bakımı ve gelişimiyle ilgili tüm yönleri ifade etmektedir. Erken çocukluk eğitimi; sağlık, beslenme, koruma, bakım ve erken öğrenme fırsatları dahil olmak üzere küçük çocukların bakımına yönelik bütünsel bir yaklaşımı ifade etmektedir. Ancak erken çocukluk dönemi, özellikle hamilelikten 3 yaşına kadar olan döneme odaklanmaktadır. Bu yıllarda sağlık sektörü, bakım için destek sağlamak üzere benzersiz bir konuma sahiptir. 3 yaşından sonra ise çocuklar eğitim sektörünün önemli bir rol oynadığı resmi okul öncesi ortamlara geçmektedir¹⁰. Dolayısıyla UNESCO'nun dar anlamda erken çocukluk eğitimi çocukların bakımı olarak ele aldığı daha sonraki temel eğitime kadar olan süreyi ise okul öncesi eğitim olarak ele aldığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de UNESCO, ISCED 0

“Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü,” **Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Özdemir, Servet/Bacanlı, Hasan/Sözer, Murat (Ed.), Türk Eğitim Derneği, Ankara, 2007, s. 13.

⁷ UNESCO, **International Standard Classification of Teacher Training Programmes ISCED-T 2021**, UNESCO Institute for Statistics, Canada, 2022, s. 25.

⁸ Yükseköğretim Kurumu, “Uluslararası Standart Eğitim Sınıflaması (ISCED)”

<https://uluslararasi.yok.gov.tr/Sayfalar/avrupa-yuksekokretim-alani-ile-uyum-projesi/uluslararasi-standart-egitim-siniflamasi-isced.aspx> (erişim tarihi: 26.07.2024).

⁹ UNESCO, **International Standard Classification of Education ISCED 2011**, UNESCO Institute for Statistics, Canada, 2012, (UNESCO, ISCED-T 2011), s. 26.

¹⁰ UNESCO, **Right to Pre-Primary Education: A Global Study**, UNESCO, Paris, 2021, (UNESCO, Right to), s. 9; World Health Organization./United Nations Children’s Fund/World Bank Group, **Nurturing Care For Early Childhood Development: A Framework For Helping Children Survive And Thrive To Transform Health And Human Potential**, World Health Organization, Switzerland, 2018, s. 3-47.

kapsamında, erken çocukluk eğitim gelişim programlarının 0 ila 2 yaş arası çocukları hedeflediğini; okul öncesi eğitim programlarının ise ISCED 1'e bir başka deyişle temel eğitime başlama yaşına kadar 3 yaşındaki çocukları hedeflediğini belirtmiştir. Okul öncesi eğitim kategorisi için üst yaş sınırı her durumda ISCED 1 seviyesine, yani temel eğitime teorik giriş yaşına bağlıdır¹¹.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No. 7'de erken çocukluğun 8 yaşından önceki dönemi tanımladığı ifade edilmiştir¹².

Bredcamp erken çocukluk eğitimini 0-8 yaş arasındaki çocuklara hizmet verilen çeşitli alanlar olarak tanımlamıştır¹³. 1926'da Washington'da kurulan ve erken çocukluk eğitimine yönelik faaliyet gösteren en büyük organizasyon olarak kabul edilen NAEYC (National Association for the Education of Young Children -Küçük Çocukların Eğitimi Ulusal Birliği) amacının 0-8 yaş arasındaki çocukların kaliteli bir eğitim alması olduğunu ifade etmektedir¹⁴.

Anayasa Mahkemesi 24.01.2007 tarihli Esas: 2005/95 Karar: 2007/5 sayılı iptal kararında okul öncesi eğitim kurumu olarak anaokullarını ve anasınıfını esas almış, kreş ve benzeri bakım hizmeti veren kurumları okul öncesi eğitim kurumu olarak saymamıştır¹⁵. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi okul öncesi eğitimi, çocuğun 3 yaşından temel eğitime başladığı süreye kadar almış olduğu eğitim olarak ele almıştır. Bu durumda okul öncesi eğitim, 3-6 yaş çocukların eğitimine yoğunlaştığından erken çocukluk eğitiminin okul öncesi eğitimi de kapsadığı ifade edilebilmektedir. Kuru Turaşlı'ya göre ise okul öncesi eğitim ile erken çocukluk eğitimi, birçok ortak noktaya sahip olmasına rağmen farklı eğitim dönemlerini içermektedir. Erken çocukluk eğitimi 0-8 yaş dönemini kapsarken okul öncesi eğitim 0-6 yaş arasını kapsamaktadır¹⁶.

Yukarıdaki ifadeler birlikte değerlendirildiğinde erken çocukluk kavramının daha kapsamlı olduğu ve "okul öncesi eğitimi" de kapsadığını kabul etmek gerekmektedir. Oktay'ın yapmış olduğu ayırımdan hareketle geniş anlamda okul öncesi eğitim kavramının erken çocukluk eğitimine tekabül ettiği ve 0-8 yaş arasındaki çocukları kapsadığını; Anayasa

¹¹ UNESCO, ISCED-T 2011, s. 27.

¹² Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 7, UNİCEF, 2019, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları, çev. Uluslararası Çocuk Merkezi/ BM Türkiye ofisi, (BM Komitesi, Genel Yorum No. 7), s. 3 <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20UluslararasıKurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf> (erişim tarihi: 01.01.2025).

¹³ Bredcamp, Sue, **Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar**, çev. Ed. Hatice Zeynep İnan/Taşkın İnan, bölüm çev. Kazım Alat, 2. Bs.'dan Çeviri, 2. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 4.

¹⁴ **Bredcamp**: s. 5; NAEYC "About Us" <https://www.naeyc.org/about-us> (erişim tarihi: 30.08.2024).

¹⁵ AYM, T. 24.01.2007, E. 2005/95 K. 2007/5, RG. 29.12.2007-26741.

¹⁶ Kuru Turaşlı, Nalan, "Okul Öncesi Eğitimin Tanımı Kapsamı ve Önemi", **Okul Öncesi Eğitime Giriş**, Haktanır, Gelengül (Ed.), Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 3-4.

Mahkemesinin vermiş olduğu karar da dikkate alınarak yorum yapıldığında okul öncesi eğitim kavramının dar anlamda kullanılarak 3 yaşından temel eğitime başlanılmasına kadar geçen süreçte alınan eğitim olarak kabul edilmesinin bu ayrımı belirginleştireceği kanaatindeyiz.

1992 yılında yürürlüğe giren 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile MEB bünyesinde “Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü” kurulmuşken günümüzde okul öncesi eğitim çağındaki çocuklara ilişkin görevler MEB merkez teşkilatı içinde yer alan Temel Eğitim Genel Müdürlüğü altında Erken Çocukluk Eğitimi Daire Başkanlığına verilmiştir. Görüldüğü üzere MEB teşkilat yapılanmasında da okul öncesi eğitim kavramı yerini giderek erken çocukluk kavramına bırakmaktadır. Ancak idari teşkilatlanmada yapılan bu değişikliğe rağmen MEB mevzuatında ve yargı kararlarında “okul öncesi eğitim” kavramının kullanılması bu çalışmada okul öncesi eğitim teriminin kullanılmasına sebebiyet vermiştir.

Yukarıda genel olarak ifade edilen okul öncesi eğitim kavramı eğitim bilimleri doktrininde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Mialaret’e göre tarihsel açıdan bakıldığında okul öncesi eğitim kavramı oldukça yenidir. Her ne kadar anaokulları 19. yüzyılın başlangıcından beri varlığını sürdürse de okul öncesi eğitim kavramı eskiden tam anlamıyla zorunlu eğitim öncesini ifade etmiştir. Ancak sonraları bu kavram tam anlamıyla bir “anlambilim patlaması” yaşamış ve doğumdan temel eğitime kadar geçen süreyi kapsar hale gelmiştir¹⁷.

UNESCO’ya göre okul öncesi eğitim seviyesi tipik olarak 3, 4 veya 5 yaşlarındaki çocuklar için tasarlanmıştır ve ilkokula başlamadan önce gerçekleşmektedir. UNESCO eğitim kriterlerini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Okul öncesi eğitimin eğitsel özellikleri, çocukların dil kullanımlarını ve sosyal becerilerini geliştirdikleri, mantıksal ve muhakeme becerilerini geliştirmeye başladıkları ve düşünce süreçleri aracılığıyla konuştukları akranları ve eğitimcilerle etkileşim ile karakterize edilir. Ayrıca alfabetik ve matematiksel kavramlarla tanışır ve çevrelerindeki dünyayı ve çevreyi keşfetmeye teşvik edilirler. Denetimli kaba motor aktiviteleri (yani oyunlar ve diğer aktiviteler yoluyla fiziksel egzersiz) ve oyun temelli aktiviteler, akranlarıyla sosyal etkileşimleri teşvik etmek ve becerileri, özerkliği ve okula hazırlığı geliştirmek için öğrenme fırsatları olarak kullanılabilir¹⁸.”

14. Milli Eğitim Şûrası’nda okul öncesi eğitim şu şekilde tanımlanmıştır:

“0-72 ay grubundaki çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı çevre imkanları sağlayan, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişmelerini

¹⁷ Mialaret, s. 6.

¹⁸ UNESCO, Right to, s. 11.

destekleyen, kendilerini toplumun kültürel değerleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren ve ilköğretime hazırlayan, temel eğitim bütünlüğü içerisinde yer alan bir eğitim sürecidir¹⁹.”

Aral, Kandır ve Can Yaşar’a göre okul öncesi eğitim;

“çocuğun doğduğu günden temel eğitime başladığı güne kadar geçen yılları kapsayan ve çocukların daha sonraki yaşamlarında önemli roller oynayan; bedensel, psikomotor, sosyal-duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlandığı, ailelerde ve kurumlarda verilen eğitimle kişiliğin şekillendiği gelişim ve eğitim süreci olarak tanımlanabilir²⁰.”

Poyraz ve Dere’ye göre okul öncesi eğitim:

“Doğumdan ilk okulun başlangıcına kadar olan çocukluk yıllarını içine alan, bu yaş çocuklarının bireysel özelliklerini ve gelişimsel düzeylerine uygun zengin uyarıcı çevre imkanlarını sağlayan, onların tüm gelişimlerini toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda en iyi bir biçimde yönlendiren bir eğitim sürecidir²¹.”

Gültekin Akduman’a göre okul öncesi eğitim:

“... çocuğun doğduğu günden, 72 aya kadar geçen yılları kapsayan, bu yaş grubu çocukların bireysel özelliklerine ve gelişim düzeylerine uygun, bedensel psiko-motor, sosyal duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerini desteklemeye yönelik, çocuklara zengin uyarıcı çevre olanakları sağlayan ve onları toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendirilen, çocukları ilköğretime hazırlayarak temel eğitimin bütünlüğü içerisinde yer alan sistemli ve bilinçli bir eğitim süreci olarak tanımlanabilir²².”

Okul öncesi eğitimin, tüm bu tanımlar birlikte değerlendirildiğinde; çocuğun doğumu ile temel eğitime başladığı an arasında, zorunlu olmayan, MEB veya ASHB’ye bağlı kurumlarca verilen, çocuğun daha ileri yaşları için kritik bir öneme sahip olan, çocukların fiziksel, bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal olarak gelişimlerine katkı sağlayan bir süreç olarak adlandırılması mümkündür. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere okul öncesi eğitimin erken çocukluktan ayrılması için sürecin 3 yaşından temel eğitime başladığı zaman aralığı olarak güncellenmesi gerekmektedir.

1.2. Okul Öncesi Eğitimin Amacı

Bir ülkenin azgelişmiş ya da çok gelişmiş olduğunu gösteren kıstaslardan biri de çocuklara vermiş olduğu eğitimidir. Çocuklarına gereken eğitimi veren ülkeler gelecekte

¹⁹MEB, “14. Millî Eğitim Şûrası”, https://tkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165401_14_sura.pdf (erişim tarihi 20.06.2024) (MEB, On dördüncü), s. 233.

²⁰ Aral, Neriman/Kandır, Adalet/Can Yaşar, Münevver, **Öğretmen Rehber Kitabı Okul Öncesi Eğitim ve Ana Sınıfı Programları**, Ya-Pa Yayıncılık, İstanbul, 2000, (Aral/Kandır/Can Yaşar, Öğretmen), s. 12.

²¹ Poyraz, Hatice/ Dere, Hale, **Okul Öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 21.

²² Gültekin Akduman, Gülümser, “Okul Öncesi Eğitimin Tanımı ve Önemi”, **Okul Öncesi Eğitime Giriş**, Uyanık Balat, Gülden (Ed.), 6. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 3.

azgelişmişlik kategorisinden çıkacaklardır. Ülkeler çocuklarına sorumluluk bilinci, uyumlu çalışma, başkalarının mallarına ve haklarına saygılı olma, yardımseverlik, çevresini tanıma ve koruma gibi pek çok alışkanlığı kazandırmakla yükümlüdür²³. Söz edilen bu niteliklerin verilmesinde çocuğun yaşı ve devlet kavramı ile ilk kez karşılaştığı yer olması hesaba katıldığında okul öncesi eğitime büyük roller düşmektedir.

Mialaret okul öncesi eğitimin amacını toplumsal, eğitici ve çocuğun gelişimine ilişkin amaçlar olmak üzere üç başlık altında toplamıştır. Çalışan kadınların çocuklarının bakımını sağlaması, çocukları bireysel olarak geliştirmesi, toplumsal yaşama hazırlaması ve sosyalleşmesini sağlaması, eğitim eşitliğini sağlamak konusunda yardımcı olması okul öncesi eğitimin toplumsal amacını oluşturmaktadır. Çocukların insanları ve doğayı algılama yeteneklerinin, duyu organlarının ve yaratıcı zekalarının geliştirilmesi okul öncesi eğitimin eğitici amacıdır. Çocuğun gelişiminin takip edilerek olağandışı davranışlarının erken tespit edilmesi (disleksi, otizm vb.) böylece erken tanı konularak tedavi edilmesi, okul öncesi eğitimin çocuğun gelişimine ilişkin amacıdır²⁴.

Okul öncesi eğitim döneminin sonuna ulaşan çocuklar, eğitim ve sağlık sektörlerindeki fırsatlardan tam olarak yararlanabilmek ve toplumun üretken üyeleri olabilmek için fiziksel, bilişsel, dilsel ve sosyo-duygusal alanlarda iyi bir gelişim göstermelidir. Bu çocuklar sağlıklı ve iyi beslenmiş, bakıcılarına güvenli bir şekilde bağlanmış olmalı, aile üyeleri, akranları ve öğretmenleriyle kendi ana dilinde iletişim ve pozitif etkileşim kurabilmeli ve ilkokul boyunca öğrenmeye hazır olmalıdır²⁵.

Millî Eğitim Bakanlığı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline yönelik hazırlamış olduğu Okul Öncesi Eğitim Programında okul öncesi eğitimin amaçlarına şu şekilde yer verilmiştir:

“Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda ifade edilen genel amaçlara ve temel ilkelerine uygun olarak;

1. Çocukların beden, zihin ve duyu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak;
2. Onları ilk öğretime hazırlamak;
3. Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak;
4. Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak;

²³ Berktin, Cezmi Tahir, **Okul Öncesi Eğitim ve Çocuklarımız**, 2. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1972, s. 9.

²⁴ **Mialaret**, s. 15-28; **Aral/Kandır/Can Yaşar**, Öğretmen, s. 13, **Aral/Kandır/Can Yaşar**, kitabında “çalışan kadın” ifadesine yer verirken günümüzde “ebeveyn” veya “anne-baba” kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu durum çocuğunun bakımının sadece kadına bırakıldığına dair düşüncenin değiştiğini göstermektedir.

²⁵ Naudeau, Sophie/Kataoka, Naoko/Valerio, Alexandria/Neuman, Michelle J./Elder, Leslie Kennedy, **Investing in Young Children An Early Childhood Development Guide for Policy Dialogue and Project Preparation**, The World Bank, Washington, 2011, s. 5-6.

5. Toplumsal hayata uyum sağlamalarını desteklemektir²⁶.”

Dolayısıyla okul öncesi eğitimin amacının çocukları bedensel, zihinsel ve duygusal olarak geliştirerek geleceğe hazırlamak, eğitim eşitliği ile Türkçemizi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak olduğu anlaşılmaktadır.

Okul öncesi eğitim; çocukların bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişimini sağlamak, çocukları dışarıdaki tehlikelerden korumak, kimsesiz çocukları öğrenime hazırlamak, anne ve babaları çalışan çocukların bakımını sağlayarak ailelere yardım etmek, çocuklara disiplin alışkanlığı kazandırmak, sevgi, saygı ve yardım duygularını geliştirmek, ilköğretim için temel hazırlamak, uyanmış bir zekâ ve güzel şeylere açık bir ruh yaratmak amacını taşımaktadır²⁷. Ayrıca çocuğun bilişsel, sosyal duygusal, estetik ve fiziksel gelişimini desteklemek ve evden okula geçişini olumlu bir şekilde sağlamak amaçlanmaktadır²⁸.

Yukarıda yer verilen ifadelerden okul öncesi eğitimin amacının yalnızca toplum ve çocuk perspektifinden ele alındığı görülmektedir. Burada genellikle çocuğun gelişimi ve kişiliğinin oluşturulması üzerine yoğunlaşıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte hem Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli hem de Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğünün hazırlamış olduğu Okul Öncesi Eğitim Programı'nda METK'nın tek tek sayılarak belirlenmiş genel amaçları ile 4. ve 17. maddeleri arasında yer verilen temel ilkelere atıfta bulunulmuştur. METK'nın 2. maddesinde ulusal eğitimimizin temel amaçları arasında Cumhuriyete karşı vazifesini ve sorumluluklarının farkında olan ve bu vazife ve sorumlulukları özümsemiş ve hayatlarına yansıtmış vatandaş olarak yetiştirmek de sayılmıştır. Bu nedenle okul öncesi eğitimin amaçlarının arasında iyi vatandaş yetiştirmek olduğu da söylenilebilir.

1.3. Okul Öncesi Eğitimin Önemi

Çocuk gelişimi; genel olarak fiziksel, zihinsel (bilişsel) ve sosyo-duygusal olmak üzere üç alanda ele alınmaktadır. Bu üç alanda da “kritik gelişim evresi” adı verilen kaçırılması durumunda telafisi mümkün olmayan dönemler bulunmaktadır. Okul öncesi eğitim dönemi bu üç gelişim alanı için de kritik gelişim evresidir²⁹.

İnsan gelişiminin karmaşık bir süreç olması nedeniyle psikologlar; gelişimi, benzerlik ve bütünlük taşıyan kısımlara göz önünde bulundurarak birtakım dönemlere ayırmıştır. Bu

²⁶ MEB, “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Okul Öncesi Eğitim Programı”, (MEB, Okul Öncesi), s. 6. <https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programokuloncesiOnayli.pdf>

²⁷ Kantarcıoğlu, Selçuk, *Anaokulunda Eğitim*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 18.

²⁸ Zembat, Rengin, *Nitelik Açısından Okul Öncesi Eğitim Kurumları ve İlgili Bir Araştırma*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 4.

²⁹ Şirin, Selçuk, “Okul Öncesi Dönem Neden Bu Kadar Önemli?”, *Erken Çocukluk Eğitimine Giriş*, Aktan Acar, Ebru (Ed.), 2. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 2.

dönemler; doğum öncesi, 0-2 yaş arasını kapsayan bebeklik dönemi, 2-6 yaş arasını kapsayan çocukluk dönemi, 6-12 yaş arasının kapsayan okul dönemi ve 12-18 yaş arasını kapsayan ergenlik dönemidir. İnsan yaşamının ilk yılı bedensel gelişimin en hızlı olduğu dönemdir. İlk yılın sonunda çocuk; doğduğu andaki boyunun yaklaşık olarak yarısı kadar, ikinci yılın sonunda ise üçte ikisi kadar uzamıştır. Bebek başlangıçta refleksif ve denetimsiz vücut hareketleri yaparken zaman içinde hareketlerini kontrol altına almaktadır. Bebeğin psiko-motor gelişimi 2 yaşında büyük bir ilerleme gerçekleştirmektedir. Bebeklerin tüm duyu organları oldukça gelişmiştir. Bununla birlikte en üst seviyeye ulaşmamış olsa da dokunma duyusu daha iyi gelişmiş durumdadır. Çocukluk döneminde bedensel gelişim hızı bebeklik dönemine göre azalmıştır. Çocuğun ağırlığı ilk yılın sonunda doğumdaki ağırlığının üç katı iken altı yaşına gelindiğinde yedi katına ulaşmıştır. Çocuk dört yaşına ulaştığında boyu doğumdakinin iki katı iken okul dönemine doğru uzama hızı azalmaktadır. 2 yaşındaki çocuğun beyninin ağırlığı yetişkinlerin yüzde 75'ine, beş yaşındaki çocuğun beyninin ağırlığı ise yetişkinlerin yüzde 90'ına ulaşmaktadır. Çocukluk döneminde çocukların hareket niceliğinde ve niteliğinde artış meydana gelmektedir ve etkinlik düzeyleri oldukça yüksektir³⁰.

Eğitimin en önemli amaçlarından biri toplumu ve bireyi sosyal yönden geliştirerek bireyin toplumla olan uyumunu sağlamaktır. Bu uyumu oluşturacak temellerin okul öncesi eğitim çağına atılması gerekmektedir. Çocuğun bu dönemde almış olduğu eğitim ve yaşamış olduğu deneyimlerin, hayatının ileriki yıllarındaki başarısı üzerinde büyük bir etkisi vardır³¹. Çevrenin çocukluğun ilk zamanlarında beyin gelişimine yapmış olduğu etki, kişinin yaşamını uzun süre etkilemektedir. Çocuğun bu yıllarda yeterli beslenmesi, oyuncakları ile oynaması, başkaları ile iletişime girmesi, bunlara sahip olmayan akranlarına kıyasla 15 yaşına gelindiğinde kişi üzerinden daha olumlu izler bırakmaktadır³².

Okul öncesi eğitim ilk olarak ailede verilse de sonraki yıllarda aile çocuğun gelişimine yönelik ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalabilir. Okul öncesi eğitimin önemi bu durumda karşımıza çıkmaktadır. Okul öncesi eğitim, çocuklara akranlarıyla beraber gelişimlerini sağlıklı ve doğal bir biçimde gösterebildikleri bir ortam sağlamaktadır³³. Çocuğun sağlığı söz konusu olduğunda işin uzmanı olan doktorlara başvurulması elzem olduğu gibi eğitim açısından da

³⁰ Senemoğlu, Nuray, **Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya**, 25. Bs., Anı Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 21-27.

³¹ **MEB**, On dördüncü, s. 231.

³² UNESCO, 7 Çok Geç! Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi Üzerinde Düşünceler ve Öneriler, çev. Anne Çocuk Eğitim Vakfı -AÇEV, 2008, s. 9-10, https://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/7_cok_gec_erken_cocukluk_egitiminin_uzerine_dusunceler_ve_oneriler.pdf (UNESCO, 7 Çok Geç).

³³ Aral, Neriman/Kandır, Adalet/Can Yaşar, Münevver, **Okul Öncesi Eğitim I**, 2. Bs., Ya-Pa Yayıncılık, İstanbul, 2003, (Aral/Kandır/Can Yaşar, Okul Öncesi), s. 15.

sadece ailede verilen eğitim yeterli olmamakta bu işi profesyonel olarak yapan kişilere başvurulması gerekmektedir³⁴.

Yapılan araştırmalar hayatın erken yıllarının çocuğun kişilik, sosyal ve zekâ gelişiminde önemli bir dönem olduğunu göstermektedir. Örneğin; belirli sosyal, fiziksel ve psikolojik yeteneklere sahip olan çocukların, bu yetenekleri keşfedilmediği ve geliştirilmediği takdirde sahip oldukları yetenekleri körelecektir. Bu dönemde çocukla sevgi dolu bir bağ kurulması, kişinin ilerleyen yaşlarında ilişki kurmasını kolaylaştıracaktır. Erken müdahale programları sayesinde kişinin ergenlikte işlenen suçlarının azalmasında, erken yaşta çocuk sahibi olan kişi sayısının azalmasında, işgücünün artmasında ve okul başarısının artmasında kritik bir görev üstlenilmektedir³⁵.

Yaşamın ilk 6 yılı sosyal, duygusal, fiziksel, bilişsel gelişiminin en hızlı olduğu yıllardır. İnsan beynini oluşturan sinapsların oluşumunda çocuğun elde etmiş olduğu tecrübeler ve etrafındaki uyarcılar arasında bağlantı bulunmaktadır. Bu çağda eğitim alan çocuk, daha fazla tecrübe yaşamış ve daha fazla uyarcı ile karşılaşmış olduğundan beyin gelişimi desteklenmiş olacaktır. Bu dönemde alınan eğitimin önemi çocuğun gelişimine sağlam bir temel oluşturmasından kaynaklanmaktadır³⁶. Bu yıllarda çocuğa yeterli öğrenme ve sağlık hizmetleri verilmediği takdirde çocuğun ileriki yaşları ve yetişkinlik yılları tehlikeye girecektir. Dünyanın dört bir yanındaki dezavantajlı çocuklar yaşam becerileri açığı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu açığı kapatmak için, sosyal, ekonomik ve mesleki başarıya ulaşmada bir çözüm olarak okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kaliteli bir okul öncesi eğitim, lise mezuniyetine, genç yaşta hamileliklerin azalmasına, eğitim yıllarının tamamlanmasına, kazanç düzeyinin artmasına ve suç oranının azalmasına olumlu etkiler göstermektedir. Çocuklar zarar görmekten korunduklarında, iyi beslendiklerinde ve sağlıklı ortamlarda öğrenme gerçekleştirdiklerinde, aileler ve uluslar önemli ölçüde fayda sağlayacaktır³⁷.

Farklı sosyo-ekonomik çevrelerden gelen çocuklar arasındaki eğitim farklılıklarını asgari düzeye indirmek ve tüm çocukların yeteneklerini azami düzeyde geliştirmesini sağlamak için ortamlar yaratmak okul öncesi eğitimin önemini arttırmaktadır³⁸. Okul öncesi eğitimin iyileştirilmesi, yalnızca yoksulluğun azaltılmasını sağlamamakta aynı zamanda bir kuşaktan

³⁴ Oktay, Türkiye’de, s. 152.

³⁵ UNESCO, 7 Çok Geç, s. 10.

³⁶ Bekman, Sevda/Gürlesel, Can Fuat, **Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim**, TÜSİAD, İstanbul, 2005, s. 27.

³⁷ Sattar, Hassan/Taimur, Sadaf, “**Preschool Education: A Foundation for Lifelong Well-Being**” Filho, Walter Leal/ Azul, Anabela Marisa/Brandli, Luciana/ Gökçin, Özuyar, Pınar /Wall, Tony (Ed.) *Quality Education*, Springer Cham, 2020, s. 630.

³⁸ MEB Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, **Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu**, Okul Öncesi Eğitimi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1977, s. 43.

diğer kuşağa aktarılan eşitsizliğin engellenmesi konusunda önemli bir rol oynamaktadır³⁹. İyi bir okul öncesi eğitim alt sınıflardan gelmiş bir çocuğu orta sınıftan gelmiş bir çocuğun olgunluk ve hazıroluşluk seviyesine getirebilmektedir⁴⁰.

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar 13 No’lu Genel Yorumu’nda eğitime ilişkin tüm kademelerin herkes için erişilebilir olması gerektiğini ifade etmiştir⁴¹. J. Fraser Mustard tarafından yapılan çalışmalar okul öncesi eğitim programlarının tüm nüfus için mevcut olması gerektiğini, bu girişimlerin nüfusun genel kalitesini artıracak ve sağlık, yeterlilik ve başa çıkma becerilerindeki eşitsizlikleri azaltacağını göstermektedir. Önemli bir sosyal husus, kötü bir başlangıç yapan çocukların antisosyal davranış riskinin artması ve bunun da potansiyel olarak toplumda suç ve şiddetin artmasına neden olmasıdır. Yüksek düzeyde sosyal bozulma rekabetçi ekonomilerin gelişimini engellerken, yeterlilik ve başa çıkma becerilerinde makul bir eşitliğe sahip uyumlu, istikrarlı toplumlar, bilgi ve yeni teknolojideki üstel büyümeyle ilişkili ekonomik ve sosyal değişikliklere en iyi şekilde uyum sağlayabilir⁴². Gerçekten de Birleşik Devletlerde yapılan araştırmalar, iyi bir okul öncesi eğitimi alan her 100 dezavantajlı gençten 48’inin iş bulabildiğini ve 45’inin büyüdüklerinde tamamen kendi kazançlarıyla geçinebildiğini göstermektedir; okul öncesi eğitim almayan her 100 genç için ise benzer sayılar 29 ve 24’tür. Katılımcıların yaşamları boyunca, okul öncesi programının yatırılan her bir dolar için kamuya tahmini 57.16 getiri sağladığı ortaya çıkmıştır ve bu durum çok pahalıya mal olmak şöyle dursun kaçırılması göze alınamayacak bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır⁴³. 2000 yılında Nobel ekonomi ödülü alan James Heckman’ın yapmış olduğu araştırmada ülkeler tarafından okul öncesi eğitim dönemine yapılan (araştırmada 0-5 yaş olarak ele alınmıştır.) yatırımların geri dönüşünün diğer kademelere oranla daha yüksek olduğunu ortaya çıkmıştır⁴⁴.

Doğumdan sekiz yaşına kadar devam eden süreç, çocuklar için dikkate değer bir beyin gelişimi dönemi olup eğitim için çok önemli bir fırsat teşkil etmektedir. Çocuklar ilk yıllarını

³⁹ Dünya Bankası, (2010) *Türkiye: Gelecek Nesiller İçin Fırsatların Çoğaltılması, Yaşam Fırsatları Konulu Rapor*, Dünya Bankası, Washington, s. 12.

⁴⁰ Oğuzkan, Şükran/Oral, Güler, **Orta Dereceli Kız Teknik Öğretim Okulları Okul Öncesi Eğitimi**, 11. Bs., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2002, s. 22.

⁴¹ Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, “13 No’lu Genel Yorum” <https://www.ohchr.org/en/resources/educators/human-rights-education-training/d-general-comment-no-13-right-education-article-13-1999> (erişim tarihi: 16.11.2024).

⁴² Mustard, J. Fraser, “Early Child Development and the Brain—the Base for Health, Learning, and Behavior Throughout Life”, **From Early Child Development to Human Development**, Young, Mary Eming (Ed.), World Bank, Washington, 2002, s. 52.

⁴³ Ball, Christopher, **Start Right: The Importance of Early Learning**, The Royal Society for the encouragement of Arts, Manufactures & Commerce, London, 1994, s. 10-11.

⁴⁴ Şirin, s. 5-6; Heckman, James, J., “The Case for Investing in Disadvantaged Young Children”, **CESifo DICE Report**, C. 6 S. 2, 2008, ss. 3-8, s. 5.

sağlıklı, güvenli ve iyi öğrenmiş bir şekilde geçirirlerse, yetişkin olduklarında potansiyellerine daha iyi ulaşabilir, ekonomik ve sosyal hayata etkin bir şekilde katılabilirler. Okul öncesi dönemde bakım ve eğitimin sağlanması; sosyal adaletin ve eşitliğin teşvik edilmesi, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın ilerletilmesi için bir araç olarak kabul edilmektedir. Bir dizi araştırma da bu iddiayı desteklemektedir. İlk olarak, nörobilim, çevrenin beyin mimarisinin doğasını etkilediğini göstermiştir. Çocuğun erken yaşlardaki deneyimleri, daha sonraki öğrenme, gelişim ve davranışlar için güçlü veya kırılgan bir temel sağlayabilmektedir. İkinci olarak, okul öncesi programlara yapılan yatırımların ekonomik getirisinin, ergenlere ve yetişkinlere yönelik programlara kıyasla daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Üçüncü olarak, eğitim bilimleri, okul öncesi eğitimin çocukların okula hazır olma durumunu artırdığını ve okula başlarken sosyal açıdan avantajlı ve dezavantajlı çocuklar arasındaki farkı azalttığını ortaya koymuştur⁴⁵.

Can Yaşar ve Aral tarafından yapılan okul öncesi eğitimin çocukların yaratıcı düşünme becerisine etkisi araştırması sonucunda okul öncesi eğitimi alan çocukların bu eğitimi almayan çocuklara göre daha yüksek yaratıcı düşünme puanlarına sahip olduğu görülmüştür⁴⁶.

Ersan tarafından yapılan araştırmada ülkemizde okul öncesi eğitimi alan/almayan çocukların bir değişken bakımından karşılaştırıldığı bütün bilimsel çalışmalar incelenerek okul öncesi eğitimin etkisi saptanmaya çalışılmıştır. İncelenen kişi sayısının toplamda yaklaşık 47 bin olduğu 115 çalışmanın 114'ünde okul öncesi eğitimin etkili olduğu görülmüştür. Genel akademik başarı, dil gelişimi, genel sosyo-duygusal gelişim, genel fiziksel değişim, yaratıcı düşünme becerileri gibi birçok konuda okul öncesi eğitimi alan çocukların almayanlara kıyasla daha başarılı olduğu görülmüştür⁴⁷.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No. 7'de yoksulluk, hastalık ve kötü beslenme gibi olumsuzlukların özellikle erken çocukluk dönemindeki çocuklar için önemli riskler oluşturduğu, bu dönemdeki müdahalelerin çocuğun gelecekte karşılaşılabileceği problemlerin önlenmesinde etkili olacağı ifade edilmiştir⁴⁸.

1.4. Dünyada Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi

Okul öncesi eğitime ilişkin ulusal ve uluslararası politikaları ve programlarındaki küresel gelişmeleri ortaya çıkarmaya çalışırken, karşılaştırmalı uluslararası veriler bir yana,

⁴⁵ UNESCO, "Why early childhood care and education matters" <https://www.unesco.org/en/articles/why-early-childhood-care-and-education-matters> (erişim tarihi: 21.05.2024).

⁴⁶ Can Yaşar, Münevver/Aral, Neriman, "Yaratıcı Düşünme Becerilerinde Okul Öncesi Eğitimin Etkisi" **Kuramsal Eğitimbilim**, C. 3 S. 2, 2010, ss. 201-209, s. 206.

⁴⁷ Ersan, Ceyhun, **Okul Öncesi Eğitimin Etkisi**, Eğiten Kitap, Ankara, 2020, s. 41.

⁴⁸ **BM Komitesi**, Genel Yorum No. 7, s. 6.

ulusal verilerin azlığıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Çeşitli ülkelerdeki okul öncesi eğitim tarihçeleri incelediğinde, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın çoğunda ve hatta Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda, anaokulları ve kreşlerin ilk olarak 19. yüzyılda kurulduğu ve genellikle Fröbel, Pestalozzi, Montessori ve misyonerlerin faaliyetlerinden yararlandığı görülmektedir⁴⁹. Çocuk eğitiminin önemine ilişkin düşüncelere İlk Çağ düşünürlerinin eserlerinde rastlanılmasına rağmen Orta Çağ'da çocuk 6-7 yaşına kadar gelinceye kadar sosyal hayattan uzak tutulmuş, düşünceleri ve duyguları göz ardı edilmiş, bu yaştan sonra ise küçük yetişkinler olarak görülmüştür⁵⁰. Bu dönemde beş yaşından küçük çocuklara herhangi bir şey yapılamayacağı inancı ve ebeler ile aynı seviyede olmak istememeleri nedeniyle doktorlar, çocuk sağlığını ebelere bırakmışlardır. Ancak 18. yüzyılda James Cadogan isimli bir doktor çocukların ölüm nedeninin bakımsızlık olduğunu belirtmiş ve anneleri bu konuda bilgilendiren çalışmalar yapmıştır⁵¹.

17. yüzyılda Comenius insanların yaşam standartlarının yükselebilmesi için cinsiyetine ve statüsüne bakılmaksızın tüm çocukların küçük yaşlardan itibaren eğitim alması gerektiğini savunmuştur. Öğrenimi; anaokulu, anadil okulu, Latince okulları ve akademi olarak dört dereceye ayırmaktadır. Anaokulu evresinde, anneyi ilk öğretmen olarak kabul etmektedir. Çocuk ilk eğitimini burada almaktadır ve çocuğun yaşamı boyunca gereksinim duyacağı şeylerin tohumu burada atılmaktadır. Comenius 1658 yılında çocuklara yönelik ilk resimli kitap olduğu bilinen Orbis Pictus'u (Orbis Sensualium Pictus) yazmıştır. Bu kitapta eğitimde duyguların önemi vurgulanmıştır⁵².

Almanya'da Jean Jacques Rousseau'nun fikirlerini uygulamaya çalışanlara filantroplar (insanseverler) adı verilmektedir⁵³. Filantroplar küçük çocukların eğitimi üzerine düşünmüşler ve okul öncesi eğitimin Almanya'daki öncüleri olmuşlardır⁵⁴.

Modern zamanlarda okul öncesi eğitimin başlatılmasında önemli isimlerden biri olan Johann Friedrich Oberlin, 1767'de ebeveynleri tarım işçisi olan küçük çocukların bakımı ve eğitimi için "salle d'asile (sığınak salonu) veya bebek okulunu kurmuştur. Diğer eğitimciler

⁴⁹ Kamerman, Sheila B., *A Global History of Early Childhood Education and Care*, UNESCO, 2006, s. 3

⁵⁰ Oğuzkan/Aral, s. 23.

⁵¹ Savaş Ülküer, Nurper, *Dünyada ve Türkiye'de Okulöncesi Eğitimin Yaygınlaştırılması*, YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 2.3 İstanbul/Lefkoşe 1985, 2. Bs. YA-PA Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 7.

⁵² Kansu, Nafi Atuf, *Pedagoji Tarihi*, 2. Bs. Telgrafhane Yayınları, Ankara, 2017, s. 79; Aytaç, Kemal, *Avrupa Eğitim Tarihi Antikçağ'dan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018, s. 150-151; Cubberley, Ellwood P., *Eğitim Tarihi Cilt I*, çev. Engin Noyan, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004, s. 426; Erdiller Yatmaz, Zeynep B., "Erken Çocukluk Eğitiminin Felsefi Temelleri", *Erken Çocukluk Eğitimine Giriş*, Aktan Acar, Ebru (Ed.), 2. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 15; Morrison, George S., *Günümüzde Erken Çocukluk Eğitimi*, çev. Ed. Sibel Sönmez, bölüm çev. Işıl Betül Kolaşınlı, 14. Bs.'den çeviri, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 111.

⁵³ Kansu, s. 137.

⁵⁴ Aytaç, s. 197.

onun bebek okulunu diğer ülkelere yaymıştır. 1826'dan itibaren Fransa'da "salles d'asile", 1833 yılında ulusal eğitim sisteminin bir parçası haline getirildiğinde özel kurumlardan devlet destekli kurumlara dönüşmüştür. Daha sonra isimleri resmî olarak "écoles maternelles" olarak değiştirilmiştir⁵⁵.

Fransa'da 1833 yasası ile ilk defa halkın tamamına yönelik bir eğitim sistemi üzerine çalışma yapılmıştır. 1836 yılında 3-5 yaş arasındaki çocuklara hizmet veren programlar Eğitim Bakanlığınca devralınmış, 1837 yılında ise daha küçük çocuklar için anaokullarının kurulmasına yönelik onay çıkarılmış, 1840 yılından itibaren bu okullara devlet desteği verilmiştir. Anaokulları 1886 yılında devlet okulu sistemine entegre edilmiştir. 1827 yılında Fransa'da 1 anaokulu bulunmaktayken 1837 yılında 251'e çıkmış, 1886'da ise 6696 sayısına ulaşmıştır. Ancak 1897 yılında anaokulu sayısının 5683'e düşmüştür. 1844 yılında ise Paris'te çalışan yalnız annelerin bebekleri için Firmin Marbeau tarafından ilk kreş (crèche) açılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ve özellikle 1950'lerin ortalarından itibaren, orta sınıf ailelerin okul öncesi eğitim programlarının kendi çocuklarını da kapsamı yönündeki artan baskısı, dikkate değer bir genişlemeye yol açmıştır. Amaç büyük ölçüde 2-3 yaşından zorunlu okula başlama yaşı olan 6 yaşına kadar olan süreçte çocuklara sosyalleşme ve eğitim tecrübesi sağlamak ve onları ilkokula hazırlamaktır. Okul öncesi eğitime erişim bu çocuklar için bir hak olarak görülmüştür. Daha küçük çocuklara yönelik hizmetler ise daha sonra Sağlık Bakanlığının himayesi altında ortaya çıkmış ve daha yavaş büyümüştür. Çok küçük çocuklara yönelik bu hizmetler, başlangıçta koruyucu amaçlarla, bulaşıcı hastalıkların yayılmasını en aza indirmek için ve dolayısıyla eğitim göz ardı edilerek tasarlanmıştır. Daha sonra, çalışan ailelerin çocuklarına bakım sağlamaya odaklanılmış ve hedefler genişletilmiştir, ancak yer arzı ve hizmet ölçeği hiçbir zaman evrensel anaokulu seviyesine ulaşmamıştır⁵⁶.

1746'da Zürih'te doğan Pestalozzi⁵⁷ ömrünün sonuna kadar kendi eğitim düşüncelerini pek çok fedakârlık yaparak ve tüm zorluklara göğüs gererek gerçekleştirmeye çalışmıştır. Çabalarının esas amacını fakir halk tabakalarını geliştirmek, ekonomik olarak kalkınmak, ahlaken mükemmel hale getirmek teşkil etmektedir. Bu nedenle köylülerin ekonomik güvencesi sağlanması ve bu sınıfın çocuklarının eğitim öğretime kavuşturulması için ilk olarak Neuhof'ta bir yoksullar yurdu açmıştır. Öğrenimin doğumla başladığını kabul etmiş ve yurttaki eğitim alan

⁵⁵ The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Preschool education" <https://www.britannica.com/topic/preschool-education> (erişim tarihi: 07.07.2024).

⁵⁶ Cubberley, Ellwood P., **Eğitim Tarihi Cilt II**, çev. Engin Noyan, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004, (Cubberley, Cilt II) s. 137; **Kameran**, s. 11-12; **Oğuzkan/Aral**, s. 26.

⁵⁷ Johann Heinrich Pestalozzi (d. 12 Ocak 1746, Zürih - ö. 17 Şubat 1827, Brugg, İsviçre), bir göz doktorunun oğlu olarak doğmuştur. Latince okulunu bitirdikten sonra filoloji, hukuk, tarım ve teoloji öğrenimi görmüştür. Pestalozzi'nin yöntemi yaygın olarak kabul görmüş ve ilkelerinin çoğu modern ilköğretimde benimsenmiştir. (Aytaç, s.257-258; <https://www.britannica.com/biography/Johann-Heinrich-Pestalozzi> erişim tarihi: 14.09.2024).

çocukların “yaparak yaşayarak öğrenme” ilkesine uygun olarak eğitim almalarını sağlamıştır. Eğitimde temel ilkenin çocukların Tanrı vergisi kabiliyetlerinin geliştirilmesi olduğunu ileri sürmüş, en iyi öğretmenin anne olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra bir yetimler yurdu, ilkokul ve öğretmen okulu kurmuştur. Pestalozzi çağının eğitimcileri arasında en geniş yelpazede hareket uyandırmış olandır. Almanya’da halk eğitimindeki yenileşmenin ilham kaynağı olmuş ve halk okulları “volksschulen” onun görüşlerine göre şekillenmiştir⁵⁸.

Birçokları için “anaokullarının babası” olarak kabul gören Fröbel ise ilk olarak Pestalozzi’nin görüşlerine göre eğitim veren Frankfurt’taki “Deneme Okulu’nda öğretmen olmuştur. Buradan hareketle kendi memleketindeki okulların da Pestalozzi ilkelerine göre düzenlenmesi gerektiğine inanmıştır. 1816’da açmış olduğu ve 1817’de “Genel Alman Eğitim Kurumu” adını alan yatılı okulun amacı özgür düşünme yeteneğine sahip olacak insanlar yetiştirmektir. Ancak görüşlerinin Avusturya İmparatorluğu Şansölyesi Metternich tarafından devrimci bulunması sonucunda İsviçre’ye gitmek zorunda kalmıştır. Burada önce Pestalozzi’nin daha önce yönetmiş olduğu “yetimler yurdu”nun başına getirilmiş, edindiği deneyimler sonucunda küçük çocukların eğitimi ile ilgilenmeye başlamıştır. Almanya’ya döndükten sonra 1840’ta Blankenburg’da, küçük çocukların bakıcılarının yetiştirilmesini amaçlayan “Anstalt zur Pflege des Beschäftigungstriebes für die Kindheit und Jugend” (Çocukların ve Gençlerin Bakımına Yönelik Meslek Bulma Kurumu) ve okul öncesi eğitimi veren “Spiel-und Beschäftigungsanstalt”ı (Oyun ve Aktivite Merkezi) kurmuştur. İkincisine Fröbel “kindergarten” adını vermiştir. Fröbel’in bu kurumlara kindergarten (çocuk bahçesi) ismini vermesinin sebebi çocukları bitki, kendisini ise bahçıvan olarak görmesiydi. Bu örneğe uygun olarak Almanya’nın diğer bölgelerinde de “kindergarten”ler kurulmaya başlanmıştır. Prusya hükümeti 1851’de kindergarten’ı ateist ve sosyalist bir zihniyet yaydıkları için yasaklamıştır. Fröbelin fikirleri Barones Bulow-Wendhusen tarafından Londra’ya taşınmış ve yoksul okullarında anaokulları kurulmuştur. Daha sonra Barones, Fröbel’in fikirlerini Paris, İtalya, Belçika ve Hollanda’ya yaymayı başarmıştır⁵⁹.

Fröbel eğitimi üç kademe olarak ele almaktadır. Bunlar 0-2 yaş arasındaki “süt çocukluğu devresi”, 2-6 yaş arasını kapsayan “çocukluk devresi” ve “gençlik devresi”dir. Süt çocukluğu devresinde; eğitim söz konusu olmayıp bakım ve koruma önem taşımaktadır. Çocukluk devresinde; çocuk ile dünya birbirinden ayrılmıştır. Bu kademe, çocuğun konuşmayı öğrenmesiyle başlamakta olup çocuk konuşarak kendini ifade etmektedir. Çocuk dil aracılığıyla kendini ve dünyayı bulmaktadır. Bu devrede amaç, çocuğun kalp ve ruhunun

⁵⁸ Aytaç, s. 257-270; Kansu, s. 183,199; Oğuzkan/Oral, s. 25; Erdiller Yatmaz, s. 25; Morrison, s. 111.

⁵⁹ Aytaç, s. 274-275; Kansu, s. 210; Cubberley, Cilt II, s. 285-286.

biçimlendirilmesidir. Bu devrede çocuk oyunla karakterize edilmektedir. Fröbel oyunun eğitimdeki önemini ele alan ilk pedagog olarak görülmektedir. Gençlik devresinde ise çocuk ile dış dünya keskin biçimde ayrılmaktadır. Çocuk dış dünyayı kendiliğinden değil tanınması gereken bir gerçeklik olarak görmektedir. Bu devrede eğitim zihin ve iradeyi biçimlendirmelidir⁶⁰. Fröbel'in Comenius'tan farkı küçük çocukların bakımının anneye değil öğretmenlere bırakılmasıdır⁶¹. Fröbel; okul öncesi eğitimi, çocuğun sahip olduğu kapasitenin ortaya çıkması için bir zorunluluk olarak görmüş ve bunun için oyunlar, hareketler, mimikler, renkler, danslar, şarkılar anaokulu eğitiminin bir parçası haline getirmiştir⁶².

İtalya'da Ferrante Aporti adında Katolik bir papaz, 1829 yılında Cremona'da İtalya'nın ilk çocuk okulunu kurarak ahlaki, entelektüel ve fiziksel eğitimin yer aldığı bir eğitim planı geliştirmiştir. El işi, tüm eğitim yaşlarında, eğitime rasyonellik kazandıracak, onu öğrencilerin katılımına dayalı bir süreç haline getirecek, böylece çok küçük yaştakiler disipline, dostça iş birliğine ve dindarlığa alışmaya başlayacaktı. İtalya'da okul öncesi eğitimin gelişmesi ise Maria Montessori sayesinde olmuştur. Montessori 1907'de Roma'da ilk "Çocuk Evi"ni açmıştır. O, okul öncesi dönemi çocuğun zihninin genel olarak alıcı ve çevrenin etkisinin yüksek olduğu bir dönem olarak ele almaktadır⁶³. Fröbel çocuk üzerinde otorite kurmayı ön plana alırken Montessori çocuğa olabildiğince özgürlük tanımaktadır⁶⁴. Öğretimin temeli çocuğa saygı duymaktır. Özgürlüğün yanı sıra çocuğun tanınması, duyuların eğitilmesi, deneyimlerin tekrar edilmesi, eğitimin toplumsal olay olarak ele alınması Montessori yönteminin esasını oluşturmaktadır⁶⁵.

Okul öncesi eğitimin İtalya'daki gelişimi Fransa'dakine benzemekle birlikte, 1960'ların sonu ve 70'lerin başında hükümetin rolünü önemli ölçüde artıran ulusal mevzuat yürürlüğe girene kadar tamamen Kilise'nin hakimiyetinde kalmıştır. Ulusal hükümete ve Eğitim Bakanlığına 3-6 yaş arası tüm çocuklar için anaokullarının kurulması ve işletilmesinin finansmanında ana rolü veren ve arzı büyük ölçüde genişleten yasa 1968 yılında yürürlüğe girmiştir. Okul öncesi eğitime erişim, bu yaştaki çocuklar için bir hak olarak belirlenmiştir. Kısa bir süre sonra, 1971 yılında ulusal hükümetin 3 yaş altı çocuk bakım hizmetlerinin finansmanına da katkıda bulunmasını, ancak bölgesel ve yerel yönetimlerin bu hizmetlerin işletilmesinde sorumluluk üstlenmesini gerektiren bir yasa kabul edilmiştir. Çalışan anneler bu tesislere yerleştirilmede öncelik sahibidir. 1968 mevzuatı, ulusal finansmanıyla birlikte, okul öncesi

⁶⁰ Aytac, s. 276-279.

⁶¹ Kansu, s. 209.

⁶² Cubberley, Cilt II, s. 287

⁶³ Aral/Kandır/Can Yaşar, Öğretmen, s. 19.

⁶⁴ Kansu, s. 269.

⁶⁵ Oğuzkan/Oral, s. 27; Morrison, s. 111.

programlarının ülke çapında hızlı ve kapsamlı bir şekilde genişlemesine yol açarak herkes için evrensel, büyük ölçüde kamusal ve laik bir program oluşturmuştur⁶⁶.

Birleşik Krallık'ta İskoç Robert Owen⁶⁷ 1816 yılında New Lanark'ta bir Karakter Oluşumu Enstitüsü kurmuştur. Bu enstitü, pamuk fabrikalarında çalışan işçilerin 18 aylıktan 10 yaşına kadar olan yaklaşık 100 çocuğuna hizmet veriyordu. 2 ila 5 yaşındaki çocuklar için de zamanlarının yarısını eğitimle, yarısını da eğlenceyle geçiren ayrı bebek sınıfları vardı. Owen, küçük çocukların eğitiminde serbest ve yapılandırılmamış oyunu savunmuş ve resmî eğitim için baskı yapmamıştır. Kurmuş olduğu okulun başarısı sonucunda 1818 yılında Londra'da Owen'ın enstitüsünü yöneten James Buchanan tarafından İngiltere'nin ilk bebek okulu kurulmuştur. Bu okulda 1-6 yaş arası çocuklara hizmet verilmiştir⁶⁸.

İngiltere'de ilk çocuk yuvası Margaret ve Rachel McMillan tarafından Londra'da 1911 yılında açılmıştır. Yuva, başlangıçta beş yaşından küçük çocukların bakımına yönelik olsa da daha sonra eğitime de yer verilmiştir. Montessori'nin Çocuk Evi'nden farklı olarak yapay malzemeden çok doğal çevreyle ilişkiyi esas alması, açık hava oyunlarına önem verilmesi ve çocukların duyularının etkin bir biçimde kullanılması McMillan kardeşlerin kurmuş olduğu yuvanın özellikleridir⁶⁹.

Anaokulu fikri, Avrupa'da doğmasına rağmen İsviçre dışında ne otokrasi olarak yönetilen Almanya ve Avusturya-Macaristan'da ne de demokratik olarak yönetilen Fransa ve İngiltere'de beklenen gelişimi göstermiştir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük görmüştür. Birleşik Devletler'de okul öncesi eğitim tarihçesi ilk olarak 1830'lu yıllarda gönüllüler himayesinde kurulan ve çalışan annelerin "talihsiz" çocuklarına bakmak için tasarlanan gündüz bakımevleri ve yine ilk olarak 1830'lu yıllarda Massachusetts'te kurulan erken eğitim programlarından ve daha sonra Fröbel'in çalışmalarına dayanan "anaokulu" programlarından gelişen kreşler ile başlamıştır. Kreşler, 1850'li yıllarda sonra meydana gelen hızlı sanayileşme ve kitlesel göçün yarattığı baskılar sonucunda genişlemiştir. Bu kreşler, doğası gereği, öncelikle çocukların temel bakım ve gözetimine odaklanmıştır. Amerikan İç Savaşı ve Dünya Savaşları süreçlerinde bu programların sayısı artmış, ancak savaş sona

⁶⁶ Kamerman, s. 10-11.

⁶⁷ Robert Owen (14 Mayıs 1771- 17 Kasım 1858, Newtown), 19. yüzyılın başlarında ütöpik sosyalizmin en etkili savunucularından biri olan Galli sanayici. Kendisini Birleşik Krallık'ta işçi hareketlerinin lideri olarak görmüş hem İngiltere'deki işçi hareketlerini hem de ABD'deki ütöpik deneysel toplulukları desteklemiştir. <https://www.britannica.com/biography/Robert-Owen> (erişim tarihi: 14.09.2024).

⁶⁸ The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Preschool education" <https://www.britannica.com/topic/preschool-education> (erişim tarihi: 07.07.2024), Kwon, Young-Ihm, "Changing Curriculum for Early Childhood Education in England", *Early Childhood Research and Practice*, C. 4 S. 2, 2002, s.3 Kwon kurumda 1-6 yaş arasındaki çocukların bakıldığını ileri sürmüştür. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED471904.pdf>.

⁶⁹ Aral/Kandır/Can Yaşar, Öğretmen, s. 19; Oğuzkan/Oral, s. 27; Aral/Kandır/Can Yaşar'dan farklı olarak Oğuzkan/Oral yuvanın 1908 yılında açıldığını belirtmektedir.

erdiğinde azalmıştır. 1855 yılında Fröbel'in öğrencisi Carl Schurz, Watertown Wisconsin'de ilk anaokulunu kurmuştur. İlk İngilizce anaokulu ise 1860'ta Boston'da Elizabeth Peabody tarafından kurulmuştur. 1873'te ise Birleşik Devletlerin ilk kamu anaokulu açılmıştır⁷⁰.

Avrupa ve Anglo-Amerikan ülkelerindeki okul öncesi eğitim politikaları ve programları çocukların korunması, erken çocukluk eğitimi, özel ihtiyaçları olan çocuklar için hizmetler ve annelerin işgücüne katılımını kolaylaştırmak için hizmetler olmak üzere oldukça benzer tarihsel akımlardan gelişmiştir. Tüm ülkelerde, 19. yüzyılın başlarında ve ortalarında başlayan okul öncesi eğitimin gelişimi, kaynağını başlangıçta özel hayırseverlik oluşturmuşken, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra kamu sorumluluğunun etkisi altına girmiştir. Bu kamu sorumluluğunun kapsamı ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Kamu politikasında bir yandan çalışan annelerin yoksul ve dezavantajlı çocuklarının bakımına, diğer yandan tüm çocukların eğitime ve sosyalleşmesine verilen göreceli vurgu, ülkeler arasındaki en ayırt edici farklılık olarak görünmektedir⁷¹.

I. ve II. Dünya Savaşları ertesinde okul öncesi eğitim kurumları, yoksulları kaldırmak, kimsesiz çocukların bakımını üstlenmesi ve kadın işgücünün arttırılması gibi sebeplerle yöneticiler tarafından desteklenmiştir. Ancak asıl gelişim 1960'lı yıllarda kadın işgücünün hızla artması sonucunda Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanmıştır. Bu dönemde Birleşik Devletler'de "uluslararası erken çocukluğu yaygınlaştırma kampanyası" başlamıştır⁷². Bu dönemde, erken eğitimin okula daha iyi hazırlık, sağlık hizmetlerine erişim ve daha iyi beslenme için önemi vurgulanmıştır. Orta sınıf kadınlarının işgücüne katılım oranlarındaki artış, genel olarak çocuklar için uygun kalitede ev dışı bakım ihtiyacını gündeme getirmiştir. Head Start projesi başlangıçta bir yaz programı olarak, daha sonrasında ise yıl boyu devam eden bir program olarak kurulmuştur⁷³.

Head Start projesinin yanında düşük gelirli ailelere yönelik olarak 3-12 ay bebekler için "Early Childhood Stimulation Through Parent Education Project", 4-5 yaşındaki çocuklar için "HIPPI Home Instruction Program for Youngsters", 1-4 yaş arası çocuklar için "Mothers Training Program", 2-3 yaş arası çocuklar için "The Mother-Child Home Program", 3-6 yaş arası çocukların ailelerine yönelik "Parent as Teachers Program (PAT) Missouri", 3-4 yaş arası çocuklar için "The Preschool Program" ve "Jpsilanti-Perry Preschool Project", 1-3 yaşındaki çocuklar içinse "HATAF Home Activities for Toddlers and Cheir Families" programları

⁷⁰ Cubberley, Cilt II, s. 285-286; Berklin, s. 19; Kamerman, s. 13-14.

⁷¹ Kamerman, s. 12.

⁷² Aral/Kandır/Can Yaşar, Öğretmen, s. 20; MEB, Erken Çocukluk Özel Eğitim Kurumları, Anadolu Okul Yayınları, Ankara, 2015, s. 9.

⁷³ Kamerman, s. 14.

yürürlüğe konulmuştur. 1971 yılında Birleşik Devletler Kongresi ilk defa ulusal çocuk bakım yasasını çıkarsa da Başkan Nixon tarafından yasa reddedilmiştir. Muhafazakârlar 1970’lerde çocuk bakım girişimlerine karşı çıksalar da 1980’li yıllarda bunun bir ihtiyaç olduğunu kabul etmeye başlamışlardır. Sonraki yıllarda erken çocukluk eğitimi ve bakımına ilişkin çeşitli akımlar geniş bir yelpazeye yayılmıştır⁷⁴.

Okul öncesi eğitimin tarihsel gelişimini başlangıcını 19. yüzyılın ortalarındaki ihmal edilmiş çocuklar ve çalışan yoksul annelerin çocukları için koruyucu hizmetler ile orta sınıf çocuklarının gelişimini artırmaya veya zenginleştirmeye yönelik çalışmalar oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, bu politikalara üçüncü bir bileşen olarak kadın işgücündeki artış sonucunda çocuklar için uygun kalitede ve fiyatta bakım isteyen ihtiyaçların karşılanması eklenmiştir. Dördüncü olarak, son zamanlarda, küçük çocukların okula hazırlanması da ek bir faktör olmuştur⁷⁵.

Okul öncesi eğitim günümüzde tüm dünyaya yayılmış durumdadır. UNESCO tarafından ülkelerden toplanan veriler ışığında hangi ülkelerin okul öncesi eğitimi parasız veya zorunlu olduğu belirlenmiştir⁷⁶:

Tablo 1.1. Okul Öncesi Eğitimin Parasız ve/veya Zorunlu Olduğu Ülkeler

Ülkeler	Zorunlu	Parasız
ABD		1 yıl
Afganistan		1 yıl
Arjantin	2 yıl	3 yıl
Arnavutluk		3 yıl
Aruba	2 yıl	2 yıl
Avustralya		1 yıl
Avusturya	1 yıl	1 yıl
Azerbaycan	1 yıl	5 yıl
Bahamalar		2 yıl
Barbados		2 yıl
Belçika		3 yıl
Belize		2 yıl
Bermuda		1 yıl
Birleşik Arap Emirlikleri		2 yıl
Birleşik Krallık		2 yıl
Bolivya	2 yıl	2 yıl
Brezilya	2 yıl	2 yıl

⁷⁴ **Kamerman**, s. 14; Temel, Fulya, “Aile Eğitim Modeli Dünya’da ve Türkiye’deki Uygulamalar” AÇEV, (2003) **Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları: Yaygınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu, 05-06 Aralık 2003**, Ankara, s. 37-40.

⁷⁵ **Kamerman**, s. 16.

⁷⁶ UNESCO, (2003), *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education – A Tool on Whose Terms?* Paris, UNESCO, s. 353-360.

Bulgaristan	2 yıl	4 yıl
Cayman Adaları	1 yıl	2 yıl
Cezayir		1 yıl
Cibuti		1 yıl
Cook Adaları		2 yıl
Çekya	1 yıl	
Dominik Cumhuriyeti	3 yıl	3 yıl
Ekvador	3 yıl	3 yıl
El Salvador	3 yıl	3 yıl
Ermenistan		3 yıl
Filipinler	1 yıl	1 yıl
Filistin		1 yıl
Finlandiya	1 yıl	1 yıl
Fransa	3 yıl	3 yıl
Gana	2 yıl	2 yıl
Grenada		2 yıl
Guatemala	3 yıl	3 yıl
Güney Kıbrıs	1 yıl	1 yıl
Güney Kore		3 yıl
Hollanda	1 yıl	2 yıl
Honduras	1 yıl	3 yıl
Irak		2 yıl
İspanya		3 yıl
İsrail	3 yıl	3 yıl
İsveç	1 yıl	1 yıl
İsviçre	2 yıl	2 yıl
Kanada		1 yıl
Kazakistan		3 yıl
Kırgızistan	1 yıl	4 yıl
Kolombiya	1 yıl	3 yıl
Kongo		3 yıl
Kosta Rika	2 yıl	2 yıl
Kuzey Kore	1 yıl	1 yıl
Küba		3 yıl
Letonya	2 yıl	6 yıl
Libya		2 yıl
Lihteynştayn	1 yıl	
Litvanya	1 yıl	1 yıl
Lübnan		3 yıl
Lüksemburg	2 yıl	3 yıl
Macao	1 yıl	3 yıl
Macaristan	3 yıl	3 yıl
Madagascar		3 yıl
Mali		4 yıl
Malta		2 yıl
Marshall Adaları	1 yıl	1 yıl

Meksika	2 yıl	2 yıl
Moğolistan		4 yıl
Moldova	1 yıl	4 yıl
Monaco		3 yıl
Moritanya		3 yıl
Nauru	2 yıl	2 yıl
Nepal	1 yıl	1 yıl
Nikaragua	1 yıl	
Niue		1 yıl
Özbekistan		4 yıl
Panama	2 yıl	2 yıl
Paraguay	1 yıl	3 yıl
Peru	3 yıl	3 yıl
Polonya	1 yıl	4 yıl
Portekiz		2 yıl
Romanya		3 yıl
Rusya		4 yıl
Saint Vincent ve Grenadinler		2 yıl
Sint Maarten	2 yıl	2 yıl
Slovakya	1 yıl	1 yıl
Sudan		2 yıl
Suriye		3 yıl
Şili		2 yıl
Tacikistan		4 yıl
Tanzanya		1 yıl
Tayland		3 yıl
Tonga	2 yıl	
Turks ve Caicos Adaları	2 yıl	2 yıl
Türkiye		3 yıl
Türkmenistan		3 yıl
Uruguay	2 yıl	2 yıl
Ürdün		1 yıl
Venezuela	3 yıl	3 yıl
Vietnam	1 yıl	
Yeni Zelanda		2 yıl
Yunanistan	1 yıl	2 yıl

Bütün çocukların okul öncesi eğitime devam etmesini sağlamak için 38 OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkesinden 10'u son on yıl içinde zorunlu eğitime başlama yaşını okul öncesi eğitimin bir kısmını veya tamamını kapsayacak şekilde düşürmüştür ve şu anda 19 OECD ülkesinde okul öncesi eğitim zorunludur. Dahası, hükümetler bütçelerinde okul öncesi eğitime öncelik vermektedir. Gayrisafi yurtiçi hasılanın bir payı olarak ölçülen okul öncesi eğitime yapılan kamu harcamaları, 2015 ve 2021 yılları arasında %9 oranında artmıştır. Bu durum diğer eğitim seviyelerine göre önemli ölçüde daha fazla artışın gerçekleştiği anlamına

gelmektedir. Okul öncesi eğitime kayıt oranları da tüm yaş gruplarında artmaya devam etmiştir. OECD genelinde ortalama olarak 3-5 yaş arası çocukların %83'ü ilkokul öncesi eğitime kayıtlıdır; bu oran 2013 yılında %79'du⁷⁷.

1.5. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi

1.5.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Okul Öncesi Eğitim

Türk eğitim tarihinde okul öncesi dönemdeki çocuklara eğitim verilmesini Farabi, İbn-i Sina, Nasrettin Tusi, Amasyalı Hüseyin Ali, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Kınalızade Ali Çelebi gibi düşünürler dile getirmiştir. Ancak özellikle Tanzimat Dönemi’nde Pestalozzi, Fröbel ve Montessori gibi eğitimcilerin düşüncelerinin Osmanlı eğitim sistemini etkilemeye başladığını söylemek mümkündür⁷⁸.

Akyüz, Osmanlı Devleti’nde anaokulları kurulmadan önce eğitim veren sıbyan mekteplerini, ıslahhaneleri, Darüleytam-ı Osmani’yi ve Darüleytamları kısmi anaokulu işlevi gören kurumlar arasında saymaktadır. Sıbyan mekteplerinin 5-6 yaşlarındaki çocuklara dini bilgiler verildiği ve bazen yazı öğretildiği, disiplinin sopa ve falaka ile sağlandığı kurumlar olması nedeniyle anaokulu sayılamayacağını ileri sürmektedir. Bunun nedenini bu kurumlara 5-6 yaşından küçük çocukların da eğitim amaçlı olmasa da bakım amaçlı bırakıldığını bu bakımdan kısmen anaokuluna daha doğru bir deyişle kreşlere benzemesi olarak göstermektedir⁷⁹. Aral, Kandır ve Can Yaşar⁸⁰ ile Kantarcıoğlu⁸¹ sıbyan mekteplerini anaokulunun ilk örnekleri arasında saymasına rağmen; Ergin, bu müesseselerin ana okullarını işlevini görmekten çok uzak olduğunu ileri sürmüştür⁸². Mithat Paşa’nın öncülüğünde kurulmaya başlanan ve kimsesiz çocukların bakımı için açılan ıslahhaneler anaokulu çağındaki çocukları da barındırdığı için kısmi anaokulu sayılmaktadır. Darüleytam-ı Osmani ise 1908 yılında Adana ilinde Ermeni isyanı sonucunda kimsesi kalan 5-10 yaşları arasındaki çocukların barındırıldığı ve eğitildiği kurumdur. Darüleytamlar ise yine kimsesiz çocukların barındırıldığı kurumlar olup bazılarında 2-7 yaşları arasındaki çocukların eğitim gördüğü ana sınıfları oluşturulmuştur⁸³.

Tanzimat Dönemi’ndeki düzenlemeler genellikle ilköğretime yönelik olup kısmi anaokulu işlevi gören ve yukarıda ifade edilen kurumlar dışında okul öncesi eğitime yönelik

⁷⁷ OECD, **Education at Glance 2024: OECD Indicators**, OECD Publishing, Paris, 2024, s. 20.

⁷⁸ Bardak, Musa, **Osmanlı’da Modern Okul Öncesi Eğitim (1908-1918)**, Alalma Yayınları, Ankara, 2019, s. 26.

⁷⁹ Akyüz, Yahya, “Anaokullarının Türkiye’de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi”, **Milli Eğitim Dergisi**, S. 152, 1996, ss. 11-17, (Akyüz, Anaokulları), s. 11.

⁸⁰ Aral/Kandır/Can Yaşar, Öğretmen, s. 21; Aral/Kandır/Can Yaşar, Okul Öncesi, s. 18.

⁸¹ Kantarcıoğlu, s. 8.

⁸² Ergin, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi Cilt 5**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, (Ergin, Cilt 5), s. 1406.

⁸³ Akyüz, Anaokulları, s. 12.

adım atılmamıştır. Tanzimat dönemi eserlerinde ve basınında küçük çocuklarının eğitimi de ele alınmış ve çocuklar ilk eğitimini ailede aldığı için annelerin bilgili olmasının çocuklarının yetiştirilmesine sirayet edeceği düşünülmüştür⁸⁴.

II. Meşrutiyet ilan edilmeden önce Avrupa’da çocuk eğitimi konusunda eğitim almış gayrimüslim kadınlar ve Yahudilerce kurulan “Alliance Israélite” adındaki kurumlardan yetişen öğretmenler Osmanlı Devleti’nde okul öncesi eğitimin itici gücü olmuştur⁸⁵. II. Abdülhamit dönemi sadrazamı Satı Bey’in Almanya’da görmüş olduğu çocuk bahçesi sisteminin uygulanması için padişaha layiha sunması, resmî makamlarca okul öncesi eğitime yönelik ilk adım olarak değerlendirilmektedir⁸⁶.

Satı Bey, II. Meşrutiyet’ten önce bazı il merkezlerinde, sonrasında ise İstanbul’da özel anaokullarının açıldığını; kamuya ait anaokullarının ise ancak Balkan Savaşı’ndan sonra açıldığını belirtmektedir. O’na göre anaokullarının açılma teşebbüslerine hazırlıksız bir biçimde girişilmiştir. Anaokullarına girecek öğretmenler hazırlanmadığı için Ermeni ve Yahudi öğretmenler derslere girmiş olup inisiyatif onlara bırakılmıştır. Daha sonra öğretmenler yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu öğretmenlerin menşei Alliance Israélite bünyesinde yer alan Ana Mektebi sonra ise Darümuallimat bünyesinde yer alan Ana Muallime Sınıfı olmuştur. Bunlardan ilki Musevi ikincisi Ermeni öğretmenlerden ilham almışlar ancak her ikisi de çoktan terk edilmiş bir usulü kullanmışlardır⁸⁷. Satı Bey Osmanlı Devleti’ndeki Türkçüler tarafından “Türk Fröbel” şeklinde adlandırılmıştır⁸⁸. 1914 yılında çıkmış olduğu Avrupa gezisinde Montessori usulü eğitim veren okulları ziyaret etmiş, 1915’te ise “Yeni Mektep” adında bir ana okulu açmıştır⁸⁹. Bu okul daha çok kız öğretmen okulu işlevi görmüş, kız kardeşi ise okula bağlı olarak kurulan çocuk yuvasının başına getirilmiştir. Satı Bey’in ayrılmasından sonra okul Fevziye Mektebi adını almıştır⁹⁰. Bu okul kısa zamanda zengin ailelerin gözdesi haline gelmiştir. Okulda her çocukla ayrı ayrı ilgilenilmiş ve Pestalozzi, Fröbel gibi eğitimcilerin metotlarıyla eğitim verilmiştir⁹¹.

⁸⁴ Ercoşkun, Tülay, “İstanbul’da Hususi “Ana Mektebi” (Ekim 1909)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: 40, S. 70, 2021, ss. 229-251, s. 233.

⁸⁵ Bardak, s. 20.

⁸⁶ Bardak, s. 27.

⁸⁷ Satı Bey, “Meşrutiyetten Sonra Maarif Tarihi”, (Sadeleştiren Recai Doğan), **Dini Araştırmalar**, C.4 S. 11, 2001, ss.197-207, s. 206.

⁸⁸ Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (M.Ö 1000- M.S.2018)**, Güncelleştirilmiş 30. Bs., PEGEM Akademi Yayıncılık, Ankara, 2018, (Akyüz, Türk Eğitim), s. 267,301,302.

⁸⁹ Şanal, Mustafa, “Mustafa Sâti Bey (Sâti el-Husri) (1880-1968)”, **Milli Eğitim Dergisi**, S:153-154, 2002, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/153-154/sanal.htm.

⁹⁰ Ercoşkun, s. 233, Buzpınar, Ş, Tufan, “Sâti’ el-Husri” Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2009, s. 176-178 <https://islamansiklopedisi.org.tr/sati-el-husri> (erişim tarihi: 28.12.2024).

⁹¹ Deretarla Gül, Ebru, “Meşrutiyet’ten Günümüze Okul Öncesi Eğitim”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.17, S. 1, 2008, ss. 269-278, s. 270.

Kazım Nami'ye göre Osmanlı Devleti'nde Fröbel yöntemini önce Ermeniler sonra Bulgarlar kabul etmiştir. 1909 yılında Avusturya-Macaristan'a giden Kazım Nami dönüşünde Selanik'te çocuk bahçesi sınıfı açmıştır. Ancak Balkan Savaşları (1912-1913) nedeniyle bu çalışmalar yarım kalmış, Şükrü Bey'in Maarif Nazırlığı döneminde (1913-1917) resmî ana mektepleri açılmıştır. Ana mekteplerine öğretmen yetiştirmek için Darülmuallimatta bir sınıf açılmıştır. Ancak Kazım Nami'ye göre Fröbel yöntemini doğru bir şekilde anlatacak kimse olmadığı için bu kurum başarısızlığa uğramıştır. Ayrıca bu süreçte Kazım Nami, Nazırlık adına Çocuk Bahçesi Rehberi başlığıyla bir kitap çevirmiştir⁹².

II. Meşrutiyet döneminde resmî anaokulları açılmadan önce Müslümanlarca özel anaokulları açılmıştır. Eğitimciler ya da Mustafa Satı Bey ve Kazım Nami gibi Avrupa'da incelemeler yapan girişimciler özel anaokullarının açılmasına önayak olmuştur⁹³.

1909 yılında Müzeyyen Cemal Hanım İstanbul Beyazıt'ta anaokulu ve inas mektebi (sadece kız çocukları için ilkokul) açılması için Babıali'den izin istemiştir. Ekim 1909'da açılan okulda 4-7 yaşındaki kız ve erkek çocuklarına Avrupa tarzında bir eğitim verilmesi hedeflenmiştir. Bu girişimin önemi; kurucularının, yöneticilerinin ve personelinin Müslüman kadınlar olmasıdır⁹⁴. Dönemin gazetelerini inceleyen Ergün'e göre Müslüman ana okulları 1910 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır. İstanbul'da Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi'nin "kindergarten"ı Kadıköy Osmanlı İttihat Mektebi'nin ise 1 senelik "çocuk bahçesi" bulunmaktaydı. İzmir'de de bazı mekteplerin ana okulu kısımları bulunmaktaydı. Bunların dışında Erenköy Valide Mektebi 08.06.1913 tarihinde açılmış, yine aynı yılda Osmanlı Çocuk Bahçesi'nin açılması için Mustafa Celal ve Hasan Tahsin Beyler Bakanlıktan izin almışlardır⁹⁵.

Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati'nde (1913) okul öncesi eğitime yönelik hükümlere de yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemenin 3. ve 4. maddeleri şu şekildedir:

"Madde 3- Tedrisat-ı iptidaiyeye mahsus olan müessesat atideki mekteplerdir:

1. Ana mektepleri ve sıbyan sınıfları
2. Mekatib-i iptidaiye
3. El işleri ve ihtiraf mektepleri

⁹² F. Garsen, **Frobel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi**, çev. K. Nami, önsöz'den aktaran Akyüz, Anaokulları, s. 12-13; Akyüz, Türk Eğitim, s. 267-268.

⁹³ Ercoşkun, s. 248.

⁹⁴ Bardak, s. 86, Kurnaz, Şefika, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Eğitimi", **Milli Eğitim Dergisi**, S. 143, 1999, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm (erişim tarihi: 03.01.2025); Ercoşkun, s. 248.

⁹⁵ Ergün, Mustafa, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri, 1908-1914**, PEGEM Akademi Yayıncılık, Ankara, 2021, (Ergün, II. Meşrutiyet), s. 220.

Madde 4-Ana mektepleri ve sıbyan sınıfları çocukların sinleriyle (yaşlarıyla) mütenasip olarak faideli oyunlar ve tenezzühler, el işleri ve ilahiler, vatani manzumeler, dürûs-ı eşyaya müteallik mükâleme ve musahabeler ile nema-yı ruhi ve bedenilerine hizmet eden müesseselerdir.

Ana mektepleri dört yaşından yedi yaşına kadar olan çocuklara mahsus olarak tesis edilir.

Bunların teşkilat ve tanzimatına müteallik olan nizamname ve talimatlar Meclis-i Kebir-i Maârifte tezekkür edilerek ıstar olunacaktır⁹⁶.”

Söz konusu hükümlerden ana mekteplerinin ilköğretim kademesinin bir parçası olduğu ve 4-7 yaş arasındaki çocuklara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca oyunun önemi vurgulanmış, el becerilerinin geliştirilmesine ve vatan sevgisinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte anaokullarının idari yapısının ve işleyişi hakkında bir nizamname düzenleneceği belirtilmiştir⁹⁷.

“Madde 5- Mekatib-i iptidaiye, çocukların suret-i mütevâzinede küşayış-i ezhanını (zihin açıcı) temin eyleyecek esasları va’zeden ve herkese lazım olan malumata mükteseb olan mekteplerdir. Bu mekteplerin müddet-i tahsiliyesi altı sene olup bu müddette tahsil-i taliyenin esasları îdâdolunur.

Ayrıca ana mektebi bulunmayan yerlerde beş ve altı yaşındaki çocuklar için mekatib-i iptidaiye dâhilinde ayrıca sıbyan sınıfları açılabilir⁹⁸.”

İlkokullar 6 sene olarak düzenlenmiş olup anaokullarının bulunmadığı yerlerde 5-6 yaşındaki çocuklar için ilkokullar içinde ana sınıflarının açılabilceği ifade edilmiştir⁹⁹. Yine aynı Kanun-ı Muvakkat’ın ikinci fasıl 24. maddesinde ana sınıfı açmak için sınıf mevcudunun asgari 20 olması gerektiği belirtilmiş, altıncı fasıl 77. madde anaokullarının zorunlu olmadığı ifade edilmiştir¹⁰⁰.

İlk resmî anaokulunun ne zaman açıldığına ilişkin öğretilerde görüş birliği bulunmamaktadır. Bardak ve Batır’a göre ilk resmî ana mektepleri 1913 yılında, Ergün’e göre Maarif Nezaretine bağlı ilk ana mektebi Ocak 1914’te, Sakaoğlu’na göre Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati’nde belirtilen ana mektebi ilk olarak İstanbul’da 2 Mart 1915 tarihinde açılmıştır¹⁰¹.

Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati’nde ifade edilen nizamname 1915 yılında Ana Mektepleri Nizamnamesi adıyla yayımlanmıştır. Söz konusu Nizamname’de anaokulunun kız mektebi bünyesinde ya da bağımsız açılabilceğine, açılış şartlarına, yaş sınırına (4-6 yaş),

⁹⁶ Uyanık, Ercan/Kaya, Mehmet Melik/Elçiçeği, Büşra, “II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Tartışmaları ve 1913 Tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu’nun Uygulanması”, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 1, 2021, ss. 163-185, s. 173; Bardak, s. 47.

⁹⁷ Bardak, s. 48; Akyüz, Anaokulları, s. 13; Uyanık/Kaya/Elçiçeği, s.173.

⁹⁸ Uyanık/Kaya/Elçiçeği, s. 173.

⁹⁹ Bardak, s. 48; Uyanık/Kaya/Elçiçeği, s. 173.

¹⁰⁰ Bardak, s. 48- 49.

¹⁰¹ Bardak, s. 79; Batır, Betül, *Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime*, Milenyum Yayınları, 2. Bs., İstanbul, 2014, s. 52; Ergün, II. Meşrutiyet, s. 221; Sakaoğlu, Necdet, *Türkiye Eğitim Tarihi 11-20. Yüzyıllar*, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2018, s. 211.

ücretli ya da ücretsiz açılabilceğine, karma eğitim yapılacağına ve öğretmen olma şartlarına dair hükümlere yer verilmiştir¹⁰².

Nizamname’de birtakım eksiklikler bulunsa da günümüz ile karşılaştırıldığında içerdği daha iyi hükümler de yer almaktadır. Anaokullarının amaçları, eğitim ilkeleri, çalışma esasları, öğrenci devamlılığı, personelin görev, yetki ve sorumlulukları düzenlenmemiştir. Bununla birlikte ana sınıfı ve anaokulu ayrımının bulunması, aşı kartının talep edilmesi, çocukların yaşlarına uygun olarak sınıflara ayrılması hükümleri günümüzdeki düzenlemeler ile aynı doğrultudadır. En az haftada bir defa sağlık denetiminde bulunulması ve asli öğretmenin yanında bir de yardımcı öğretmenin bulunması Nizamname’nin günümüzdeki düzenlemelere göre daha üstün yanlarının bulunduğunu da göstermektedir¹⁰³.

Bardak’ın arşiv kaynaklarında, gazetelerde, süreli yayınlarda ve salnamelerde yapmış olduğu incelemelerde bu dönemde 72 anaokulu ve ana sınıfına rastlanıldığı ifade edilmiştir. İstanbul, Bursa, Gaziantep, Halep, Afyonkarahisar, Antakya, Çanakkale, Konya, Bursa, İzmit, Bolu, Diyarbakır, Şanlıurfa, İzmir, Eskişehir, Adana, Ankara, Tekirdağ, Aydın, Manisa ve Musul’da anaokullarının ve ana sınıflarının bulunduğu ortaya çıkmıştır¹⁰⁴.

Anaokullarında derse girecek öğretmenlerin gayrimüslimler olması Osmanlı Devleti’ni Müslüman kadın öğretmenleri yetiştirmeye itmiştir. Bu kapsamda ilk olarak 1913-14 yılında İstanbul Darülmuallimatı bünyesinde ana mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere Ana Muallime sınıfı açılmıştır. On beşi yatılı sekizi gündüzlü olmak üzere 23 öğrenci alınmıştır. 1914-15 yılında eğitim vermeye başlayan Ana Muallime Mektebi’nin öğretim süresi 1 sene iken Ana Mektebi ise uygulama sınıfını oluşturmuştur. 1915-16’da Ana Muallim Mektebi 56 öğrenciyi mezun etmiş, 1916-17’de okulun mevcudu 803 yatılı ve 276 gündüzlü öğrenciye ulaşarak büyük bir artış göstermiştir. 1917-18 yılında ise 217 öğrenci mezun olmuştur. Anaokullarının yaygınlaşmaması ve öğretmen sayısının fazlaşması nedeniyle 1919 tarihinde Ana Muallim Teşkilatının kapatılmasına karar verilmiştir. Bu süreçte toplamda 370 öğrenci mezun olmuştur. Daha sonra resmî anaokulları da kapatılmıştır¹⁰⁵.

1.5.2. Cumhuriyet Döneminde Okul Öncesi Eğitim

Cumhuriyet Döneminde okul öncesi eğitime ilişkin gelişmeler incelenirken Cumhuriyet Devri 1923-1950, 1950-2000, 2000 ve sonrası olmak üzere üç bölüme ayrılmış ayrıca Milli Eğitim Şûralarında ve kalkınma planlarında alınan kararlar ele alınmıştır.

¹⁰² Nizamnamenin Türkçesi için bkz. **Akyüz**, Anaokulları, s. 13-14.

¹⁰³ **Bardak**, s. 53-54.

¹⁰⁴ Okulların isimleri için bkz. **Bardak**, s. 79-85.

¹⁰⁵ Ergin, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi Cilt 1-2**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 679; **Akyüz**, Anaokulları, s. 16; **Oktay**, Türkiye’de s. 153; **MEB**, On dördüncü, s. 235.

1.5.2.1. Erken Cumhuriyet Devrinde (1923-1950) Okul Öncesi Eğitim

Ülkenin içinde bulunduğu Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı koşullarında okul öncesi eğitimde büyük bir atılımın gerçekleşmesinin beklenemeyeceği açıktır. Yine de Cumhuriyet ilan edildiğinde ülke genelinde 38 vilayette bulunan 80 anaokulunda 136 öğretmen görev yapmakta 5880 öğrenci eğitim almaktaydı. Cumhuriyetin ilanından sonra özellikle Harf Devrimi ile gelen okuma yazma seferberliği sonucunda ülke kaynakları temel eğitim ve ortaöğretime aktarılırken okul öncesi eğitime yatırım yapılmamış ve ailenin sorumluluğuna bırakılmıştır¹⁰⁶.

Maarif Vekaletinin 1925 ve 1930 yıllarında çıkarmış olduğu iki Genelge’de okul öncesi eğitime ayrılan bütçenin ilköğretime aktarılması yönünde görüş bildirilmiş bunun üzerine illerde bulunan anaokulları kapatılmıştır. Ancak bütçesi uygun olan ve çalışan annelerin çocuklarını bırakabileceği herhangi bir yer olmayan bölgelerde anaokulunun açılabilmesi ifade edilmiştir. Bu kapsamda çalışmak zorunda olan dul ve fakir kadınların 3-7 yaşlarındaki çocuklarının bakımı için İstanbul Belediyesi 1932 yılında bir çocuk yuvası açmıştır. Ergin bu kurumun anaokulu niteliğinde olduğunu belirtmiştir¹⁰⁷. 1932-33’te 8 resmî anaokulunda 11 öğretmen görev yapmış 611 çocuk eğitim almışken; 84 özel anaokulunda 84 öğretmen görev yapmış 3284 çocuk eğitim almıştır¹⁰⁸.

1927-28’de başkent Ankara’da bu alandaki öğretmen ihtiyacını gidermek için 2 yıllık öğretim süreli Ana Öğretmen Okulu açılmıştır. Söz konusu Okul, 1930-31 eğitim öğretim yılında İstanbul Kız Öğretmen Okulu’na nakledilmiş, 1933’te ise kapatılmıştır¹⁰⁹.

1937-38’de ise ülkemizde resmî anaokulları bulunmazken 47 özel anaokulu, 59 öğretmen 1555 öğrenci bulunduğu ifade edilmiştir. Söz konusu okullar Ankara, Mersin, İstanbul ve İzmir illerinde bulunmakta olup Türk Anaokullarının sayısının azınlık ve yabancı anaokullarının karşısındaki azlığı dikkat çekmektedir¹¹⁰.

1921 yılında Mustafa Kemal Paşa’nın desteğiyle Ankara’da yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların korunması amacıyla Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. 1925 yılında

¹⁰⁶ Oktay, Türkiye’de, s. 153, Öztürk, Cemil, “Atatürk Dönemi Eğitim-Öğretim” Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-egitim-ogretim/?pdf=3824>; Şahin, Ersin, **Okulöncesi Eğitimi Öğretmen Adayları ve Öğretmenleri İçin Uygulama Kılavuzu**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s.7; MEB, **Resmî Anaokulları ve Anasınıfları Araştırması**, Ankara, 1978, s. 10.

¹⁰⁷ Ergin, Cilt 5, s. 2051,2052,2061; Oktay, Ayla, **Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem**, Epsilon Yayıncılık, 5. Bs., İstanbul, 2004, s. 83-84.

¹⁰⁸ MEB, **Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 137.

¹⁰⁹ Oğuzkan, Ferhan, “Ülkemizde Öğretmen Eğitiminin Gelişimi”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, C. 7, S. 38, 1982, ss. 37-45, s. 39; Oğuzkan/Oral, s. 32.

¹¹⁰ Çelik, Meryem/Gündoğdu, Kerim, “Türkiye’de Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi”, **Kazım Karabekir Eğitim Bilimleri Fakültesi**, S. 16, 2007, ss. 172-190, s. 177; Oktay, Ayla, “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim”, **İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Sempozyumu 15-17 Haziran 1989 Malatya**, Tarla Yayın, İstanbul, 1990, ss. 118-123, s. 121.

Ankara Keçiören’de yatılı olarak hizmet veren “ana kucacı” açılmıştır. 1930 yılında ise kreşler ve gündüz bakımevleri açılmıştır. 1934 tarihinde Cemiyet’in adı Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir. 1938 yılında yetimevi, şefkat yuvaları ve ana kucacı “çocuk yuvası” ismi altında birleştirilmiştir¹¹¹.

Cemiyet’in amaçları Nizamname’de başta şehit, gazi ve savaş felaketzedelerinin çocukları olmak üzere tüm çocukların korunması olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda Cemiyet; aşevleri, gündüz bakım evleri, ana kucakları, poliklinikler, parasız banyolar açmıştır. Sağlık hizmetleri sunmuş, çocuk ölümleri ve salgın hastalıklara karşı mücadele etmiştir. Ayrıca çocuk bahçeleri, tiyatrolar, sinemaları açmış, kamplar düzenlemiş böylece kültür ve eğitim hizmeti vermiştir¹¹².

Cemiyet’in yapmış olduğu faaliyetlerin 23 Nisan’ın çocuk bayramı haline gelmesinde büyük bir etkisi olmuştur. 23 Nisan; Cemiyet’in katkılarıyla 1927 yılından önce de “Çocuk Bayramı” ya da “Çocuk Günü” olarak anılsa da ilk kapsamlı kutlamalara 23 Nisan 1927 tarihinde başlanılmıştır. 1929 yılında ise Mustafa Kemal Paşa’nın katkılarıyla “Çocuk Bayramı” 7 güne çıkarılarak “Çocuk Haftası” olarak kutlanmaya başlanmış ve Maarif Teşkilatı tarafından bu hafta boyunca okullar tatil edilmiştir¹¹³. 1933 yılından itibaren ise Çocuk Bayramı kapsamında resmî makamlar temsilen çocuklara bırakılmıştır¹¹⁴. 1 Haziran 1935 tarihli ve 3017 sayılı RG’de yayımlanan Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun’da 23 Nisan gününün “Çocuk bayramı” olduğuna dair bir ifadeye yer verilmemiş sadece Ulusal Egemenlik Bayramı olarak ilan edilmiştir. Ancak her ne kadar Kanun’da yer verilmese de bir başka deyişle resmî olarak olmasa da uygulamada “Çocuk Bayramı” olarak da kutlanmaya devam etmiştir¹¹⁵.

Mustafa Kemal Atatürk’ün aşağıdaki sözleri okul öncesi eğitimi de kapsayacak şekilde anne-babaların çocukları nasıl yetiştirmeleri gerektiğini ve böylece cumhuriyetin sahip olmak istediği insan tipini açıkça göstermektedir:

“Çoğu ailelerde öteden beri kötü bir alışkanlık var: Çocuklarını konuşturmaz ve dinlemezler. Onlar söze karışınca ‘Sen büyüklerin konuşmasına karışma’ der, sustururlar. Bu çok yanlış ve zararlı bir davranıştır. Tam tersine, çocukları özgürce konuşmaya, düşündüklerini, duygularını olduğu gibi ifade etmeye teşvik etmelidir. Böylece hem hatalarını düzeltmeye imkân bulunur, hem de ilerde yalancı ve

¹¹¹ ASHB, “Kurum Hakkında” <https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/> (erişim tarihi: 04.06.2024); Sarıkaya, Makbule “Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti” Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-himaye-i-etfal-cemiyeti/> (erişim tarihi: 04.06.2024).

¹¹² Sarıkaya, “Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti”.

¹¹³ Özçelik, Mücahit, “23 Nisan Çocuk Bayramı’nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları”, **Gazi Akademik Bakış**, C. 5, S. 9, 2011, ss. 265-284, s. 271,276.

¹¹⁴ Aslan, Demo Ahmet, “Gülbüz Türk Milleti İçin Gülbüz Türk Çocuğu: 23 Nisan Çocuk Bayramı”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C. 16, S. 63, 2018, ss. 87-114 s. 105.

¹¹⁵ Akın, Veysi, “23 Nisan Millî Hakimiyet ve Çocuk Bayramı’nın Tarihçesi”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 3, 1997, ss. 91-96, s. 93.

riyakâr olmalarının önüne geçilmiş olur. Kısacası çocuklarımızı artık düşüncelerini hiç çekinmeden ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimi düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız. Aynı zamanda, onların temiz yüreklerinde, yurt, ulus, aile ve yurttaş sevgisiyle beraber, doğruya, iyiye, güzel şeylere karşı sevgi ve ilgi uyandırmaya çalışmalıdır. Bence bunlar, çocuk eğitiminde, ana kucağından en yüksek eğitim ocaklarına kadar her yerde, her zaman üzerinde durulacak önemli noktalar. Ancak bu şekildedir ki çocuklarımız yurda yararlı birer yurttaş ve mükemmel birer insan olurlar¹¹⁶.”

Genç Cumhuriyetin ilgilenmesi gereken konulardan bir diğeri de çocuk sağlığı olmuştur. 1930 yılında yürürlüğe giren ve günümüzde de uygulanmakta olan Umumi Hıfzısıhha Kanunu’nda doğum oranının arttırılması ve çocuk ölümlerini azaltılması için gereken önlemleri almak, çocuk sağlığının korunması ve gelişmesine ait tesisatın denetlenmesi, okul sağlığı gibi konular Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti’nin (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) görev alanına girmektedir. Kanun’un 151. maddesine göre Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti’nin, küçük çocukların sağlığı ve ölüm sayılarının azaltılması için müesseseler açacağı ve çocuk sağlığının yararlarının toplumda yayılmasına yönelik önlemleri alacağı ifade edilmiştir. 158. maddede ise 7 yaşından küçük, kimsesiz, öksüz veya ebeveyni hayatta olan çocukları paralı ya da parasız kabul ederek bakılmasını sağlayan resmî ya da özel tüm müesseselerin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti’nin denetimi altında olduğu belirtilmiştir. 159. madde, 7 yaşından küçük çocukları paralı olarak bakmak için alan kişilerin öncelikle belediyeden izin alması gerektiğini düzenlemiştir. 161. maddede 0-6 yaşlarındaki kimsesiz çocukların bakım ve gözetiminde yetki şehirlerde belediyelere, köylerde ise köy ihtiyar heyetine yapılması zorunlu bir görev olarak verilmiştir. 173. maddede 12 yaşından küçük çocukların fabrika ve imalathaneler ile maden işlerinde çalışmaları yasaklanmıştır.

29 Ocak 1940’ta bütçesi uygun olan vilayetlerde çocuğunu bırakacak kimsesi olmayan fabrikalarda çalışan annelere yardımcı olunması amacıyla anaokulu yönetmeliğinin uygulanması gerektiği illere bildirilmişse de vilayet bütçelerinin darlığı anaokullarını yaşatmaya yetmemiştir. 1954’e kadar yönetmelik uygulanamamış bu tarihe kadar anaokulu açmak isteyen kişilere rehber görevi görmüştür¹¹⁷.

1949 yılında yürürlüğe giren Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun’un 7. ve 8. maddelerinde köy, kasaba ve şehirlerde bakılması mümkün olmayan çocukların öğretim çağına kadar olanlarının bakımı ve korunması için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca çocuk bakım yurtlarının kurulacağı belirtilmiştir.

¹¹⁶Akyüz, Yahya, “Atatürk Döneminde Çocuk Eğitimi”, Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-cocuk-egitimi/> erişim tarihi: 17.11.2024).

¹¹⁷ Kantarcıoğlu, s. 9.

1.5.2.2. 1950-2000 Yılları Arasında Okul Öncesi Eğitim

1952 yılında anaokullarına yönelik çeşitli yönetmelikler hazırlansa da olanakların yetersiz oluşu bu yönetmeliklerin güçlü bir şekilde hayata geçirilmesini engellemiştir¹¹⁸. Gerçekleştirilen ilk 4 Milli Eğitim Şûrası'nda okul öncesi eğitimle ilgili herhangi bir karar alınmamıştır¹¹⁹. 5. Milli Eğitim Şûrası'nda (1953) anaokullarına yönelik programların ve mevzuatın değerlendirilmesi gündeme alınmış, gereken incelemeler yapılmış ve konuya ilişkin görüş ve kanaatler bildirilmiştir. 1957 tarihli 6. Milli Eğitim Şûrası'nda okul öncesi eğitim gündeme alınmamış, 7. Milli Eğitim Şûrası'nda (1962) ise İEK'ye göre yeniden hazırlanması gereken, aralarında Ana Okulları ve Ana Sınıfları Yönetmeliği'nin de bulunduğu yönetmelik tasarılarının, Şûra'dan hemen sonra Bakanlık bünyesinde oluşturulan komisyonlarca hazırlanarak incelenmesi için Talim ve Terbiye Kuruluna gönderileceği ifade edilmiştir¹²⁰. Bu Şûra'ya yönelik hazırlanan İlk Öğretim Komisyon raporunda anaokulu öğretmenlerinin yetiştirilmesi, gelişimi akranlarının gerisinde olan çocuklar için bazı bölgelerde ilkokullara bağlı ana sınıfı açılması, dezavantajlı çocuklar için anaokulları açılması gibi önerilerde bulunulmuştur¹²¹. 7. Milli Eğitim Şûrası'nda sonra yine 1962'de Anaokulları ve Sınıfları Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmelik'ten sonra ülkemizde resmî ve özel anaokullarının sayısında artış görülmüştür¹²².

18 Temmuz 1962 tarihli ve 11157 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununa Göre Hazırlanan Ana Okulları ve Sınıfları Yönetmeliği'nde anaokulları; “üçüncü yaştan (Gelişmiş çocuklarda en erken, 30. aydan) olmak üzere ilkokul çağına kadar olan çocukların bakım ve eğitimlerini ve her yönden gelişmelerini sağlayan resmî ve özel eğitim kurumlarıdır.” şeklinde tanımlanmıştır. Anaokulları; 3 ve 4 yaşlarını kapsayan çocuk yuvası ve 5 ve 6 yaşlarını kapsayan çocuk bahçesi veya ana sınıfı olarak ikiye ayrılmıştır. Anaokulunun binasının ve bahçesinin elverişli olup olmadığı Milli Eğitim, Sağlık ve

¹¹⁸ Çakır, Turan, **Okul Öncesi Eğitimin Yüzüncü Yılında Türkiye'nin Akademik ve Toplumsal Kazanımları**, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2020, s. 20.

¹¹⁹ MEB, “1. Milli Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/1_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025); MEB, “2. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/2_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025); MEB, “3. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/3_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025); MEB, “4. Millî Eğitim Şûrası” https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/4_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025); Altay, Sadet/İra, Nejat/Ünal Bozcan, Elif/ Yenel, Hakan, “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Milli Eğitim Şuralarında Okul Öncesi Eğitimi ve Bugünkü Durumu”, **Education Sciences**, C. 6, S. 1, 2011, ss. 660-672, s. 664.

¹²⁰ MEB, “5. Milli Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/5_sura.pdf (erişim tarihi: 17.11.2024); MEB, “6. Milli Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/6_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025); MEB, “7. Millî Eğitim Şûrası” https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/7_sura.pdf (erişim tarihi: 17.11.2024); Altay/İra/Ünal Bozcan/Yenal, s. 664.

¹²¹ Oğuzkan/Oral, s. 34.

¹²² Aral/Kandır/Can Yaşar, Öğretmen s. 24.

Bayındırlık Müdürlüklerinin hazırlayacağı ortak raporla tespit edilecektir (m. 5). Ancak anaokullarının kimin tarafından açılacağı belirlenmemiştir. Özel anaokullarının Özel Okullar Yönetmeliğine göre açılacağı ifade edilirken (m. 7) tüm anaokullarının ve anasınıflarının genel olarak bu Yönetmeliğe bağlı kalmakla birlikte özel yönetmeliklerine uyabileceği belirtilmiştir (m. 8). Yönetmelik'te anaokullarına yazılma şartları, anaokulu yönetimi, anaokullarının çalışma zamanları, tatilleri ve gelirleri düzenlenmiştir.

1970 yılında düzenlenen 8. Milli Eğitim Şûrası'nda¹²³, 1990 yılında düzenlenen 13. Milli Eğitim Şûrası'nda¹²⁴ ve 1999 yılında düzenlenen 16. Milli Eğitim Şûrası'nda¹²⁵ okul öncesi eğitimi ilgilendiren bir karar alınmamıştır.

9. Milli Eğitim Şûrası'nda (1974) ise METK'nın 19 - 21. maddelerinde yer alan hükümlere birebir yer verilmiştir¹²⁶. Bunun yanında kırsal bölgelerde okul öncesi eğitime öncelik verilmesi ve küçük yerleşim birimlerinde kadın eğitimiyle birlikte ele alınması tavsiyesinde bulunulmuştur¹²⁷.

1981 yılında düzenlenen 10. Milli Eğitim Şûrası'nda, çağın gereklerine uygun yeni bir eğitim sistemi üzerinde durulmuştur. Önceki sistemin milli hedef ve ilkeleri karşılamadığı ifade edilmiş, yeni sistemin okul öncesinden yükseköğretime kadar bir bütünlük arz etmesi, uzun dönemli gereksinimleri karşılaması, temel esasları ele alması gerektiği belirtilmiştir. Bu Şûra'da okul öncesi eğitim geniş çapta ele alınmış olup ana sınıfının ileriki süreçte zorunlu hale getirilecek bir düzey olduğu ifade edilmiştir. 10. Milli Eğitim Şûrası'nda okul öncesi eğitim 0-60 ay olarak ele alınmış, özellikle kırsal ve gecekondu bölgelerinde yaygınlaştırılacağına ve MEB'in diğer kurumlarla iş birliği yapması gerektiğine değinilmiştir¹²⁸.

11. Milli Eğitim Şûrası'nda (1982) gündem olarak öğretmen ve eğitim uzmanlarının gelişimi ele alınmıştır. Şûra'da okul öncesi eğitim öğretmeni yetiştiren kurumların programlarının amaçları ve fonksiyonları, okul öncesi eğitim öğretmeni yetiştirme ilkeleri, öğrencilere verilecek eğitimin içeriği ve etkinlik kategorileri belirlenmiştir¹²⁹.

¹²³ MEB, "8. Millî Eğitim Şûrası", https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/8_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025); Altay/İra/Ünal Bozcan/Yenal, s. 665.

¹²⁴ MEB, "13. Millî Eğitim Şûrası", https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/13_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025). Altay/İra/Ünal Bozcan/Yenal, s. 666

¹²⁵ MEB, "16. Millî Eğitim Şûrası", https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21142534_16_sura.pdf (erişim tarihi: 20.06.2024); Altay/İra/Ünal Bozcan/Yenal, s. 668;

¹²⁶ Altay/İra/Ünal Bozcan/Yenal, s. 665.

¹²⁷ MEB, "9. Millî Eğitim Şûrası", s. 266-267, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/9_sura.pdf (erişim tarihi: 14.06.2024).

¹²⁸ MEB, "10. Millî Eğitim Şûrası", s. 1- 3, 6, 27 https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/10_sura.pdf (erişim tarihi: 16.06.2024).

¹²⁹MEB, "11. Millî Eğitim Şûrası", s. 7-9 https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165200_11_sura.pdf (erişim tarihi: 17.06.2024); Altay/İra/Ünal Bozcan/Yenal, s. 666.

10 Mart 1984 tarihli ve 18337 sayılı RG’de yayımlanan Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığına Bağlı Anaokulları ve Anasınıfları Yönetmeliği’nde anaokuluna başlama ve bitirme yaşlarında değişikliğe gidilmiştir. 4 ve 5 yaş (37-60 aylık) çocukların anaokullarına; 5 yaşındaki (48-60 aylık) çocukların ise anasınıfına gidebileceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca uygulama anaokulu ve uygulama anasınıfı isimlerinde 2 kurum türü daha oluşturulmuştur. Bu kurumlar Kız Tekniköğretim Genel Müdürlüğüne bağlı kurumların bünyesinde açılan anaokulları ve anasınıfları olarak tanımlanmıştır. 1962 yılında yürürlüğe giren Yönetmelik’te anaokullarının nerede ve hangi makam tarafından açılacağına dair bir hüküm bulunmazken 1984 yılında yürürlüğe giren Yönetmelik’te anaokullarının öncelikle dezavantajlı olarak görülen yerlerde Bakanlık tarafından açılacağı ifade edilmiştir (m. 5). Özel anasınıfları ve anaokulları ise özel okullar mevzuatına göre açılmaktadır (m. 6).

1988 yılında düzenlenen 12. Milli Eğitim Şûrası’nda doğrudan okul öncesi eğitimi ilgilendiren kararlar alınmamıştır. Ancak diğer eğitim kademelerine ve öğretmen yetiştirmeye ilişkin kararlar alınırken okul öncesi eğitimden de söz edilmiştir. Öğrencilere okul öncesinden itibaren kaliteli bir rehberlik hizmeti verilmesi, okul öncesi eğitimde açık öğretim uygulamalarının başlatılması, okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilmesine, eğitim programlarına ilişkin kararlar alınmıştır¹³⁰.

1993 yılında düzenlenen 14. Milli Eğitim Şûrası’nda ise okul öncesi eğitim öncelikli sorunlardan biri olarak kabul edilmiştir. Anaokulu ve anasınıfının yeniden tanımlanacağı ve yaş sınırının altıya çıkarılacağı, MEB’in diğer kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör ile iş birliği yapması gerektiği, devlet teşviğinin arttırılması, “ana ve baba okulu” ve “ev projeleri” uygulamalarının yaygınlaştırılması, “okul öncesi eğitim fonu” kurulması, “yap, işlet, devret” modelinin uygulanarak okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, Okul Öncesi Eğitim Kanunu çıkarılması gibi kararlar alınmıştır¹³¹.

16 Aralık 1992 tarihli ve 21437 sayılı RG’de yayımlanarak yürürlüğe giren Millî Eğitim Bakanlığı Anaokulu-Anasınıfı ve Uygulama Sınıfı Yönetmeliği’nde uygulama sınıfları adında yeni bir kurum türü oluşturulmuş ve Bakanlığa bağlı diğer kurum türlerinin bünyesinde bulunan okul öncesi eğitim kurumları olarak tanımlanmıştır. Ayrıca anaokullarına ve ana sınıflarına başlama yaşı değiştirilmiştir. 36-72 aylık çocukların anaokullarına; 48-72 aylık çocukların anasınıflarına; 36-72 aylık çocukların uygulama sınıflarına kaydolacağı ifade edilmiştir (m. 4-11). Özel anasınıfları, ana okulları ve uygulama sınıfları açılırken özel öğretim mevzuatı

¹³⁰MEB, “12. Milli Eğitim Şûrası”, s. 6-8-9-15, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165252_12_sura.pdf (erişim tarihi 17.06.2024); Altay/İra/Ünal Bozcan/Yenal, s. 666.

¹³¹ MEB, On dördüncü.

uygulanmaktadır (m. 7). Anaokullarının 08.00-18.00 saatleri arasında eğitim vermesinin esas olduğu ancak çevre şartlarına göre eğitimin normal ya da ikili eğitim şeklinde verilebileceği ifade edilmiştir (m. 43).

1996'daki 15. Milli Eğitim Şûrası'nda 5-6 yaşındaki çocukların ilköğretim bünyesine alınması gerektiği ve zorunlu 2+8+1 sisteminin kurulması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca okul öncesi eğitimde okulların fiziki olarak elverişli hale getirilmesi, ailelere yönelik “Ana Baba Okulu” ve “Aile Katılım Programları”nın yaygınlaştırılması, MEB dışındaki okul öncesi eğitim kurumlarının denetiminin MEB tarafından yapılması gerektiği kararları alınmıştır¹³².

21 Temmuz 1996 tarihli ve 22703 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nde anaokulu ve uygulama sınıflarına başlama yaşı 37 aylık olarak güncellenmiş, ana sınıfı ise 61-72 aylık çocukların eğitim göreceği yer olarak ifade edilmiştir. Bu Yönetmelik'te okul öncesi eğitim kurumlarının öncelikle dezavantajlı yerlerde açılacağına dair hükme yer verilmemiş kurumların “Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Kurumlara Ait Açma, Kapatma ve Ad Verme Yönetmeliği” hükümlerine göre açılacağı ifade edilmiştir.

1.5.2.3. 2000 Yılı Sonrasında Okul Öncesi Eğitim

26 Şubat 2002 tarihli ve 24679 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği anaokulu ve uygulama sınıflarına başlama yaşı bir önceki Yönetmelik'te olduğu gibi 36 aylık; ana sınıfına başlama yaşı ise 60 aylık olarak güncellenmiştir. Bununla birlikte bu Yönetmelik'te anaokullarının kuruluşuna ve kapatılmasına yer verilmemiştir.

8 Haziran 2004 tarihli ve 25486 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği hükümlerinde çocukların okul öncesi eğitim kurumlarına başlama yaşları açısından bir değişiklik yapılmamıştır. Okul öncesi eğitim kurumunun açılması ve kapatılmasının il milli eğitim müdürlüğünün teklifi üzerine valilikçe yapılacağı ifade edilmiştir.

2006'daki 17. Milli Eğitim Şûrası'nda okul öncesi eğitime ilişkin olarak okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi, kurum açmada kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün teşviki ve yerel yönetimlere sorumluluk verilmesi, Okul Öncesi Eğitimi Kanunu çıkarılması, bütçeden verilen payın arttırılması gibi kararlar alınmıştır. Ayrıca özel gereksinimli çocuklar için zorunlu okul öncesi eğitim öngörülmüş olduğundan ağır dereceli engelli olmayan

¹³²MEB, “15. Milli Eğitim Şûrası”, s. 3-8
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165430_15_sura.pdf (erişim tarihi: 20.06.2024).

çocukların normal anaokullarına, ağır dereceli ve birden fazla engeli olanların ise özel eğitim kurumlarının ana sınıflarına gitmesi gerektiği ifade edilmiştir¹³³.

2010 yılında düzenlenen 18. Milli Eğitim Şûrası'nda açıköğretim yoluyla okul öncesi eğitimi öğretmeni yetiştirilmesine izin verilmemesi, okul öncesi eğitimi alanındaki istihdam açığını kapatmak için önlem alınması, zorunlu eğitimin 13 yıl olarak düzenlenmesi ve 1 yılının okul öncesi eğitim kademesi olması, okul öncesi eğitimde spor faaliyeti için kaynak sağlanması, okul öncesi eğitimde değerler eğitimi verilmesi, okul öncesi eğitimde rehber öğretmen/psikolojik danışman istihdam edilmeli ve yönlendirme hizmetleri yaygınlaştırılması yönünde kararlar alınmıştır¹³⁴.

2014'te düzenlenen 19. Milli Eğitim Şûrası'nda öğretim programları ele alınmış olup okul öncesi eğitime yönelik oyun temelli olması, tekli eğitime geçilmesi, kültürümüze ait çocuk edebiyatına ve müziğe yer verilmesine yönelik kararlar alınmıştır¹³⁵.

2021 yılında toplanan 20. Milli Eğitim Şûrası'nda okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik kararlar alınmıştır. 5 yaş için %100 okullaşma hedeflenmiş ve erişimin arttırılması yönelik çalışmalar yapılmasına, taşınabilir eğitim yerine yerinde eğitimin önceliklenmesine, mobil anaokulu, gezici anaokulu, ev temelli eğitim gibi modeller değerlendirilerek her bölgeye uygun bir model geliştirilmesi gerektiğine ve personel istihdamının arttırılmasına, kamu ve özel sektörün açtığı kreş ve yuva gibi kurumları açılırken ve faaliyet gösterirken MEB tarafından denetlenmesi gerektiği kararları alınmıştır¹³⁶.

1.5.2.4. Kalkınma Planlarında Okul Öncesi Eğitim

Kalkınma planlarında devletin eğitime ilişkin hedefleri yer almakta olup bu hedefler arasında okul öncesi eğitime ilişkin hedeflerine de yer verilmiştir. 1968-72 yıllarını kapsayan 2. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda okul öncesi eğitim, anne eğitimi alamayan 3-6 yaş arasındaki çocukların eğitimi şeklinde ifade edilmiştir. Bu dönemde anaokulları ve ana sınıfları açılarak gelişmenin sağlanacağı ve kız enstitülerinde çocuk yuvalarının açılacağı belirtilmiştir¹³⁷. 1973-77 arasını kapsayan 3. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda okul öncesi eğitimin büyük bir mali kaynak

¹³³MEB, “17. Milli Eğitim Şûrası”, s. 2-4, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165619_17_sura.pdf (erişim tarihi: 20.06.2024).

¹³⁴MEB, “18. Milli Eğitim Şûrası”, s. 1-15, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf (erişim tarihi: 21.06.2024).

¹³⁵MEB, “19. Milli Eğitim Şûrası”, s. 1, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf (erişim tarihi: 21.06.2024).

¹³⁶MEB, “20. Milli Eğitim Şûrası”, s. 1-2, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf (erişim tarihi: 21.06.2024).

¹³⁷Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972”, 1968, s. 163-164; https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf (erişim tarihi: 22.06.2024).

gerektirdiği, bu nedenle özel sektörün teşvik edileceği belirtilmiştir¹³⁸. 1979-83 arasını kapsayan 4. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda şehirleşmiş bölgelerdeki işçilerin ve gecekonduların yoğun olduğu bölgelerde pilot uygulamalar düzenleneceği ve daha sonra yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca 0-5 yaş arasındaki çocukların beslenme yetersizliğine dikkat çekilmiş, çocuk ölümlerinin yarısının beslenme kaynaklı olduğu, her beş çocuktan birinde ise büyüme ve gelişme geriliğine rastlanıldığı, bu kapsamda ailelere destekte bulunulacağı belirtilmiştir. Kreşlerden işçi çocuklarının faydalanma oranının düşük olduğu, kreşlerin sayısının artırılması hedeflenmiştir¹³⁹.

1985-89 yılını kapsayan 5. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda yer verilen hedefler arasında 5-6 yaş çocuklarda yüzde 10 okullaşma oranına ulaşılacağı, kreş ve gündüz bakımevlerinin kapasitelerinin artırılacağı, hizmetin iyileştirileceği ve sayılarının artması için özel sektörün teşvik edileceği ifade edilmiştir¹⁴⁰. 6. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda ise (1990-94) okullaşma oranında yüzde 11.5'a ulaşılacağı, kreş, çocuk yuvaları ve gündüz bakımevlerinin açılmasında özel sektörün teşvik edilmesi hedeflenmiştir¹⁴¹. 7. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda (1995-99) okul öncesi 4-6 yaş çocuklarda okullaşma oranının yüzde 5,1 olduğu, Plan boyunca okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmaya çalışılacağı ve sonunda yüzde 16'lık okullaşma hedeflendiği ifade edilmiştir. Ayrıca çalışma hayatını düzenleyen kanunlarda çocuk bakımevi ve kreş açılmasına yönelik maddelerde kadının iş yaşamından kopmasının engellenmesi ve çalışan annelerinin çocuklarının gereken bakım olanağına kavuşmasıyla ilgili düzenlemeler yapılacağı belirtilmiştir¹⁴².

8. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) 1999-2000 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimde okullaşma oranının yüzde 9,8'e çıktığı belirtirken Plan sonunda yüzde 25'lik okullaşma oranı hedeflenmiştir. Okul öncesi eğitim kurumlarına yönelik standartlar oluşturulması, bu kurumlarda eğitimin milli, manevi ve ahlaki değerlere uygun bir şekilde verilebilmesi için eğitim programlarının çeşitlendirileceği belirtilmiştir. Ayrıca okul öncesi

¹³⁸Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, "Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977" 1973, s. 718,741, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf (erişim tarihi: 22.06.2024).

¹³⁹Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983" 1979, s. 137,282, 456, 462, 469 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf (erişim tarihi: 22.06.2024).

¹⁴⁰Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989" 1985, s. 141,156 <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf> (erişim tarihi: 23.06.2024).

¹⁴¹Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, "Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994" 1990, s. 291,306 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf (erişim tarihi: 23.06.2024).

¹⁴²Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, "Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000" 1995, s. 23-28 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf (erişim tarihi: 23.06.2024).

eğitimin yaygınlaşması ve MEB ve diğer kurumlarca verilen okul öncesi eğitimin bütüncül bir biçimde yürütülmesi için gereken düzenlemelerin yapılacağı ifade edilmiştir¹⁴³. 2007-13 arasını kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda okullaşma oranının düşük olduğu, Plan döneminde okullaşma oranının artacağı ifade edilmiştir. 2005-06 arasında okullaşma oranı (4-5 yaş arası için) yüzde 19,9 iken Plan sonunda hedef yüzde 50 olarak gösterilmiştir. Okul öncesi eğitimde personel ve fiziki koşullarına yönelik gereksinimlerinin karşılanacağı, toplumsal farkındalığın arttırılacağı, eğitimin çeşitlendirileceği, erken çocukluk ve anne babalara verilen eğitimlerin yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir¹⁴⁴.

10. Kalkınma Planı'nda (2014-18) Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Sistemi (PISA) araştırmalarında okul öncesi eğitime erişim konusunda uluslararası ortalamaların altında kaldığı ifade edilmiştir. 2012-13'te 4-5 yaş arası için okullaşma oranının yüzde 44 olduğu belirtilmiştir. Köylerde okul öncesi eğitimin yaygınlaştığı tespit edilirken nitelikli, maddi olarak uygun ve erişimi kolay okul öncesi eğitimin ve kreşlerin sayısının arttırılması ve 2018 yılında okul öncesi eğitimin okullaşma oranının yüzde 70'i bulması hedeflenmiştir. Yine hedefler arasında kreşlerin açılmasının teşviki ve sayılarının arttırılması da yer almaktadır¹⁴⁵. 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik yatırımların büyük bir yer tuttuğu ve okul öncesi eğitime erişimin arttırılacağı, sanayi ve teknoloji bölgeleri kurulurken kreş olanağının arttırılacağı ifade edilmiştir¹⁴⁶.

1.5.2.5. Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilatında Okul Öncesi Eğitim

MEB teşkilatı tarihi açısından bakıldığında okul öncesi eğitime yönelik olarak 1977 senesinde İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde Okul Öncesi Şubesi ihdas edildiği görülmektedir.¹⁴⁷ 1992 yılında yürürlüğe giren 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile MEB bünyesinde bir ana hizmet birimi olarak Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

¹⁴³Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, "Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005" 2000, s. 81-85, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf (erişim tarihi: 23.06.2024).

¹⁴⁴TBMM, "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)" 2006, s. 40,62,85,86, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (erişim tarihi 24.06.2024).

¹⁴⁵Kalkınma Bakanlığı, "Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018" 2013, s. 23-24,30-32,135,193 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf (erişim tarihi: 24.06.2024)

¹⁴⁶ Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, "On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023" 2019, s. 25, 66, 97, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (erişim tarihi: 25.06.2024).

¹⁴⁷ Sakin, Ahmet, "Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi", **Okul Öncesi Eğitime Giriş**, Uyanık Balat, Gülden (Ed.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 25.

2011 yılında yürürlüğe giren 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü kaldırılarak görev ve yetkileri yeni kurulmuş olan Temel Eğitim Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü görevleri arasında hem okul öncesi hem ilkokul ve ortaokul kademeleri bulunmaktadır. 26.07.2014 tarihli ve 29072 sayılı RG’de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ile 08.06.2004 tarihli ve 25486 sayılı RG’de yayımlanan Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği ile 27.08.2003 tarihli ve 25212 sayılı RG’de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece okul öncesi eğitim ve temel eğitim birlikte ele alınmıştır.

1.5.2.6. Cumhuriyet Dönemi Okul Öncesi Eğitimine İlişkin Değerlendirme

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen süreçte belirli aralıklarda kaç tane okul öncesi eğitim okulu olduğu, bu kurumlarda öğrenim gören öğrenci sayısı ve bu kurumlarda görev alan öğretmen sayılarına ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir¹⁴⁸:

Tablo 1.2. Okul Öncesi Eğitimde Okul-Öğrenci-Öğretmen Sayısının Yıllar İçindeki Değişimi

Öğretim Yılı	Okul	Öğrenci	Öğretmen
1923-1924	80	5.880	136
1943-1944	49	1.604	63
1963-1964	146	4.767	180
1983-1984	2.784	78.981	4.414
1999-2000	7.660	212.603	11.591
2004-2005	15.978	434.771	22.152
2009-2010	26.681	980.654	42.716
2014-2015	26.972	1.156.661	68.038
2019-2020	32.554	1.629.720	98.825
2022-2023	39.826	2.055.350	121.786
2023-2024	39.957	1.954.202	121.986

MEB’in 2023/2024 istatistiklerinde okul öncesi eğitimde 3 yaş için net okullaşma oranı yüzde 17, 4 yaş için net okullaşma oranı 42,63, 5 yaş için okullaşma oranı 86,24 olduğu ifade edilmiştir¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Bekman/Gürlesel, s. 81; Sakin, s. 27; MEB, **Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim National Education Statistics, Formal Education 2023/2024**, Millî Eğitim Bakanlığı, 2024, (MEB, İstatistik), s. 22.

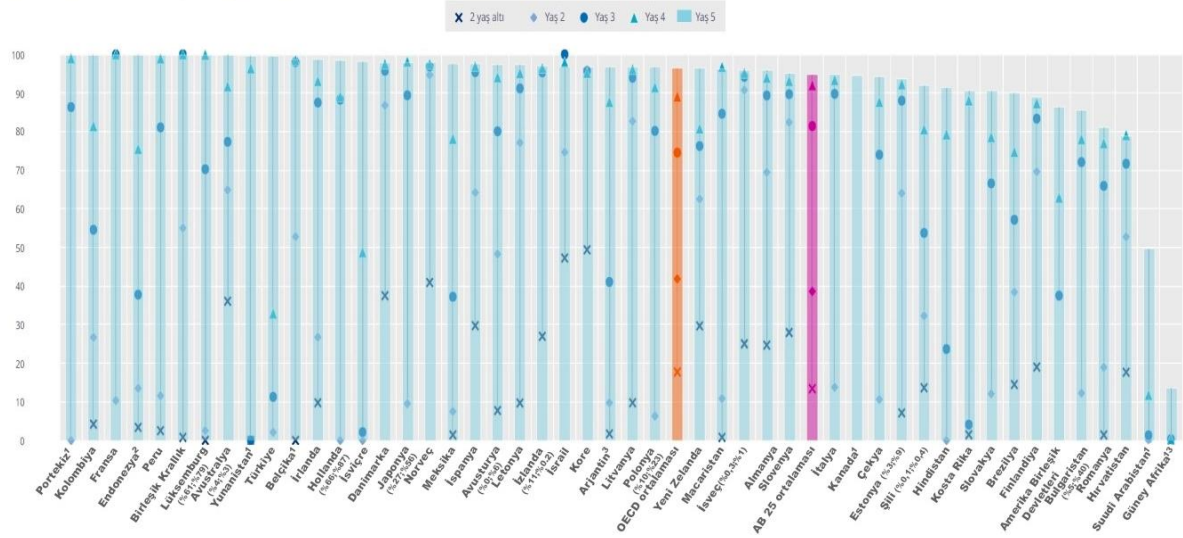
¹⁴⁹ MEB, İstatistik, s. 1.

Okul öncesi eğitime ilişkin çalışmalar Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerinde 19. yüzyılda başlamasına rağmen ülkemizde 20. yüzyılda başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde başlayan okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması çabaları Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sürecinde sekteye uğramıştır. Cumhuriyet döneminde ise halkın çoğunluğunun okuma yazma bilmemesi, eğitimde ikilik gibi sorunların bulunması genç Cumhuriyeti öncelikle bu sorunların çözümüne itmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde okul öncesi eğitim konusunda iyi bir miras alamayan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konuya odaklanması yıllar sonra gerçekleşmiştir. Milli Eğitim Şûralarında bile okul öncesi eğitim konusunun enine boyuna ele alınması için 1981 yılında düzenlenen 10. Millî Eğitim Şûrası'nı beklemek gerekmiştir. Okul öncesi eğitimin gelecekte zorunlu eğitim kapsamına alınacağını 10. Milli Eğitim Şûrası'nda ifade edilmesi bu tezin konusunun yaklaşık yarım asırdır milli eğitimimizin gündeminde bulunduğunu göstermektedir. Daha sonraki Milli Eğitim Şûralarında da okul öncesi eğitim geniş çapta ele alınmış ancak alınan kararların bağlayıcılığının bulunamaması kararların hayata geçirilmesini sekteye uğratmıştır. 2023 Eğitim Vizyonunda¹⁵⁰ 5 yaşın okul öncesi eğitime zorunlu olarak alınacağı ifade edilmesine rağmen 20. Milli Eğitim Şûrası'nda bu zorunluluktan söz edilmemesi MEB'in halen zorunluluk konusunda kesin ve net bir politika ortaya koyamadığını göstermektedir. 1968 yılından itibaren hazırlanan kalkınma planların hepsinde okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarının arttırılması hedefleri konulmuş ancak hedeflerin yüksek tutulması gerçekleştirilmesine engel olmuştur. Şûralarda alınan kararlar ve kalkınma planlarında yer alan hedefler birlikte değerlendirildiğinde, ortak amacın okul öncesinde okullaşma oranlarının arttırılması olduğu açıkça görülmektedir. Okullaşma oranında son dönemde yaşanan umut verici artışlara rağmen 2022 yılı OECD verilerine bakıldığında ülkemizin 5 yaş okullaşma oranında OECD ortalamasının üstüne çıktığını ancak diğer yaş gruplarında OECD ortalamasının gerisinde olduğu görülmektedir. Okul öncesi eğitime ilişkin olarak OECD ülkelerinin verileri aşağıda yer almaktadır¹⁵¹:

¹⁵⁰ MEB, **Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu**, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, s. 78.

¹⁵¹ **OECD**, s. 168.

Sadece ISCED kriterlerini karşılayan eğitim programları dahil olmak üzere; yüzde olarak

Şekil 1. Yaşa Göre Küçük Çocukların Okullaşma Oranları (2022)

Son yıllarda yaşanan artışa ve 5 yaş grubunda OECD ortalamasının üstüne çıkılmasına rağmen hem bu yaş grubunda halen %100 okullaşmaya yaklaşılammış ve birçok ülkede geri kalmış olması ayrıca 3 ve 4 yaş gruplarında halen OECD ortalamasında geride kalınması nedeniyle gelişmiş ülkelerin yakalanması için Türkiye'nin okul öncesi eğitimi politikasını yeniden ele alması gerektiği açıktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI VE YASAL DAYANAKLARI

2.1. Okul Öncesi Eğitim Hakkında Yasal Düzenlemeler

Okul öncesi eğitim hakkında hem ulusal mevzuatımızda hem uluslararası mevzuatta birtakım düzenlemeler yer almaktadır.

2.1.1. Ulusal Mevzuat

Anayasa’da doğrudan okul öncesi eğitimi ilgilendiren bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte “Ailenin korunması ve çocuk hakları” başlıklı 41. maddede; “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” ise 42. maddede düzenlenmiştir. Anayasa’ya göre aile Türk toplumunun temelini oluşturmaktadır. 41. maddenin üçüncü fıkrasına göre “Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.” 4. fıkra göre ise devlet, çocukları şiddetten ve istismardan korumakla yükümlü kılınmıştır.

Anayasa’nın 42. maddesi şu şekildedir:

“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

(Ek fıkra: 9/2/2008-5735/2 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarihli ve E.: 2008/16, K.: 2008/116 sayılı Kararı ile.)

Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır.”

Ayrıca Anayasa'nın 10. maddesinde kanun önünde herkesin eşit olduğu düzenlenirken çocuklar açısından alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmediği hüküm altına alınmıştır. 61. maddede devlete korunmaya muhtaç çocuklara yönelik tedbir alma yükümlülüğü getirmiştir. 62. maddede ise devlete yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşların çocuklarının eğitimi hususunda tedbir alma görevi yüklemiştir. 58. maddeye göre ise devlet; gençleri kötü alışkanlıklar ve cehaletten korumanın yanı sıra pozitif bilimlere, Atatürk ilke ve inkılaplarına, devletin ülkesi ve ulusun bölünmez bütünlüğünü hedef alan görüşlere karşı yetiştirmekle yükümlü kılınmıştır.

Okul öncesi eğitim alanına ilişkin yasal dayanaklar; 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu, İEK, METK, ÖÖKK, 30 Mayıs 1997 tarihli ve 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 24 Mayıs 1983 sayılı ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi oluşturmaktadır.

Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Şer'iyeye ve Evkaf Vekaletine bağlı okullar ve medreseler, Millî Savunma Bakanlığına bağlı askeri ortaokullar ve liseler, Sağlık Bakanlığına bağlı yetim evleri kısacası ülkedeki tüm öğretim kurumları MEB'e bağlanmıştır¹⁵².

İEK'da okul öncesi eğitim kurumları isteğe bağlı kurumlar arasında sayılmış (m. 6) ve mecburi öğrenim çağına girmemiş çocukların eğitim alacağı ifade edilmiştir (m. 13)¹⁵³. Yine Kanun'un 13. maddesinin üçüncü fıkrasında; "Bu kurumlar gerçek ve tüzel kişilerle belediyeler, özel idareler ve Devlet tarafından açılabilir." denilmektedir.

METK'da ise okul öncesi eğitim kurumları örgün eğitim kurumları arasında sayılmış ve isteğe bağlanmıştır. Söz konusu Kanun'da şu hükümler yer almaktadır:

"Madde 19 – Okul öncesi eğitimi, mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsar.

Bu eğitim isteğe bağlıdır.

Madde 20 – Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak;
2. Onları ilk öğretime hazırlamak;
3. Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak;

4. Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.

Madde 21 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/6 md.)

¹⁵² Genç, Reşat, **Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar 3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s. 23.

¹⁵³ 222 sayılı Kanun'un 3. maddesinde "*Mecburi ilköğrenim çağı, çocuğun altı yaşını bitirdiği yılın Eylül ayında başlar, 14 yaşını bitirip 15 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter*" hükmü yer almaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak kurulabileceği gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretim okuluna bağlı anasınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak da açılabilir.

Okul öncesi eğitim kurumlarının nerelerde ve hangi önceliklere göre açılacağı, Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

(Mülga: 15/5/2008-5763/37 md.)”

Okul öncesi eğitim, METK’da tıpkı İEK’da olduğu gibi isteğe bağlı olarak düzenlenmiştir. Okul öncesi eğitimin amaçları ve görevleri açıkça belirlenmiş olup okul öncesi eğitim kurumlarının kuruluşunun yönetmelikle düzenleneceği ifade edilmiştir.

Özel okul öncesi eğitim kurumu açmak isteyen gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerinin ÖÖKK gereğince MEB’den kurum açma izni ve işyeri açma ve çalışma ruhsatı alması gerekmektedir. Ayrıca ÖÖKK’nın Ek 1. maddesine göre okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim gören çocukların da eğitim öğretim desteğinden yararlanabileceği kabul edilmiştir.

Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimine yönelik düzenlenen 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de tanı konulmuş çocuklar için okul öncesi eğitim zorunlu kılınmıştır. Söz konusu Kanun Hükmünde Kararname’nin 7. ve 20. maddeleri şu şekildedir:

“Madde 7 – Tanısı konulmuş özel eğitim gerektiren çocuklar için okul öncesi eğitimi zorunludur. Bu eğitim özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verilir. Gelişim ve bireysel özellikleri dikkate alınarak, özel eğitim gerektiren çocukların okul öncesi eğitim süreleri uzatılabilir.

Madde 20 – Durumları normal akranları ile birlikte eğitim görmeye uygun olan özel eğitim gerektiren bireyler, eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında sürdürürler. Bu okullarda özel eğitim gerektiren bireylere özel eğitim desteği sağlamak üzere yardımcı derslikler oluşturulur, özel araç-gereç ile eğitim materyalleri sağlanır ve diğer özel tedbirler alınır.”

Korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç çocuklara götürülecek hizmetler 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda düzenlenmiştir. Çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakımevleri ve çocuk evleri bu Kanun’da düzenlenmiştir (m. 3). Ayrıca engellilere okul öncesi eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanacağı belirtilmiştir (m. 4/2-c). ÖÖKK’da kamu tüzel kişileri kapsam dışında bırakılmasına rağmen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda kamu tüzel kişileri, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerinin Çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakımevleri ve çocuk evleri açabileceği anlaşılmaktadır (m. 2).

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi içinde yer alan Bakanlıkların görev ve yetkileri belirlenmiştir. 301. maddeye göre okul öncesi eğitim

çağındaki öğrencilerin eğitime ve öğretime ilişkin hizmetlerin yürütülmesi ve denetlenmesi MEB'in görevleri arasında sayılmış ve 304. maddeye göre ise resmî okul öncesi eğitim kurumları Temel Eğitim Genel Müdürlüğünün sorumluluğuna bırakılmıştır. 26.07.2014 tarihli ve 29072 sayılı RG'de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği okul öncesi eğitim kurumlarını düzenlemektedir. 310. maddede ise ÖÖKK'ya yapılan atıfla özel okul öncesi eğitim kurumları Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğünün sorumluluğuna bırakılmıştır.

Aile ve çocuk arasındaki bağı güçlendirecek çalışmalar yapmak, korunmaya muhtaç çocukları tespit ederek, korumak, bakımını sağlamak ve rehabilite etmek için gereken müesseseleri kurmak ve işletmek 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 65. maddesi ile ASHB'nin görevleri arasında sayılmıştır. Söz konusu kurumlar anılan Kararname'de 69. maddede ise Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumluluğuna bırakılmıştır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetleri Kanunu'nun 34. maddesinde kreş ve gündüz bakımevlerinin açılış izni verilmesi, söz konusu kurumların kurulması ve personel standartlarının yönetmelikle düzenleneceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda 30.04.2015 tarihli ve 29342 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik kreş ve gündüz bakım evlerine ilişkin esasları düzenlemektedir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun¹⁵⁴ 7. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinin 2. alt bendinin ikinci paragrafında Yükseköğretim Kurulu'nun görevleri arasında yükseköğretim kurumları içinde uygulama ve araştırma merkezi açılmasına karar vermek bulunmaktadır. Bu kapsamda üniversitelerde okul öncesi eğitim uygulama ve araştırma merkezleri açılmaktadır.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 30. maddesinde işyerlerinde çocuk bakım yurtlarının kurulmasına ilişkin düzenlemenin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelik ile belirleneceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda 16.08.2013 tarihli ve 28737 sayılı RG'de yayımlanan Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik çıkarılmıştır.

2.1.2. Uluslararası Mevzuat

Anayasa'nın 90. maddesinde usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş uluslararası antlaşmaların kanun hükmünde olduğu ifade edilmiştir. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların kanunla çelişkiye düşmesi halinde ise uluslararası antlaşmaların

¹⁵⁴ RG: 06.11.1981 – 17506.

uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Bu durumda usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş eğitim hakkına ilişkin uluslararası sözleşmeler Türk Hukuku'nda bağlayıcılık kazanmaktadır. 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi¹⁵⁵, “ikiz sözleşmeler” olarak adlandırılan ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilen Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme¹⁵⁶, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi¹⁵⁷, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 19 Aralık 1979 tarihinde kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi¹⁵⁸, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 13 Aralık 2006'da kabul edilen Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme¹⁵⁹, Avrupa Konseyince 4 Kasım 1950'de imzalanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi (AİHS)¹⁶⁰ ve Avrupa Konseyi tarafından 1996 yılında kabul edilen Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nda¹⁶¹ eğitim hakkına ilişkin hükümler yer almakta olup bu hükümler usulüne uygun olarak yürürlüğe konulduğu için iç hukukta da bağlayıcıdır.

Yukarıda aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkeyi bağlayan uluslararası antlaşmalara yer verilmiştir. Söz konusu antlaşmalarda eğitim hakkı ile ilgili olarak; temel eğitimin parasız ve zorunlu olmasına, ortaöğretime, mesleki ve teknik eğitime, yükseköğretime, eğitimde fırsat eşitliği gibi birçok konuya değinilmesine rağmen okul öncesi eğitime yer verilmemiştir. Bu durum, okul öncesi eğitime uluslararası belgelerde gereken önemin verilmediği ve okul öncesi eğitimin genel eğitim sistemi içinde düşünülmediğini göstermektedir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de yer verilen her düzeyde eğitim sisteminin geliştirilmesi ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı'nda ifade edilen taraf ülkelere çocukların ihtiyaç duyduğu eğitimin öğretim ve bakımın verilmesi

¹⁵⁵ 06.04.1949 sayılı ve 3/9119 sayılı Bakanlar Kurulu kararında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin RG'de yayımlanmasına karar verilmiş ve Bildirge 27.05.1949 sayılı 7217 sayılı RG'de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf> (erişim tarihi: 24.07.2024).

¹⁵⁶ Sözleşmeler 04.06.2003 tarihli ve 4867-4868 sayılı Kanunlar ile uygun bulunmuş ve 18.06.2003 tarihli 25142 sayılı RG'de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030618.htm#2> (erişim tarihi: 25.07.2024).

¹⁵⁷ Sözleşme 09.12.1994 tarihli ve 4058 sayılı Kanunla uygun bulunmuş ve 27.01.1995 tarihli ve 22184 sayılı RG'de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> (erişim tarihi: 25.07.2024).

¹⁵⁸ Sözleşme 11.06.1985 tarihli ve 3232 sayılı Kanunla uygun bulunmuş ve 14.10.1985 tarihli ve 18898 sayılı RG'de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18898.pdf> (erişim tarihi: 25.07.2024).

¹⁵⁹ Sözleşme 03.12.2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla uygun bulunmuş ve 14.07.2009 tarihli ve 27288 sayılı RG'de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm> (erişim tarihi: 25.07.2024).

¹⁶⁰ Sözleşme 10.03.1954 tarihli ve 6366 sayılı Kanunla uygun bulunmuş ve 19.03.1954 tarihli ve 8662 sayılı RG'de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (erişim tarihi: 25.07.2024).

¹⁶¹ Avrupa Sosyal Şartı 1996 yılında Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı olarak yenilenmiştir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı 27.09.2006 tarihli ve 5547 sayılı Kanunla uygun bulunmuş ve 09.04.2007 tarihli ve 26488 sayılı RG'de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409-1.htm> (erişim tarihi: 25.07.2024).

için gereken ortamın sağlanması ifadelerinden taraf devletlere okul öncesi eğitim kurumlarının nitelik ve niceliğinin artırılması görevinin verildiği anlamını çıkarmak mümkündür. Ayrıca antlaşmalarda ifade edilen fırsat eşitliği, devamsızlığın engellenmesi gibi eğitim ve öğretimin diğer düzeylerine ilişkin olarak devletlere yüklenen görevler, şüphesiz ki okul öncesi eğitim için de geçerli olmaktadır.

2.2. Okul Öncesi Eğitim Veren Kurumlar

Avrupa ülkelerinde okul öncesi eğitim, bu eğitimi veren kurumların yapısına göre ikiye ayrılmaktadır. Üniter sistemde, bu çağdaki tüm çocuklar başka bir birime gerek kalmaksızın tek bir birimden tek bir aşamada okul öncesi eğitim almaktadır. Dolayısıyla okul öncesi eğitime küçük çocukların bakımı da dahildir. Bu sistemde okul öncesi eğitim ülkenin sadece “Eğitim Bakanlığı” tarafından verilmektedir¹⁶².

Ayrık sistemde ise okul öncesi eğitimin düzenlenmesi, yönetimi ve mali sorumluluğu farklı birimler arasında bölünmüştür. Ayrım çocuğun yaşı esas alınarak yapılmaktadır ve genelde 3 yaş altı ve üstü olarak ele alınmaktadır. Bakım küçük yaştaki çocuklara, eğitim büyük yaştaki çocuklara yöneliktir¹⁶³.

Avrupa Komisyonu Yüksek Kaliteli Erken Çocukluk Eğitim ve Bakım Sistemlerine İlişkin Konsey Tavsiyesi Önerisi [COM (2018) 271 final] belgesine eşlik eden Komisyon Personeli Çalışma Belgesi’nde üniter sistemlerin ayrıksı sistemlere göre daha eşit ve daha kaliteli okul öncesi eğitim sunduğu ve finansal açıdan daha fazla verimli olduğu ifade edilmiştir¹⁶⁴.

Türkiye’de okul öncesi eğitim yukarıda ifade edilen ayrıma göre ayrık sisteme dâhildir. Okul öncesi eğitimin çocuğun bakımına ilişkin kısmından ASHB, çocuğun eğitimine ilişkin kısmından ise MEB sorumludur. Bu durumda eğitim ile bakım arasındaki farkın ortaya konulması gerekmektedir. Aslına bakıldığında “eğitim” ve “bakım” terimleri birbirinden ayrılması zor, iç içe geçmiş kavramlardır. Oğuzkan, “eğitim” kavramının “bakım”ı kapsamasının zorunlu olduğunu ancak bunun tam tersinin kesinlikle söylenemeyeceğini, bakım etkinliğinin eğitim etkinliği söz konusu olmadan gözetim ve yetiştirmeyle ilgili olabileceğini

¹⁶² European Commission/EACEA/Eurydice, **Avrupa Eğitim Sistemlerinin Yapısı 2016-17 Şematik Diyagramlar, Eurydice Bulgular Şekiller**, Publication Office of the European Union, Luxembourg, 2016, (European Commission/EACEA/Eurydice, Avrupa Eğitim), s. 5.

¹⁶³ European Commission/EACEA/Eurydice, Avrupa Eğitim, s. 5.

¹⁶⁴ European Commission/EACEA/Eurydice, **Avrupa’da Erken Çocukluk Döneminde Eğitim ve Bakıma Ait Temel Veriler – 2019 Baskısı Eurydice Raporu**, Publication Office of the European Union, Luxembourg, 2019, s. 29; European Commission, “Commission Staff Working Document Accompanying The Document Proposal For A Council Recommendation On High Quality Early Childhood Education And Care Systems {Com(2018) 271 Final” 2018, s. 46 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0173&qid=1722375447166> (erişim tarihi: 31.07.2024).

ifade etmektedir.¹⁶⁵ Ancak kanaatimizce eğitim, bakımı içerdiği kadar bakım da eğitimi içermektedir. Gerçekten de ülkemizde 0-3 yaş çocuklar ASHB sorumluluğuna bırakılmasına rağmen MEB tarafından “0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı” hazırlanmıştır.¹⁶⁶ Programın adının eğitim olması dikkat çekicidir. Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmeliğin 36. maddesine göre kreşler ve gündüz bakımevleri MEB’in 0-36 aylık çocuklara yönelik Eğitim Programı ile 37-66 aylık çocuklar için Okul Öncesi Eğitim Programını uygulamakla yükümlüdür. Güncel Türkçe Sözlük’te eğitim kavramı: “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme; terbiye” şeklinde tanımlanmıştır¹⁶⁷. Güncel Türkçe Sözlük’te bakım kavramı ise: “1. Bakmak işi. 2. Bir şeyin iyi gelişmesi, iyi bir durumda kalması için verilen emek 3. Birinin beslenme, giyinme vb. gereksinimlerini üstlenme ve sağlama işi.” olarak tanımlanmıştır¹⁶⁸. Her iki tanım birlikte değerlendirildiğinde bir kreş öğretmenin çocuğa gereken bilgi ve becerileri edinmesine yardımcı olduğu; bir anaokulu öğretmenin ise çocuğun gelişmesi için emek sağladığı, anaokulunda çocuğun beslenme ihtiyacının giderildiği gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda her iki kavramın ne kadar bağlantılı olduğu açıkça görülmektedir. Buradaki mesele hangi kavramın daha ağır bastığı ile ilgidir. MEB bünyesindeki kurumlarda “eğitim” ön plandayken ASHB bünyesindeki kurumlarda “bakım” hizmetleri ön plandadır.

2.2.1. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Kurumlar

MEB’e bağlı okul öncesi eğitim kurumları; resmî ve özel anaokulları, ilkokullar ve ortaokulları bünyesinde açılan ana sınıfları ve ortaöğretim kurumları içinde kurulan uygulama sınıflarıdır.

2.2.1.1. Anaokulları

İEK’da ve METK’da anaokullarının tanımı yapılmamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’nin 4. maddesinin ilk fıkrasının (a) bendinde anaokulu; “Eylül ayı sonu itibarıyla 36-68 aylık çocukların eğitimi amacıyla açılan okulu” olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte aynı Yönetmeliğin 11. maddesinin altıncı

¹⁶⁵ Oğuzkan, A. Ferhan, **Okulöncesi Çocuk Bakımı ve Eğitimi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997, s. 79.

¹⁶⁶ MEB, “0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı”, Ankara, 2013 <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/0-36program.pdf> (erişim tarihi: 04.08.2024).

¹⁶⁷ TDK, “Eğitim” <https://sozluk.gov.tr/?ara=e%C4%9Fitim> (erişim tarihi: 04.08.2024).

¹⁶⁸ TDK, “Bakım” <https://sozluk.gov.tr/?ara=Bak%C4%B1m> (erişim tarihi: 04.08.2024).

fıkrasında ilkokula başlama yaşı çocuğun eylül ayı sonunda 69 ayını doldurması olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte yine aynı fıkarda 69-71 aylık çocukların velisinin izniyle ilkokula başlamak yerine okul öncesi eğitime devam edebileceği, 66-68 aylık çocukların ise yine velisinin izniyle ilkokula başlayacağı belirtilmiştir.

ÖÖKK kapsamında Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler tarafından özel anaokulları açılması mümkündür. ÖÖKK'nın 2. maddesindeki hem kurum hem de okul tanımında okul öncesi eğitim kurumlarına yer verilmiştir. Bu durumda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı gerçek kişiler, şirketler, vakıflar ve dernekler özel anaokulu açabilecektir.

2.2.1.2. Ana Sınıfları

Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 4. maddesinin ilk fıkrasının (b) bendinde ana sınıfı; "Eylül ayı sonu itibarıyla 57-68 aylık çocukların eğitimi amacıyla ilkokul ve ortaokul bünyesinde açılan sınıfı" olarak tanımlanmıştır. Yönetmeliğin eski halinde ana sınıflarının ortaokulları, liseler ya da halk eğitim merkezleri bünyesinde açılması mümkündü. 14 Ekim 2023 tarihli ve 32339 sayılı RG'de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 1. maddesi ile ana sınıflarının açılması yalnızca ilkokul bünyesinde olmak üzere sınırlandırılmış, 17 Ocak 2025 tarihli ve 32785 sayılı RG'de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 2. maddesi ile de ortaokul bünyesinde de anasınıfı açılabilmesi belirtilmiştir. Bu hükümlerden ayrıca ana sınıflarının bağımsız olarak açılmayacağı anlaşılmaktadır.

2.2.1.3. Uygulama Sınıfları

Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 4. maddesinin, ilk fıkrasının (n) bendinde uygulama sınıfları: "Ortaöğretim kurumlarında çocuk gelişimi ve eğitimi alanında/programında eylül ayı sonu itibarıyla 36-68 aylık çocukların eğitiminin yapıldığı uygulama birimini" şeklinde tanımlanmıştır. Yönetmeliğin eski halinde "ortaöğretim" yerine "mesleki ve teknik ortaöğretim" ibaresi yer almaktaydı. Dolayısıyla Yönetmeliğin eski halinde uygulama sınıflarının sadece mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları bünyesinde açılması mümkündü. 14 Ekim 2023 tarihli ve 32339 sayılı RG'de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 1. maddesi ile uygulama

sınıflarının açılmasının kapsamı genişletilmiş ve tüm ortaöğretim kurumlarında açılabileceği hüküm altına alınmıştır.

2.2.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Kurumlar

Kreşler ve gündüz bakımevleri ASHB'ye bağlı okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Kreş ve gündüz bakımevleri 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinde: "0-6 yaş grubundaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek ve bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla kurulan (...) ve yatılı olmayan sosyal hizmet kuruluşları" biçiminde tanımlanmıştır. Maddede yer alan "ve sunduğu hizmetler karşılığında ücret alan" ifadesi 594 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile metinden çıkarılmıştır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda kreş ve gündüz bakımevlerinin yanında çocuk yuvaları da düzenlenmiştir. Kanun'un 3. maddesinde: "0-12 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını" şeklinde tanımlanan çocuk yuvaları yasal metinlerdeki varlığını korumaktadır. Ancak 6 Eylül 2022 tarihli ve 31945 sayılı RG'de yayımlanan Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları ilga edildiği için adı geçen kurumlar uygulamadaki mevcudiyetini kaybetmiştir. Söz konusu Yönetmeliğin 8. maddesinin ilk fıkrasında çocuk evleri düzenlenmiştir. Çocuk evleri her ne kadar okul öncesi eğitim çağındaki çocuklara da ev sahipliği yapsa da genel olarak 0-18 yaş arasındaki çocuklara hizmet verdiğinden bu çalışmada yer almamıştır.¹⁶⁹

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmeliğin 2. maddesine göre kreş ve gündüz bakımevleri gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılabilir. 20.06.2012 tarihli ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında yer alan işyerlerinde küçük çocuklara yönelik açılacak müesseseler bu Yönetmeliğin hükmü dışında bırakılmıştır.

Danıştay 3. Dairesi'nin 03.10.1991 tarihli ve Esas No: 1989/4539 Karar No: 1991/2504 sayılı kararında kreş ve gündüz bakımevlerindeki 0-6 yaş arasındaki çocukların öğrenci sayılamayacağı ifade edilmiştir¹⁷⁰. Söz konusu karar ile Anayasa Mahkemesi 24.01.2007 tarihli

¹⁶⁹ 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinde çocuk evleri "0-18 yaşlar arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev birimleri" şeklinde tanımlanmıştır.

¹⁷⁰ Dan. 3. D., T. 03.10.1991, E. 1989/4539, K.1991/2504, Danıştay Dergisi, 1992: S.84-85 s.143 <https://www.danistay.gov.tr/assets/pdf/yayinlar/dergi/2021-02-24-02-24-1864107.pdf> (erişim tarihi: 13.08.2024).

Esas: 2005/95 Karar: 2007/5 sayılı iptal kararı birlikte değerlendirildiğinde hem Anayasa Mahkemesinin hem de Danıştay'ın kreş ve gündüz bakımevlerini bir “eğitim kurumu” olarak görmediği ortaya çıkmaktadır.

2.2.2.1. Kreşler

30.04.2015 tarihli ve 29342 sayılı RG’de yayımlanan Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre kreş: “0-24 aylık çocuklara hizmet veren kuruluşu ... ifade eder.” şeklinde tanımlanmıştır. Yönetmeliğin ilk halinde kreşler 0-36 aylık çocuklara hizmet verirken 08.09.2016 tarihinde yapılan Yönetmelik değişikliği ile 0-24 aylık çocuklara hizmet vereceği hüküm altına alınmıştır.

2.2.2.2. Gündüz Bakımevleri

30.04.2015 tarihli ve 29342 sayılı RG’de yayımlanan Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre gündüz bakımevi: “25-66 aylık çocuklara hizmet veren kuruluşu, ... ifade eder.” şeklinde tanımlanmıştır. Yönetmeliğin ilk halinde gündüz bakımevleri 36-66 aylık çocuklara hizmet verirken 08.09.2016 tarihinde yapılan Yönetmelik değişikliği ile 24-66 aylık çocuklara hizmet vermektedir.

2.2.3. Okul Öncesi Eğitim Veren Diğer Kurumlar

MEB ve ASHB dışındaki kurumlar tarafından da okul öncesi eğitim verilebilmektedir. Bu kurumlar arasında personelinin çocuklarına yönelik okul öncesi eğitim veren kamu kurumları, üniversiteler, belediyeler, Diyanet İşleri Başkanlığı ve işçilerinin çocuklarına yönelik okul öncesi eğitim veren özel sektör kuruluşları yer almaktadır. Bu kurumların okul öncesi eğitim verip veremeyeceği zaman zaman Anayasa yargısına ve idari yargıya konu olmaktadır.

2.2.3.1. Özel Sektör İşverenlerince Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları

22.05.2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanunu’nun 120. maddesi ile ilga edilen 25.8.1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanunu’nun 81. maddesinde işverenler tarafından kurulacak çocuk bakım yurtlarının (kreşlerin) esaslarının tüzükte belirleneceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda 16/3/1987 tarihli ve 87/11624 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Gebe veya Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Tüzük, Bakanlar Kurulunun 07.04.2006 tarihli ve 2006/10331 sayılı kararı ile yürürlükten

kaldırılmıştır¹⁷¹. Hamile ya da çocuğunu emziren kadınlara yönelik yönetmelik düzenlenmesini içeren 4857 sayılı İş Kanunu’nun 88. maddesi ise 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun 37. maddesi ile ilga edilmiştir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun 30. maddesinde “emzirme odaları ve çocuk bakım yurtlarının kurulması veya dışarıdan hizmet alınması” hususlarının yönetmelikte düzenleneceği ifade edilmiştir.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun 30. maddesine dayanılarak çıkarılan Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik hükümlerine göre 150’den fazla kadın çalışanı bulunan işyerlerinde, işyerine yakın olmak üzere 0-6 yaşındaki çocuklara yönelik bir yurt kurma zorunluluğu getirilmiştir¹⁷². İşverenler ortaklaşa ya da kamu kurumları ile anlaşarak yurtlarını açabilmektedir (m. 13). Söz konusu yurtlarda çocukların psikososyal gelişimlerinin sağlanması için okul öncesi eğitimleri verilecektir (m. 20). İşverenler, oda ve yurtların açılmasına ilişkin bilgi ve belgeleri MEB ile Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne göndermekle yükümlüdür (m. 23). Ancak söz konusu Yönetmelik’te kreşten söz edilmesine rağmen ASHB’ye yönelik herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) ve PwC tarafından hazırlanan “İş ve Özel Yaşam Dengesi Yolunda Çocuk Bakım ve Eğitim Kurumlarının Yaygınlaştırılması” raporunda Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik hükümlerinin uygulanmasında zorluklar yaşandığı ifade edilmiştir. Rapor’da konuya ilişkin iyi örneklerle de yer verilmiştir. Yeşim Tekstil tarafından 0-6 yaş arasındaki çocuklar için 1988 yılında anaokulu kurulduğunu ve 2014’ten itibaren MEB’e bağlı olarak faaliyet gösterdiğini, Martur Fompak International adlı şirketin çocuk bakım yerleri ile anlaşarak yer rezerve ettiğini ve ücretini ödediğini, Siemens’in ise okul öncesi çağındaki çocukların kreş ve anaokulu masraflarını belirli bir limite kadar karşılandığı ifade edilmiştir¹⁷³.

METK’nın 21. maddesinin üçüncü fıkrasında; “İş Kanununa tabi işyerlerinin hangi şartlarla okul öncesi eğitim kurumunu kurmaları gerektiği, Millî Eğitim ve Çalışma Bakanlıkları tarafından birlikte düzenlenecek bir tüzükte gösterilir.” hükmü yer almaktaydı. Ancak söz konusu hüküm işverenlere getirilen yükümlülüklerin hafifletilmesi amacıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Bununla birlikte bu hükme dayanılarak çıkarılan 1475 Sayılı İş

¹⁷¹ R.G. 28.04.2006- 26152

¹⁷² 1475 Sayılı İş Kanununa Tabi İş Yerlerinde İşverenlerin Kuracakları Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Eğitim ve İşleyiş Esasları Hakkında Tüzük ile Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik hükümleri benzerlikler göstermektedir.

¹⁷³ TÜSİAD/AÇEV/PwC, **İş ve Özel Yaşam Dengesi Yolunda Çocuk Bakım ve Eğitim Kurumlarının Yaygınlaştırılması**, 2019, s. 25-28,48.

Kanununa Tabi İş Yerlerinde İşverenlerin Kuracakları Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Eğitim ve İşleyiş Esasları Hakkında Tüzük¹⁷⁴ hem 1475 sayılı İş Kanunu hem METK'nın 21. maddesinin üçüncü fıkrası ilga edilmesine rağmen halen yürürlükte olup İş Kanunu'na göre açılan işyerlerinde açılacak okul öncesi eğitim kurumlarının işleyişini düzenlemektedir. Bu okul öncesi eğitim kurumlarını; 0-36 aylık çocuklara yönelik olarak açılan yurtlar (çocuk bakım yurdu – kreş) ve 36-72 aylık çocuklara yönelik olarak açılan anaokulları oluşturmaktadır (m. 2). Tüzüğün 6. maddesinde şu hüküm yer almaktadır:

“Yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun 150'den fazla kadın işçi çalıştırıldığı takdirde, işverenin açacağı okul öncesi eğitim kurumlarında yaşları 0-36 ay arasındaki çocukların eğitim hizmetleri, Milli Eğitim Bakanlığının programlarına, yaşları 36-72 ay (72 ayını tamamlamayan) arasındaki çocukların eğitim hizmetleri ise, Milli Eğitim Bakanlığı program ve mevzuatına göre yürütülür.”

0-36 aylık çocukların bakımının ASHB sorumluluğuna bırakıldığı ve bu kurumlarda eğitimin değil bakımın öne çıktığı çalışmanın üst kısımlarında vurgulanmıştı. Ancak 1475 Sayılı İş Kanununa Tabi İş Yerlerinde İşverenlerin Kuracakları Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Eğitim ve İşleyiş Esasları Hakkında Tüzüğün 6. maddesi ile MEB'in sadece bu Tüzüğün uygulama alanı ile sınırlı olmak üzere 0-36 aylık çocukların eğitimini de ele almış olduğu görülmektedir. Eğitim faaliyetlerini denetleme yetkisi de yine MEB'e verilmiştir (m. 7). İşverenler, okul öncesi eğitim kurumunun açılmasına ilişkin bilgi ve belgeleri MEB ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına göndermekle yükümlüdür (m. 8).

1475 Sayılı İş Kanununa Tabi İş Yerlerinde İşverenlerin Kuracakları Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Eğitim ve İşleyiş Esasları Hakkında Tüzüğün dayanağı olan METK'nın 21. maddesinin üçüncü fıkrası ortadan kalktığı için Tüzüğün de işlevinin kalmadığı değerlendirilmektedir.

1475 Sayılı İş Kanununa Tabi İş Yerlerinde İşverenlerin Kuracakları Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Eğitim ve İşleyiş Esasları Hakkında Tüzük ile Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik'te yer alan ifadeler birbirleriyle benzerlikler göstermektedir. Her iki metinde de ASHB'ye herhangi bir yetki, görev ya da sorumluluk verilmemiştir. MEB, 0-3 yaş arası çocukların eğitimini kendi görev alanına almıştır. Yine her iki metinde de işyerlerinin okul öncesi eğitimi kurum açması halinde MEB'den kurum açma izni almasına yönelik bir hüküm bulunmamakta olup MEB'e ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına/Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne bildirimde bulunması zorunlu kılınmıştır. Ancak ÖÖKK'da özel anaokullarının açılması MEB'den kurum

¹⁷⁴ RG: 01.05.1997 – 22976.

açma izni alınması şartına bağlamasına rağmen tüzük ve yönetmeliklerle işverenlerin açtıkları anaokullarını sadece MEB’e bildirmekle yükümlü kılınması normlar hiyerarşisine aykırılık teşkil etmektedir.

Türkoğlu-Üstün hem işçilerin hem de memurların çocuklarının bakımına yönelik hakkını, “kurumsal erken çocuk bakımı hizmetlerine erişim hakkı” olarak tanımlamıştır. Bu hakkın bir sosyal bir hak olduğunu ve devlete görev yüklediğini ifade etmiştir.¹⁷⁵ Yapılan düzenlemelerin yeterli olmadığı, kreş açma yükümlülüğü yerine getirmeyen işverenlerin denetlenmesi ve cezalandırılması gerektiği, düzenlemelerde hesaplamanın kadın işçi sayısına göre yapılmasının çocuk bakımının yalnızca kadına ait olduğuna yönelik anlayışı güçlendirdiği gerekçeleriyle bu haktan yeterince faydalanılamadığı görülmektedir¹⁷⁶.

Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik Yargıtay kararlarına da konu olmuştur. Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin Esas No: 2015/5175, Karar No: 2016/19971 sayılı kararında işverenin kreş açma yükümlülüğünün bulunduğunu belirtmiş ve aksi durumda işçinin haklı neden fesih hakkının bulunduğunu kabul etmiştir¹⁷⁷.

Yukarıda yer verilen tespitler birlikte ele alındığında işverenlerin okul öncesi eğitim kurumu açmasına yönelik düzenlemelerin birtakım çelişkilere sebebiyet verdiği açıktır. Ayrıca kanunkoyucunun işverenlere okul öncesi eğitim kurum açma yükümlülüğünü kanunla getirmemiş olması işçilerin sosyal hakları bakımından dezavantajlı bir durum yaratmaktadır. Bu nedenle işverenlere getirilecek bu yükümlüğün kanunla düzenlenmesi, anaokulları için MEB mevzuatına kreşler için ASHB mevzuatına göre kurum açma izni getirilmesi ve sorumluluğun kendi görev alanlarına uygun düştüğü ölçüde bu iki Bakanlığın yanında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının müşterek çalışmaları ile konuya ilişkin düzenleme yapılması gerektiğini değerlendirmekteyiz.

2.2.3.2. Kamu Kurumları Tarafından Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Özel sektöre getirilen okul öncesi eğitim kurumları açma zorunluluğu kamu kurumları için bulunmamaktadır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun (DMK) 191. maddesinin ilk fıkrasında; “Devlet Memurları için lüzum ve ihtiyaç görülen yerlerde çocuk bakımevi ve sosyal

¹⁷⁵ Türkoğlu Üstün, Kamile, “Kadının Ücretsiz Bakım Emeginin Azaltılması Kapsamında Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetlerine Erişim Kreş Hakkı” *Çalışma ve Toplum*, C.3 S. 66, 2020 ss. 1557-1590. s. 1562.

¹⁷⁶ Türkoğlu Üstün, s. 1583-1584; Yücel-Dericiler, Özge, “Kadının İnsan Hakları Açısından Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi Hizmetlerine Erişim”, *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, 2022, ss. 587-616, s. 610.

¹⁷⁷ Yarg. 9. H. D. T. 14.11.2016, E. 2015/5175 K. 2016/19971, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 28.12.2024), Yücel-Dericiler, s. 610.

tesisler kurulabilir.” hükmüne yer verilmiştir. Söz konusu hükümden çocuk bakımevlerinin kurulması bakımından idareye takdir yetkisi tanındığı açıkça görülmektedir. DMK’nın değişik 1. maddesinin ilk fıkrası kapsamındaki devlet memurlarının çocuklarına yönelik açılacak gündüz bakımevlerinin usul ve esaslarını belirlemek için 08.12.1987 tarihli ve 19658 sayılı RG’de yayımlanan Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmelik yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu Yönetmeliğin 2. maddesine göre kurumdaki memurların 0-6 yaşındaki çocuklarının sayısının 50’yi aşması halinde kurumun bağlı veya ilgili olduğu bakanın onayı ile bakımevi açılabilir. Açılan kurumlara ilişkin bilgi ve belgeler 30 gün içinde MEB ile ASHB’ye gönderilecektir (m. 3)¹⁷⁸. Aslında yukarıda ifade edilen 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamı resmî kurumları da içermektedir. Ancak Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmeliğin 5 inci maddesinin üçüncü fıkrasında; devlet memurlarının çocuklarına ilişkin olarak 08.12.1987 tarihli ve 19658 sayılı RG’de yayımlanan Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmelik hükümleri saklı olduğu hükmüne yer verilmiştir. Bu durumda kamu kurumlarında Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik hükümleri uygulanmayacaktır. Bu durumda belirtmek gerekir ki kanunkoyucunun devlet memurlarının çocuklarına yönelik bakımevi açılmasını idarenin takdir yetkisine bırakması memurların sosyal hakları bakımından büyük bir eksiklik taşımaktadır.

Kamu Görevlilerinin Geneline ve Hizmet Kollarına Yönelik Mali ve Sosyal Haklara İlişkin 2022 ve 2023 Yıllarını Kapsayan 6. Dönem Toplu Sözleşme’nin 38 inci maddesinde kamu kurum ve kuruluşlarının kreş açma, var olan kreşlerin ise niteliğini ve niceliğini artırma konusuna önem verileceği ifade edilmiştir¹⁷⁹. Ancak 7. Dönem Toplu Sözleşme’de bu hususa yer verilmemiştir¹⁸⁰.

Devlet memurlarının çocuklarına yönelik açılacak çocuk bakımevleri ASHB’ye bağlı olarak açılan gündüz bakımevlerinden farklıdır. Gündüz bakımevlerinden farklı olarak bu çocuk bakımevleri 0-6 yaşındaki çocuklara yöneliktir. Ayrıca çocuk bakımevlerinde çocuklara eğitim de verilmekte olup eğitim bakımından denetim yetkisi MEB’deyken, Kamu Kurum ve

¹⁷⁸ 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 35. maddesi uyarınca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğüne yapılan atıflar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına yapılmış sayılmaktadır.

¹⁷⁹ RG: T. 25.08.2021, S. 31579 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/08/20210825-11.pdf> (erişim tarihi: 12.08.2024).

¹⁸⁰ RG: T. 03.09.2023, S. 32298 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/09/20230903-17.pdf> (erişim tarihi: 28.12.2024).

Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmeliğin esaslarına uyup uymadığı hususundaki denetim yetkisi ise ASHB'ye aittir (Ek m. 1).

Sayıştay tarafından başlatılan soruşturmalar sonucunda kamu kurum ve kuruluşlarınca açılan çocuk bakımevlerinde kamu zararının ortaya çıktığını tespit etmesi nedeniyle söz konusu bakımevlerinin sayısı azalmıştır¹⁸¹.

2.2.3.3. Üniversiteler Tarafından Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Okul öncesi eğitimi veren bir diğer kurum üniversiteler tarafından açılan okul öncesi eğitim uygulama ve araştırma merkezleridir. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Trabzon Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Amasya Üniversitesi, Sinop Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi tarafından okul öncesi eğitim uygulama ve araştırma merkezi yönetmelikleri çıkarılmıştır. Söz konusu üniversiteler tarafından açılan okul öncesi eğitim uygulama ve araştırma merkezlerinin dayanağı olarak 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 7. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinin (2) numaralı alt bendi ile 14. maddesi gösterilmiştir. 7. maddede üniversiteye uygulama ve araştırma merkezi açma yetkisi verilirken 14. maddede üniversite senatosunun görevleri sayılmıştır. Uygulama ve araştırma merkezleri 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 3. maddesinde; "Yükseköğretim kurumlarında eğitim öğretimin desteklenmesi amacıyla çeşitli alanların uygulama ihtiyacı ve bazı meslek dallarının hazırlık ve destek faaliyetleri için eğitim - öğretim, uygulama ve araştırmaların sürdürüldüğü bir yükseköğretim kurumudur." şeklinde tanımlanmıştır. Bu durumda bir yükseköğretim kurumu olarak düzenlenen uygulama ve araştırma merkezi adı altında okul öncesi eğitim kurumu açılması hukuka uygun değildir. ÖÖKK'nın kamu tüzel kişiliklerine özel öğretim kurumu açmasına izin vermemesinin istisnaları belediyeler tarafından açılan ücretsiz kurslar ve sosyal etkinlik merkezleridir. Kanun, bu istisnalar dışında kamu tüzel kişilerinin özel öğretim kurumları açmasını engellemektedir.

Üniversite tarafından işletilen anaokulunda öğretmen olarak görev yapan davacıya eğitim-öğretim tazminatı verilmemesine ilişkin işlemin iptali talebiyle açılan davada Danıştay 8. Dairesince verilen E: 1994/3402 K: 1995/451 sayılı kararda; üniversitelerin özel öğretim mevzuatına göre okul öncesi özel eğitim kurumları açmasının mümkün olmadığının açık olduğunu ifade etmiştir¹⁸². Ayrıca 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu'nda

¹⁸¹ Sayıştay, 5. D., 25.5.2017, K. 252, İ. 239 <https://www.sayistay.gov.tr/KararlarDaire/Detay/24730> (erişim tarihi: 09.12.2024); Yücel-Dericiler, s. 609; Türkoğlu Üstün, s. 1575.

¹⁸² Dan. 8. D. T. 13.02.1995 E. 1994/3402 K. 1995/451 <https://karararama.danistay.gov.tr/getDokuman?id=17712700&arananKelime=8.%20Daire,1994/3402> (erişim tarihi: 16.08.2024).

ÖÖKK ve mülga 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine atıfta bulunularak İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesinin ilk ve ortaöğretim okullarını açabileceğini hüküm altına almıştır. Bu durumda üniversitelerin kanunla getirilmiş ve ÖÖKK hükümlerine atıfta bulunan bu iki istisna dışında özel öğretim kurumu açması hukuken mümkün değildir. Bu nedenle üniversitelerin uygulama ve araştırma merkezi adı altında okul öncesi eğitim kurumu açması hukuka aykırılık teşkil etmektedir. Bununla birlikte okul öncesi eğitimin gelişmesi için 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda bilimsel özerkliğe sahip olduğu ve yüksek seviyede eğitim yaptığı ifade edilen üniversitelerin okul öncesi eğitimi vermesinin hukuki altyapının sağlanması gerekmektedir.

2.2.3.4. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Okul öncesi eğitim veren bir diğer kurum Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 4-6 yaşındaki çocuklara yönelik açılan Kur'an kurslarıdır. 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un Ek 3. maddesinde çocuklar için Kur'an kurslarının açılmasında ilköğretim bitirme zorunluluğu olduğu için adı konulmamış bir yaş şartı bulunmaktaydı. Söz konusu maddenin birinci fıkrasının son cümlesi ile ikinci fıkrasının iptali talebiyle Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu tarafından itiraz yoluna gidilmesi üzerine Anayasa Mahkemesince verilen 08.10.2009 tarihli ve Esas: 2005/16 Karar: 2009/139 sayılı kararda¹⁸³;

“Din eğitiminde büyüklerden farklı olarak küçüklerin gelişim psikolojileri büyük önem taşır. Dini kavramların bazılarının soyut olması, küçüklerin din eğitiminde zihinsel gelişim basamaklarının dikkate alınmasını zorunlu kılar. İtiraz konusu kural, küçüklerin zihinsel gelişim basamaklarına uygun olarak somut kavramlar döneminden çıkarak soyut kavramları da anlama olgunluğuna eriştiği düşünülen beşinci sınıfa bitirenler için, zorunlu temel eğitimlerini de aksatmayacak şekilde sadece okulların yaz tatilinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın gözetim ve denetiminde yaz Kur'an kurslarının açılmasını öngörmektedir.

Buna göre, ilköğretimin beşinci sınıfını bitirenler için, okulların tatil olduğu dönemde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca açılıp, Milli Eğitim Bakanlığı'nın gözetim ve denetiminde yürütülecek ve katılımın kişilerin kendi isteği, küçüklerin ise kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olduğu yaz Kur'an kurslarının, sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz laik eğitim ve öğretim faaliyetini engellemesinin sözkonusu olmadığı açıktır.”

denilerek itirazın reddine karar verilmiştir. Kararın karşıoy gerekçelerinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na atıfta bulunulmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu ve Kur'an kursları arasındaki ihtilaf Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Maarif Vekaleti, Tevhid-i Tedrisat

¹⁸³ AYM, T. 08.10.2009, E.2005/16 K. 2009/139, RG. 19.03.2010-27526.

Kanunu'na aykırı olduğu gerekçesiyle Diyanet İşleri Reisliği tarafından açılmak istenen hafız yetiştirme kurslarının açılmasını engellemeye çalışmış, açılan kursların ise kapatılması için uğraş vermiştir¹⁸⁴.

Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi doğrudan Anayasa'da düzenlenmiştir. Anayasa'nın 24. maddesinin dördüncü fıkrası şu şekildedir:

“Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.”

Anayasa devletin denetimi ve gözetimi olması ve çocuklar için yasal temsilcisinin talep etmesi şartıyla din eğitimi ve öğretimi alabileceğini ifade etmektedir. Gözler, din eğitim ve öğretimi için Kanunla getirilen yaş şartının din özgürlüğü ile eğitim hakkı ve özgürlüğüne aykırı olduğunu ve bu anlamda getirilen sınırlamanın ölçülü olmadığını belirtmiştir¹⁸⁵.

17.09.2011 tarihli ve 28057 sayılı RG'de yayımlanan 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 15. maddesiyle 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un ek 3. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece Kur'an kurslarına öğrenci alınmasına yönelik yaş şartı da ortadan kalkmıştır. Söz konusu engelin ortadan kalkması ile Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 4-6 yaş arasındaki çocuklar için Kur'an kursları açılmaya başlanmıştır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı mevzuatında bu kursların açılmasına yönelik herhangi bir değişiklikte bulunulmamıştır. Sadece, 17.06.2014 tarihli ve 29033 sayılı RG'de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin 13. maddesinde 4-6 yaş arasındaki çocuklara yönelik açılacak Kur'an kursunun yaygın din eğitimi faaliyetleri arasında olduğunu ifade etmiş ve bu kurslara eğitim materyalleri hazırlanmasını Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında saymıştır.

Söz konusu kurslarda verilecek eğitime ilişkin olarak Diyanet İşleri Başkanlığınca 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programları hazırlanmıştır. ASHB'ye bağlı kurumlarda uygulanacak öğretim programları MEB tarafından hazırlanmakta iken 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programlarının MEB dahil edilmeden Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanmış olması dikkat çekicidir. Söz konusu programın Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olacağı ifade edilmesi ve kurslarda görev alacak ancak çocuk gelişimi alanında herhangi bir diploması olmayan öğretmenlerin sertifika almasına yönelik

¹⁸⁴ Zengin, Zeki Salih, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kur'an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 2, 2011, ss. 1-24, s. 6-14.

¹⁸⁵ Gözler, Kemal, “1982 Anayasasına Göre Din Eğitim ve Öğretimi”, **Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu'na Armağan**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, (Gözler, Din Öğretimi), <https://www.anayasa.gen.tr/din-egitimi.htm> (erişim tarihi: 22.08.2024).

olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü iş birliği ile hazırlanan “Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kurs Programı” dışında MEB’in duruma müdahil olmadığı açıkça görülmektedir.¹⁸⁶ Ayrıca ASHB ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında “4-6 Yaş Kur’an Kursu Desteği Programı” Protokolü imzalanmıştır¹⁸⁷. Bu kurslarda 2022-2023 eğitim öğretim yılında 193.564 öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir¹⁸⁸.

Piaget, bilişsel gelişim dönemlerini; duyuşsal motor (0-2 yaş), işlem öncesi dönem (2-7 yaş), somut işlemler dönemi (7-11 yaş) ve soyut işlemler dönemi (11+ yaş) olmak üzere 4 evreye ayırmıştır. Çocukların fikirlerini, değerlerini ve inançlarını geliştirmeye başladığı dönem olarak soyut işlemler dönemi gösterilmiştir.¹⁸⁹ Anayasa Mahkemesince verilen 08.10.2009 tarihli ve Esas: 2005/16 Karar: 2009/139 sayılı kararında da Piaget’e atıfta bulunarak ilköğretimin beşinci sınıfını bitirenler için Kur’an kursu açılmasını çocuğun zihinsel gelişim basamaklarına uygun bulmuştur. Bu durumda işlem öncesi dönemde bulunan 4-6 yaşındaki çocuklar için Kur’an kursu açılması Anayasa Mahkemesinin gerekçesine aykırılık teşkil etmektedir.

METK’ya göre MEB, eğitimle ilgili yapılan her faaliyeti Milli Eğitimin amaçlarına uyup uymadığı konusunda denetlemekle yükümlüdür (m. 17/2). Ayrıca MEB eğitim ve öğretim hizmetinin, METK hükümlerine göre Devlet adına yürütülmesinden, gözetiminden ve denetiminden sorumludur (m. 56). Bu nedenle Gözler her ne kadar Diyanet İşleri Başkanlığının merkezi idare teşkilatı içinde yer alması nedeniyle Anayasa’da yer alan denetim ve gözetimi görevini MEB olmadan da yürütebileceğini ifade etse de¹⁹⁰ METK’nın 17/2 ve 56. maddeleri dikkate alındığında MEB’in 4-6 yaş Kur’an kurslarını denetleme yetkisi olduğu açıktır. Kaldı ki 4-6 yaş çocukların soyut işlemler döneminde bulunmadığı göz önünde bulundurulduğunda MEB’in bu gruptaki çocukların din eğitimi ve öğretimi alması için daha etkin rol alması ve denetim yetkisinin kabul edilmesi gerektiği kaçınılmazdır.

¹⁸⁶Dinç, Kadir, “Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları” <https://yayin.diyanet.gov.tr/makale/diyanet-isleri-baskanligi-4-6-yas-grubu-kuran-kurslari/kadir-dinc-dib-egitim-hizmetleri-genel-muduru/egitim/2269/64> erişim tarihi: 09.08.2024).

¹⁸⁷ ASHB, <https://www.aile.gov.tr/sygm/haberler/bakanligimiz-ile-diyanet-isleri-baskanligi-arasinda-4-6-yas-kur-an-kursu-destegi-programi-protokolu-imzalandi/> (erişim tarihi: 09.08.2024).

¹⁸⁸<https://www.aa.com.tr/tr/egitim/4-6-yas-icin-duzenlenen-kuran-kurslarinda-193-bin-564-ogrenci-egitim-aliyor/2799915> (erişim tarihi: 17.08.2024).

¹⁸⁹ Senemoğlu, s. 53.

¹⁹⁰ Gözler, Din Öğretimi.

2.2.3.5. Belediyeler Tarafından Kurulan Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Okul öncesi eğitimin belediyeler tarafından verilmesi konusu ise tartışmalıdır. Bazı belediyelerin okul öncesi eğitim verdikleri bilinmektedir. İstanbul’da 39 belediyeden 16’sında kreş ve gündüz bakımevi bulunmakta olup 5782 çocuk bu kurumlarda bakım hizmeti almaktadır.¹⁹¹ 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. maddesinde; “Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; ... Okul öncesi eğitim kurumları açabilir. ... ” hükmüne yer verilmiştir. Söz konusu hükmün iptali için dava açılması sonucunda Anayasa Mahkemesince verilen 24.01.2007 tarihli Esas: 2005/95 Karar: 2007/5 sayılı iptal kararının gerekçesi şu şekildedir¹⁹²:

“Anasınıfları ve uygulama sınıfları, belediyelerin görev ve yetki alanı dışında kalan mevcut ilköğretim okulları bünyesinde ya da diğer okullara bağlı olarak açılabilirdiğinden, iptali istenen ibarenin, yalnızca “anaokulu” biçiminde anlaşılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Anayasanın 127. maddesinin birinci fıkrasındaki “mahalli müşterek ihtiyaç” ölçütü, yerel yönetimlerin görev ve yetkilerinin sınırını çizmektedir. Yasa koyucu, yerel yönetimlerin görevlerine ilişkin bir düzenleme yaparken, bu ölçütü gözetmektedir.

Mahalli müşterek ihtiyaç, herhangi bir yerel yönetim biriminin sınırları içinde yaşayan kişi, aile, zümre ya da sınıfın özel çıkarlarını değil, aynı yörede birlikte yaşamaktan doğan eylemli durumların yarattığı, yoğunlaştırdığı ve sürekli güncelleştirdiği, özünde etkinlik, ölçek ve sağladığı yarar bakımından yerel sınırları aşmayan, bölünebilir ve rekabet konusu olabilen yerel ve kamusal hizmet karakterinin ağır bastığı ortak beklentileri ifade etmektedir.

Okul öncesi eğitim, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 19. ve 20. maddelerine göre mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların ulusal öğretime hazırlanmasını sağlayıcı bir eğitimidir.

Milli eğitim, program ve yöntem itibarıyla ulusal nitelikte olduğundan, mahalli müşterek nitelikte bir ihtiyaç olarak görülemez.

Açıklanan nedenlerle kural Anayasanın 127. maddesine aykırıdır, iptali gerekir.”

Gözler söz konusu kararı, okul öncesi eğitim kurumu açılmasının mahalli müşterek bir ihtiyaç olduğunu, bu nedenle ulusal nitelikte bir ihtiyaç olarak değerlendirilmesi mümkün olmadığı gerekçesiyle eleştirmiştir¹⁹³. Mahalli müşterek ihtiyacın ne olduğu Anayasa Mahkemesi tarafından belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesinin 22.06.1988 tarihli ve Esas No: 1987/18 Karar No: 1988/23 sayılı kararında müşterek mahalli ihtiyaç:

¹⁹¹ TÜSİAD/AÇEV/PwC, s. 43; Erginli, Bürge Elvan, **İstanbul İlçe Belediyelerinde Çocuğa ve Aileye Yönelik Hizmetler Services For Children And Family in Istanbul District Municipalities**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20-22.

¹⁹² AYM T. 24.01.2007, E. 2005/95 K. 2007/5 RG: 29.12.2007 - 26741.

¹⁹³ Gözler, Kemal, **İdare Hukuku Cilt II**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Güncellenmiş 3. Bs., Bursa, 2019, s. 347 (Gözler, İdare). Yavuz Bayatlı, ebeveynlerin aynı ihtiyacı ilköğretim çağındaki çocuklar açısından da duyduklarını gerekçe göstererek konunun ulusal-müşterek ihtiyaç ayrımı şeklinde ele alınmasına karşı çıkmaktadır. Yavuz Bayatlı, Fatma, **Eğitim Kamu Hizmeti ve Özel Kişilere Gördürülmesi - Özel Öğretim Kurumlarının Faaliyetlerine Dair Kapsamlı Bir İnceleme**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2025, s. 283-284.

“... herhangi bir yerel yönetim biriminin sınırları içinde yaşayan kişi, aile, zümre ya da sınıfın özel çıkarlarını değil, aynı yörede birlikte yaşamaktan doğan eylemli durumların yarattığı, yoğunlaştırdığı ve güncelleştirdiği, özünde yerel ve kamusal hizmet karakterinin ağır bastığı ortak beklentileri ...”

şeklinde tanımlanmıştır¹⁹⁴. Gözler bir belde yaşayan ebeveynlerin çocuklarını kreş ve anaokuluna göndermesi talebinin müşterek bir ihtiyaç olduğunu çünkü ebeveynlerin çoğunun bu ihtiyacı duyduğunu ifade etmiştir¹⁹⁵.

Anayasa Mahkemesi kararında belediyelerin okul öncesi eğitim kurumları açmasını yalnızca MEB’e bağlı kurumlar açısından ele almış, ASHB’ye bağlı kurumlar açısından değerlendirme yapmamıştır. Mahkeme kararın gerekçesinde;

“Okul öncesi eğitim kurumu kavramı, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun birlikte yorumlanmasından hareketle, belediyelerin 657 sayılı Yasanın 191. maddesine göre açabilecekleri kreş ve benzeri çocuk bakım ve koruma mekânlarını kapsamamakta, yalnızca “anasınıfı” ve “anaokulu” olarak somutlaştırılabilmektedir.”

ifadesine yer vererek anaokulu ve benzeri kurumlar ile kreş ve diğer bakım hizmetleri veren kurumları ayırmıştır. Mahkeme, kreşleri okul öncesi eğitim kurumu olarak görmemiştir. Bu nedenle verilen iptal kararı nedeniyle Gözler’in eleştirisinin aksine Anayasa Mahkemesinin zımni olarak belediyelerin kreş açmasını mahalli müşterek ihtiyaç olarak saydığını¹⁹⁶ ve belediyelerin kreş açmasına izin verdiğini söylemek mümkündür¹⁹⁷.

Anayasa Mahkemesi iptal kararında yalnızca METK’yı esas almıştır. Mahkemenin değerlendirmesine anasınıfları ve uygulama sınıflarının bağımsız olmaması nedeniyle belediyelerin görev ve yetkisi dışında kalacağı gerekçesiyle sadece anaokulları açısından ele alınması son derece isabetlidir. Bununla birlikte İEK’nın 13. maddesinin üçüncü fıkrası, okul öncesi eğitim kurumlarının belediyeler tarafından açılabileceği ifade etmektedir. Ancak hem mülga 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hem de daha sonradan kabul edilen ÖÖKK kamu tüzel kişiliklerinin özel öğretim kurumları açmasına izin vermemektedir. Anayasa Mahkemesinin kararını verirken hem İEK’yı hem de mülga 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu’nu değerlendirmeye almamasının hatalı olduğu söylenebilir¹⁹⁸.

ÖÖKK’nın kamu tüzel kişiliklerine özel öğretim kurumu açmasına izin vermemesinin istisnaları belediyeler tarafından açılan ücretsiz kurslar ve sosyal etkinlik merkezleridir. Her ne

¹⁹⁴ AYM, T. 22.06.1988, E. 1987/18 K. 1988/23 RG. 26.11.1988-20001.

¹⁹⁵ **Gözler**, İdare, s. 545-547.

¹⁹⁶ Sevgili Gençay, Fatma Didem, “Yerel Yönetimlerin Yetkilerinin Belirlenmesinde Mahalli Müşterek İhtiyaç Kavramının Yeri ve İşlevi”, **Memleket Siyaset Yönetim**, C. 10, S. 24, 2015, ss.43-61, s. 55, dipnot 46.

¹⁹⁷ **Yavuz Bayatlı**, s. 284-285, dipnot 887.

¹⁹⁸ **Yavuz Bayatlı**, s. 284.

kadar İEK, il özel idarelerinin ve belediyelerin anaokulu açabilmesine izin verse de ÖÖKK'nın sonraki özel kanun olması nedeniyle adı geçen kamu kurumlarının anaokulu açamayacağı değerlendirilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN ZORUNLULUĞU

3.1. Zorunlu Eğitim

Zorunlu eğitim başlangıç ve bitiş yaşları kanunla belirlenen, bu yaş çağındaki tüm çocuklar için zorunlu kılınan eğitimi ifade etmektedir¹⁹⁹. Zorunlu eğitimle devletler, vatandaşlarını eğitim görmekle yükümlü kılarken zorunlu öğretim ise devletin belirlemiş olduğu yerlerde vatandaşın eğitilmesi anlamına gelmektedir²⁰⁰.

Zorunlu eğitim ile temel eğitim ve ilköğretim kavramları arasında kavram karmaşaları yaşanmaktadır. Temel eğitim belirli bir düzeyde ve kalitede eğitimi ifade ederken okul öncesi eğitimi, ilkokulu ve ortaokulu kapsamaktadır. İlköğretim ise ilkokul ve ortaokulun toplamı anlamına gelmektedir. Zorunlu eğitimin dünyada genel olarak ilköğretimi kapsamaması nedeniyle bu iki terimin aynı anlama geldiği düşünülse de zorunlu eğitimin ilköğretimi aşan bir şekilde içine okul öncesi eğitimi ya da ortaöğretimi kapsamaması mümkündür²⁰¹.

Devletin eğitime yönelik müdahalede bulunmasının üç sebebi bulunmaktaydı. İlk olarak devletin mutlakiyetçi yapısı okul da dahil olmak üzere sosyal ve politik hayatın tamamına müdahale etmesini gerektirmişti. İkinci olarak dönemin hâkim ekonomi görüşü olan merkantilizm, milli eğitime yönelik yapılan harcamaların verimi arttıracaklarını ve ekonominin canlanmasına yol açacağını savunuyordu. Üçüncü olarak savaşlarda toprak kazanan devletler açısından kazanılan topraklarda yerleşik halkın entegre edilmesi ve aidiyet duygusu yaratılmasını gerektirmekteydi. Bu nedenler devleti eğitimi zorunlu kılmaya itmişti²⁰².

Zorunlu eğitim uygulamaları, bireye fayda sağlanmasından daha çok bireyin vatandaşlık görevlerinin farkında olması ve suçun azaltılması gibi toplumu şekillendirme çabalarını etkilemesi nedeniyle devletler için vazgeçilmez durumdadır. Ayrıca zorunlu eğitimin gençlerin işsizlikten uzak tutulması, öğretmen, idareciler ve diğer personele istihdam sağlaması gibi faydaları bulunmaktadır²⁰³.

¹⁹⁹ Dönmez, Burhanettin, “Zorunlu Eğitim” https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/zorunlu_egitim (erişim tarihi: 06.10.2024).

²⁰⁰ Aydın, Savaş, **Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Zorunlu Eğitim**, Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi, 2006, (Aydın, Avrupa) s. 5.

²⁰¹ Aydın, Avrupa, s. 6.

²⁰² Konrad, Franz-Michel, **Okulun Tarihi Antikçağdan Günümüze**, çev. Eda Kulaksız, Runik Kitap, İstanbul, 2021, s. 60.

²⁰³ Creager, John G., “Why Compulsory Education” **The American Biology Teacher**, C. 39, S. 6, 1977, ss. 337 ve 362 (2 sayfa), s.337; Camp, David N., “Compulsory Education” **The Connecticut School Journal**, C.1, S. 5, 1871, ss. 181-184, s. 181.

Gündüz'e göre modern çağda eğitimin zorunlu olmasının temel iki sebebi modern devletin ortaya çıkması ve kapitalist ekonomi modelidir. Modern devletin işlerliğini yürütebilmesi için vatandaşlarının, vergi ve oy verecek kadar sosyal ve politik hayatta yaşanan gelişmeleri takip etmesi, ödev ve yükümlülüklerini bilmesi, zorunlu askerlik yapacak kadar bilinç sahibi olması gerekmektedir. Ayrıca kapitalist ekonomi modeli sürdürülebilirliği açısından tüketim alışkanlığına sahip bireylere ihtiyaç duymaktadır²⁰⁴.

Gündüz zorunlu eğitimin ortaya çıkışı ile zorunlu askerliğin ortaya çıkışı arasında paralellik olduğunu ileri sürmektedir²⁰⁵. Gürkan, ordunun ana unsuru süvarilerden oluştuğunda profesyonel ordunun ortaya çıktığını ve yönetimin elitlerin elinde toplandığını, piyadelerden oluştuğunda ise cumhuriyetlerin ortaya çıktığını ve vatandaşlarını piyade olarak askere alan devletin onları aktif vatandaşlara dönüştürmek zorunda kaldığını ifade etmiştir²⁰⁶. Fransız Devrimi'nin sonucunda profesyonel ordu yerini zorunlu askerlik yükümlülüğünü yerine getiren vatandaşlardan kurulmuş orduya bırakmıştır. Kurulan bu ordunun başarılı olabilmesi ve vatandaşların uzun süren zorunlu askerliğe tepki göstermesinin engellenmesi, nüfusun propaganda ile seferber edilmesine bağlıdır. Bu da ancak devletin vatandaşlarını ulusal savaş siyasetlerine göre eğitmesi ile mümkün olabilecekti²⁰⁷. I. Dünya Savaşı'nda İtalyan ordusunun kuzeyli ve güneyli askerlerinin birbirini anlamaması cephede sıkıntılar yaşamalarına neden olmuştur²⁰⁸. Bu tür durumların yaşanmaması devletlerin vatandaşlarının tamamını tek tip bir zorunlu eğitimden geçirmesine bağlanmıştır.

Devletler, öğrencilerin zorunlu eğitimlerini tamamladıklarının söylenebileceği zaman için çeşitli kriterlere sahiptir. Bu devletlerin bir kısmında bitiş yaşına ulaşmak yeterli olurken, bir diğer kısmında öğrencilerin belirli bir eğitim seviyesini tamamlamış olmaları gerekmektedir. Diğer yaygın kriterler arasında belirli sayıda sınıfın tamamlanması veya bir diploma veya sertifika alınması yer almaktadır. Örneğin Belçika, Finlandiya, Hollanda ve Portekiz'de zorunlu eğitim ya ortaöğretimin tamamlanmasıyla ya da bitiş yaşına ulaşılmasıyla sona ermektedir.

²⁰⁴ Gündüz, Mustafa, "Zorunlu ve Kesintisiz Eğitimin Kısa Tarihi", **Eğitime Bakış**, S. 21, 2011, ss. 3-10, s. 4. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Teşkilatı'nda isminde "Milli" geçen sadece iki Bakanlığın bulunması ve bunların Milli Eğitim ve Milli Savunma Bakanlıkları olması dikkat çekicidir.

²⁰⁵ Gündüz, s. 4.

²⁰⁶ Gürkan, Emrah Safa, **Ezbere Yaşayanlar**, Kronik Kitap, İstanbul, 2022, s. 65-66.

²⁰⁷ Lucassen Jan/Zürcher, Erik Jan, "Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve", **Devletin Silahlanması Ortadoğu ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, (Der: Eric Jan Zürcher) çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 16; Aksan, Virginia, "18. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı'da Zorunlu Askerlik Stratejileri," **Devletin Silahlanması Ortadoğu ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)** (Der: Eric Jan Zürcher) çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 25; Saçar, Ali, **Ulus Devletin ve Modern Yurttaşlığın Oluşumunda ve Gelişiminde Düzenli Ulusal Orduların Rolü**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 138.

²⁰⁸ Gürkan, s. 65-66.

Benzer şekilde, Avustralya'da öğrenciler zorunlu eğitim gerekliliklerini 10. yıl sertifikası veya eşdeğerini alarak ya da bitiş yaşına ulaşarak yerine getirmektedir²⁰⁹.

OECD ülkelerinin büyük çoğunluğu, zorunlu eğitim yılları boyunca ücretsiz eğitim garantisi vermektedir. Zorunlu eğitimin süresi OECD ülkeleri arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin; Meksika ve Romanya'da zorunlu eğitim 14 yıl sürerken, Hindistan'da sadece 7 yıldır. Genel olarak, zorunlu eğitim ilkökul ve ortaokul seviyelerinin tamamını kapsamaktadır. Ancak, giderek artan sayıda ülke bu süreyi okul öncesi ve ortaöğretim seviyelerini de kapsayacak şekilde genişletmektedir²¹⁰.

3.1.1. Dünya’da Zorunlu Eğitimin Gelişimi

Resmî okullaşmanın ortaya çıkışını belgelemeye ve hatta açıklamaya çalışan yazarların sayısı fazla olmamıştır. Mevcut kanıtların çoğu, kâtiplerin kasıtlı ve kurumsallaşmış eğitimin M.Ö. 3000'lerde Mezopotamya ve Mısır'da, neredeyse yazı başladığından beri var olduğunu göstermektedir. Yazının geliştirilmesinin uygarlığın gelişiminde büyük bir atılımı temsil ettiği aşıkardır. Bu becerinin edinilmesi ve kullanılması, tesadüfî öğrenmeye, gayri resmî eğitime ya da yanlış kişiler tarafından öğrenilmeye bırakılmayacak şekilde kısa sürede kurumsallaştırılmıştır. Başlangıçtan itibaren, okulların ve onların yetenekli ürünlerinin Devlete ve bir bütün olarak topluma hizmet ettiği görülmüştür²¹¹.

Bu durumda örgün eğitimin ilk uygarlıklarla birlikte ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Örgün eğitim geleneksel uygarlıklarda gelişmiştir, geleneksel toplumların modernleşmesinde özel bir öneme sahiptir. Eğitim, zaman zaman toplumda muhafazakâr bir güç, diğer zamanlarda ise ilerici veya yenilikçi bir güç olarak görülmüştür. Yenilikçi eğitim, geleneksel toplumdan modern biçimlere doğru toplumsal harekete katkı sağladığı ölçüde ilerici, geleneksel sistemin sürdürülmesine hizmet ettiği ölçüde de muhafazakârdır. Dolayısıyla modern öncesi toplumda toplum düzenin değişmesine yönelik taleplerde bulunulmadığında eğitim muhafazakâr bir işlev görmüşken, modern toplumda ise eğitimin toplumu yeniliklere doğru götüren yaratıcı işlevi ön plana çıkmaktadır²¹².

²⁰⁹ OECD, s. 184.

²¹⁰ OECD, s. 184.

²¹¹ Fagerlind, Ingemar./ Lawrence J., Saha. **Education and National Development: A Comparative Perspective.** Pergamon Press, Oxford, 1983, s. 32.

²¹² Butts, R. Freeman,, “Civilization-Building and the Modernization Process: A Framework for the Reinterpretation of the History of Education”, **History of Education Quarterly**, C. 7, S. 2, 1967, ss. 147-174. s. 169.

Zorunlu eğitimin Yunan Şehir Devleti Sparta’da da bulunduğuna dair bir görüş bulunsa da²¹³ eğitimin zorunlu hale getirilmesi modern bir kavramdır. 15. ve 16. yüzyıllarda Protestan mezhebinin kurucusu Martin Luther yerel yönetimlere okullar kurulması gerekliliğinden söz etmiş ve toplulukların bu okullara katılımlarını zorunlu kılmak için çağrıda bulunarak zorunlu eğitimin kıvılcımını ateşlemiştir. Luther’in çağrısı Alman Protestan devletlerinde karşılık bulmuştur. Ancak Fransız din reformcusu John Calvin Batı dünyasını zorunlu eğitim konusunda Luther’den daha fazla etkilemiştir. Kalvinistler Fransa’da, Hollanda’da ve İskoçya’da zorunlu eğitime geçilmesi için çabalamışlardır. Bu kapsamda Hollanda’da zorunlu kamu okulları 1606’da kurulmuştur. İskoçya Parlamentosu 1633 ve 1646 yasaları ile İskoç çocuklar için okullar kurulmasını emretmiştir. Birleşik Devletler’de ise 1642 ve 1647 Massachusetts Yasaları ile dini eğitimin yanında çocuklara ülkenin önde gelen yasalarının öğretilmesini de zorunlu kılmıştır. 18. yüzyılın ortalarına kadar ilkokullar daha dini gayelerle kurulmaya devam etmiştir²¹⁴.

1717 yılında Avrupa’nın ilk ulusal eğitim sistemine sahip olduğu kabul edilen Prusya’da Kral I. Friedrich William çıkarmış olduğu kararname ile çocukların devlet okullarına gitmesini zorunlu hale getirmiştir²¹⁵. Oğlu Prusya kralı Büyük Friedrich (II. Friedrich) döneminde 1763 yılında ilan edilen “Genel Okullar Yönetmeliği” de 5-13 yaş arasındaki çocuklara eğitimi zorunlu kılmış ve bitirenlere sertifika verilmesini emretmiştir²¹⁶. Prusya’da başlatılan bu akım Almanya’nın diğer eyaletlerine yayılmıştır²¹⁷.

Fransa’da zorunlu eğitime geçiş süreci Fransız İhtilali ile başlamıştır. 1791 Anayasası herkese yönelik kamusal eğitim kurumunun oluşturulacağını ve zorunlu kısmının herkese ücretsiz olacağını ifade etmektedir. Ancak kamusal eğitime geçilmesi kolay olmamıştır. Napolyon döneminin sonunda çocukların yarısına yakını kamu okullarına devam ederken diğerleri Katolik okullarına ve özel okullarına gitmekteydi. Napolyon döneminden sonra Kilise’nin eğitim üzerindeki rolü artsa da Eğitim Bakanı Jules Ferry’nin çalışmaları sonucunda 1881 ve 1882 yılında çıkarılan kanunlarla eğitim Fransa’da zorunlu hale getirilmiştir²¹⁸.

İngiltere’de genel görüş başlangıçta zorunlu eğitime sıcak bakmasa da sonrasında hızlı bir fikir değişimi yaşanmıştır. Zorunlu eğitim özellikle sendikalar ve kitlelerin oy hakkını

²¹³ Çığır Dikyol, Derya, “Antik Yunan’dan Bir Eğitim Modeli: Sparta”, **Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 2, 2016, ss. 189-207, s. 189.

²¹⁴ **Cubberley**, Cilt II, s. 43; Rothbard, Murray N., Eğitim: Özgür ve Zorunlu, çev. Yusuf Şahin, **Liberal Düşünce**, S. 76, 2014, ss. 15-62, (**Rothbard**, Eğitim), s. 32-36.

²¹⁵ **Rothbard**, Eğitim, s. 3.

²¹⁶ **Dönmez**, “Zorunlu Eğitim”; **Cubberley**, Cilt II, s. 103.

²¹⁷ **Cubberley**, Cilt II, s. 104.

²¹⁸ **Rothbard**, Eğitim, s. 40-41; Gürcan, Ertuğrul Cenk. “1791 ve 1793 Fransız Anayasaları’na İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.13 S. 3, 2011, ss. 183-214, s. 191.

kullanabilmesi için eğitim alması gerektiğine inanan üst sınıfça desteklenmiştir²¹⁹. Mill, devletin vatandaşlarına belirli bir seviyede eğitim alma zorunluluğu öngörmesini kendiliğinden ortaya çıkan bir olgu olarak kabul ederken kimsenin buna karşı çıkmayacağını belirtmiştir. Çocukların eğitim alması ise ebeveynlerin en başta gelen kutsal yükümlülüklerindendir. Mill, zorunlu eğitimin gerekliliğine vurgu yaparken bu zorunlu eğitimin sadece devlet eliyle gerçekleştirilmesine karşı çıkmaktadır. Devlet eğitimi insanları benzer hale getirmek için kullanmaktadır. Bunun olmaması için devlet, eğitimin seçimini ebeveynlere bırakmalı, sadece yoksul çocukların eğitim masraflarını karşılamaya yardım etmelidir. Devlet ancak eğitim kamu hizmetinin görülmesini sağlayacak özel sektörün yokluğu halinde bu kamu hizmetinin gerçekleştirilmesini üstlenmelidir²²⁰. Sonuç olarak İngiltere’de 1880 yılında eğitim zorunlu hale getirilmiş 1890 yılında ise büyük ölçüde ücretsiz olmuştur²²¹.

Avrupa’da başlayan Kalvinist-Püriten etki Amerika Birleşik Devletlerine de yayılmıştır. Bu kapsamda New England ve Massachusetts kolonilerinde Kalvinistler eğitimin zorunlu hale getirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. 1642’de Massachusetts’de eğitim zorunlu hale getirilmiş, 1647’de ise kamusal okullar açılmaya başlanmıştır. Kamusal eğitimin diğer eyaletler tarafından uygulanmaya başlaması ise uzun bir süre almıştır. 1850 yılına gelindiğinde kamusal okullar tüm eyaletlere yayılmıştı. Ancak zorunluluğu yalnızca Connecticut ve Massachusetts eyaletleri dayatmıştır. 20. yüzyılın başında ise neredeyse tüm eyaletler okula devam edilmesini zorunlu kılmıştır²²².

İspanya’da 1857 yılında çıkarılan Moyano Kanunu olarak da bilinen Kamu Eğitimi Kanunu ile temel eğitim zorunlu hale getirilmiştir²²³. Japonya’da 1872 yılında, İtalya’da ise 1877 yılında ilköğretim zorunlu kılınmıştır²²⁴.

Zorunlu eğitimin Dünya çapında yaygınlaştırılması Sanayi Devrimi’nden sonra başlamıştır. İngiltere’nin öncülük ettiği Sanayi Devrimi’nde ülkelerin gelişmiş ülke seviyesine çıkabilmesinin formülü şu dört etkeni içermiştir: Yurtiçinde ulusal bir pazarın kurulması, dış gümrük tarifeleri koyulması, bankacılığın geliştirilmesi ve eğitimin yaygınlaştırılması²²⁵. Yenal’a göre devletlerin sanayileşmesinin ön şartı nüfusun temel ve teknik eğitime sahip olmasıdır²²⁶. Eğitim ve kalkınma arasındaki pozitif ilişkiye rağmen devletlerin eğitimi zorunlu

²¹⁹ Rothbard, Eğitim, s. 43-44.

²²⁰ Mill, John Stuart, **Özgürlük Üzerine**, 2. Bs., Oda Yayınları, İstanbul, 2012, s. 147-148.

²²¹ Rothbard, Eğitim, s. 43-45.

²²² Rothbard, Eğitim, s. 43-45.

²²³ Aydın, Avrupa s. 98.

²²⁴ Cubberley: cilt II, s. 148, 253.

²²⁵ Allen, Robert C., **Küresel Ekonomi Tarihi Kısa Bir Giriş**, çev. Hande Koçak Cimitoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022, s. 2.

²²⁶ Yenal, Oktay, **Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı Eğitim Boyutu**, 4. Bs. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 36.

kılması ve eğitimin bir istikrara kavuşması çok uzun bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir²²⁷. 19. yüzyılda devletler hem özel aktörlere hem dinsel topluluklara karşı eğitim üzerinde tekeli kurmak için çabalasa da Fransa’da bile çok yavaş bir şekilde hayata geçirilmiş, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde ise tam olarak ulaşılamamıştır²²⁸.

Zorunlu eğitimin evrensel bir ilke olarak kabul edilmesine yol açan süreçte devletin eğitim vermesini destekleyen birtakım argümanlar ortaya çıkmıştır. Bireylerin entelektüel seviyesinin arttırılarak toplum hayatına katılmasının önünün açılması; ahlaki gelişiminin, ailesine karşı görevlerin yerine getirmesinin ve ekonomik hayata katkı vermesinin sağlanması gibi nedenler devletleri vatandaşlarına eğitim vermeye itmiştir. Ayrıca eğitimin; ekonomik büyüme, vatandaşlık bilinci, ulusal birliğin sağlanması, ulusal ordunun güçlenmesi gibi kamusal iyiliklerin gerçekleştirilmesine yardımcı olacağına inanılmıştır²²⁹.

Toplumun okuryazarlığını sağlama konusunda devletlerin 20. yüzyılın başlarında başarıya ulaştıkları söylenebilir. Avrupa’da Birinci Dünya Savaşı’na gelindiğinde erkek nüfus, silah kullanma talimatlarını ve propagandaları okuyacak ve mektup yazacak kadar okuryazar olmuştur²³⁰.

Toplumun okullaştırılması 19. yüzyıldan itibaren Avrupa ve Kuzey Amerika’da başlamış ve dünya çapında yayılmıştır. Devletler bu kapsamda topluma daha fazla nüfuz etmiş ve sadakatli vatandaşlar yaratılmasını sağlamıştır. Okullaşma devletlerin uygarlık düzeylerini belirleyen faktörlerden biri haline gelmiştir. Okul, devletler açısından bilginin güvenli bir biçimde yayılmasını, belirli bir insan tipinin oluşturulmasını ve eğitimin dini kurumların elinden alınmasını sağlamıştır²³¹.

Zorunlu eğitimin 19. yüzyıldaki asıl başarısı çocuk işçiliğinin azaltılmasıdır. Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkmasıyla birlikte fabrikalarda yetişkinlerin yanında çocuklar da çalışmıştır. Hükümetler çocuk işçiliğini yasaklayan kanunlar çıkarsa da zorunlu eğitimin bağlayıcılığı çocukların fabrikalardan uzaklaştırılmasında bu kanunlardan daha etkili olmuştur²³². İngiltere’deki geleneksel görüş, çocuk işçiliğine ahlaken karşı çıkmasına rağmen

²²⁷ Alkan, Mehmet Ö., “İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim”, **Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si**, (Der: Kemal H. Karpat), çev. Sönmez Taner, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004 s. 85, dipnot 7’de Prusya, İngiltere, Osmanlı, Çin, Rusya, Avusturya ve Mısır’da eğitimin devlet tarafından ele alınış sürecine dair bilgiler yer almaktadır.

²²⁸ Osterhammel, Jürgen, **Dönüşen Dünya Küresel 19. Yüzyıl Tarihi**, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022 s. 1123.

²²⁹ Galston, William A. Parents, Government, and Children: Authority over Education in The Liberal Democratic State, **Nomos**, C. 44, 2003, ss. 211-233, s. 215-216.

²³⁰ Osterhammel, s. 1113.

²³¹ Osterhammel, s. 1126.

²³² Heywood, Colin, 2003: **Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi**, çev. Esin Hoşsucu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 163-166; Çöpoğlu, Mustafa, **Çocuk İşçiliği**, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1998, s. 67-72.

pratikte çocuk işçiliği olmadan fabrikaların çalışmayacağını ve ailelerin çocukların maaşından vazgeçemeyeceğini ileri sürmüştür. Tekstilin yanında çocuk madenciler ve baca temizleyicilerin varlığı Sanayi Devrimi'nin çocuk işçiliğine dayanan bir sistem kurduğunu göstermekte olup “laissez-faire, laissez-passer” (Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) yaklaşımı çocuklar aleyhine gelişmiştir. Çözüm, fabrika yasalarının düzenlenmesinde bulunmuştur. 1833 yılında İngiltere’de çıkarılan Fabrika Yasası 9 yaşın altındaki çocukların dokuma fabrikalarında çalışmalarını yasaklamış ve okula gitmeleri gerektiğini ifade etmiştir. 1844 tarihli Fabrika Yasası ile yaş sınırı 8’e düşürülmüş ancak çocukların yarım gün çalışması yarım gün okula gideceği bir sistem geliştirilmiştir. 1874’te yapılan değişiklik çalışma yaş sınırını 10’a çıkarmıştır. Getirilen hükümler ile devlet ilk defa çocukları sömürüden korumak için ebeveynlerin haklarına müdahalede bulunmuş böylece çocuğa yönelik yeni bir anlayışı ortaya çıkarmıştır²³³.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra eğitim; az gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin başlaması, gelişmiş ülkelerde ise sanayi sonrası aşamalara geçebilmesi için en önemli konu olarak görülmüştür²³⁴. Bu nedenle ilkokulun zorunlu hale getirilmesi 20. yüzyılda uluslararası antlaşmalara konu olmuştur. 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 26. maddesinde, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 13. maddesinde, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 28. maddesinde ilköğretimin zorunlu olması gerektiği ifade edilmiştir.

1980’li yıllardan itibaren eğitim anlayışının genel eğilimini zorunlu eğitim süresinin arttırılması ve çocukların erken yaşlarda eğitim sistemine dahil olması oluşturmıştır. Eurydice, Avrupa Birliği’ne (AB) üye ülkelerde en önemli reformu zorunlu eğitim süresinin arttırılması olarak göstermiştir²³⁵.

3.1.2. Türkiye’de Zorunlu Eğitimin Gelişimi

Osmanlı Devleti’nde devrin reformist padişahı II. Mahmut eğitime yönelik de adımlar atmış ve 1824 yılında çıkarmış olduğu fermanla ilköğretimi İstanbul’da zorunlu kılmıştır²³⁶.

²³³ Nardinelli, Clark, “Child Labor and the Factory Acts”, *The Journal of Economic History*, C. 40, S. 4, 1980, ss. 739-755, s. 740-741; Algan, Müberra, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 42-43.

²³⁴ **Fagerlind ve Saha**, s. 39.

²³⁵ Eurydice (2012) “Key Data in Europe, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency”, Brussels, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5741409/978-92-9201-242-7-EN.PDF.pdf/d0dcb0da-5c52-4b33-beeb-027f05e1651f?t=1414776824000> (erişim tarihi: 13.12.2024); Enginer, Aysun, (2018), “Zorunlu Eğitim, Kavram, Kapsam, Yasal Dayanaklar ve Eğilimler”, **Prof. Dr. Emine Akyüz’e Armağan Akademisyenlikte 50. Yıl**, Karaman Kepenekçi, Yasemin/Taşkın, Pelin (Ed.), PEGEM Akademi, Ankara, 433-444, s. 434; Ülkelerin zorunlu eğitimle süreleri için bkz. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Series/SE.COM.DURS> (erişim tarihi: 13.12.2024).

²³⁶ **Akyüz**, Türk Eğitim, s. 151, Fermanın Türkçe hali yer almaktadır.

Talim-i Sıbyan adı verilen bu ferman hakkında Gurbetoğlu, devletin eğitime ilk kez doğrudan müdahale ettiğini ifade etmektedir²³⁷. Akyüz her ne kadar metinde eğitimin İstanbul’da zorunlu kılındığı belirtilse de fermanın illere de gönderildiğini belirtmiştir²³⁸. Berkes’e göre söz konusu ferman eğitimi zorunlu hale getirmemiş, çocukların çıraklığa verilmesi nedeniyle İslam’ı öğrenemedikleri gerekçesiyle mahalle okuluna verileceğini ifade etmiştir. İlkokulun amacı çocukları dünya işlerine değil ahirete hazırlamaktır²³⁹.

1839 tarihli Tanzimat Fermanı’nda zorunlu eğitime ilişkin hüküm bulunmamaktadır. Ancak 1847 yılında çıkarılan “Eftalin Talim ve Tedris ve Terbiyelerini ne Veçhile İcra Eylemeleri Lazım geleceğine Dair Sıbyan Mekatibi Hacerleri Efendilere İta Olunacak Talimat” hükümleri ile 4 senelik sıbyan mektepleri ile 2 senelik rüştiye mekteplerini zorunlu eğitim kapsamına almıştır. Böylelikle zorunlu eğitim 6 yıla çıkarılmış ve ilkokulu ve ortaokulu kapsayan bir hale gelmiştir²⁴⁰.

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi kanun hükmünde olup devletin ilk kez eğitimi ciddi bir şekilde ele alarak eğitimi kurumsallaştırdığı metin olarak tarihe geçmiştir. Söz konusu Nizamname ile ilköğretim; sıbyan, mahalle ve köy okullarını kapsamış ve zorunlu kılınmıştır²⁴¹.

23 Aralık 1876 tarihinde Osmanlı Devleti’nde anayasa tarihimizin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi ilan edilmiştir. 1876 tarihli Kanun-i Esasi’nin 114. maddesinde eğitimin birinci kademesi olan ilkokul Osmanlı vatandaşları için zorunlu hale getirilmiştir²⁴².

1913 yılında Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati (İlköğretim Geçici Kanunu) yürürlüğe girmiştir. Geçici bir kanun olarak çıkarılmasına rağmen Cumhuriyet döneminde de uygulanmaya devam etmiş, İEK’nin 89. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Söz konusu Kanun’da iptidai (ilkokul) ve rüşdi (ortaokul) okulların birleştirilmesi yoluna gidilmiş ve süresi 6 yıl olarak belirlenmiştir. İlköğretim yine zorunlu olarak kabul edilmiş ve ilk kez parasızlık ilkesi öngörülmüştür²⁴³.

Kurtuluş Savaşı sırasında Büyük Millet Meclisi tarafından ilan edilen 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu geçiş döneminin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçladığından temel hak ve

²³⁷ Gurbetoğlu, Ali, “II. Mahmut’un Temel Eğitimin Zorunluluğuna İlişkin 1824 Tarihli Talim-i Sıbyan Fermanının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi”, *Turkish Studies*, C. 15, S. 5, 2020, ss. 2333-2356, s. 2347.

²³⁸ Akyüz, Türk Eğitim, s. 151.

²³⁹ Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 22. Bs., İstanbul, 2016, s. 180.

²⁴⁰ Akyüz, Yahya, Türk Eğitim, s. 160-162; belge hakkında ayrıntılı bilgi için Akyüz, Yahya, “İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım: Nisan 1847 Talimatı”. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 5 S. 5, 1994, ss. 1-47.

²⁴¹ Sakaoglu, s. 144.

²⁴² Gözübüyük, A. Şeref/Kili, Suna, *Türk Anayasa Metinleri 1839-1980*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 42; Akyüz, Yahya, Türk Eğitim, s. 224.

²⁴³ Akyüz, Yahya, Türk Eğitim, s. 268.

özgürlükler düzenlenmemiş olup bu Anayasa’da eğitime ilişkin hükümlere yer verilmemiştir²⁴⁴. 1921 yılında zorunlu eğitimin süresi 4 yıla indirilmiş, 1923 yılında ise 5 yıla çıkarılmıştır.²⁴⁵

Cumhuriyet döneminin ilk anayasası olan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 87. maddesinde ise ilköğretimin tüm Türk vatandaşları için zorunlu olduğu ve devlet okullarında öğrenim gören tüm öğrenciler için parasız olduğu ifade edilmiştir²⁴⁶.

1961 Anayasası (m. 50) ve günümüzde yürürlükte olan 1982 Anayasası ilköğretimin bütün vatandaşlar için zorunlu olduğunu ifade etmiş ve devlet okullarında öğrenim gören tüm öğrenciler için parasız olduğunu belirtmiştir (m. 42).

20. yüzyılda Cumhuriyet’in zorunlu eğitime ilişkin temel tartışmalardan biri zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasıdır. İlk defa 3. Milli Eğitim Şûrası’nda tartışılan 8 yıllık zorunlu eğitim İEK’da yasal bir düzenleme haline gelmiştir²⁴⁷. İEK’nın 3. maddesinde mecburi ilköğrenim çağının 6-14 yaş arası çocukları kapsadığı, bu çağın çocuğun 6 yaşını doldurduğu yılın Eylül ayında başlayacağı ifade edilmiştir. Zorunlu eğitimin ilkokuldan sonraki kısmı bölge okulları dışında uygulama şansı bulmamıştır. İEK’da 12.10.1983 sayılı 2917 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle mecburi öğrenim çağının başlangıcının çocuğun 5 yaşını doldurduğu yılın eylül ayında başlayacağı 14 yaşını bitirdiği yılın eğitim-öğretim yılının sonunda biteceği belirtilmiştir. Ortaokullar da mecburi ilköğrenim kurumları kapsamına alınmış ancak Geçici madde 9’da ortaokulların ülkenin tamamına yayıldıktan ve kanunla belirlendikten sonra zorunlu eğitim kapsamına alınacağı o zamana kadar sadece ilkokulların zorunlu olacağı ifade edilmiştir²⁴⁸.

METK’da 16.06.1983 tarihli ve 2842 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle ilköğretimin 6-14 yaş arasını kapsadığı ve bu yaş çağındaki tüm çocuklar için zorunlu olduğu kabul edilmiştir (m. 22).

Mevzuatta düzenlenmiş olmasına rağmen ülkemizde zorunlu eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması 1997 yılında gerçekleşmiştir. “Post-modern darbe” olarak da adlandırılan 28 Şubat 1997’de Milli Güvenlik Kurulu’nca alınan 406 sayılı Karar’da 8 yıllık kesintisiz eğitimin tüm ülkede uygulanması gerektiği ifade edilmiştir²⁴⁹. Bu kapsamda 16.08.1997 tarihli ve 4306 sayılı

²⁴⁴ Tanör, Bülent, **Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri**, 24. Bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 253.

²⁴⁵ **Dönmez**, “Zorunlu Eğitim”; **Gündüz**, s. 6; Ergün, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2021, s. 9.

²⁴⁶ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1924-anayasasi/> (erişim tarihi: 12.10.2024).

²⁴⁷ MEB, “3. Millî Eğitim Şûrası”, s. 128,133,134 https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/3_sura.pdf (erişim tarihi: 13.10.2023).

²⁴⁸ Özkan, Şadan/Usta Özkan, Mesude/Demircan, Ayşe, “İlköğretim Kurumlarında Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Uygulamalarına Dair Öğretmen Yaklaşımları”, **Millî Eğitim Dergisi**, C. 40, S. 186, 2010, ss. 209-234, s. 210; Başaran, İbrahim Ethem, **Türkiye Eğitim Sistemi**, 3. Bs., Yargıcı Matbaası, Ankara, 1996, s. 79.

²⁴⁹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, **İnsan Hakları Bağlamında 28 Şubat Darbesi Raporu**, Ajans Düş Pınarı, Ankara 2022, s. 20.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun hükümleri ile ilkokul ve ortaokullar “ilköğretim okulu” adı altında birleştirilmiş (m.8) ve zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmıştır. Kanun’un gerekçesinde 5 yıllık zorunlu eğitimin çocukları hayata ve üst öğretime hazırlamada yeterli olmadığı, AB ülkelerinde zorunlu eğitimin süresinin asgari 9 yıl olduğu, çocukların değişen dünya koşullarına uygun bir eğitim sistemi içinde yetiştirilmesi beklentisinin 5 yıllık zorunlu eğitim karşılanamayacağı, 8 yıllık zorunlu eğitimin tüm yönlerden dengeli bir karaktere sahip, sorgulayan, özgür ve bilimsel düşünen, insan haklarına saygılı olan, sorumluluk sahibi ve verimli nesillerin yaratılmasında öncülük edeceği ifade edilmiştir²⁵⁰.

16.8.1997 günlü, 4306 sayılı Kanun’un iptali amacıyla Anamuhalefette bulunan Refah Partisi tarafından Anayasa Mahkemesi’nde dava açılmıştır. Söz konusu davada Anayasa Mahkemesi’nin 16.09.1998 tarihli ve Esas:1997/62, Karar: 1998/52 sayılı kararında davanın reddine karar verilmiştir²⁵¹. Verilen bu karar Anayasa Mahkemesi’nin zorunlu eğitime ilişkin vermiş olduğu ilk karar olma özelliği taşıdığından hukuk tarihi açısından ayrıca bir önem arz etmektedir²⁵².

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu ret kararının gerekçesinde zorunlu eğitimi Anayasa’nın eğitim ve öğretimi düzenleyen 42. maddesi kapsamında ele almıştır. Anayasa Mahkemesine göre Anayasa’nın 42. maddesi, eğitim ve öğretim zorunluluğunu ifade etmiştir. Ancak bu zorunlu eğitimin süresinin kaç yıl olacağı, kesintili ya da kesintisiz olması konularındaki belirleme yetkisinin kanunkoyucuda olduğunu belirtmiştir. Buna göre kanunkoyucu temel eğitime vermiş olduğu öneme göre zorunlu eğitim süresini arttırma yetkisine sahiptir. Ayrıca Mahkemenin zorunlu eğitim süresinin uzatılmasının çocukların eğitim hakkını elde etmesi hususunda faydalı olacağı şeklinde değerlendirme yaptığı anlaşılmaktadır. Zorunlu eğitimin uzatılmasının dünyada yaşanan gelişmeler ve insan hakları bakımından ele alındığında da çocukların lehine olduğu şeklinde yorum yapılmıştır²⁵³.

²⁵⁰ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c033/tbmm20033135ss0376.pdf> (erişim tarihi:16.10.2024).

²⁵¹ AYM, T. 16.09.1998, E.1997/62 K. 1998/52 RG. 20.10.2000-24206.

²⁵² Akçabay, Fehmiye Ceren, **Hukuk Eliyle Talim ve Terbiye Toplumsal Değişme ve Hukuk İlişkisi Çerçevesinde Zorunlu Eğitim**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 316. Akçabay, verilen bu kararın zorunlu eğitime ilişkin verilmiş tek karar olduğunu ifade etmiş ancak 4+4+4 eğitim sistemine geçilmesi sonucunda açılan iptal davasında Anayasa Mahkemesi’nce verilen 20.09.2012 tarihli ve Esas: 2012/65 Karar: 2012/128 sayılı karar zorunlu eğitim hakkında verilen ikinci karar olmuştur.

²⁵³ AYM, T. 16.09.1998, E.1997/62 K. 1998/52 RG. 20.10.2000-24206.

Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması çok uzun süredir yasal düzenlemelerde kendine yer bulsa da hayata geçirilmesi 28 Şubat sürecinin sonunda olmuştur. Yapılan bu değişikliğin pedagojik bir sürecin sonunda gerçekleşmemiş olması eleştiri konusu olmuştur²⁵⁴. Akçabay’a göre tartışmaların temel nedeni sürenin 8 yıla çıkarılması değil zorunlu eğitimin kesintisiz olarak verilmesidir. Bunun sonucunda hem imam-hatip okullarının hem de meslek okullarının ortaokul kademeleri kapatılmış sadece imam hatip liseleri ve meslek liseleri varlığını sürdürmüştür²⁵⁵.

18. Milli Eğitim Şûrası’nda zorunlu eğitimin süresinin arttırılması gerektiği ifade edilmiş ve 1 sene okul öncesi, 4 sene temel eğitim, 4 sene ortaöğretime hazırlık, 4 sene ortaöğretim olarak 13 yıl olarak düzenlenmesi gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur²⁵⁶.

Söz konusu tavsiyeler üzerine 5/1/1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinde bulunulmuştur²⁵⁷. Kanun’un gerekçesinde; gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerinde 6-14 arasındaki çocukların tek bir kademede eğitim görmesinin tercih edilmediği ifade edilmiş, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya eğitim sistemlerinden örnekler verilmiştir. Özellikle 6 yaşında okula yeni başlayan bir çocuk ile 13-14 yaşında ergenlik dönemine girmiş bir çocuğun aynı eğitim ortamında bulunmasının sakıncalı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 8 yıllık kesintisiz eğitimin köy okullarının işlevinin yitirmesine neden olduğu, mesleki eğitime büyük bir darbe vurduğu ifade edilmiştir²⁵⁸.

Söz konusu kanun teklifinin temel dayanağını oluşturan Şûra kararına rağmen kanun teklifinde okul öncesi eğitim zorunlu hale getirilmemiştir. Bu nedenle kanun teklifine karşı konulan muhalefet şerhlerinde okul öncesi eğitime yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Her iki muhalefet partisi tarafından konulan muhalefet şerhlerinde okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alınması gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu muhalefet şerhinde Özcan Yeniçeri okul öncesi eğitime yapılan bir birimlik yatırımın çıktısının 20 birim olduğu ortaöğretimde ise bir birimlik yatırımın çıktısının 2 birim olduğunu, ülkemizde okul öncesi eğitimden sosyal ve ekonomik olarak durumu iyi olan ailelerin çocuklarının faydalandığını, durumu iyi olmayan

²⁵⁴ **Gündüz**, s. 7.

²⁵⁵ **Akçabay**, s. 302-303.

²⁵⁶ MEB, “18. Milli Eğitim Şûrası”, s. 7, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf (erişim tarihi: 17.10.2024).

²⁵⁷ Kanun değişikliği önerisi Bakanlar Kurulunca yapılan kanun tasarısı şeklinde değil milletvekillerce yapılan kanun teklifi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

²⁵⁸ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c017/tbmm24017083ss0199.pdf> (erişim tarihi: 17.10.2024).

ailelerin çocuklarının ise faydalanamadığını, bu durumun çocuklar arasındaki eşitsizliği arttıracaklarını ileri sürmüştür²⁵⁹.

30.3.2012 günlü, 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 11.04.2012 tarihli ve 28261 sayılı RG’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece 4+4+4 eğitim sistemi olarak bilinen eğitim sistemine geçiş yapılmıştır. Söz konusu Kanun ile “kesintisiz eğitime” son verilmiş (m. 13), ilköğretimin 4 senelik zorunlu ilkokul ve 4 senelik ortaokuldan oluştuğu (m. 2) ortaöğretimin ise 4 senelik zorunlu olduğu (m. 10) ifade edilmiştir. Ayrıca zorunlu ilköğretim çağının bitişi bir sene öne çekilmiş ve 6-13 yaş arası kapsadığı belirtilmiştir (m. 1 ve m. 7).

Akyüz, zorunlu 8 yıllık kesintisiz ilköğretim sisteminden zorunlu 4+4+4 kesintili eğitim sistemine geçişin tartışılmadan ve uzmanlara danışılmadan alındığını ifade etmiştir²⁶⁰. Ankara Üniversitesi²⁶¹, Orta Doğu Teknik Üniversitesi²⁶², Hacettepe Üniversitesi²⁶³ ve Boğaziçi Üniversitesi²⁶⁴ yapmış olduğu açıklamalarda 4+4+4 kesintili eğitim sistemini eleştirmişlerdir²⁶⁵.

30.03.2012 günlü, 6287 sayılı Kanun’un iptali amacıyla anamuhallefette bulunan Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Anayasa Mahkemesinin 20.09.2012 tarihli ve Esas No: 2012/65 Karar No: 2012/128 sayılı davanın reddi kararının gerekçesi şu şekildedir²⁶⁶:

“Anayasa’daki bu düzenlemeyle, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılması öngörülen eğitim ve öğretimin, zorunlu olması esas benimsenmiş ancak, hangi yaştan hangi yaşa kadar devam edeceği, süresi ile kesintili ya da kesintisiz yapılmasına ilişkin takdir yetkisi kanun koyucuya bırakılmıştır.

Kanun koyucu, Anayasa’nın verdiği bu yetkiye dayanarak, 6’14 olan ilköğretim çağı yaş aralığının bitiş yaşını, dava konusu kurallarla 14’ten 13’e indirmiştir. Düzenlemede ilköğretim çağının başlangıç yaşı ile ilgili olarak herhangi bir yenilik söz konusu değildir.

Eğitim, doğumla başlayan bir süreç olup bireyin yaşına ve fiziksel, bilişsel, psiko-sosyal ve ahlaki gelişim düzeyine göre içeriği ve yöntemi değişebilmektedir. Eğitimin çağdaş ve bilimsel olması, çocuğa verilecek eğitimin içeriği ve yönteminin, çocuğun yaşı ve gelişim düzeyiyle uyumlu olmasını gerektirmekte olup, içerik ve yönteminin çağdaş ve bilimsel esaslara uygun olarak belirlenmesi koşuluyla

²⁵⁹ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c017/tbmm24017083ss0199.pdf> (erişim tarihi: 17.10.2024).

²⁶⁰ Akyüz, Yahya, Türk Eğitim, s. 352.

²⁶¹ Akyüz, Yahya, Türk Eğitim, s. 352.

²⁶² https://fedu.metu.edu.tr/tr/system/files/ReportsAndDocuments/fakultegorusu/the_faculty_position_on_4_4_4_second_proposal_in_turkish.pdf (erişim tarihi: 17.10.2024).

²⁶³ <https://www.hacettepe.edu.tr/duyuru/rekduy/zorunluogretimbasin.pdf> (erişim tarihi: 17.10.2024).

²⁶⁴ <https://fed.bogazici.edu.tr/sites/fed.boun.edu.tr/files/fedfiles/son.pdf> (erişim tarihi: 17.10.2024).

²⁶⁵ Akçabay, s. 310, 311.

²⁶⁶ AYM T. 20.09.2012 E. 2012/65 K. 2012/128 RG. 18.04.2013-28622.

Anayasa'nın 42. maddesinde öngörülen zorunlu eğitimin hangi yaşta başlatılacağına takdiri kanun koyucuya aittir.

...

Dava konusu kurallarda, ilköğretim çağına, 6'13 yaşlarını kapsadığı ve bu çağın, çocuğun 5 yaşını doldurduğu Eylül ayının sonundan başlayacağı, 13 yaşını doldurup 14 yaşına girdiği yılın, öğretim yılının sonunda dolacağı açıkça düzenlenmek suretiyle çocuğun hangi yaşlarda zorunlu ilköğretime tabi tutulacağı belirlenmiştir. Zorunlu ilköğretim çağına yaş aralığı kanunla belirlendikten sonra, 5 yaşını doldurarak ilköğretim çağına giren bir çocuğun, 6. yaşın kaçınıcı ayında fiilen ilköğretime başlatılacağına Millî Eğitim Bakanlığınca saptanması, belirlilik ilkesine aykırılık oluşturmadığı gibi, yasama yetkisinin devri anlamına da gelmez.

...

Anayasanın 42. maddesiyle, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılması öngörülen eğitim ve öğretimin zorunlu olması esasını benimsenmiş, ancak, süresi ve kesintili ya da kesintisiz yapılmasına ilişkin seçim, kanun koyucunun takdirine bırakılmıştır.”

Zorunlu eğitimin süresine ve eğitim kademelerinin belirlenmesine ilişkin kanunkoyucu tarafından yürürlüğe konulan yasalar çeşitli taraflarca eğitim bilimleri açısından eleştirilse de konu hukuk bilimi açısından ele alındığında Anayasa Mahkemesinin görüşünde herhangi bir değişiklik bulunmadığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesi her iki iptal davasında da davanın reddine karar vermiş, zorunlu eğitimin kesintili ya da kesintisiz olmasının, süresinin kaç yıl olacağını, çocuğun hangi yaşında başlayıp biteceğinin belirleme yetkisinin kanunkoyucuda olduğu görüşünü savunmuştur.

3.1.3. Zorunlu Eğitime Karşı Çıkan Görüşler

Eğitimin, çocuğun belirli yaşları için zorunlu olması ve devletin denetimi ve gözetimi altında verilmesi modern dünyanın en büyük ön kabullerinden biri olmuştur. Ancak kitlesel eğitim, çocukları modern sanayi devletine uyum sağlayacak bir şekilde yetiştirmeyi amaçladığından eğitimi radikal bir şekilde ele alan yazarlar bu eğitim sistemine karşı çıkmışlardır.

Ulusal eğitim sistemlerine ilk karşı çıkışın William Godwin'den gelmiştir. Godwin “anarşizm” ifadesini kullanmasa da “anarşist” ilkeleri ilk kez ortaya koyan kişi olarak kabul edilmektedir²⁶⁷. Godwin'e göre eğitimin bireyin aklını özgürleştirmesine hizmet etmesi gerekirken ulusal eğitimin bunu gerçekleştirmediği neredeyse imkansızdır. Çünkü akıl, bireyi özgürleştirirken; ulusal eğitim tahakküme yol açmaktadır²⁶⁸. Ülkede yapılan yasaların

²⁶⁷ Kropotkin, Pyotr, **Anarşi Felsefesi-İdeali**, çev. Işık Ergüden, Kaos Yayınları, 4. Bs., İstanbul, 2012, s. 56.

²⁶⁸ Bakır, Kemal, “Eğitim Üzerine Anarşist Bir Yaklaşım: William Godwin ve Ulusal Eğitim”, **Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, S. 11, 2008, s. 135-145, s. 144.

zenginlerin mülkiyetlerini korumaya yönelik olması ve ulusal eğitimin buna göre tasarlanması, ayrıca devletin ulusal eğitimi ekonomik ve politik iktidarının sürdürülmesinde kullanması gibi sebepler Godwin’ın ulusal eğitime karşı çıkmasının nedenlerini oluşturmaktadır²⁶⁹.

Barcelona’da 1901 yılında “Modern Okul”u kuran anarşist Francisco Ferrer fabrikalar ile okul arasındaki benzerliklere dikkat çekmiştir. Kapitalizm; işçilerin mesainin tekdüzeliğini kabul etme, mesai saatlerine dakikası dakikasına uyma ve emirlere itaat etme gibi konularda eğitilmesini talep etmekteydi. Okullar her çıkar grubunun kendi hedeflerine göre kullanmaya çalıştığı savaş alanına dönüşmüştü. Burada iki hâkim grup bulunmaktaydı: Hükümet ve sanayi. Hükümet kendine sadık yurttaşlar, sanayi ise itaat eden ve eğitilmiş işçiler istiyordu. Ferrer’e göre -Godwin’ın de ifade ettiği gibi- okullar, öğrenciye itaatkâr ve uyumlu olmaya şartlandırıan bir sisteme dayanmaktaydı. Bu nedenle ulusal eğitimin alt sınıfların şartlarını olumlu şekilde değiştireceğini inanmak gerçekçi olmayacaktır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması ancak eğitimin sosyal yapıyı radikal yönde değiştirebilecek şekilde özgür bırakılması halinde mümkün olabilecektir²⁷⁰.

Zorunlu eğitime genel olarak en çok bilinen tepki Ivan Illich’ten gelmiştir. 1926’da Viyana’da doğan Illich “Okulsuz Toplum” adlı eserinde okulu bir kiliseye, 1. sınıf öğrencilerini ise vaftiz olan günahkarlara benzetmiştir. Okul, modern işçi sınıfının dünya dini haline getirilmiş ve yoksullara bir kurtuluş olarak sunulmuştur²⁷¹. Okul, modern toplumda temel çocuk yetiştirme kurumu halini alarak kendi gücünü oluşturmıştır. Bu kapsamda aile ve diğer kurumların rolü azalırken okul öncesi eğitim kurumları ve bakım merkezleri okulun gücünü arttırmasını sağlamaktadır²⁷².

Ernst Alexander Rauter (1929-2006) “Düzene Uygun Kafalar Nasıl Oluşturulur” adlı kitabında eğitim sistemine eleştiriler getirmektedir. Eğitim okulda (okul geniş anlamda aile, kitaplar, medya olarak ele alınmıştır.) insan imal edilmesi süreci olarak tanımlanmıştır. Rauter’e göre Sanayi Devrimi’nden sonra İngiliz işverenler, eğitilmiş işçilerin sıradan işçilere göre daha fazla para kazandırdığını fark etmişlerdir. Bu nedenle işverenler işçi çocuklarına eğitim vermeye başlamış, bu iş pahalı hale gelince devlet eğitim işini üstlenmiştir. Eğitim sistemi ile insanlar -gerçekte öyle olmadığı halde- davranışların özgür iradede kaynaklandığına inandırılmaktadır. Böylece insanlar herhangi bir sorgulamada bulunmadan yaşamaya devam ederken eğitim, ezilen sınıfa hizmet etmekten ziyade ezen sınıfa hizmet etmektedir²⁷³.

²⁶⁹ Spring, Joel, **Özgür Eğitim**, çev. Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınları, 7. Bs. İstanbul, 2022, s. 17-18.

²⁷⁰ Spring, s. 22-25.

²⁷¹ Illich, Ivan, **Okulsuz Toplum**, çev. Kübra Öztürk, Şule Yayınları, 90. Bs. İstanbul, 2023, s. 53, 57.

²⁷² Spring, s. 32.

²⁷³ Rauter, E. A., **Düzene Uygun Kafalar Nasıl Oluşturulur?**, ilk çev. Merlin Ecer, gözden geçirme Felicitas Hörmann, 4. Bs., Kaldıraç Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 9-13,60.

Fransız gazeteci-yazar Catherine Baker “Zorunlu Eğitime Hayır!” adlı kitabında eğitimin zorunlu olmasına karşı çıkmaktadır. Baker’a göre okullar yerleşik güçler tarafından kullanılmaktadır. Çocuklar yaramazlık yapmamaları ve itaat etmeyi öğrenmeleri için okullara kapatılmakta, 6-16 yaşlarındaki (Fransa’daki zorunlu eğitim çağı) çocuklar istenildiği gibi şekillendirilmektedir. Bu sürece ayak uyduramayan veya sorun çıkaran çocuklar “anormal” olarak nitelendirilmektedir. Yazar AİHS’nin anne ve babaların çocuğun alacağı eğitimi seçme hakkının zorunlu eğitime karşı kullanılması gerektiğini ifade etmekte okulların hâkimiyetinin gelecekte bir gün tıpkı Kilise’nin etkisini kaybettiği gibi sona ereceğini belirtmektedir²⁷⁴.

Gatto ise zorunlu eğitimin temel amacının nüfusun idare edilebilir olmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca halkın ihtiyacı olmayan eşyaları satın almaya teşvik edilerek tüketim toplumu haline gelmesinde okulun büyük bir rolü olduğunu ve çocukları tüketim anlamında birer bağımlıya çevirdiğini belirtmiştir. Gatto’ya göre zorunlu eğitimin çocuklara faydası ancak ailenin okulun öğrettiklerinin tersini öğretmesiyle mümkün olabilecektir. Aksi durumda zorunlu eğitimin çocuğa faydası “kazara” mümkündür. Okulun amacı bir imalathanede olduğu gibi çocuğu toplumun davranış kalıplarına uygun bir şekilde üretmektir²⁷⁵.

Zorunlu eğitime karşı çıkanların ortak noktalarını devletlerin çocukları egemen sisteme ve kendine itaat edecek şekilde eğitiyor olması, bu şekilde bireylerin özgür iradelerine müdahale edilmesi, bireylere kendi bulunduğu sınıftan üst sınıfa geçmesi için gerçekte herhangi bir şans yaratmaması oluşturmaktadır.

Eğitimin okullarda verilmesine karşı çıkan görüş “homeschooling” (ev okulu, evde eğitim) kavramının doğmasına neden olmuştur. Aslında devletin eğitimin denetim ve gözetimini almadan önce eğitimin ailede verildiği göz önünde alındığında bu kavramın tarihinin daha eskiye dayandığı açıktır. Ancak burada eski dönemlerdeki evde eğitim anlayışı ile günümüzdeki evde eğitim anlayışı birbiriyle karıştırılmamalıdır. Çünkü önceki dönemlerde evde eğitim, çocuğun eğitim almasının tek yolu iken günümüzdeki evde eğitim kavramı eğitimin devlet tarafından verilmesine alternatif bir yol olarak meydana gelmiştir²⁷⁶.

Evde eğitim uygulaması ABD’de 1970’li yıllarda ortaya çıkmış ve yasal olmayan bir şekilde 1990’lı yıllara kadar devam etmiştir. Yukarıda yer alan yazarların genel olarak eğitimin devlet eliyle verilmesine sol-anarşist bir görüşle karşı çıktığı görülse de evde eğitimin ABD’de ortaya çıkmasında ve gelişmesinde Evangelist adı verilen Hristiyan grupların rol oynadığı ileri

²⁷⁴ Baker, Catherine, **Zorunlu Eğitime Hayır**, çev. Ayşegül Sönmezay, 5. Bs., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 21-43.

²⁷⁵ Gatto, John Taylor, **Eğitim Bir Kitle İmha Silahı Zorunlu Eğitimin Karanlık Dünyasında Bir Yolculuk**, çev. Mehmet Ali Özkan, EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi), 3. Bs., İstanbul, 2018, s. 23-30.

²⁷⁶ Kaya, Tülay, “ABD’de Ev Okulu Uygulamasının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu Üzerine Bir Değerlendirme”. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, C. 3, S. 30, 2015, ss. 79-98, s. 82-84.

sürülmektedir²⁷⁷.

Günümüzde evde eğitim ABD, Kanada, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde yaygın olarak uygulanmaktadır. Ailenin dini ve ideolojik görüşleri, okulda verilen eğitimin aileyi tatmin etmemesi, çocuğun öğrenme seviyesinin farklı olması ya da fiziksel veya zihinsel sorunlarının bulunması, maddi açıdan evde eğitimin daha avantajlı olması, teknolojinin gelişmesiyle birlikte bireysel öğrenmenin kolaylaşması ailelerin evde eğitimi tercih etme sebepleri arasında görülmektedir²⁷⁸.

Türkiye’de evde eğitim sınırlı şartlar altında kabul edilmiştir. 07.07.2018 tarihli ve 30471 sayılı RG’de yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nin 14. maddesine göre özel gereksinimli çocuklar zorunlu eğitim çağında sağlık sorunları nedeniyle 12 hafta örgün eğitim kurumlarından yararlanamayacağı veya yararlanmasının sağlığı açısından riskli olduğu Durum Bildirir Sağlık Kurulu Raporu’nda ifade edilen öğrencilerin evde eğitim alması mümkündür. Ayrıca Yönetmeliğin 12. maddesinde özel eğitim ihtiyacı olan 0-36 aylık çocuklara yönelik eğitimin evlerde de verilebileceği hüküm altına alınmıştır.

Evde eğitimin Türkiye’de zorunlu eğitimde her yaş grubunda uygulanmasının önünün açılması halinde özellikle kız çocuklarının eğitime ulaşmasını zorlaştıracığından ülkemiz için ideal bir sistem olmadığı ancak okuldaki eğitimi destekleyici şekilde yaygınlaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir²⁷⁹.

3.2. Okul Öncesi Eğitimin Zorunlu Olmasından Etkilenecek Süjeler

Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi devletin, ebeveynlerin ve çocukların birtakım hak ve yükümlülüklerinin karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. Bu zorunluluk Anayasa’nın 42. maddesi tarafından devlete verilen vatandaşına eğitim ve öğretim verme yükümlüğü ve devletin kendi varlığını korumak için egemenlik hakkından doğan vatandaşını yetiştirme yetkisi, ebeveynlerin çocukları üzerinde bulunan velayet olarak nitelendirilen egemenlik hakkı ve çocuğun üstün yararı kavramlarını karşı karşıya getirmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere temel eğitimin zorunluluğu ülkeler tarafından kabul edilmiş bir olgu iken okul öncesi eğitimin zorunluluğu hakkında devletler arasında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Kaldı ki okul öncesi dönemde çocuğun temel eğitim dönemine göre fikirlerini oluşturma ve açıklama yeteneğinin daha kısıtlı olması çocuğun hem devlet karşısında hem de ebeveyn karşısında çıkarlarının korunması gerekliliğini arttırmaktadır.

²⁷⁷ Kavuk, Serhat/Çoban, Asım, “Evde Eğitimin Hukuku, Tarihçesi ve Ev Okulları”, **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, C. 17 S. 38, 2021, ss. 5473-5503, s. 5481.

²⁷⁸ Şad, S. Nihat/Akdağ, Mustafa, “Evde Eğitim”, **Milli Eğitim Dergisi**, C. 40 S. 188, 2010, ss. 19-31. s. 28.

²⁷⁹ Şad/Akdağ, s. 28.

Devlet, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiye dair temel tartışma genel olarak iki şekilde ele alınmaktadır. İlkinde sosyal bir kurum olan aile tamamen devlet tarafından düzenlenmektedir. Devlet, ebeveynlerin çocuk üzerindeki haklarının kapsamını ve sınırlarını belirlemektedir. Devletin yapmış olduğu bu düzenlemeler az ya da çok sınırlayıcı olabilir. Ancak oldukça liberal bir karaktere sahip olsa bile devletin yaptığı düzenlemelerle aile üzerinde tahakküm kurma potansiyeli bulunmaktadır. Buna karşılık ikinci durumda; devlet, aile meselelerinin dışında kalmaktadır. Devlet ve ailenin çocuk ve onun eğitimi konusunda birbiriyle rekabet eden talepleri vardır. Devletin kendi değer ve normlarını koruyarak vatandaşlarını biçimlendirme, beşerî sermayesini nitelikli hale getirme ve gelecekteki varlığını garanti altına alma amacı ile ailelerin kendi çocuklarını eğitme hakkı karşı karşıya geldiğinde çocuk bir müdahale noktası haline gelmektedir²⁸⁰. Kısacası temel mesele çocuğun “devletin” mi yoksa “ailenin” mi yönlendirmesi altında kalacağı hususu olup bu konuda üçüncü bir tarafın ortaya çıkması gibi bir durum söz konusu olmayacaktır²⁸¹.

Hem ebeveyn hem de çocuk bir başka deyişle aile devletin koruması altındadır. Anayasa’nın 41. maddesi devletin aileye zarar verecek faaliyetlerde bulunmasını yasaklamaktadır. Ayrıca devletin aileyi üçüncü kişilerin müdahalelerin karşı koruma ve aileyi destekleme ödevleri bulunmaktadır. Dolayısıyla devlet aile karşısında hem negatif hem de pozitif edimler yerine getirmekle yükümlüdür. Devletin pozitif edimle yükümlü olması aileye devletten yasayla öngörülmemiş taleplerde bulunma hakkı vermemektedir²⁸².

Evlenmenin yapılışından (Türk Medeni Kanunu - TMK m. 141 vd.) çocuğun doğumunun bildirilmesine (5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu m. 15) ve boşanmaya (TMK m. 161 vd.) kadar aileye ilişkin pek çok hükümden de anlaşılabacağı üzere devlet, aile yaşamına geniş bir şekilde müdahale etmektedir²⁸³. Ancak ebeveynin çocuk üzerinde sahip olduğu velayet hakkı, ebeveynlere halen çocukları üzerinde çok geniş yetkiler sağlamaktadır. Bunun nedeni çocuğun iyi bir şekilde yetiştirilmesi ve çıkarlarının korunması amacıdır. Ebeveyn ile çocuk arasında bulunan aile bağı, anne ve babanın çocuğun yararına hareket edeceği ön kabulünü geliştirmiş; bu nedenle devlet, velayet üzerinde sıkı bir kamu denetimi öngörmemiştir. Ancak ebeveynler bu haklarını gereği gibi yerine getirmez veya kötüye

²⁸⁰ Bingöl Schrijer, Bilge, ““The Child Being “Res Publica”? An Analysis of Contemporary Turkish Debates About The Compulsory Preschool Education And Legal Problems Therein” **IJAS Conference Freiburg Germany, December 2016, Freiburg, Germany** s. 156-157.

²⁸¹ Rothbard, Eğitim, s. 25.

²⁸² Kanadoğlu, Korkut, “Evlilik ve Ailenin Anayasal Korunması”, **Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012)**, Tufan Ögüz/İlhan Helvacı (Ed.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, ss. 93-106 s. 100-101.

²⁸³ Akıntürk, Turgut/Ateş Karaman, Derya, **Türk Medeni Hukuku Cilt II Aile Hukuku**, Yenilenmiş 16. Bs., Beta Basım, İstanbul, 2014, s. 12.

kullanırlarsa TMK hükümleri gereğince devlet yargı eliyle aileye ve çocuğa müdahale edebilmektedir²⁸⁴.

Çocukların ise hem devletin hem de ebeveynlerin karşısında güçsüz pozisyonda olup korumaya ve kollanmaya ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu nedenle çocuğun hem devlete hem de ebeveynlerine karşı bazı haklara sahip olması gerekmektedir. Bu haklar genel olarak hem Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de hem de mevzuatımızda düzenlenmiş durumdadır. Burada karşımıza çocuğun eğitim hakkı ve çocuğun üstün yararı vb. kavramlar karşımıza çıkmaktadır.

Zorunlu okul öncesi eğitim, hem eğitim doktrini hem de hukuk doktrini açısından birçok konunun değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Zorunlu okul öncesi eğitim, hem devletin AİHS ile koruma altına alınan özel ve aile hayatına saygı hakkına hem de Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de yer alan çocuk haklarına müdahale edilmesi anlamını taşımaktadır. Devlet, AİHS Ek Protokol No:1’de ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de düzenlenen eğitim hakkı gereğince de ebeveynlerin karşısında çocuğun bu hakkını koruma altına almakla yükümlüdür.

3.3. Okul Öncesi Eğitimin Zorunluluğuna İlişkin Eğitim Doktrinindeki Tartışmalar

Okul öncesi eğitimin gerekliliği ve önemi çalışmanın üst kısımlarında anlatılmıştır. Özellikle eğitim doktrininde okul öncesi eğitimin zorunlu olmasına yönelik neredeyse bir fikir birliği bulunmaktadır. 10., 15., 17. ve 18. Milli Eğitim Şûralarında zorunlu okul öncesi eğitime (en azından 1 yıl olmak üzere) yönelik kararlar alınmıştır. 20. Milli Eğitim Şûrası’nda konuya ilişkin bir yorumda bulunulmamış ancak okullaşma oranının arttırılması gerektiği savunulmuştur.

MEB Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğünün çıkarmış olduğu 12.07.2007 tarihli 2007/89 sayılı Genelge’de 5 yaş grubundaki çocukların sayısının tespiti, okul öncesi eğitim ortamlarının hazırlanması, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında anasınıflarının açılması gerektiği ifade edilmiştir²⁸⁵. Kundakçı ve Enginer söz konusu Genelge ile 2009-10 eğitim-öğretim yılından itibaren 32 ilde zorunlu okul öncesi eğitime geçildiğini ifade etmiştir²⁸⁶.

2009/53 sayılı Genelge’de ise okul öncesi eğitim kurumları yaygınlaştırılmaya çabalanarak kapasitenin tamamına ulaşılmaya çalışması, kurum sayısının arttırılması ve bu kademede eğitim almanın öneminin kitle iletişim araçları ile halka anlatılması gerektiği belirtilmiştir.²⁸⁷

²⁸⁴ Oğuzman, Kemal/Dural, Mustafa, **Aile Hukuku**, 3. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 301.

²⁸⁵ <https://www.memurlar.net/common/news/documents/98185/meb-2007-89.pdf> (Erişim tarihi:22.11.2024).

²⁸⁶ Kundakçı, Selçuk/ Erginer, Aysun, “Türkiye’de zorunlu okul öncesi eğitim pilot uygulamasının veli görüşlerine göre değerlendirilmesi”, **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 16 S. 3, 2015, ss.01-16, s. 7.

²⁸⁷ <https://www.memurlar.net/haber/142101/okul-oncesi-egitimin-yayginlastirilmesi-konulu-genelge.html> (Erişim tarihi: 22.11.2024).

MEB Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğünün çıkarmış olduğu 27.07.2011 tarihli ve 2011/44 sayılı Genelge’de 5 yaş (60-72 ay) çocuklarda 2009-10 eğitim-öğretim yılında 32 ilde pilot uygulamanın başlatıldığını, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında bu uygulamanın 57 ilde gerçekleştirildiğini ifade etmiş, pilot uygulamanın 2011-2012’de 14 ile, 2012-2013 yılında ise 10 ile yaygınlaşacağını böylece tüm ülkede kademeli olarak zorunlu okul öncesi eğitime geçileceğini belirtmiştir²⁸⁸. MEB’in 2009-2010 yıllarına yönelik seçmiş olduğu iller, okul öncesi eğitimin okullaşma oranının ülke çapında en yüksek olduğu illerdir (Okullaşma oranı yüzde 50’den fazladır.)²⁸⁹.

Her ne kadar hem öğretilde hem de MEB’in 2011/44 sayılı Genelgesi’nde “zorunlu” okul öncesi eğitim olarak ifade edilse de uygulamanın herhangi bir zorunluluk içermediği görülmektedir. Getirilen “zorunluluğun” herhangi bir yaptırıma bağlanmadığı göz önünde bulundurulduğunda MEB’in amacının okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan pilot uygulamanın okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamında bırakılması ile sonuçsuz kaldığı anlaşılsa da zorunlu okul öncesi eğitim hakkında çalışmalar yapılmasını sağladığı görülmektedir. Çalışmanın üst bölümlerinde 4+4+4 eğitim sistemine geçilirken Ankara, Boğaziçi, Hacettepe Üniversiteleri ile ODTÜ’nün yapmış olduğu açıklamalarda okul öncesi eğitimin zorunlu olması gerektiği ifade edilmişti. Bununla birlikte okul öncesi eğitimle ilgili birçok çalışmada zorunlu eğitim kapsamına alınmasına yönelik önerilerde bulunulmuş olup bunların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Yıldız’ın konuya ilişkin yüksek lisans tezinde zorunlu okul öncesi eğitime geçilmesine ilişkin 20 ilköğretim okulu ve 15 anaokulunda görevli 45 yönetici ile 122 öğretmenin görüşlerine başvurulmuştur. Yapılan çalışmada zorunlu okul öncesi eğitimin çocuklar üzerinde olumlu etkiler bırakacağı, ancak fiziksel altyapı yetersizliği ve eğitimin kalitesinin düşmesi gibi sonuçların doğabileceği sonucuna ulaşılmıştır²⁹⁰.

Konuya ilişkin başka bir makalede çeşitli okul öncesi eğitim kurumlarında görevli 25 öğretmen ve 15 yönetici ile çocukları bu okullarda öğrenim gören 14 velinin görüşlerine başvurulmuştur. Çalışmada katılımcıların büyük çoğunluğunun 48 aydan itibaren okul öncesi eğitimin zorunlu olması gerektiğini ifade ettiği görülmüştür. Söz konusu çalışmada okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesinin sadece devletin tek taraflı iradesiyle gerçekleşmediği

²⁸⁸ MEB, 2011, s. 1-2 <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1442.pdf> (Erişim tarihi:22.11.2024).

²⁸⁹ Dünya Bankası, *Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitiminin Yaygınlaştırılması ve Geliştirilmesi*, Rapor No: 77723-TR, Dünya Bankası, 2013 s. 9,25 Yıllara göre seçilen pilot illerde okullaşma oranını görmek için ise s. 80-82.

²⁹⁰ Yıldız, Sinan, “Okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri”, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2013, s. 73-75.

bunun yanında velilerin de zorunlu okul öncesi eğitimi talep edebileceği ortaya konulmuştur. Veliler çocuğun okulda alacağı eğitimin evde alacağı eğitimden daha kaliteli olacağını değerlendirmektedir. Ayrıca zorunlu okul öncesi eğitimin çocuğun sosyalleşmesini sağlayacağı ve gelişimine pozitif etkileyeceği düşüncesi velilerin zorunlu okul öncesi eğitimi desteklemesine yol açmaktadır²⁹¹. Dolayısıyla okul öncesi eğitim zorunlu hale getirilirken devletin negatif yükümlülüğü kadar okul öncesi eğitimin sunulması bakımından pozitif yükümlülüğünün de varlığı ortaya çıkmaktadır.

Ekinci ve Bozan tarafından yapılan çalışmada 10 anasınıfı ve 10 sınıf öğretmeninin görüşlerine başvurulmuştur. Zorunlu okul öncesi eğitimin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde Türkçe dışındaki dillerin de konuşulması nedeniyle buralarda Türkçe öğretiminin kolaylaştıracağı değerlendirilmiştir. Ayrıca okul öncesi eğitimin zorunlu olduğunda aynı zamanda ücretsiz olacağı için dezavantajlı ailelerin çocuklarına da ulaşılabilceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte çocukların ailesinden ayrı kalarak eğitim sistemine erken dahil edilmesinin dezavantaj oluşturabileceği ve fiziksel altyapı eksikliği konuya ilişkin sorunları göstermektedir²⁹².

Bekman ve Gürlesel, okul öncesi eğitimin 61-72 ay çocuklara zorunlu ve ücretsiz olarak sunulması ve temel eğitim kapsamına alınması gerektiğini ifade etmiştir²⁹³. Oral, Yaşar ve Tüzün tarafından ülkemizde erken çocukluk eğitimi ile ilgili yapmış olduğu çalışmada okul öncesi eğitimin en azından 1 yıl zorunlu olması gerektiğini belirtmiştir²⁹⁴. Yine Ulus ve Çetin Türkiye'de okul öncesi eğitimin en az bir yıl zorunlu ve ücretsiz olması gerektiğini savunmaktadır²⁹⁵. Eroğlu ve Şimşek 4+4+4 zorunlu eğitim sistemine okul öncesi eğitimin dahil edilmemesini eleştirmiş ve okul öncesi eğitimin zorunlu olması gerektiğini ifade etmiştir²⁹⁶.

²⁹¹ Sak, Ramazan/Şahin-Sak, İkbāl Tuba/Öneren-Şendil, Çağla/Taşkın, Necdet, "Eğitim paydaşlarının okul öncesi eğitimin zorunlu olmasına ilişkin görüşleri", *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, C. 34, S. 1, 2020, ss.58-78, s. 62,65,67,70.

²⁹² Ekinci, Abdurrahman/Bozan, Serdar, "Zorunlu okul öncesi eğitime geçiş ile ilgili anasınıfı ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, 2019, ss. 482-500. s. 494-495.

²⁹³ Bekman/Gürlesel, s. 19.

²⁹⁴ Oral, Işıl/Yaşar, Duygu/ Tüzün, Işık, *Her Çocuğa Eşit Fırsat: Türkiye'de Erken Çocukluk Eğitiminin Durumu ve Öneriler*, Eğitim Reformu Girişimi (ERG) / AÇEV, İstanbul, 2016, s. 18.

²⁹⁵ Ulus, Leyla/Çetin, Murat, "Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim Politikaları ve Yeni Politika Önerileri", *Liberal Düşünce Dergisi*, S.107, 2022, ss. 129-165. s. 160.

²⁹⁶ Eroğlu, Özlem/Şimşek, Hasan Ali, "Türkiye'de Okul Öncesi Eğitime Eleştirel Pedagojik Yaklaşım", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 2, 2021, ss. 387-397, s. 392.

Koçyiğit²⁹⁷, Aktan ve Akkutay²⁹⁸, Can ve Kılıç²⁹⁹, Ziytak ve diğerleri³⁰⁰, Çoban ve Ergenekon³⁰¹, Ural ve Ramazan³⁰² ile Gedikoğlu³⁰³ okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasına gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Kız'ın ASHB'ye bağlı kreş ve gündüz bakımevlerinde yapmış olduğu çalışmada bu kurumlarda kişilerin de zorunlu okul öncesi eğitimin genel olarak olumlu etkiler yapacağı tespitinde bulunulmuştur³⁰⁴.

Okul öncesi eğitimin zorunlu olması konusuna karşı çıkan ya da bu konunun dikkatlice ele alınması gerektiğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Yalçın'a göre erken çocukluk eğitiminin yasalarla teminat altına alınmış olması zorunlu kılınmasına neden olmamalıdır. Ülkemizde veliler erken çocukluk eğitimine ilgi göstermekte olup erken çocukluk eğitimine ilişkin bilgi birikimi ve deneyimi de bulunmaktadır. Bu durumda hizmetin ücretsiz ve nitelikli olması kamu yönetimini ilgilendiren asıl sorunlar olmalıdır³⁰⁵. Yurdakal'a göre ise okul öncesi eğitimi zorunlu hale getirmeden önce bazı etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Zorunlu okul öncesi eğitim ilk olarak bütçeye büyük bir yük getirecektir. Köylerde yeni okul öncesi eğitim kurumları açılması, personel alımı, araç gereç temini gibi ihtiyaçlar kamu hizmetinin iyi ifa edilmesi için gerekli olup devletin mali yükünü arttıracaktır. Bunlar yapılmadan zorunluluğun getirilmesi halinde çocuklara taşınmalı eğitim ile kamu hizmetinin verilmesi yoluna gidilecek bu durum da velilerin tepkisiyle karşılaşılmasına neden olacaktır. Ayrıca zorunlu eğitime göndermeyen ailelere devletin yaptırım gücü de sınırlı olacaktır. Dolayısıyla öncelikle fiziki altyapı sorunları çözülmeli, aileler okul öncesi eğitim konusunda bilinçlendirilmelidir³⁰⁶.

Eğitim bilimleri doktrininde okul öncesi eğitimin en azından temel eğitime başlamadan önceki 1 yılının zorunlu eğitim kapsamına alınmasında neredeyse hemfikir olduğu söylenebilir.

²⁹⁷ Koçyiğit, Sinan, **Farklı Ülkelerde Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Gelişimi**, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007, s. 88.

²⁹⁸ Aktan, Osman/Akkutay, Ülker, "OECD Ülkelerinde ve Türkiye'de Okulöncesi Eğitim", **Asya Öğretim Dergisi**, C. 2, S. 1, 2014, ss. 64-79. s. 75.

²⁹⁹ Can, Ertuğ/Kılıç, Şeyda, "Okul Öncesi Eğitim: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Milli Eğitim Dergisi**, C.48, S.1, 2019, ss. 483-519. s. 515.

³⁰⁰ Ziytak, Ceylan/Kanat, Hüseyin Gürcan/Gedikoğlu, Mehmet/Akın, Mehmet Deniz, "Okul Öncesi Eğitimin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 2, S. 3, 2021, ss. 34-45. s. 45.

³⁰¹ Çoban, Ahmet/Ergenekon, Ömer "Türkiye ve Avrupa Birliği Kurucu Ülkelerinin Okul Öncesi Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması", **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, C. 8, S.72, 2021, ss. 1683-1699, s. 1696.

³⁰² Ural/Ramazan, s. 50.

³⁰³ Gedikoğlu, Tokay, "Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2005, ss. 66-80. s.77.

³⁰⁴ Kız, Sevim, **Okul Öncesi Eğitimin Zorunlu Eğitim Kapsamına Alınmasının Okulun Örgütsel Boyutlarına Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2019, s. 66.

³⁰⁵ Yalçın, Ali, "Nitelikli Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi ve Geleceği" **Eğitime Bakış Dergisi**, S. 46, 2019, ss. 1-4, s. 3.

³⁰⁶ Yurdakal, İbrahim Halil, "Bilgi Çağında Zorunlu Eğitim Üzerine", **Eğitime Bakış Dergisi**, S. 46, 2019, ss. 92-99, s. 96-97.

Bu durum MEB'in politikalarına yansımıştır. Hem sonuncusu hariç Milli Eğitim Şûralarında alınan kararlarda ve 2023 Eğitim Vizyonu belgelerinde zorunlu okul öncesi eğitimden söz edilmesi hem de 2009-2013 yılları arasında zorunlu okul öncesi eğitimin pratiğinin yapılmış olması Bakanlığın okul öncesi eğitimi zorunlu eğitim kapsamına alma konusunu her zaman gündeminde tuttuğunu göstermektedir. Ancak Yurdakal'ın da belirttiği üzere getirilecek zorunluluğun devlet bütçesine getireceği yük Bakanlığın karşısındaki en büyük engel olarak görünmektedir.

3.4. Zorunlu Okul Öncesi Eğitime İlişkin Hukuki Tartışmalar

Okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasına hukuk perspektifinden bakıldığında hem anayasal-yasal açıdan hem cumhuriyetçilik-liberalizm gibi ideolojiler açısından hem de devlet-ebeveyn-çocuk üçgeninde hak ve yetki çatışmasının ortaya çıkması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasındaki ilk mesele getirilecek zorunluluğun Anayasa ile mi yoksa kanunla mı öngörülmesi gerektiğidir. Anayasa'nın 42. maddesinde ilköğretim zorunluluğundan söz edilmiş ancak diğer kademelerin zorunlu kılındığına dair hükme yer verilmemiştir. Ancak hem 8 yıl kesintisiz eğitime geçilirken hem de 4+4+4 eğitim sistemine geçilirken düzenlemeler Anayasa değişikliğiyle değil kanunla yapılmıştır. Söz konusu düzenlemelere karşı açılan davalarda da ne Anayasa Mahkemesinin 16.09.1998 tarihli ve Esas:1997/62, Karar: 1998/52 sayılı kararında ne de Anayasa Mahkemesinin 20.09.2012 tarihli ve Esas No: 2012/65 Karar No: 2012/128 sayılı kararında eğitim kademelerine getirilecek zorunluluğun Anayasa'da düzenlenmesi gerektiğine dair bir ifade bulunmaktadır. Her iki kararda da zorunlu eğitimin süresinin ve şeklinin belirlenmesinde yetkinin kanunkoyucuda olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesine yönelik düzenlemenin Anayasa'da yapılması gerektiğine ilişkin bir zorunluluk bulunmamaktadır. İEK veya METK'da yapılacak değişiklikler ile okul öncesi eğitim zorunlu hale getirilebilecektir.

Kanunilik ilkesinin tespitinin akabinde ebeveynlerin çocukların erken eğitimini şekillendirme özerkliği/hakkı, eğitime erişimde devletin rolü, çocukların eğitim, gelişim ve özerklik hakları dikkate alınarak konu; devlet, ebeveyn ve çocuk üçgeninde çatışan hak ve yetkilerin nasıl dengelenebileceğinin değerlendirilmesini gerektirmektedir.

3.4.1. Ebeveynlerin Çocukların Erken Eğitimi Şekillendirme Özerkliği /Haklı

Devletin bireylerin yaşamlarına müdahale etmemesi ve yönlendirmemesi gerektiğini savunan liberal görüş çocuklar açısından da en iyi kararın ebeveynleri (geniş anlamda tüm toplum) tarafından alınabileceğini ileri sürmüştür³⁰⁷. John Locke insanların eşit haklara ve doğal özgürlüğe sahip olduğunu ancak çocukların bu eşitliğe geçici olarak sahip olamadıklarını ileri sürmüştür. Çünkü çocuklar geçici olarak ebeveynlerinin hükmü altındadır. Ebeveynlerin çocukları üstüne kurmuş olduğu bu geçici iktidar çocuklarına bakma görevinden doğmaktadır³⁰⁸. 19. yüzyılın liberal devleti aile konusunu titizlikle ele almış nikah akdinin nasıl yapılacağından velayet-vesayet hükümlerine kadar aile hukukunun ana hatlarını yasal güvence altına almıştır³⁰⁹. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise devletler velayetin sınırsız bir hak olmadığı görüşünü benimsemiş, velayetin çocuğun korunmasını amaçlaması gerektiği ve kötüye kullanılamayacağı konusunda birleşmişlerdir³¹⁰.

Liberteryen doktrin, ebeveyn hakları aleyhine aileye ve çocuğa devlet müdahalesinin artmasına karşı çıkmaktadır. Hayekyan Ebeveyn Hakları Teorisi'ne göre çocuğu en iyi tanıyan kişiler ebeveynler olduğu için çocuklar hakkında en iyi kararı verme yetkisine de onlar sahiptir. Ebeveyn haklarının geliştirilmesi ebeveynlerin bu yetkilerini en iyi şekilde kullanmasına yardımcı olur. Sivil toplum, ibadethaneler ve okul bu konuda tamamlayıcı rolde olup anne ve babanın yerini tutamaz. Bu nedenle çocuk hakkında karar verilmesinin, çocuk hakkında en çok bilgi sahibi olan ebeveynlere bırakılması gerektiği savunulur³¹¹.

Ebeveynlerin hak ve sorumlulukları konusunda Rothbard, ebeveyn yükümlülüklerinin çocuğun beslenmesini ve giydirilmesini içermesi halinde ebeveynlerin kendi haklarından yoksun kalması sonucunu doğuracağını ileri sürmüştür. Söz konusu argümana karşı ebeveynlerin çocuğun dünyaya gelmesine bu yükümlülükleri gönüllü olarak kabul ettikleri dolayısıyla çocuk ile ebeveynler arasında bir sözleşmenin bulunduğu görüşü bulunmaktadır. Rothbard bu görüşe karşı; istem dışı doğan çocuklarda ebeveynlerin gönüllülüğünden söz edilemeyeceğini ve bu sözleşmenin varlığı kabul edilirse kürtaın yasaklanması gerektiğini ileri sürmüştür. Rothbard bir ailenin kaza yaptığı, ebeveynlerin öldüğü, bir kişinin ise çocuğu kurtardığı durumda kurtarıcının çocuğa sürekli bakmak gibi bir sorumluluğun bulunup

³⁰⁷ Çaldıran, Ezgi, **Siyasal İktidar Karşısında Çocuk ve Çocukluk**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 36.

³⁰⁸ Locke, John, **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, çev. Fahri Bakırcı, 2. Bs., Ebabel Yayınları, Ankara, 2012, s. 39-41.

³⁰⁹ Cansel, Erol, "Sosyal Devlet ve Aile", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 26, 1969, ss. 11-21 s. 14-15.

³¹⁰ Akyüz, Emine, **Çocuk Hukuku**, 7. Bs., PEGEM Akademi Yayınları, Ankara, 2020, (Akyüz, Çocuk), s. 27.

³¹¹ Horwitz, Steve, "Hayekyan Ebeveyn Hakları Teorisi", çev. Abdülkadir Pekel, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 81, 2016, ss. 105-112, s. 106-107.

bulunmadığını sormaktadır. Cevap Rothbard’a göre hayırdır, çünkü bu durumda kurtarıcıya kölelik dayatması yapılmaktadır. O halde benzer bir dayatma ebeveynlere de yapılmaktadır. Horwitz’e göre; Rothbard burada meseleyi yalnızca biyolojik faktörler açısından ele almış ancak çocuğun “birisinin çocuğu” olmasına yönelik yasal varsayımı dikkate almamıştır³¹².

Çocuktan kendisini kimin koruyacağına ilişkin bir karar vermesini beklemek mümkün değildir. Bu nedenle ebeveynler hak ve sorumluluklarını kabul ettiklerinde ortada bir tarafta çocuğun bir tarafta ebeveynin bulunduğu bir sözleşmeden söz edilemez. Ortada bir sözleşme vardır ancak bu çocuk dışındaki herkes ile ebeveyn arasında yapılmış olan zımni bir anlaşmadır. Anlaşma ebeveynlerin haklarını “de facto” (fiilen) kullanmaya başladıkları anda yürürlüğe girer ve ebeveynlerin “de jure” (hukuki) olarak yükümlülüklerini başlatır. Ebeveynlerin çocuğun bakım ve gözetimini yerine getirmemeleri bir anlamda sözleşme ihlalidir³¹³.

3.4.1.1. Uluslararası Hukukta Ebeveyn Hakları

AİHS’nin 8. maddesi özel ve aile hayatına saygı ilkesini düzenlemektedir³¹⁴. Söz konusu hükme göre herkes bu hakka sahipken, hakkın sınırlanması ancak kanunla gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca bu hakka sınırlama getirilebilmesi için güvenlik, ekonomik koşullar, suçun önlenmesi, ahlakın, sağlığın ya da diğer bireylerin sahip olduğu hak ve özgürlüklerin korunması gibi gerekçeler bulunmalıdır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 18. maddesi çocuğun bakımında, gelişiminde ve yetiştirilmesinde sorumluluğun ailede olduğunu belirtmiştir. 27. madde ise bu sorumluluğu, ebeveynlerin mali gücü ve ekonomik olanakları ile sınırlamıştır.

Ebeveyn hakları AİHM’in birçok kararına konu olmuştur. AİHM otoritelerin özel ve aile hayatına yönelik müdahalesinde demokratik toplumda gerekli olup olmadığını, müdahale ile hak ve çıkarlar arasında adil bir dengenin sağlanıp sağlanmadığını belirlemek için müdahalenin kanunlara uygunluğunu, amacının meşruluğunu ve amaçla orantılı olup olmadığını değerlendirmektedir³¹⁵.

³¹² Rothbard, Murray N., **Özgürlüğün Etiği**, çev. Recep Tapramaz, Liberte Yayınları, Ankara, 2009, s. 104-107; Horwitz, s. 106-108.

³¹³ Horwitz, s. 109.

³¹⁴ Söz konusu hüküm şu şekildedir: “1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.” https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur (erişim tarihi:16.02.2024).

³¹⁵ AİHM, “Parental Rights”, 2023, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_parental_eng (erişim tarihi: 30.12.2024). (AİHM, Parental Rights), s. 1.

AIHM ebeveyn haklarına ilişkin olarak; evlat edinme, doğum bilgilerinin gizliliği, yeni doğan bebeğin hastanede kaybolması, evlilik dışı ilişkilerde ya da evlat edinmede çocuğun hukuki ve biyolojik anne ve babasıyla ilişkisi, ebeveynlik yetkileri, çocuğun vesayeti, çocuğun dini eğitimi ve çocuğun koruyucu aileye verilmesi gibi konularda kararlar vermiştir³¹⁶.

AIHM, Johansen v Norveç davasında devletin velayet hakkına müdahalesini ele almıştır³¹⁷. Dava, başvuranın kızının bakıma alınması nedeniyle aile hayatına saygı ilkesinin ihlal edilmesine yöneliktir. Mahkeme, devletin ebeveyn haklarına müdahalesini üç aşamada değerlendirmiştir. İlk olarak müdahalenin taraf devletin ulusal mevzuatına uygun olup olmadığıdır. İkinci olarak müdahalenin amacının meşru olup olmadığını incelemektedir. Son olarak ise demokratik toplum için gerekli olup olmadığıdır. Mahkemeye göre gereklilik, müdahalenin ivedi bir sosyal ihtiyaca karşılık gelmesi ve meşru amaçla orantılı olmasına karşılık gelmektedir. Taraf devletlerin bu konudaki takdir yetkisi Mahkemece kabul edilse de Mahkeme yapılan müdahalenin makul ve iyi niyetli olup olmadığına, müdahale gerekçesinin ilgili ve yeterli olup olmadığına bakarak karar vermektedir.

3.4.1.2. Ulusal Hukukta Ebeveyn Hakları

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğe göre velayet; velilik, otorite ve yetke anlamlarını taşımaktadır³¹⁸. İslam Ansiklopedisine göre ise velâyet “*sevmek; yönelmek, yardım etmek; bir işin sorumluluğu kendi üstünde olmak*” anlamına gelmektedir³¹⁹. Hukuk literatüründe ise velayet; küçüklerin ve istisnai olarak da Mahkemece hakkında kısıtlama kararı verilmiş ergin çocukların ebeveynlerine çocuklarını denetim ve gözetim altında tutma, temsil etme ve mallarına özen gösterme yükümlülüğü ve söz konusu yükümlülükleri gereği gibi gerçekleştirmek için tanınan hakların tümüne verilen isimdir³²⁰.

TMK’nın 336. ve 337. maddelerine göre velayet hakkına sahip olabilecek kişiler; anne, baba ve evlat edinendir. Bu kişilerin haricinde bir kimsenin velayet hakkına sahip olması mümkün değildir³²¹. TMK m. 335 ve m. 419’a göre ise ergin olmayan çocuklar ve vasi atanmaması halinde kısıtlı ergin çocuklar ise ebeveynlerinin velayeti altındadır. Velayet hakkı kamu düzeninden³²² olup süreli bir haktır. Çocuk erginliğe girdiğinde ebeveynlerin kural olarak

³¹⁶ AIHM, “Parental Rights”.

³¹⁷ AIHM, Johansen v Norway, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-45701> (erişim tarihi: 16.12.2024).

³¹⁸ TDK, “Velayet”, <https://sozluk.gov.tr/?ara=velayet> (erişim tarihi: 13.12.2024).

³¹⁹ Apaydın, H. Yunus, “Velâyet”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/velayet--fikir> (erişim tarihi: 13.12.2024).

³²⁰ Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya, **Medeni Hukuk**, 28. Bs., Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2024, s. 301

³²¹ Akıntürk/Ateş, s. 301; Ruhi, Canan/Ruhi, Ahmet Cemal, **Velayet Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 23.

³²² Yarg. 2. H. D. T. 24.11.2022, E. 2022/7318 K. 2022/9588, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, (erişim tarihi: 14.12.2024); Ruhi/Ruhi, s. 22-23.

velayete ilişkin hak ve yükümlülükleri sona erer³²³.

Anayasamızın 41. maddesi “Ailenin korunması ve çocuk hakları”nı düzenlemekte olup ebeveyn haklarının temelini oluşturmaktadır. Ancak bu ebeveyn hakları diğer haklardan farklı olarak sahibine emanet edilmiş gibidir. Bir başka deyişle salt klasik bencil bir hak kategorisinde yer almayıp çocuğun yararına ilişkin işlevsel bir haktır. Bu nedenle “yediemin hakkı” olarak da gözüken bu haklar, çocuğun kişiliği ve üstün yararı kavramları ile sınırlandırılmış ve devletin gözetimi altına bırakılmıştır³²⁴.

Ebeveynlerin çocukları üzerinde mutlak, herkese karşı ileri sürülebilen bir egemenlik hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle Yargıtay 2. Hukuk Dairesi velayeti “sadece ana ve babaya tanınmış bir iktidar” olarak nitelemiştir³²⁵. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi velayet ile anne ve babaya tanınan sorumlulukların başkalarına devredilemeyeceğini ifade etmiştir³²⁶.

Velayet, ebeveyn ve çocuk arasında çift yönlü başka bir deyişle karşılıklı bir hak ve yükümlülük ilişkisidir³²⁷. TMK’nın velayeti düzenleyen hükümleri ebeveynlere çocuklar üzerinde hem birtakım haklar tanımış hem de görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Yine çocukların da anne ve babalarına karşı hem hakları hem de yükümlülükleri bulunmaktadır. Buna göre anne ve babanın çocuğun adını koyma (m. 339) çocukla birlikte yaşama (m. 339), karar alırken çocuğun olgunluğu ölçüsünde fikirlerine başvurma (m. 339) çocuğun bakım ve eğitimi konusunda karar alma (m. 339/340), çocuğun dini eğitimini belirleme (m. 341), üçüncü kişilere karşı çocuğu temsil etme (m. 342) gibi hak ve yükümlülükleri vardır. Yine çocuğun anne ve babasına karşı söz dinleme yükümlülüğü (m. 339) ve aileyi temsil etme yetkisi (m. 344) bulunmaktadır. Çalışmanın konusu gereğince yalnızca ebeveynlerin çocuğuna eğitim verme yükümlülüğü ele alınacaktır.

Anayasa’nın eğitim hakkını ve ilköğretim zorunluluğunu düzenleyen maddelerine çalışmanın üst kısımlarında yer verilmişti. TMK’nın 339. maddesi çocuğun eğitiminde ebeveynlerin çocuğun yararını dikkate alacak şekilde karar alacağını belirtmiştir. 340. maddeye göre eğitim ailenin olanakları ile sınırlandırılmıştır. Ebeveynler, çocuklarının gelişimini ve onların kabiliyetleri ölçüsünde genel ve mesleki eğitim almasını sağlar (m. 340).

³²³ Ruhi/Ruhi, s. 26.

³²⁴ Serozan, Rona, **Çocuk Hukuku**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2005, s. 43-44.

³²⁵ Yarg. 2. H.D. T. 08.05.1997, E.1997/4971 K. 1997/4953 https://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_2_Hukuk_Dairesi_1997-4971.php (erişim tarihi: 13.12.2024); Çelik, Cemil, “Velayetin Kaldırılması” **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 54, S. 1, 2004, ss. 255-309, s. 261, dipnot 34.

³²⁶ Yarg. 2. H.D. T. 29.04.2015, E. 2015/1320 K. 2015/8109 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.12.2024).

³²⁷ Ruhi/Ruhi, s. 23-24.

Çocuğun eğitimi alacağı ilk yer ailedir. Çocuğun genel eğitimi, çocuğun yalnızca okula gönderilmesi anlamını taşımamaktadır³²⁸. Genel eğitim; ahlak eğitiminden, öğrenim görmeden ve kültürün arttırılmasından oluşmaktadır³²⁹. Ebeveynler çocuğun dürüst, ahlak sahibi, iyi bir vatandaş ve insan olarak yetiştirmekle yükümlüdür³³⁰. Bu yükümlülük sadece ulusal mevzuatımızdan değil Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 29. maddesinden de kaynaklanmaktadır³³¹. Söz konusu hüküm gereğince ebeveynler çocuklarını temel özgürlüklere, insan haklarına, ulusal değerlerine ve farklı medeniyetlere saygılı, tüm insanları dostluk ruhuyla kucaklayıcı, çevreye karşı duyarlı bir şekilde yetiştirmekle yükümlüdür³³². Bununla birlikte çocuğun gelişiminde doğabilecek tehlikelerin önüne geçilmesi de ebeveynlerin eğitim yükümlülüğüne dahildir³³³. Ayrıca ebeveynler vermiş oldukları eğitimle çocuğunu erginliğe ulaştıklarında kendini idare etmesini öğrenmiş olmasını amaçlamalıdır³³⁴. Dolayısıyla amaç, çocuğu hem kendisi hem de toplumun faydası için uygar bir şekilde yetiştirmektir³³⁵.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi de ebeveynlerin çocuğuna vereceği eğitimi şu şekilde ifade etmiştir³³⁶:

“Ana ve babanın çocukların kişiliklerine ilişkin hak ve ödevleri; özellikle çocukları şahıslarına, bakmak, onları görüp gözetmek, geçimlerini sağlamak, yetiştirilmelerini ve eğitimlerini gerçekleştirmektir. Bu bağlamda sağlayacağı eğitim ile istenilen ölçüde dürüst, kötü alışkanlıklardan uzak, iyi ahlak sahibi, çalışkan ve bilgili bir İnsan olarak yetiştirmek hak ve yükümlülüğü bulunmaktadır.”

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi anne ve babanın çocuğun eğitime müdahale etmesinin yalnızca velayet sahibi olan anne ya da babada olduğuna hükmetmiş, velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuğun eğitime ortak karar verilmesi yönündeki talebini velayet hakkının sınırlandırılması olarak değerlendirmiştir³³⁷. Ancak velayet, çocuğun eğitime ilişkin seçim

³²⁸ Ziyan, Ayşe, **Velayet İlişkisi Bağlamında Çocuğun Ebeveyni Tarafından Temsili**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 61.

³²⁹ Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, **Türk Medeni Hukuku C. II Aile Hukuku**, 2. Bs., İstanbul Üniversitesi Neşriyatı, İstanbul, 1950, s. 331.

³³⁰ **Ruhi/Ruhi**, s. 53; **Oğuzman/Dural**, s. 278; Kılıçoğlu, Ahmet, **Aile Hukuku**, Genişletilmiş 2. Bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s. 627.

³³¹ Türkiye Cumhuriyeti bu maddeye çekince koymuştur. “Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır.” RG: 27.01.1995 - 22184.

³³² **Ziyan**, s.61.

³³³ Reyhani Yüksel, Sera, **Velayet Hakkının Anayasal Sınırları**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 68; Elçin Grassinger, Gülçin, **Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 30.

³³⁴ Akyüz, Emine, “Medeni Kanuna Göre Ana Babanın Çocuğu Yetiştirme Görevi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C.16, S.1, ss. 511-529, (Akyüz, Çocuğu Yetiştirme Görevi), s. 525.

³³⁵ Berki, Şakir, **Velâyetin Küçüğün Şahıs ve Malları Bakımından Şumûlü**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 37-38.

³³⁶ Yarg. 2. H. D., T. 14.02.2017 E. 2016/11109 K. 2017/1492 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi:14.12.2024); **Ruhi/Ruhi**, s. 24, dipnot:17.

³³⁷ Yarg. 2. H. D., T. 10.03.2015 E.2016/21362 K.2017/4068 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi:14.12.2024); **Ruhi/Ruhi**, s. 53, dipnot 108.

konusunda anne ve babaya sınırsız bir yetki vermemektedir. Anayasa'nın 42. maddesi, METK ve İEK gereğince çocuklar zorunlu eğitim almak zorundadır³³⁸.

Çocuğun eğitimine ilişkin düzenlemenin 2 istisnası bulunmaktadır. Bunun ilki TMK m. 340/1 gereğince çocuğun eğitim verilmesi yükümlülüğünün ebeveynlerin olanakları ölçüsünde gerçekleştirilmesidir. Anayasa m. 65 devlete sosyal devlet olma gereğini mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde gerçekleştirmesi olanağı tanırken TMK da benzer bir kolaylığı ebeveynlere göstermiştir. Kaldı ki devlet de başarılı öğrencilerin maddi olanakları yeterli değilse burs ve gereken yardımları yapmakla yükümlüdür. İkincisi ise TMK m. 340 gereğince ebeveynler çocuklarına, özellikle engelli olanlara, yetenek ve ilgilerine göre genel ve mesleki eğitim sağlamakla yükümlüdür³³⁹. TMK'nın engelli çocukları vurgulaması, engelli bireylerin topluma kazandırılması açısından önemlidir. Ancak maddede yer verilen “genel eğitim” ifadesi günümüz eğitim doktrininde sıkça kullanılan bir ifade değildir. Genel eğitimin ilköğretim ve ortaöğretimi kapsadığı ifade edilse de³⁴⁰ kastedilenin mesleki eğitim dışındaki eğitim olduğunu değerlendirmekteyiz. Dolayısıyla okul öncesinden yükseköğretime kadar (çocuk ergin olmadan bu kademedede öğrenime başlaması halinde) tüm kademeler ve yaygın eğitim kurumları genel eğitime dahildir. Bu durumda TMK'nın amir hükmü gereğince ebeveynlerin olanaklarının elvermesi durumunda çocuklarını okul öncesi eğitim almasını sağlaması gerekmektedir.

Ebeveynler, çocuğun eğitiminde fikirlerini açıklayabilecek olgunluğa erişmiş çocuklarının görüşlerini de dikkate almakla yükümlüdür. Ayrıca çocuğun meslek sahibi olması için gerekli özeni göstermelilerdir. Burada ebeveynler çocuğun zekasını, kişiliğini, fiziksel kapasitesini, kabiliyetlerini ve isteklerini göz önünde bulundururken çağın teknolojik gelişmelerini ve günün ihtiyaçlarını da dikkate almalıdır. Bu kapsamda çocukların, ebeveynleri tarafından kurslara gönderilerek, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılması sağlanarak, ağır işlerde olmamak kaydıyla meslek öğrenmesi için bir zanaat ustasının yanına çırak olarak verilerek gelişimine katkı sağlanması mümkündür³⁴¹.

Ayrıca TMK m. 341 gereğince ebeveynler çocuğun dini eğitimini belirleme hakkına sahiptir. Ancak ebeveynlerin bu eğitim ve öğretimde dini duyguların istismar edilmemesine ve kötüye kullanılmamasına, Anayasa'nın 24. maddesi gereğince dini eğitimin devletin denetim ve gözetiminde olduğuna, çocuğun görüşlerine, hak ve çıkarlarına dikkat etmesi gerekmektedir. Ebeveynlerin çocuğun dini eğitimi üzerinde anlaşılamamaları halinde mahkemeye başvurması

³³⁸ Zıyan, s. 61, dipnot: 216; Elçin Grassinger, s. 31-32.

³³⁹ Ruhi/Ruhi, s. 53.

³⁴⁰ Karaca, Hilal, *Velayetin Kapsamı ve Hükümleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 34.

³⁴¹ Özüğür Ali İhsan, *Kişî Hukuku – Velayet – Vesayet – Soybağı – Evlat Edinme Hukuku – Diğer Eşin Rıza ve Onamına Bağlı İşlemler*, 5. Bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 580,602; Karaca, s. 34.

ve aile hakiminin çocuğun dini eğitimi belirlemesi mümkündür³⁴².

Anayasa'nın 41. maddesi çocuklara korunma ve barınma hakkı tanımış, ebeveynleri ile ilişki kurması ve sürdürmesini ise çocuğun yüksek yararına aykırı olmaması şartına bağlamıştır. Bu kapsamda TMK'nın 346. maddesinde çocuğun korunması için hâkime gerekli tedbirleri alma yetkisi tanırken 347. maddesi çocuğun ebeveynlerinden alınıp koruyucu aileye ya da kuruma verilme yetkisini, 348. maddesi ise velayetin kaldırılmasını düzenlemiştir. Söz konusu düzenlemeler ile devlet yargı eli ile çocuğun gelişimi ve menfaatleri tehlikeye düştüğünde aile hayatına müdahale edebilmekte son çare olarak ise ebeveynlerin velayet hak ve sorumluluğunu kaldırmaktadır.

Ebeveynlerin çocuğunu okula göndermemesi velayet hakkının yerine getirilmemesi anlamına gelmekte olup velayetin kaldırılması sebeplerindendir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 14.09.2000 tarihli ve Esas No:9763 Karar No:10306 sayılı kararında velayet sahibi davalının, çocuğunu zorunlu ilköğretim okuluna kaydını yapmamasını ve göndermemesini, ilköğretimin parasızlığını da göz önünde bulundurarak velayet görevinin ağır bir şekilde ihmal edilmesi olarak değerlendirmiştir³⁴³.

Okul öncesi eğitime ilişkin haklar ise Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Yönetmeliği'nde yer almaktadır. Söz konusu düzenlemelere göre okul öncesi eğitim resmî kurumlarda ücretsizdir. Ancak çocukların bakımı, temel ihtiyaçları ve eğitim programlarının uygulanabilmesi amacıyla il/ilçe milli eğitim müdürlüklerince belirlediği ve valiliğin onayladığı tavan sınırı aşmayacak şekilde katkı payı alınmaktadır. Tavan sınırı tespitinde velilerin ekonomik durumlarını zorlayıcı şekilde yüksek miktarda katkı payı belirlenmesi mümkün değildir. Ayrıca okul yönetimi sunmadığı hizmetten katkı payı talep edemez (m. 67). Katkı payı aylık olarak alınıp veli istemedikçe toplu olarak tahsil edilemez. Katkı payı dışında velilerden herhangi bir şekilde ücret alınamaz (m. 68). Okul öncesi eğitimde velilerden katkı payı alınmasının “ücretsiz” olma durumunu ortadan kaldırdığı ve bir tutarsızlığa yol açtığı değerlendirilmektedir³⁴⁴.

3.4.1.3. Okul Öncesi Eğitim Döneminde Ebeveyn-Devlet İş Birliği

Aile ve okul ilişkilerinin ebeveynlerin okul etkilerine katılımı anlamına gelen aile katılımı ve ebeveynlerin öğretmen algısı olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Okullar, aile katılım etkinlikleri ile okul-aile ilişkilerini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Okul-aile ilişkisi

³⁴² Özuğur, s. 581,603.

³⁴³ Özuğur, s. 618, 717.

³⁴⁴ Yavuz Bayatlı, s. 324

açısından en optimal yılların okul öncesi eğitim dönemi olduğu değerlendirilmektedir³⁴⁵.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Okul Öncesi Eğitim Programına göre çocuğun eğitiminde sürekliliği sağlamak ve karmaşayı engellemek, eğitimde aile katılımının temel amacını oluşturmaktadır. Aile katılımının hem çocuk hem ebeveynler hem de okul-öğretmen açısından birçok faydası bulunmaktadır. Aile katılımının artması ile çocuğun özgüveni artacak, beceri ve değerleri öğrenmesi kolaylaşacaktır. Çocuk, okula yönelik pozitif düşünceler geliştirecektir. Ebeveynler eğitim programlarını ve amaçlarını daha iyi anlayacak, çocuğunu daha iyi tanıyacak ve onun ihtiyaçlarına daha duyarlı olacaktır. Öğretmenler açısından ise çocuğun ve ebeveyninin daha iyi tanınmasına yardımcı olacak, mesleki itibarının ve doyumunun artması sağlanacaktır. Bu durumda çocuğun gelişimini tam olarak gerçekleştirebilmesi için okul ve ailenin birlikte hareket etmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır³⁴⁶.

METK, okul ve aile arasında iş birliğinin sağlanması amacıyla okul-aile birliklerinin kurulacağını ifade etmiştir (m. 16/2). Bu kapsamda 09.02.2012 tarihli ve 28199 sayılı Resmî Gazete’de Millî Eğitim Bakanlığı Okul-Aile Birliği Yönetmeliği yayımlanmıştır. Okul-aile birliklerinin tüzel kişiliği bulunmayıp veliler ile okul arasında iletişimi sağlamak, okulun ve yoksul öğrencilerin ihtiyacını karşılamak, eğitim-öğretimi desteklemek gibi amaçları bulunmaktadır (m. 5).

3.4.2. Eğitime Erişimde Devletin Rolü

Sürekli planlanmayı gerektirmesi, devlet bütçesinde önemli bir yer tutması, topluma eşit ve etkin bir şekilde verilmesinin gerekli olması devletin eğitime müdahalesinin nedenlerini oluşturmaktadır³⁴⁷. Neoliberalizmin kurucularından Milton Friedman bile belirli şartlar altında devletin eğitime müdahalesinin gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Friedman’a göre bireyin ve ailenin özgürlüğünü esas alan bir toplumda devletin rolü; sözleşmeleri uygulamak, zorlamaları önlemek ve serbest piyasayı korumaktır. Ancak rekabeti imkânsız kılan doğal tekellerin varlığı, bir bireyin eyleminin diğer bireylere çok fazla maliyet yüklemesi anlamına gelen komşuluk etkileri ve devletin paternalist bir endişe duyarak çocukların ve sorumsuz ebeveynlerin sorumlulukları üstlenmesi durumlarında devlet eğitime müdahale edebilmelidir. Bir çocuğun eğitim alması ailesine ve diğer bireylere de fayda sağlamaktadır. Bu duruma da komşuluk etkisi denilmektedir. Köylerde ve kırsal kesimde çocukların sayısının az olması nedeniyle özel sektör tarafından yatırım yapılamayabileceğinden okulların devlet tarafından kurulması ve

³⁴⁵ Yazgın, Eda, “Erken Çocukluk Döneminde Aile Katılımı ve Aile-Okul-Toplum İş Birliği”, **Erken Çocukluk Eğitimi Giriş**, Aktan Acar, Ebru (Ed.), 2. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 180.

³⁴⁶ **MEB**, Okul Öncesi, s. 118-119.

³⁴⁷ Serter, Nur, “Bir Devlet Görevi Olarak Eğitim”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S. 31, 1982, ss. 381-394, s. 381-382.

yönetilmesi gerekmektedir. Bu durum bu yerler açısından devleti eğitim konusunda doğal tekel haline getirmektedir. İnsan sermayesine yapılan yatırımda getirinin sağlanabilmesi borçlu kişinin iş birliğine bağlı olması onu fiziki sermayeye yapılan yatırımdan ayırmaktadır. Bu durum eğitimin özel sektörden ziyade devlet tarafından finanse edilmesine yol açmaktadır³⁴⁸.

3.4.2.1. Devletin Egemenliğinden Kaynaklanan Vatandaşını Yetiştirme Hakkı veya Yetkisi

Tarım işleri, madencilik ve avcılık gibi meslekleri erkeklerin yaparak ekonomik güç elde etmeleri sosyal statülerinin yükselmesine neden olurken kadınların ise çocuk bakımına ve ev işleri ile ilgilenmeye sevk etmiştir. Böylece anaerkil aile yapısı yerini ataerkil aile yapısına bırakmış ve baba tüm aile üzerinde egemen bir güç olmuştur. Roma hukukuna göre “pater familias”ın (aile reisi) çocuklarını öldürme ve başkalarına devretme gibi yetkileri bulunmaktaydı³⁴⁹. Sonraki dönemlerde babanın bu tür aşırı yetkileri elinden alınsa da 19. yüzyıla kadar babanın otoritesine saygı duyulmuştur. Ancak 19. yüzyıldan sonra reformcular devletin aileye müdahale etmesi gerekliliğini gündeme taşımışlardır³⁵⁰.

Fransız İhtilali’nin ulusal ve uluslararası politikaları, dini ve ekonomiyi etkilediği gibi sosyal hayatı da etkilemiştir. İhtilal, ailenin yapısının değişmesine neden olmuştur. Mutlak kralların hakimiyeti, mensuplarının ayrılmasını engelleyen ve ailesi üzerinde tam yetkiye sahip olan babanın otoritesine dayanırken, Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan aile yapısı ise “Aydınlanma”nın ürünü olan “toplum sözleşmesi”ne uygun olarak kurulan, çocuğun da önemli bir yer kapladığı burjuva ailesine dayanmıştır. Mutlakiyet dönemlerinde temel mesele toprağın bölünmesini engellemek için babanın daha sonra ise en büyük erkek evladın otoritesi altında kalmayı gerektirirken yeni oluşturulan yapıda tarım yerini ticarete bırakmış, aile ise içinden mümkün olduğunca çok “müteşebbis” çıkarmayı amaçlamıştır³⁵¹. Dolayısıyla yaşamını tarımdan ziyade ticarete dayalı olarak idame ettiren ailelerin eğitime olan ihtiyaçları da artmıştır. Bu da devletin eğitime olan müdahalesine gerekçe oluşturmuştur.

Aydınlanma filozofları insanın olgunluğa erişebilmesi için doğru bilgilere sahip olması gerektiğine bunun da eğitimle gerçekleşebileceğine ileri sürmüşlerdir. İnsanın ve toplumun “iyi” ya da “kötü” olmasının doğuştan geldiğine değil alınan eğitime bağlı olduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle “eğitim fetişizmi”ne kapılarak çocuğun tamamen pedagojik denetime alınması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak bu filozoflar arasında halkın tamamının

³⁴⁸ Friedman, Milton, “The Role of Government in Education”, **Economics and the Public Interest**, Robert A. Solo (Ed.), Rutgers University Press, New Brunswick, N.J., 1955.

³⁴⁹ Serozan, s. 16.

³⁵⁰ Heywood, s. 127.

³⁵¹ Bumin, Kürşat, **Batr’da Devlet ve Çocuk**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s. 44-45.

eğitim alması konusunda görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Bazı filozoflar seçkin bir tavırla sadece hak edenlere eğitim verilmesi gerektiğini ileri sürerken bazıları ise cehaletin ortadan kalkmasının halkın bütününün eğitilmesine bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte Aydınlanmacıların eğitimin kim tarafından verileceği sorusuna genel olarak cevapları tektir: Devlet ya da siyasal iktidar. Siyasal yapının bireyleri ve toplumu şekillendirmesinde etkili olduğuna dair anlayış bu cevabın temelini oluşturmaktadır³⁵². Montesquieu yönetim şekillerini monarşi-tiranlık-cumhuriyet olarak ayırmış bunlar arasında eğitime en çok cumhuriyetin ihtiyacının olduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyet tüm vatandaşlara emanet edildiği için, halkın cumhuriyeti koruması onu sevmesine, bu sevginin tesis edilmesi ise eğitime bağlıdır³⁵³.

3.4.2.2. Cumhuriyetçilik Açısından Okul Öncesi Eğitim

Çalışmanın üst kısımlarında belirtildiği üzere zorunlu eğitime getirilen en büyük eleştirilerden biri devletin ideolojisini çocuklara dayatması olmuştur. Gerçekten de devletler kendi kurmuş oldukları sistemlerin yıkılmasını ya da zayıflamasını engellemek için eğitimi kullanmaktadır. Althusser'a göre Kilise-Aile ikilisinin yerini Okul-Aile almıştır. Okul, tüm sosyal sınıfların çocuklarını okul öncesi dönemden itibaren almakta ve uzun yıllar boyunca çocuğa egemen ideoloji ile harmanlanmış bilgi ve becerileri vermektedir. Çocuğun; etkilenmeye en açık yıllarda, yılın büyük bir bölümünde haftada 40-45 saat okula gitmesi, dayatmanın yoğunluğu bakımından okulu devletin diğer ideolojik aygıtlarından ayırmaktadır³⁵⁴. Gerçekten de okulla ilgili kanunlar geniş halk kitlelerinin talepleri doğrultusunda değil bürokrasinin kendini çocukların ve ailelerinin yerine koyarak toplumun gerçek savunucusu olarak görmesi sonucunda çıkarılmıştır. Nipperdey bu kanunların toplumsal muhalefete rağmen yürürlüğe konulduğunu ifade ederken Heywood bu durumun “eğitim diktatörlüğü” olduğunu belirtmiştir³⁵⁵.

Çocuklar için alınacak en iyi kararın devlet tarafından değil ebeveynleri tarafından alınacağını savunan liberal görüşün³⁵⁶ aksine Fransız İhtilali'nden sonra Fransa'da iktidarı ele geçiren cumhuriyetçi akım doğmamış çocukların bile “vatana ait” olduğu tezini ileri sürmüştür. 1793'te Konvansiyon Meclisi'nde Robespierre tarafından okutulan Lepeletier de Saint-

³⁵² Ağaoğulları, Mehmet Ali, “Aydınlanma Düşünceler Yumağı”, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, Ağaoğulları, Mehmet Ali (Ed.), İletişim Yayınları, 11. Bs., İstanbul, 2022, (Ağaoğulları, Aydınlanma), s. 530-532.

³⁵³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, çev. Berna Günen, 8 Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022, s. 43,45.

³⁵⁴ Althusser, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Yusuf Alp/Mahmut Özışık, 4. Bs., İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 179-181.

³⁵⁵ **Heywood**, s. 193, Nipperdey, Thomas “Mass Education and Modernization: The Case of Germany 1780-1850” The Prothero Lecture, **Transactions of the Royal Historical Society**, C. 27, 1977, s. 155-172, s. 161.

³⁵⁶ **Çaldıran**, s. 36.

Fargeau'nun “Ulusal Eğitim Planı”nda çocuğun ebeveynlere değil vatana ait olduğu vurgulanmıştır³⁵⁷. Çocuk, cumhuriyetçi düşünce ile şekillendirilecek, başka bir hiçbir şey çocuğa verilen şekli bozamayacaktır³⁵⁸. İhtilal’in önde gelen isimlerinde Saint-Just okulları “cumhuriyetin ruhu” olarak nitelemiş ve çocukların 5 yaşından hayatlarının sonuna dek cumhuriyete ait olduklarını ifade etmiştir³⁵⁹. Cumhuriyetçilerin çocuğa vermiş olduğu önem eğitimin zorunlu, parasız ve laik olmasında önemli bir rol oynamıştır. Cumhuriyet’in korunabilmesi için halkın cumhuriyeti yanlış seçimlerle demagogların eline bırakmayacak şekilde eğitilmiş olması gerekmektedir. Halk cahilse oyunu keyfi yönetim kuracak demagolara verecektir. Bunu engellemek için ekonomik seviyesine bakılmaksızın tüm çocuklara eğitim verilmesi gerekmektedir³⁶⁰.

Yurttaşlık eğitimi üzerinde hemfikir olmalarına rağmen Fransız İhtilali dönemi cumhuriyetçilerinin sahip olduğu eğitim radikalizmine günümüzdeki cumhuriyetçiler sahip değildir³⁶¹. Cumhuriyetçiliğin çocuklara bakış açısının tam olarak anlaşılabilmesi için cumhuriyetçi özgürlükten söz edilmesi gerekmektedir. Cumhuriyetçi özgürlük liberalizmin özgürlük anlayışından farklılık göstermektedir. Viroli’ye göre liberal özgürlük insanları müdahalelerden korunmayı amaçlarken cumhuriyetçi özgürlük insanları bağımlılık koşullarından da özgürleştirmeyi amaçlamaktadır³⁶². Pettit ise özgürlük kavramını tahakkümsüzlük olarak ele almaktadır. Tahakkümsüzlük olarak özgürlük; bireylerin, başka insanların keyfi olarak müdahale etme olasılığına açık olmaması anlamına gelmektedir³⁶³.

Pettit, tahakkümsüzlüğün önemini vurgulamasına rağmen yetişkinlerle çocukların aynı tahakkümsüzlük seviyesine sahip olmadığını savunur. Çocuklar eğitim almaları ve yetişmeleri için disipline tabi tutulmalıdır. Ancak ebeveynlere ve öğretmenlere verilen bu disipline etme hakkı çocuklara keyfi müdahale edilmesi anlamına gelmemektedir. Ebeveynler ve öğretmenler çocukların hayatına önemli ölçüde müdahalede bulunabilecek ancak bu müdahale çocukların çıkarlarını gözetecek şekilde olacak ve tahakküm oluşturmayacaktır³⁶⁴. Henry Michel’e göre

³⁵⁷ Bumin, s. 60-61, Soboul, Albert, **1789 Fransız İnkılabı Tarihi**, çev. Şerif Hulusi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 352-353-688.

³⁵⁸ Ağaoğulları, Aydınlanma, s. 630.

³⁵⁹ Ağaoğulları, Aydınlanma, s. 631; Ağaoğulları, Mehmet Ali, “Antik Roma’dan Fransız Devrimi’ne Cumhuriyetçi Düşünce”, **Mülkiye Dergisi**, C. 47 S. 5, 2023, ss. 11-55, s. 48.

³⁶⁰ Audier, Serge, **Cumhuriyet Kuramları**, çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 71.

³⁶¹ Öztürk, Armağan, “Viroli Düşüncesinde Demokratik Cumhuriyet”, **The Idea of Republic And Philosophy Cumhuriyet Fikri ve Felsefe**, Kardeş, Murat Ertan/Çakmak Cengiz/Telli Arda (Ed.), İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2024, s. 143.

³⁶² Viroli, Maurizio, **Republicanism**, çev. Anthony Shugar, Hill and Wang, New York, 2002, s. 12; Bingöl Schrijer, s. 151.

³⁶³ Pettit, Philip, **Cumhuriyetçilik Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi**, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 196.

³⁶⁴ Pettit, s. 163-164.

ebeveynlerin çocukların eğitim almasını engelleme hakkı bulunmamaktadır³⁶⁵. Öztürk'e göre Viroli de cumhuriyetin ayakta kalabilmesini vatandaşların erdemli olmasına, vatandaşların erdemli olmasını ise eğitime bağlamaktadır. Eğitime verdiği bu önem cumhuriyetçiliğin, eğitimi sadece bireysel bir özgürlük alanı olarak ele alan liberal görüşten ayrılmasını sağlarken cumhuriyetçilik ile liberalizmin ortak iyi kavramları arasındaki farkı da ortaya koymaktadır³⁶⁶. Maynor'a göre cumhuriyetçi devlet, vatandaşların eğitimine keyfi olmamakla birlikte doğrudan müdahale etmelidir. Devlet tarafından verilen yurttaşlık eğitimi, bireylere cumhuriyet erdemlerini öğretecek ve diğer bireylere keyfi olarak müdahale etmemesini sağlayacaktır³⁶⁷.

Cumhuriyetçi düşünürlerin yorumları birlikte değerlendirildiğinde zorunlu okul öncesi eğitim, devlete özgür demokratik bir cumhuriyet için gereken değer ve normları yaratma ayrıca devletin devlet ile halkı arasındaki veya bireyler arasındaki çatışmaları tahakkümsüzlük kapsamında çözmesine yardımcı olma potansiyeline sahiptir³⁶⁸.

3.4.2.3. Devletin Uluslararası Hukuk Kapsamındaki Sorumluluğu

Çocuğun korunmasında sorumluluğun ailede olduğuna ilişkin genel fikir, çocuk haklarının uluslararası hukukun gündemine gelmesini 20. yüzyıla ertelemiştir. İnsan hakları belgelerinde yer alan hakların çocukları da kapsadığı düşünülmüş, çocuğun yetişkinlerden farklı olarak kendine has haklarının olacağı değerlendirilmemiştir³⁶⁹.

1924 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 20. ve 21. yüzyılda bir bütün halinde çocuk haklarını uluslararası alanda düzenleyen belgeler olmuştur.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Türk Hükümeti tarafından 14 Eylül 1990 tarihinde ihtirazi kayıtlarla imzalanmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafında 09.12.1994 tarihli ve 4058 sayılı Kanunla ihtirazi kayıtlarla onaylanması uygun bulunmuş, uygun bulma kanunu 11.12.1994 tarihli ve 22138 sayılı RG'de yayımlanmıştır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Türkçe çevirisi 27.01.1995 tarihli ve 22184 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuk haklarının ilkelerini belirlemiştir: Ayrımcılık yasağı (m. 2), çocuğun yüksek yararı (m. 3), çocuğun yaşam ve gelişme hakkı (m. 6) ve çocuğun

³⁶⁵ Michel Henry, *L'Idée de l'Etat*, Fedi L. (Ed.), Paris, Fayard'dan aktaran Audier, s. 77.

³⁶⁶ Öztürk, Armağan, *Cumhuriyetçilik ve Liberalizm*, Doruk Yayınları, 2016, s. 224; Bobbio, Norberto/Viroli Maurizio, *Cumhuriyet Düşüncesi*, çev. Mehmet Yetiş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2024, s. 61-69; Viroli, s. 60.

³⁶⁷ Maynor, John W., *Republicanism in The Modern World*, Polity Press, Oxford, 2003, s. 182.

³⁶⁸ Bingöl Schrijer, s. 151.

³⁶⁹ Akyüz, Emine, *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000, s. 11-12.

görüşlerine ve duygularına saygı gösterilmesi hakkı (m. 12). Sözleşme'ye göre devlet, çocuk haklarını herhangi bir ayrımcılık göstermeksizin tüm çocuklar için geçerli hale getirmelidir. Özellikle kız çocuklarının, engelli çocukların, HIV/AIDS hastalığından etkilenen çocuklara ayrımcılık yapılmasını engellemeli, genel olarak ırk/sınıf/din/siyasi görüş/bölgesel ayrımcılıktan hem çocukları hem de ebeveynleri korumalıdır. Devlet burada pozitif ayrımcılıkta bulunarak dezavantajlı grupları desteklemelidir³⁷⁰.

Devlet çocuğun yaşam ve gelişim hakkı kapsamında çocuk ölümlerinin azaltılmasını, anne ve çocuk sağlığının korunmasını destekleyecek tedbirleri almalıdır. Çocuğun yeterli beslenmesi, uygun yaşam standardının sağlanması, ebeveynlerin sorumluluklarına saygı gösterilmesi, çocukların bilgiye erişiminin kolaylaştırılması, en azından temel eğitimin zorunlu ve parasız olması devletin yükümlülükleri arasındadır³⁷¹.

Devlet çocuğun erken yaşlarından itibaren zararlı tecrübelerden korunması için gerekli engelleri koymalı, çocuğun ifade hakkını ailede, eğitimde, sağlıkta ve hukuki işlemlerde gözetmeli, çocuğun hayatı öğrenebilmesi ve hayata aktif şekilde katılması için gereken önlemleri almalıdır³⁷². Çocuğun katılım hakkı adı verilen çocuğun görüşlerine ve duygularına saygı gösterilmesi hakkına yönelik olarak devlet, çocuğun görüşlerini okulda ve diğer eğitim kurumlarında açıkça ifade etmesini sağlamalı; çevrenin korunmasında, genel ve yerel politikaların belirlenmesinde ve medyada çocukların katılımını sağlamalıdır³⁷³.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin belki de en önemli genel ilkesi, çocuğun yüksek yararı ilkesidir. Ancak Sözleşme çocuğun yararı kavramını tanımlamamış, benzer ulusal mevzuatta ve doktrinde de tanım yapılmamıştır. Genel olarak kanunkoyucular çocuğun yüksek yararının tespitinde somut olayın koşullarına göre yorumlanmasını hâkimin takdirine bırakmıştır³⁷⁴. Çocuğun yüksek yararı ilkesi çocukla ilgili işlemlerin tümü için geçerli olmak zorundadır. Buna göre çocuğun sağlığı ve eğitimi gibi konularda velayet sahibi olanlar, vesayet sahibi olanlar ve devlet görevlileri çocuğun yüksek yararı ilkesini dikkate almalıdır. Bununla birlikte devlet tarafından yapılan düzenlemelerde de çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurulmalıdır³⁷⁵.

³⁷⁰ **BM Komitesi**, Genel Yorum No. 7, s. 6-10; **Akyüz**, Çocuk, s. 51-60.

³⁷¹ **BM Komitesi**, Genel Yorum No. 7, s. 6-7; **Akyüz**, Çocuk s. 61-63.

³⁷² **BM Komitesi**, Genel Yorum No. 7, s. 11-12.

³⁷³ **Akyüz**, Çocuk, s. 52-53.

³⁷⁴ **Akyüz**, Çocuk, s. 53.

³⁷⁵ **BM Komitesi**, Genel Yorum No. 7, s. 10.

3.4.3. Çocukların Eğitim, Gelişim ve Özerklik Hakları

Kıta Avrupası hukuk sistemleri, çocuğun ve çocuk haklarının koruma altına alınmasında iki farklı usul izlemişlerdir. İlkinde çocuk haklarına bir iki madde halinde temel kanunların birinde (örn: Medeni Kanun) yer verilirken ayrıntılı düzenlemelere kamu hukukuna ilişkin kanunlarda yer verilmiştir. Aralarında ülkemizin de bulunduğu ikinci usulde ise temel kural ve ilkeler ülkenin Medeni Kanunu'nda düzenlenmiş diğer kanunlarda ise tamamlayıcı kurallara yer verilmiştir³⁷⁶.

Türkiye Cumhuriyeti yukarıda da ifade edildiği üzere belirli maddelere çekince koysa da Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi imzalamış ayrıca iç hukukta TMK, 2828 sayılı Sosyal Hizmet Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (RG: 15/7/2005 – 25876) gibi birçok kanunda çocuklar hakkında düzenlemeleri yürürlüğe sokmuştur.

3.4.3.1. Bir İnsan Hakkı Olarak Çocuğun Üstün Yararı İlkesi ve Çocuğun Gelişim Hakkı

Kıta Avrupası ve Common Law hukuk sistemlerinde babanın çocuk üstünde mutlak hakimiyeti bulunduğu dair anlayışın ortadan kalkması ile çocuğun üstün yararı ilkesi ortaya çıkmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere çocuğun üstün yararı, somut olayların her birinde ayrı ayrı çocuğun lehinde olan çözümün bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Söz konusu ilke çocuğun korunması ve özerkliğinin tanınması anlayışları ile benzer bir gelişim göstermiştir³⁷⁷.

Çocuğun yüksek yararı kavramı hem çocuğun bütünsel gelişiminin sağlanmasını hem de Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan her hakkın tam olarak gerçekleşmesini amaçlamaktadır³⁷⁸. İlke, sadece aile hukukunda değil, çocuğun sağlığını, gelişiminin ve eğitiminin tehlikeye girdiği hallerde de hâkimin kararına ölçüt teşkil etmektedir³⁷⁹.

Okul öncesi dönemin insanın yaşamında önemli bir dönem olduğunu çalışmanın üst kısmında ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler Komitesi, okul öncesi dönemin insan yaşamında kritik bir dönem olduğunu kabul etmektedir. Bu dönemin insanın fiziksel gelişim ve değişiminde en hızlı dönem olduğunu, çocukların bu dönemde, ebeveynine ve kendisine bakan

³⁷⁶ İnan, Ali Naim, “Çocuğun ve Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Mevzuatımızda Yetersizlik ve Giderilme Çareleri” **Prof. Dr. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu’na Armağan**, (Komisyon: İnan, Ali Naim/Cansel, Erol/Öztan, Bilge/Sirmen, Lale/Erten Ali), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s. 275-276.

³⁷⁷ **Algan**, s. 435-436.

³⁷⁸ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 14, UNİCEF, 2019, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları, çev. Uluslararası Çocuk Merkezi/ BM Türkiye ofisi, s. 3. <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller.%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf> (erişim tarihi: 01.01.2025).

³⁷⁹ **Algan**, s. 438.

bireylere güçlü bağlanma yaşadığını ve onlardan koruma beklediğini, yaşlıları ve diğer çocuklarla önemli ilişkiler kurduğunu, dünyayı anlamlandırmaya başladığını ve diğer insanlardan öğrenme tecrübe ettiğini belirtmiştir. Komite, çocukların bu yaşta edindikleri tecrübelerin çocukların kişiliğinin temelini oluşturduğunu, edindiklerini tecrübelerin aileye, çevreye ve eğitime bağlı olarak değiştiğini ileri sürmüştür³⁸⁰.

Komite, okul öncesi dönemde geniş anlamda ailenin temel rolünü kabul ederken devletin ve sivil toplum kuruluşlarının vermiş olduğu eğitimin çocuğa katkısına dikkat çekmekte, bu nedenle çocukların eğitim almaları gerektiği tavsiyesinde bulunmaktadır. Ayrıca Komite 1 yıllık okul öncesi eğitimin parasız hale getirilmesinin memnuniyet verici olduğunu belirtirken çocuğun gelişme hakkı ile bağlantı kurmaktadır³⁸¹.

3.4.3.2. Çocukların Dinlenilmesi İlkesi ile Ebeveyn Kontrolü Arasında Denge

Çocuğun hem hakların süjesi olduğuna hem de bakım, gözetim ve korumaya ihtiyaç duyduğuna dair kabul çocuğa yeni bir statü kazandırmıştır. Bu statü, çocuğun yetişkinlere mutlak şekilde bağımlı olmadığı, anne ve babanın çocuk üzerinde sınırlı yetkilerinin bulunduğu, çocuğun yetişkinliğe doğru ilerledikçe vereceği kararlarda daha fazla görüşüne başvurulması gerektiği kabulüne dayanmaktadır³⁸².

Çocuğun dinlenilmesi ilkesi şüphesiz eğitim hakkı ile ilgilidir. Çocuğun kendi hayatına ilişkin kararlar alabilmesinin eğitim almasına bağlı olduğu açıktır. Ancak bazı durumlarda ebeveynlerin zorunlu eğitime ya da ders içeriklerine karşı çıktığı, böylece çocuğun menfaatleri ile ebeveynlerin haklarının çeliştiği ve devletin bir garantör bu duruma olarak müdahale ettiği durumlar söz konusu olabilmektedir. Çocuklarının dini gerekçelerle zorunlu yüzme dersine girmesine izin vermeyen aileye idari para cezası verilmesi sonucunda yapılan başvuru konulu *Osmanoğlu ve Kocabaş v. İsviçre* davasında AİHM, ebeveynlerin çocuğun eğitimi konusunda birincil sorumlu olduğunu ancak devletten belirli bir öğretim şeklini ya da dersleri istediği gibi düzenlenmesini talep etme haklarının bulunmadığını ifade etmiştir. Devlet, endoktrinasyon yasağını ihlal etmeden müfredat belirleme yetkisine sahiptir. Mahkeme çocuğun sosyal entegrasyonunu sağlamaya yönelik menfaatinin karma yüzme dersinden muafiyeti talebinden daha üstün olduğunu belirtmiş ve ihlalin bulunmadığına hükmetmiştir³⁸³. Buradan çıkan sonuç ebeveynlerin çocuğun eğitime müdahil olma yetkileri varsa bile bu kamu yararından üstün nitelikte değildir. Dolayısıyla okul öncesi eğitimin önemi göz önünde bulundurulduğunda

³⁸⁰ **BM Komitesi**, Genel Yorum No. 7, s. 4-5.

³⁸¹ **BM Komitesi**, Genel Yorum No. 7, s. 22-24.

³⁸² **Algan**, s. 463.

³⁸³ AİHM, *Osmanoglu and Kocabas v. Switzerland*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170436> (erişim tarihi: 25.12.2024).

zorunlu tutulmasındaki kamu yararının ebeveynlerin haklarından daha üstün olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

3.4.3.3. Okul Öncesi Eğitim, Ayrımcılık Yasağı ve Fırsat Eşitliği

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğa karşı ayrımcılığın tanımını yapmamıştır. Ancak BM Komitesi, Sözleşme'nin 2. maddesinde yer alan sebeplerden yapılacak ayrımcılığın çocuğun eğitim hakkını da zedelediğini veya yok ettiğini belirtmektedir. Komite özellikle ırk ayrımcılığına dikkat çekmekte, ayrıca kız çocuklarının, engelli çocukların ve HIV/AIDS taşıyan çocukların ayrımcılığa maruz kalabildiklerini ifade etmektedir³⁸⁴.

2023-2024 yılı MEB Resmî İstatistikleri erkek-kadın açısından incelendiğinde 3 yaş grubunda net okullaşma oranları 16,99/17,01, 4 yaş grubunda 42,32/42,96, 5 yaş grubunda 86,23/86,25 olduğu görülmektedir. Bu durumda cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olmadığından okul öncesi eğitimde ülkemizde bir cinsiyet eşitsizliğinden söz etmek mümkün değildir. Engelli çocuklar açısından okul öncesi eğitimin zorunlu tutulması, engelliler açısından da ayrımcılık yapılmasını engellemeye yönelik güçlü bir adımdır.

Dünya Eşitsizlik Raporu'na göre gelir dağılımındaki eşitsizlikle mücadelede vergiler yeterli olmamakta bireylerin eşit şekilde eğitime ve iyi ücretli işlere ulaşmasının sağlanması gerekmektedir. Yapılan araştırmalar eğitim eşitsizliği ile gelir eşitsizliği arasında ilişkinin bulunduğunu göstermektedir³⁸⁵.

Eğitimin bireyler arasında eşitsizliğin giderilmesine katkıda bulunmadığı hatta eşitsizliğe neden olduğuna ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Buna göre alt sınıflardan gelen çocukların eğitim alarak üst sınıfa geçmesi neredeyse imkânsızdır. Çünkü okulda verilen bilgiler alt sınıftan gelen çocukların kendi sınıfından aldığı bilgilerden çok farklıdır. İstisnai olarak alt sınıftan gelen bir çocuğun almış olduğu eğitimle üst sınıfa geçmesi halinde bu durum kahramanlaştırılarak, sınıflar arası geçişin varlığı mümkünmüş gösterilir. Alt sınıfın diğer üyeleri üst sınıfa geçemediyse hatayı kendinde aramalıdır. Bu durum alt sınıfın okulu kutsamasını sağlarken bir bakıma sosyal sınıfların varlığını sürdürmesine zemin hazırlar. Ancak üst sınıfın almış olduğu eğitimle alt sınıfa yaklaşması mümkün değildir. Çünkü üst sınıfa mensup hem iktisadi hem kültürel sermayedarların çocuklarına uygun bir okulun bulunması her

³⁸⁴ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 1, UNİCEF, 2019, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları (çev. Uluslararası Çocuk Merkezi/ BM Türkiye ofisi) s. 6-7 <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller.%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf> (erişim tarihi: 01.01.2025); **Algan**, s. 413.

³⁸⁵ Alvaredo, Facundo/Chancel Lucas/Piketty, Thomas/Saez, Emmanuel/Zucman, Gabriel, **Dünya Eşitsizlik Raporu 2018**, çev. Hande Koçak Cimitoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 322.

zaman mümkün olup kendi sınıfından okulda verilen bilgilere uygun bir şekilde bilgiler edinmiş çocuğun zorlanması beklenmemektedir³⁸⁶. Bu durum aynı zamanda iktidara sahip olan grupların kitle iletişim araçları, kültür ve sanat gibi meşru araçlarla dezavantajlı gruplar üzerinde tahakküm kurması anlamında simgesel şiddet kavramının eğitim alanına bir tezahürü olarak görülmektedir. Böylece eğitim, gizli bir şekilde, iktidara sahip olanların meşruluğunu sağlarken toplumsal düzenin değişmeden varlığını korumasına hizmet etmektedir³⁸⁷.

Bir kanunda kamu hizmetinin zorunluluğu düzenlenmiş ise bu hizmetin bedava olması, hizmet alan kişilerden hiçbir şekilde para talep edilmemesi gerekmektedir³⁸⁸. Ülkemizde okul öncesi eğitimin parasız olmasına rağmen Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde velilerden katkı payı alınabileceği hükmüne yer verilmiştir. Okul öncesi eğitim zorunlu hale getirildiği takdirde bu uygulamadan vazgeçilmesi ve hizmetin ücretsiz bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Böylece ekonomik sebeplerden ötürü okul öncesi eğitim alamayan çocukların da eğitim alması sağlanacak böylece eğitimde fırsat eşitliğine ilişkin önemli bir adım olacaktır.

3.4.4. Devlet, Ebeveyn ve Çocuğun Çatışan Hak ve Yetkilerinin Dengelenmesi

Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesinde devlet-ebeveyn-çocuk üçgeninde her bir süjenin hak ve yükümlülüklerinden, yaşanabilecek muhtemel hak ve yetki çatışmalarından çalışmanın üst kısımlarında söz edilmiştir. Sağlam bir eğitim sisteminin sadece devlet merkezli, ebeveyn merkezli ya da çocuk merkezli olamayacağı açıktır³⁸⁹.

AIHM çocukların gelişiminde zorunlu eğitimin önemini kabul etmiş ve devletlerin okul müfredatlarını geleneklerine ve ihtiyaçlarına göre düzenleme hususunda serbest olduğunu belirtmiş ancak endoktrinasyon yapılmasının amaçlanamayacağını ifade etmiştir³⁹⁰. Bu durumda devlet, kendisine tanınan bu yetkilerle çocuğun gelişimi ile temel kurumlarının işlevini sağlam bir şekilde yürütmesini sağlamalı ve ebeveynlerin çocuklarını kendi anlayışlarına göre yetiştirme konusundaki çıkarlarını korumalıdır³⁹¹. Bu durum devlete aynı zamanda çocuğun üstün yararı ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme hakkı arasındaki çatışma

³⁸⁶ Aydın, Özgür, **Pierre Bourdieu Düşünümüllüğünde Devlet ve Simgesel Şiddet**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, (Aydın, Bourdieu) s. 88; Bourdieu, Pierre/Passeron Jean-Claude, **Varisler Öğrenciler ve Kültür**, çev. Levent Ünsaldı /Aslı Sümer, Heretik Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 16.

³⁸⁷ Aydın, Bourdieu, s. 75-76; İrtiş, Verda, “Çocuk Ceza Adaletini Çifte Şiddet Bağlamında Düşünmek” **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi**, 24. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2012, s. 48.

³⁸⁸ Chapus, **Droit administratif g n ral**, op. cit, c.1, s. 621'den aktaran Gözler, İdare, s. 347.

³⁸⁹ Galston, s. 212.

³⁹⁰ AIHM, Osmanoglu and Kocabas v. Switzerland, <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5592122-7062572> (erişim tarihi: 25.12.2024).

³⁹¹ Galston, s. 212.

bakımından bir garantörlük görevi yüklemektedir³⁹².

Galston, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası ve verilen mahkeme kararlarından hareketle liberal demokrasilerde devlet-ebeveyn arasındaki “eğitim” çatışmasının sınırlarını çizmiştir. Buna göre devlet, eğitimi zorunlu hale getirme ve eğitimin içeriğini belirleme yetkisine sahiptir. Ancak ebeveynler çocuklarının eğitim almasını sağlamak konusunda geniş bir seçim yelpazesine sahiptir. Devlet, vermiş olduğu eğitim hakkını uygulamada sınırlayamayacak, örneğin özel okulları kamu okullarına benzetmek gibi bir çaba içine girmeyecektir. Ayrıca iyi bir vatandaş yetiştirme gerekçesiyle ebeveynin yetkilerini ve çocuğun haklarını göz ardı edemeyecektir. Bu durum Birleşik Devletlerin eğitim teorisinin liberalliğini vurgulamakta olup cumhuriyetçilik olmadığını ortaya koymaktadır.³⁹³

Çocukların fikirleri ortaya koyacak olgunluğa erişmemiş olması seçimlerinin kendileri tarafından belirlenmesini engellemektedir. Burada iki ihtimal ortaya çıkmaktadır. Ya devletin ya da ebeveynlerin çocuğun yerine geçerek karar vermesi gerekmektedir. Liberal teori ebeveynlerin her zaman çocuk hakkında en iyi kararları alacağını ileri sürmese de devletin yapacağı tercihlerin daha kötü olacağı düşünülmektedir. Ebeveynler çocuklarını devletten daha iyi tanıdıkları için onlar için daha iyi karar verme konusunda derin kaygılara sahiplerdir. Bu durum ebeveyn lehine geniş bir takdir yetkisine sahip olması sonucunu doğursa da devletin bu takdir yetkisine sınırlar koymasında haklı gerekçeleri vardır. Devlet koyduğu yasalar ile çocuğu ebeveynlerinin ihmal ve istismarına karşı korur. Örneğin zorunlu eğitim yasaları ile ebeveynlerin çocuklarının eğitim hakkı almasını engellemesinin; zorunlu sağlık uygulamaları ile birtakım gerekçelerle ebeveynler çocuğun aşılmasını engelleme ya da temel tıbbi bakımının sağlanmasından mahrum bırakma gibi davranışlarda bulunmasının önüne geçer³⁹⁴.

Devlet ve ebeveynlerin çocuk üzerindeki bu karar verme rekabetinin çocuk açısından olabilecek en iyi olasılıkla sonuçlanabilmesi için birtakım ilkelere dikkat edilmesi gerekmektedir. Hem Anayasa Mahkemesi hem de AİHM tarafından ortaya konulan bu ilkelerden kanunilik ilkesi ve meşru amaçlar yukarıda tartışıldığı için yeniden değinilmemiştir.

Tellenbröker ve Reffert, okul öncesi eğitimde zorunluluk getirilmesi sonucunda ebeveyn haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle Alman Federal Mahkemesine başvuruyu ve başvuru sonucunda çıkabilecek kararı kurgulamışlardır. Buna göre L eyaleti Eyalet Kreş ve Gündüz Bakım Merkezi Yasası'na yaşına uygun biçimde Almanca bilmeyen çocukların 4

³⁹² AYM, T. 17.07.2024 B. 2021/53760 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2021/53760> (erişim tarihi: 25.12.2024) “Zira devletin, kaynağı ne olursa olsun yetki alanında gerçekleşen her türlü insan hakları ihlallerinden sorumluluğu, bu hakların garantörü olmasının doğal bir sonucudur.”.

³⁹³ Galston, s. 218-219.

³⁹⁴ Galston, s. 222-223.

yaşından itibaren zorunlu şekilde kreşe gönderilmesini, bu yükümlülüğü yerine getirmeyen ebeveynler hakkında ise idari para cezası yaptırımını uygulanabileceğini öngörmüştür. Kurguda küçük A kreşe gitmek istememiştir ebeveyni E de bunu desteklemektedir. Kreşin A'nın yapısına uygun olmadığını ve başka ülke vatandaşı olduklarını ve uzun süre Almanya'da kalmayı düşünmedikleri için çocuklarının Almanca öğrenmesine gerek görmediklerini, dolayısıyla getirilen düzenlemenin ebeveynlik haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdir³⁹⁵.

Kurgusal olarak yapılan incelemede hükmün getiriliş amacının çocukların entegrasyonu olsa ve alınacak eğitimin önemi vurgulansa da kreş ile okulun eşdeğer olmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle hükmün getiriliş amacı ile düzenlemenin gerekliliğinin orantılı olmadığı değerlendirilmiştir. Kanunun amacına daha az zorlayıcı araçlar kullanılarak ulaşılabilir. Ayrıca entegrasyonun kreşte değil okulda daha etkili bir şekilde sağlanacağına inanılmaktadır. Bu nedenle başvurucunun genel hareket özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır³⁹⁶.

Kurgudaki bir diğer mesele, zorunluluğun yalnızca yeterli Almanca bilgisine sahip olmayan çocuklar için getirilmesinin ayrımcılığa sebebiyet vermesidir. Her ne kadar yetersiz dil bilgisine sahip çocukların entegrasyonunun başarısız olması riski bulunsa da çözüme ilişkin başka alternatiflerin bulunması, Almanca bilmeyenlere böyle bir yükümlülük getirilmesine neden oluşturmayacaktır. Ayrıca düzenlemenin Anayasa ile değil kanunla yapılmış olması, getirilen ayrımcılığın anayasa hukuku ile temellendirilmesini engellemektedir. Bu nedenle getirilen düzenleme, keyfi bir şekilde ayrımcılık oluşturmaktadır. Bu durumda ebeveynlerin negatif hareket özgürlüğüne bir başka deyişle belirli eylemleri yapmama ya da sözleşme yapmama özgürlüğüne müdahale edilerek genel hareket özgürlüğünün ihlal edildiği ve getirilen eşitsiz muamelenin haklı olmadığı gerekçeleriyle ebeveyn tarafından yapılan başvurunun başarılı olma ihtimalinin bulunduğu değerlendirilmiştir³⁹⁷.

3.4.4.1. Endoktrinasyon Yasağı

Endoktrinasyon, kişinin bir fikri ya da inancı eleştirmeden veya sorgulamadan kabul edene kadar tekrarlanma süreci olarak tanımlanmaktadır³⁹⁸. Söz konusu kavram, başlangıçta eğitim doktrininde olumlu anlamda kullanılsa da sonradan siyasi literatüre geçerek olumsuz bir

³⁹⁵ Tellenbröcker, Johannes/Reffert, Liesa, "Gesetzliche Kita-Pflicht: Ein Übungsfall zu den Grenzen staatlicher Integrationspolitik" *Juristische Ausbildung*, C. 6, 2017, ss. 715–726, s. 715.

³⁹⁶ Tellenbröcker/Reffert, s. 721-722.

³⁹⁷ Tellenbröcker/Reffert, s. 723, 726.

³⁹⁸ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/indoctrination> (erişim tarihi: 09.12.2024).

anlam kazanmıştır³⁹⁹.

Moore eğitim ve endoktrinasyon ayırımına işaret etmektedir. Endoktrinasyon, öğrenciye bir önermenin yalnızca bir versiyonun destekleyici gerekçeler olmadan sunulmasıdır. Bu nedenle dogmatik ve doktrinerdir. Eğitimde ise öğrenciye tartışmalı bir durumda hem mümkün olan tüm öneriler hem de bunların destekleyici gerekçeleri sunulmaktadır. Bu durum ise geçici ve özgürlükçüdür. Endoktrinasyonda öğrenci öğreten kişi tarafından sonuca yönlendirilirken eğitimde tüm seçenekler arasından seçimi öğrenci kendi düşüncesine göre yapmaktadır⁴⁰⁰. Bu durumda eğitimin seçenekleri genişleten ve arttıran, endoktrinasyonun ise seçenekleri daraltan ve sınırlandıran bir süreç olarak görülmesi mümkündür⁴⁰¹.

Moore'a göre okuldaki öğretim bu iki sistemin bir karışımıdır. Aydınlanma'dan beri liberal eğitim modeli asıl talep edilen sistem olsa da bebeklik ve çocuklukta tamamen liberal eğitim modelinin uygulanması mümkün değildir. (Burada endoktrinasyondan kastedilen çocuğun sağlıklı beslenmesi, yolda karşıdan karşıya geçmesi gibi telkinlerdir.) Olması gereken dogmatik yönetimin tamamen reddedilmesi değil liberal yöntemin mümkün olan her alanda en üst seviyede uygulanmasıdır⁴⁰².

Palmer da Moore'un bu görüşünü desteklemektedir. Endoktrinasyonun tamamen yasaklanması fikri ütöpik olup uygulanması mümkün değildir. Ancak endoktrinasyonun kaçınılmaz olduğuna dair görüşün kabul edilmesi, endoktrinasyona karşı mücadele edilemeyeceği gibi bir sonuç çıkarmamıza neden olmamalıdır. Endoktrinasyonun kaçınılmaz olduğunu söylemek idarenin, müfredatın, öğretmenlerin endoktrinasyon yapma özgürlüğüne sahip olduğu anlamına gelmemektedir⁴⁰³.

Eğitimin politik bir araç olarak kitleleri etkilemekte kullanılması demokrasilerde de kendini gösterse de otoriter/totaliter rejimlerde bu durum daha yaygındır. Ayrıca otoriter/totaliter rejimler, birlik ve beraberliğin sağlanmasının gereği olarak gördükleri için endoktrinasyon yaptıklarını gizlememektedir. Bu yönetimler, çocukları makbul vatandaş tipolojisine uygun şekilde yetiştirmek için eğitimi kullanmaktadır. Endoktrinasyonun gerçekleştirilebilmesi için eğitimin merkezileştirilmesi ve zorunlu kılınması gerek şartlardan olup kitlelerin dikkatinin başka tarafa çevrilmesi, bilginin saklanması veya manipülasyonu,

³⁹⁹ Momanu, Mariana, "The Pedagogical Dimension of Indoctrination: Criticism of Indoctrination and the Constructivism in Education", **META: Research in Hermeneutics, Phenomenology, and Practical Philosophy**, C. 4 S. 1, 2012, ss. 88-105, s. 89.

⁴⁰⁰ Moore, Willis, "Indoctrination versus Education", **Bulletin of the American Association of University Professors (1915-1955)**, C. 38, S. 2, 1952, ss. 220-229. s. 221-222.

⁴⁰¹ Sears Alan/Hughes Andrew, "Citizenship: Education or Indoctrination?" **Citizenship and Teacher Education**, C. 2, S. 1, 2006, ss. 3-17, s. 4.

⁴⁰² Moore, s. 222-223.

⁴⁰³ Palmer, R. Roderick. "Education and Indoctrination" **Peabody Journal of Education**, C. 34, S. 4, 1957, ss. 224-228, s. 224-227.

çocuklara doktrin ezberletilmesi ve sürekli tekrar ettirilmesi, çocuklar üzerinde korku ögesi kullanılarak itaatin sağlanması ve değerlerin telkin edilmesi gibi yöntemler kullanılmaktadır⁴⁰⁴.

Clabough neyin endoktrinasyon olduğunu neyin olmadığına dair ayırımıda bulunmuştur. Öğrencinin mantık duygusunu değersizleştiren ve kişisel otoritesini bastıran, yalnızca bir kaynak otoritenin bir yorumuna izin veren, anlaşmazlıkları itaatsizlik, sapkınlık, vatana ihanet olarak gören, gerçeği nihai olarak sunan anlayış endoktrinasyon olarak görülmektedir. Öğrencinin mantık duygusuna saygı duyan ve onu geliştirmeye çalışan, öğrencinin kişisel otoritesini geliştiren, birden fazla otoriteyi öğrencinin değerlendirilmesine sunan, anlaşmazlıklara anlayış gösteren, gerçeği geçici olarak sunan anlayış ise endoktrinasyondan uzaktır⁴⁰⁵.

Öğreticilerin kendi subjektif anlayışlarını karşısındakine aktardıkları tüm eğitim modelleri endoktrinasyon olarak görülmektedir⁴⁰⁶. Eğitimin bireylerin kendi kaderlerini eline alabilmesi için güçlendirilmesi süreci olduğu düşünüldüğünde bu süreçte bireyin baskı, ideoloji ve endoktrinasyondan uzak kalması gerektiği açıktır⁴⁰⁷.

Burada bir diğer tartışma konusu olarak devlet tarafından verilen eğitimin ideolojiden tamamen bağımsız, nesnel bir şekilde verilir verilemeyeceği karşımıza çıkmaktadır. Eğitim bilimcilerin bu sorun üzerine düşünceleri “eğitim felsefesi”nin temel sorunlarından biri olmuştur. Eğitim felsefesi eğitimin nasıl verileceğine yönelik değerlendirmeler yaparken eğitim üzerindeki ideolojik baskıları eleştirel bir yöntemle ele alarak göstermeye çalışmaktadır⁴⁰⁸. Hangi ideolojiye sahip olursa olsun devletler kendi ideolojilerini gençlere aktarmak ve politik hedeflerini vatandaşlara kazandırmak için eğitimi araç olarak kullanmaktadır⁴⁰⁹. Özellikle eleştirel eğitim felsefesi eğitimin doğası gereğince politik bir faaliyet olduğunu kabul etmektedir⁴¹⁰.

Bulutoğlu, Anayasa’da yapılacak düzenleme ile iktidarın ders içeriklerini kendi görüşlerine göre dizayn etmesinin yasaklanması gerektiğini, hatta yapılacak düzenlemede vatandaşların mahkemeye başvurusu sonucunda idarenin yaptırıma tabi tutulabileceğini ileri

⁴⁰⁴ Kaya, Serdar, **Endoktrinasyon ve Türkiye’de Toplum Mühendisliği**, 2. Bs., Nirengi Kitap, Ankara, 2011, s. 65-79.

⁴⁰⁵ Clabough, Gary K., “Education or Indoctrination: Is There a Difference?”, **Educational Horizons**, C. 86, S. 1, 2007, ss. 6-9. s. 9.

⁴⁰⁶ Kaya, Emir, “Eğitim Hak ve Özgürlüğünün Temeli Olarak Tercih Hakkı”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 6, S. 21, 2015, ss. 123-167, s. 123.

⁴⁰⁷ Akyeşilmen, Nezir, “Uluslararası İnsan Hakları Düzenlemeleri ve Eğitim: Eğitime Hak Temelli Bir Bakış”, **Milli Eğitim Dergisi**, C. 44, S. 201, 2011, ss. 5-16, s. 12.

⁴⁰⁸ Cevizci, Ahmet, **Eğitim Felsefesi**, 9. Bs., Say Yayınları, İstanbul, 2023, s. 13; Cihan, Mustafa, “Eğitim Felsefesine Giriş”, **Eğitim Felsefesi**, Cihan, Mustafa/Yılmaz, Zafer (Ed.), 2. Bs., PEGEM Akademi, Ankara, 2021, s. 15.

⁴⁰⁹ Sönmez, Veysel, **Eğitim Felsefesi**, Gözden geçirilmiş 17. Bs., Anı Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 51-52;

⁴¹⁰ **Cevizci**, s. 204.

sürmektedir. Anayasal düzenleme sonucunda zorunlu temel eğitimin tarafsızlığı ve endoktrinasyon yasağı siyasal iktidarın karşısına bağlayıcı bir şekilde çıkmış olacaktır⁴¹¹.

Bu durumda demokrasilerin kendini korumak için vatandaşlarına kendi değerlerine uygun bir şekilde eğitim vermesi endoktrinasyona neden olacak mıdır? Dewey'e göre demokrasinin varlığı eğitime bağlıdır. Eğitimsiz bir halkın yapmış olduğu oylama ile seçmiş olacağı yöneticilerin başarılı olamayacağı açıktır. Demokrasi, müşterek bir yaşam şekli olduğundan kendi ve başkasının eylemleri hakkında farkındalığı artmış kişilerin sayısının artması insanın gelişimini engelleyen sınıfa veya ırka dayalı ideolojilerin başarısızlığı anlamına gelecektir⁴¹². AİHM'in demokratik toplumun korunması için eğitimin önemini vurguladığı⁴¹³ ve 20. yüzyılda gelişen militan demokrasi anlayışı birlikte değerlendirildiğinde devletin demokratik yapının sürekliliğini sağlamak için çocuklara demokrasi bilinci yerleştirmesinde herhangi bir sakıncanın bulunmadığını değerlendirmekteyiz. Ayrıca yukarıda ifade edildiği üzere endoktrinasyonun yer almadığı ve belli bir ideolojiyi yansıtmayan bir eğitimin mümkün olmadığı kabul edilse bile devletin vatandaşlarına mümkün olan en üst seviyede nesnel bir eğitim vermesinin zorunlu olduğu kabul edilmelidir.

AİHM, eğitimle ilgili almış olduğu kararlarda devletin endoktrinasyon yapıp yapmadığı konusunu da tartışmaktadır. AİHM, Catan ve diğerleri v Moldova ve Rusya kararının 138. paragrafında anne ve babaların çocuğun eğitiminde birinci derecede sorumlu olduğunu ve devletten kendi dini ve felsefi inançlarına saygı gösterilmesini talep edebileceğini bu nedenle devletin bu saygıyı göstermediğini düşündürecek endoktrinasyon amacı gütmemesinin yasak olduğunu ifade etmiştir⁴¹⁴. Yine Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen v Danimarka davasının 156. paragrafında AİHS Ek 1 No'lu Protokolü'nün eğitim hakkını düzenleyen 2. maddesinin temel kaygısının ebeveynlerin çocuklarını bilgi sağlamaya yönelik olmayan kabul edilemez inançlar ve ideolojilerin endoktrinasyondan korunması olduğunu ifade etmiştir⁴¹⁵.

Saniewski v Polonya davasında AİHM, AİHS'nin 9. maddesinde düzenlenen düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün devletin dini endoktrinasyonuna karşı korumayı sağladığını ifade etmektedir⁴¹⁶. AİHM, Dahlab v İsviçre davasında ilköğretim öğretmenin başörtüsü takmasının

⁴¹¹ Bulutoğlu, Kenan, "Anayasanın İşlevi ve Temel Kamu Hizmetleri", **Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler (Uluslararası Seminer)**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Ekonomi Fakültesi, İstanbul, 1982, s. 376; **Yavuz Bayatlı**, s. 352.

⁴¹² Dewey, John, **Demokrasi ve Eğitim**, çev. Mustafa Karaman, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020, s. 92.

⁴¹³ AİHM, Osmanoglu and Kocabas v. Switzerland, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170436> (erişim tarihi: 25.12.2024).

⁴¹⁴ AİHM, Catan and others v Moldova and Russia <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-114082> (erişim tarihi: 10.12.2024).

⁴¹⁵ AİHM, Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v Denmark, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57509> (erişim tarihi: 10.12.2024).

⁴¹⁶ AİHM, Saniewski v Poland, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5956> (erişim tarihi: 19.12.2024).

çocukların din ve vicdan özgürlüğünü etkilediğini, bu anlamda endoktrinasyon olduğunu ifade etmiştir. Yine Leyla Şahin v Türkiye davasında AİHM, üniversite düzeyindeki öğrencilerin başörtüsü takmasını diğer öğrencilere yapılan bir endoktrinasyon olarak görmüştür. AİHM, devlet tarafından okul öğrencilerine endoktrinasyon yapılmasına ilişkin davalarda, endoktrinasyon eşiğini devlet lehine yüksek tutmuştur. Mahkemenin endoktrinasyona karar vermesi için devletin aktif bir şekilde çocukları endoktrine etmesi gerekmektedir. Ancak sonraki davalarda AİHM aynı endoktrinasyon eşiğini devlet lehine bireylerin aleyhine olacak şekilde değiştirmiştir. Bu da Dahlab v İsviçre ile Leyla Şahin v Türkiye davalarında bireysel olarak din ve vicdan özgürlüğü yaşamasının dahi endoktrinasyon olarak görmesine neden olmuştur. Bu kararlar Mahkeme'nin tutumunun inançlı bireyler açısından sorunlu olduğunu göstermektedir⁴¹⁷.

Lautsi ve diğerleri v İtalya davasında ise AİHM, müfredatın belirlenmesinin ve şekillendirilmesinin taraf devletlerin yetkisinde olduğunu ve Mahkeme'nin buna müdahale yetkisinin bulunmadığını, eğitim hakkına ilişkin maddenin devletlerin doğrudan veya dolaylı şekilde herhangi bir dine, felsefeye ya da öğretiye ilişkin bilgileri sunmalarını engellemeyeceğini belirtirken; bilgilerin objektif bir şekilde verilmesi gerektiğini, misyonerlik faaliyetinde bulunulamayacağını, devletin ebeveynlerin dini ve felsefi inançlarına saygı göstermeyerek endoktrinasyon amacı güdemeyeceğini, bunun devletin aşmaması gereken bir sınır olduğunu ifade etmiştir⁴¹⁸. Mahkeme, eğitim öğretime ilişkin olarak Folgerø ve diğerleri v Norveç davasında müfredatta Hristiyanlığa diğer dinlerden daha fazla yer verilmesinin, Hasan – Eylem Zengin v Türkiye ile Mansur Yalçın ve diğerleri v Türkiye davalarında müfredatta Müslümanlığa diğer dinlerden daha fazla yer verilmesinin çoğulculuk ve nesnellikten sapma olarak görülemeyeceği ve endoktrinasyon anlamına gelmediğini belirtmiştir⁴¹⁹.

Türk hukukunda ise Anayasa Mahkemesi Hüseyin El ve Nazlı Şirin El başvurusunda endoktrinasyona atıfta bulunmuştur. Öğrencinin din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden muafiyet olanağı bulunmadığında ebeveynlerin dinî ve felsefi inançlarına saygı gösterilmesini isteme hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle yapılan başvuruda Anayasa Mahkemesi yukarıda yer alan Hasan – Eylem Zengin v Türkiye, Mansur Yalçın ve diğerleri v Türkiye, Saniewski v Polonya,

⁴¹⁷ AİHM, Dahlab v Switzerland <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22643> (erişim tarihi: 10.12.2024); AİHM, Şahin v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-70956> (erişim tarihi: 10.12.2024); Langlaude, Sylvie, "Indoctrination, Secularism, Religious Liberty, and the ECHR". **The International and Comparative Law Quarterly**, C. 55, S. 4, 2006, ss. 929–944. s. 930-934.

⁴¹⁸ AİHM, Lautsi and others v Italy <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-592> (erişim tarihi: 18.12.2024).

⁴¹⁹ AİHM, Folgerø and others v Norway, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81356> (erişim tarihi: 18.12.2024) AİHM, Hasan - Eylem Zengin v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-121536> (erişim tarihi: 18.12.2024) AİHM, Mansur Yalçın and others v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-156852> (erişim tarihi: 19.12.2024).

Lautsi ve diğerkleri v İtalya, Folgerø ve diğerkleri v Norveç davalarına atıfta bulunarak AİHM’in endoktrinasyona bakış açısını belirtmiştir⁴²⁰. Yargıtay Ceza Genel Kurulu 01.12.2022 tarihli ve Esas No: 2021/332 Karar No: 2022/750 sayılı kararında⁴²¹;

“Diğerk bir ifade ile sanık küçük yaşlarda örgütle bağ kurarak bir endoktrinasyon (Doktrinleştirme (indoctrination) /beyin yıkama (brainwashing); muhatabın farkındalığı dâhilinde olsun olmasın, onun tarafından anlaşılsın anlaşılmassın, akıl almaz, hatta suiistimal teşkil eden yöntemlerle muhatabın zihnini kontrol altına almak ve onun zihninde ideolojik dönüşüm yaratmak amacıyla uygulanan her türlü sistemli telkin, yönlendirme ve baskı içeren manipölasyon ve propaganda tekniklerinin bütünüdür -Momanu, 2012, s.88-89) sürecinden geçmemiştir.”

ifadelerine yer vererek endoktrinasyonu tanımlamıştır. Ancak görüldüğü üzere Yargıtay endoktrinasyonu terör örgütünün çocukları küçük yaşta beyinlerini yıkamasına yönelik faaliyetleri sonucunda örgüt üyesi yetiştirmesi olarak ele almıştır.

AİHM’in, devletin eğitimin içeriğine ilişkin nesnellikten ve çoğulculuktan uzak uygulamalarını düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün ihlali olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Endoktrinasyon eğitim kademelerinin zorunlu olup olmaması ile ilgili bir kavram olmayıp devletin vermiş olduğu eğitimin içeriği ile ilgilidir. Bu durumda devletin okul öncesi eğitimi zorunlu tutması doğrudan endoktrinasyon yaptığı anlamına gelmeyecektir. Ancak devletin okul öncesi eğitim kurumlarında çoğulculuğa yer vermeden ideolojik ya da dini dayatmada bulunması endoktrinasyon sonucunu doğuracaktır.

3.4.4.2. Zorunluluk İlkesi

Cumhuriyetçi düşüncenin getirdiği tahakkümsüzlük kavramının temel meselesi olan devletin müdahalesinin keyfiyetten uzak olması kavramı sadece eğitimde değil sağlık alanında da kendini göstermektedir. Özellikle Covid-19 pandemisi ile popülaritesi artan “zorunlu aşı” olgusu hem Anayasa Mahkemesi hem de AİHM kararlarında devletin kişi hak ve özgürlüklerine müdahalesinin sınırlarının belirlenmesi bakımından önemlidir.

Zorunlu aşı kararı AİHM kararlarına konu olmuştur. Boffa ve diğerklerinin San Marino aleyhine açmış olduğu dava ile Solomakhin’in Ukrayna aleyhine açmış olduğu davada AİHM, zorunlu aşı politikasının özel hayata saygı hakkını ihlal edip etmeyeceği üzerinde durmuştur. AİHS’nin 8. maddesinin ikinci fıkrası gereğince halkın sağlığının korunabilmesi için devletlerin zorunlu aşı politikası uygulayabileceğini belirtmiştir. AİHM, zorunlu aşı politikalarının keyfi ve orantısız olamayacağını, zorunlu aşı konusunda devlete tanınan yetkinin

⁴²⁰ AYM, T. 07.04.2022, B. 2014/15345, RG: 28.07.2022-31906.

⁴²¹ Yarg. CGK, T. 01.12.2022, E. 2021/332 K. 2022/750 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 19.12.2024).

sınırsız olmadığını vurgulamaktadır. Mahkemece zorunlu aşı uygulamasının bireysel haklarla uyumlu, devlete tanınan takdir yetkisinin sınırları aşılmadan, ölçülülük ve gereklilik ilkelerine uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir⁴²². Hem kişilerin hem de toplumun sağlığı söz konusu olduğundan zorunlu aşının uygulanması meşru bir amaç olarak görülmelidir. Ancak bireyin sağlığı tehlikeye atılıyorsa amaç toplumun sağlığı olsa da yapılacak uygulamanın ölçülü olduğu kabul edilemeyecektir⁴²³.

Hem zorunlu aşının hem de okul öncesi eğitimin bir araya geldiği dava ise Vavříčka ve diğerleri v. Çek Cumhuriyeti davası olmuştur. Çek Cumhuriyeti’nde zorunlu aşıya karşı çıkan ebeveynlere para cezası verilmesi ve çocukların okul öncesi eğitim kurumlarına kabul edilmemesi söz konusudur. AİHM yapılan bu uygulamanın çocuk ve kamu sağlığını koruma amaçlarını gerçekleştirmek için orantılı ve gerekli olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme ayrıca çocuklarla ilgili kararlarda en önemli hususun çocuğun yüksek yararının tespit edilmesi gerektiğini, zorunlu aşılanmanın bu anlamda çocuğun yüksek yararı ilkesine uygun olduğunu belirtmiştir⁴²⁴.

AİHM Handyside v Birleşik Krallık davasında “zorunlu” ve “gerekli” anlamına gelen “necessity” kavramının⁴²⁵ vazgeçilmez anlamına gelen “indispensable”⁴²⁶ kelimesiyle eş anlamlı olmadığını ancak “kesinlikle gerekli” ifadesinin “makul”, “olağan”, “yararlı” ve “kabul edilebilir” gibi ifadelerin sahip olduğu esnekliğe sahip olmadığını ifade etmiştir. Mahkemeye göre gerekliliğin ya da zorunluluğun ilk olarak ulusal otoriteler tarafından tespit edilmesi gerekmektedir⁴²⁷. Mahkeme acil ve zorunlu bir toplumsal ihtiyacın tespitinde devletlere takdir yetkisi bırakırken bu takdir yetkisinin kullanımının sınırlı olduğunu, meşru amaçla orantılı olması gerektiğini ifade etmektedir⁴²⁸.

Zorunlu aşı konusu sadece AİHM tarafından değil Anayasa Mahkemesi tarafından da

⁴²² AİHM, Boffa and 13 Others v San Marino <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88051> (erişim tarihi: 03.12.2024); AİHM, Solomakhin v Ukraine <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-109565%22%7D> (erişim tarihi: 03.12.2024).

⁴²³ Kasapoğlu Turhan, Mine, “İdari Kolluk Yetkisi Bağlamında Zorunlu Aşı Uygulaması”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 9, S. 1, 2019, ss. 1-40, s. 32.

⁴²⁴ AİHM, Vavříčka and Others v. The Czech Republic <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039> (erişim tarihi: 04.12.2024).

⁴²⁵ <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/necessity> (erişim tarihi: 22.12.2024).

⁴²⁶ <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/indispensable> (erişim tarihi: 22.12.2024).

⁴²⁷ AİHM, Handyside v The United Kingdom, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499> (erişim tarihi: 22.12.2024). Didinmez “gerekli” ve “zorunlu” kavramlarının anlamdaş olmadığını ileri sürmektedir. Didinmez, Mehmet Alp. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Üç Aşamalı Testi”. **Kırıkkale Hukuk Mecmuası** C.1 S. 1, 2021, ss. 149-174, s. 161.

⁴²⁸ Didinmez, s. 163; AİHM, Fatullayev v Azerbaijan <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98401> (erişim tarihi: 22.12.2024) AİHM, Wizerkainuk v Poland <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105557> (erişim tarihi: 22.12.2024).

tartışılmıştır. Hem Halime Sara Aysal hem de Salih Gökalp Sezer tarafından Anayasa Mahkemesine ayrı ayrı yapılan bireysel başvuruların konusunu başvuru sahiplerinin velayeti altında bulunan çocuklarına bebeklik dönemi aşılarının yapılmasını kabul etmemeleri sonucunda mahkemece sağlık tedbiri uygulanması oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesi bu konuda yukarıda belirtilen AİHM kararlarına atıfta bulunmuştur. Ayrıca Anayasa'nın 17. maddesinde kişilerin vücut bütünlüğüne dokunulabilmesi için kanunda yazılı ve tıbbi zorunluluk gerektiren hallerin söz konusu olması gerektiği, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının ancak belirli şartlar altında mümkün olabileceği belirtilmiştir. Mahkeme, kanunilik ilkesinin sağlanmadığı gerekçesiyle başvuruların kabulüne karar vermiştir⁴²⁹. Çakırca; velayet sahibi ebeveynlerin bebeklik dönemi aşılarını yaptırmamalarının sadece kanunilik ilkesi bakımından ele alınmaması gerektiğini, bu durumun velayet hakkının aşılması ve çocuğun üstün yararı ilkesinin göz ardı edilmesi anlamına geldiğini, dolayısıyla konunun sadece özel yaşama saygı-kamu sağlığı arasında tartışılmayacağını ifade etmiş ve Mahkeme'nin velayet hakkı ve çocuğun üstün yararı konularına hiç değinmemesini eleştirmiştir⁴³⁰. Yıldırım ise Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararların vücut bütünlüğüne müdahalenin kanunla öngörülmesi gerektiğine yönelik anayasal ilkenin makul bir yorumlanması olduğunu ifade etmiştir⁴³¹.

Anayasa Mahkemesinin kararından önce Yargıtay, kanunilik ilkesini değil çocuğun üstün yararı kavramını göz önünde bulundurmıştır. Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 01.04.2015 tarihli ve E: 2014/26980 K: 2015/6339 sayılı kararı şu şekildedir:

“... çocuğun yasal temsilcileri uygulanacak aşı ile ilgili olarak aydınlatıldıkları halde, hiç bir haklı gerekçe ileri sürmeksezin buna rıza göstermiyorlarsa çocuğun menfaatine aykırı olan bu tavra hukuki sonuç bağlanamaz. Diğer bir ifadeyle ana ve babanın rıza göstermemeleri çocuğun üstün yararına açıkça aykırı ise rıza aranmaz. Olayda ana baba çocuğa aşı uygulanmasına karşı çıkmışlar, buna rızalarının bulunmadığını bozmadan sonraki yargılama sırasında ifade etmişlerdir. Ne var ki; bu beyanlarını haklı gösterecek bir sebep ve delil göstermedikleri gibi dosyada da, yapılması istenilen aşının çocuğun üstün yararına aykırı olacağına ilişkin bir bulgu ve olgu bulunmamaktadır. Aşının, çocuğun gelecekteki bireysel sağlığı yanında, toplum sağlığı açısından da yapılması zorunlu olduğu dosyadaki raporlardan anlaşıldığına göre, isteğin kabulüne karar verilmesi gerekirken salt ana ve babanın rıza göstermedikleri gerekçesine dayanılarak talebin reddi usul ve yasaya aykırı bulunmuştur⁴³².”

⁴²⁹ AYM T. 11.11.2015, B.2013/1789 RG: 24.12.2012-29572; AYM, T. 21.11.2017 B. 2014/5329 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/5629> (Erişim tarihi: 03.12.2024).

⁴³⁰ Çakırca Seda İrem, “Bebeklik Dönemi Aşı Uygulamalarının Velayet Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi” **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 80 S. 4, 2022, ss. 1105-1138, s. 1135-1136.

⁴³¹ Yıldırım, Engin, “Compulsory Vaccination and the Turkish Constitutional Court”, **European Journal of Health Law**, C. 27, S. 5, 2020, ss. 476-494. s. 493.

⁴³² Yarg. 2. H.D. T. 01.04.2015, E. 2014/26980 K. 2015/6339 <https://karararama.yargitay.gov.tr/#> (erişim tarihi: 04.12.2024); Çakırca, s. 1120, dipnot 58-59.

Yargıtay, Anayasa Mahkemesinin Halime Sara Aysal başvurusu sonucunda vermiş olduğu karara istinaden görüş değiştirmiş ve kanunilik ilkesini aramaya başlamıştır⁴³³.

Okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasının “kanun” düzeyinde gerçekleştirilebileceğinin Anayasa Mahkemesinin zorunlu eğitime ilişkin vermiş olduğu kararlardan anlaşıldığı çalışmanın üst kısımlarında ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu zorunluluk bir kanun hükmü ile getirildiğinde kanunilik ilkesi yerine getirilmiş olacaktır. Ayrıca okul öncesi eğitimin çocukların gelişiminde ve geleceğinde yaratabileceği etki, çocuğun üstün yararı ilkesinin somutlaşmasını sağlayacaktır. Böylece getirilecek zorunluluğun gerekçesini çocuğun üstün yararı ilkesi oluşturacaktır.

Eğitim bir hak olarak görülürken nasıl aynı anda zorunlu olmaktadır? Bu sorunun cevabı “toplumsal sözleşme”dir. Birey, kendini geliştirebilmek için “toplumsal düzen”e ihtiyaç duymaktadır. Bunun karşılığında da toplumsal düzenin kurallarına uyması gerekmektedir. Ancak bu sorumluluk bireyin “tam ve özgür gelişebilmesi” durumu devam ettikçe söz konusu olacaktır. İşte eğitim ve öğretim böyle bir durumda “meşru” olabilmektedir. Hak-otorite dengesi bir başka deyişle toplumsal sözleşme, zorunlu eğitimin içeriğinin belirlenmesinde temel ölçüt olmaktadır. İktidara sahip olanlar zorunlu eğitimin içeriğini belirlerken kendi ideolojilerini yansıtamayacak ve anayasal düzenin kurucu dengelerine bir başka deyişle toplumsal sözleşmeye uymak zorunda kalacaktır⁴³⁴.

3.4.4.3. Ölçülülük İlkesi

Anayasaların temel amaçlarından birisi bireylerin temel hak ve özgürlüklerini siyasal iktidara karşı korumaktır. Anayasa’da yer alan temel hak ve özgürlüklerin soyut olmaktan çıkıp somut hale getirilmesi için nasıl kullanılacağı ve kullanım sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir⁴³⁵. Çünkü temel hak ve özgürlüklerin herhangi bir sınırlama konulmadan kayıtsız-şartsız korunması uygulamada kimsenin bu hak ve özgürlüklerden yararlanamamasına hatta anarşiye dönüşebilir⁴³⁶. Bu durumda temel hak ve özgürlüklerle yasamanın müdahaleleri

⁴³³ Yarg. 2. H.D. T. 05.05.2016 E. 2016/6766 K. 2016/9249 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 04.12.2024); Çakırca, s. 1121, dipnot 60

⁴³⁴ Altunya, Niyazi, *Anayasa Hukuku Açısından Türkiye’de Eğitim ve Öğrenim Hakkı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 59.

⁴³⁵ Metin, Yüksel, *Ölçülülük İlkesi Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, (Metin, Ölçülülük) s. 15.

⁴³⁶ Rumph, Christian, “Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği” *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 10, 1993, ss. 25-48, s. 26.

ve sınırlamaları arasında çatışma ortaya çıkmaktadır⁴³⁷. Sınırlama sebeplerinin Anayasa’da gösterilmesi ve sınırlamanın kanunla yapılması bireylerin yürütme organı karşısında korunması için yeterli sayılabilir. Ancak bireylerin yasama organına karşı da korunabilmesi için sınırlama ilkelerinin ve ölçüsünün de Anayasa’da belirlenmesi gerekmektedir. Bu ilkeler Anayasamızın 13. maddesinde de düzenlenen “ölçülülük”, “öze dokunma yasağı” ve “demokratik toplum düzenin gerekleri” ölçütleridir⁴³⁸.

Günümüzde devletin müdahil olmadığı bir alanın bulunmaması diğer yandan devletin bireye müdahale etmesinin arzulanmaması genel bir çatışmaya yol açarken ölçülülük ilkesi karşımıza bir “kurtuluş reçetesi” olarak çıkmaktadır⁴³⁹. Ölçülülük ilkesi, hukuka aykırı biçimde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının önüne geçerken idareyi de meşru sınırların aşılması halinde doğabilecek zararların tazmininden korumaktadır.⁴⁴⁰ Böylece, temel hakların sınırlandırılmasını rasyonel ilkelere bağlayarak hukuk devletine güveni güçlendirmekte, temel hak ve özgürlüklerin devlete karşı korunması düşüncesinin somutlaşmasını sağlamaktadır⁴⁴¹.

Ölçülülük ilkesinin tanımına Anayasa’da yer verilmemiştir. Anayasa’nın 13. maddesinde temel haklarının sınırlandırılmasının ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağı ifade edilmiştir⁴⁴². Anayasa Mahkemesi 04.07.2013 tarihli ve Esas No: 2012/100 Karar No: 2013/84 sayılı kararında ölçülülük ilkesini; “... amaç ve araç arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gereğini ifade eder. Ölçülülük, aynı zamanda yasal önlemin sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olmasını, amaç ve aracın ölçülü bir oranı kapsamasını ve sınırlayıcı önlemin zorunluluk taşımasını da içerir.” şeklinde tanımlamıştır⁴⁴³.

Anayasa Mahkemesi 17.10.2018 tarihli ve Esas No: 2017/162, Karar No: 2018/100 sayılı kararında⁴⁴⁴:

“Ölçülülük, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanma amaçları ile sınırlama araçları arasındaki ilişkiyi yansıtır. Ölçülülük denetimi, ulaşılmak istenen amaçtan yola çıkılarak bu amaca ulaşmak için seçilen aracın denetlenmesidir. Bu sebeple kuralın hedeflenen amaca ulaşabilmek için elverişli, gerekli

⁴³⁷ Schlink, Bernhard, “Anayasa Hukukunda Ölçülülük: Neden Burası Hariç Her Yer?” çev. Lütfullah Yasin Akbulut ve Eyüp Kaan Demirkıran, **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1 S. 1, 2019, ss. 179-192. s. 181.

⁴³⁸ **Metin**, Ölçülülük, s. 15,16.

⁴³⁹ Değirmenci, Rıdvan, “Ölçülülük İlkesi Bağlamında Kolluğun Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkına Müdahalesi: AİHM İçtihatları ve Ombudsman Kararları Çerçevesinde Bir Analiz”, **Ombudsman Akademik Dergisi**, C.2, 2015, ss. 103-120. s. 105.

⁴⁴⁰ Erdem, Jülide Gül, “Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 62, S. 4, 2013, ss. 971-1006, s. 1002.

⁴⁴¹ Sağlam, Fazıl, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 117.

⁴⁴² Anayasa’nın 13. maddesi: “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”.

⁴⁴³ AYM, T. 04.07.2013 E. 2012/100 K. 2013/84 RG: 02.08.2013-28726.

⁴⁴⁴ AYM, T. 17.10.2018 E. 2017/162 K. 2018/100 RG: 03.01.2019-30644.

ve orantılı olup olmadığı değerlendirilmelidir.”

Ölçülülük ilkesinin alt başlıkları ise Anayasa Mahkemesinin 05.05.2016 tarihli ve Esas No: 2016/16 Karar No: 2016/37 sayılı kararında şu şekilde ifade edilmiştir⁴⁴⁵:

“... Ayrıca kanun koyucu, düzenlemeler yaparken hukuk devleti ilkesinin bir gereği olan ölçülülük ilkesiyle de bağlıdır. Bu ilke ise "elverişlilik", "gereklilik" ve "orantılılık" olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. "Elverişlilik", getirilen kuralın ulaşılmak istenen amaç için elverişli olmasını, "gereklilik", getirilen kuralın ulaşılmak istenen amaç bakımından gerekli olmasını, "orantılılık" ise getirilen kural ile ulaşılmak istenen amaç arasında olması gereken ölçüyü ifade etmektedir. Bir kuralda öngörülen düzenleme ile ulaşılmak istenen amaç arasında da "ölçülülük ilkesi" gereğince makul bir dengenin bulunması zorunludur.”

Ölçülülük ilkesinin denetiminde öncelikle alınan tedbirin amacı tespit edilmeli ve bu amacın ve amaca ulaşmak için kullanılan aracın Anayasa’ya uygunluğu denetlenmelidir. Daha sonra ise sırasıyla elverişlilik, gereklilik ve orantılılık denetimi yapılmalıdır⁴⁴⁶. Devlet; amacına ulaşmak için öncelikle en hafif sınırlamayı, elverişli ve gerekli araçlar vasıtasıyla, sınırlama ve kamu yararı dengesine dikkat ederek gerçekleştirmişse devlet tarafından konulmuş kuralın ölçülü olduğu değerlendirilmektedir⁴⁴⁷. Aslında konu özetlenmek istenirse devletin hedefine ulaşmaya çalışırken yeterliden, gerekliden ve uygun olandan daha fazlasını kullanması ölçsüzlük sonucunu doğurmaktadır⁴⁴⁸.

Anayasa Mahkemesi zorunlu topuk kanı alınması ve zorunlu aşı uygulamasına yönelik yapılan bireysel başvuruda⁴⁴⁹:

“Kamusal makamların bir hakkın sınırlandırılması sürecinde iki ayrı aşamada takdir yetkisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sınırlama ölçütünün seçimidir. İkincisi ise ilgili sınırlama ölçütü çerçevesinde izlenen meşru amacı gerçekleştirmek üzere yapılan sınırlamanın gerekliliğidir. Ancak kamusal makamlara tanınan bu takdir yetkisi sınırsız olmayıp, ihlal iddiasına konu önlemin anayasal temel hak ve özgürlüklerle bağdaşır olması, yani müdahaleyi meşrulaştırmak üzere kullanılan argümanların elverişli, zorunlu ve orantılı olması gerekir.”

ifadelerine yer vererek getirilen sınırlamaların hukuk uygun olması için gereken şartları belirlemiştir. AYM zorunlu aşı konusunda ihlalin varlığına hükmederken; zorunlu topuk kanı uygulaması hakkında ise kanunilik şartının sağlandığı, amacın ileride doğabilecek hastalıkların engellenmesi olduğu ve uygulamanın herhangi bir soruna yol açtığı iddiasının bulunmadığı

⁴⁴⁵ AYM, T. 05.05.2016 E. 2016/16 K. 2016/37 RG: 31.05.2016-29728.

⁴⁴⁶ **Metin**, Ölçülülük, s. 248-249.

⁴⁴⁷ Oğurlu, Yücel, (9 Mayıs 2003) “İlk Örneklerinden Günümüze Danıştay’ın Ölçülülük İlkesine Yaklaşımı”, Danıştay ve İdari Yargı Günü 135. Yıl. Sempozyumu, Ankara: Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, Danıştay Matbaası, ss. 133-154. s. 137.

⁴⁴⁸ **Schlink**, s. 186.

⁴⁴⁹ AYM, T. 29.06.2016, B: 2014/4077 RG: T. 26/10/2016 S. 29869.

gerekçesiyle ihlalin bulunmadığını ifade etmiştir.

Ölçülülük ilkesi gereğince hem yasama hem yürütme organı bireylerin hak ve özgürlüklerine müdahale ederken özenle hareket etmeli, müdahalenin neden ve sonuçlarını dikkatle değerlendirmelidir⁴⁵⁰.

Ölçülülük ilkesi AİHM tarafından da dikkate alınmaktadır. Mahkeme, kullanılan aracın gerekli, yeterli, makul, orantılı ve elverişli olmasına dikkat ederken davalarda bu ölçütlerin bazen birine bazen de birden fazlasına başvurmaktadır. Mahkeme orantılılığı bazen ölçülülük ilkesi anlamında kullanmakta bazen de ayrı bir ilke olarak ele almaktadır⁴⁵¹. Mahkeme ölçülülüğü toplumun genel yararı ile temel hak ve özgürlüklere saygı arasında bir adil denge olarak değerlendirmekte, böylece devlete tanınan takdir marjını sınırlayabilmektedir⁴⁵².

Okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasında amaç-arac ilişkisi bakımından ele alındığında devletin amacının çocukların gelişimine katkı sağlamak için okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması olduğu görülecektir. Bu durumda devlet araç olarak okul öncesi eğitimi zorunlu kılmayı kullanacaktır. Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırmasına yönelik çabalar milli eğitim gündemimizde 60 yıldır bulunsada halen istenilen okullaşma oranına ulaşamamıştır. Bu durumda zorunluluğun getirilmesinin gerekli ve elverişli olduğunu ortaya çıkmaktadır. Çocukların gelişiminin ülkenin geleceğini olumlu etkileyecek olması kamu yararının sağlanacağı anlamına gelmektedir. Okul öncesi eğitimin zorunlu olması halinde kendiliğinden ortaya çıkması gereken “parasızlık” ilkesi ölçülülük prensibinin yerine getirilmesini sağlayacaktır.

3.4.4.4. Demokratik Toplumun Gerekleri

Anayasa’nın 13. maddesinde temel hak ve hürriyetlere getirilecek sınırlamanın demokratik toplum düzenin gereklerine aykırı olamayacağını hüküm altına almıştır. Söz konusu hüküm gereğince demokratik toplum düzeninin gerekleri, Anayasa Mahkemesi kararlarında kullanılan ölçütlerden birisi olmaktadır. Gözler’e göre buradaki demokrasi ifadesinden anlaşılması gereken çağdaş batı demokrasisi ya da Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda öngörülen demokrasi anlayışı değil demokrasinin kendisidir⁴⁵³.

Anayasa Mahkemesi 10.02.2016 tarihli ve Esas No:2015/96 Karar No: 2016/9 sayılı

⁴⁵⁰ Metin, Ölçülülük, s. 252.

⁴⁵¹ Oğurlu, Yücel. “AİHM Kararları ve Türk İdare Hukukunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Bir Yargısal Denetim Ölçütü Olarak Ölçülülük İlkesi”, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2001, s. 507.

⁴⁵² Metin, Yüksel, “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 1, 2017, ss. 1-74. s. 28.

⁴⁵³ Gözler, Kemal, Anayasa Hukukuna Girişi Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, Güncellenmiş 26. Bs., Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2017, s. 223.

kararında özgürlüğün asıl sınırlamanın istisna olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu karara göre “ölçülülük ilkesi” ile “demokratik toplumun gerekleri” ilkeleri birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunan sınırlamalar bu iki ilkenin de ihlal edilmesi anlamı taşıyacağından Mahkeme öncelikle “öze dokunma yasağını” ele almaktadır. Bu yasağın ihlali söz konusu değilse diğer iki ilke ele alınmaktadır. Demokratik toplum düzeninin gereklerinden olma ilkesi sınırlamanın; istisnai, zorunlu ve son çare olmasını ifade etmektedir. Getirilen sınırlama zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacı karşılamalı bir başka deyişle kamu yararına yönelik ve ölçülü olmalıdır⁴⁵⁴. Anayasa Mahkemesine göre bir sınırlama zorunlu bir toplumsal ihtiyaca yönelik değilse ya da bu ihtiyacı karşılamasına rağmen orantılı değilse demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırıdır⁴⁵⁵.

Demokratik toplumun gerekleri ölçütü, hukukilik ve meşru amaç ölçütleriyle birlikte AİHM’in de AİHS’de yer alan temel hak ve özgürlüklere müdahale edilmesini incelerken kullandığı ölçütlerden biridir⁴⁵⁶. Mahkeme’ye göre demokratik toplum gereklerini “hukukun üstünlüğü”, “ifade özgürlüğü”, “hoşgörü”, “açık fikirlilik” ve “çoğulculuk” gibi ilkeler oluşturmaktadır⁴⁵⁷. Silver ve diğerleri v Birleşik Krallık davasında Mahkeme; demokratik toplumun gerekleri ölçütünü, müdahalenin acil bir ihtiyacı karşılayacak şekilde gerçekleştirilmesi ve meşru amaçla orantılı olması olarak tanımlamıştır⁴⁵⁸. AİHM, AİHS’nin demokratik toplumun değerlerini korumak ve desteklemek için tasarlandığını, özel ve aile hayatına saygı ile düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne yapılacak müdahalenin yalnızca demokratik toplum gereklerinden kaynaklanabileceğini belirtmiştir⁴⁵⁹.

AİHM çocuklarının dini gerekçelerle zorunlu yüzme dersine girmesine izin vermeyen aileye idari para cezası verilmesi sonucunda yapılan başvuru konulu Osmanoğlu ve Kocabaş v İsviçre davasında Ek 1 No’lu Protokolün 2. maddesinin eğitimde çoğulculuğun korunmasını sağlamayı amaçladığını ve Sözleşme’nin “demokratik toplum” anlayışının korunması için hayati öneme sahip olduğunu ifade etmiştir⁴⁶⁰.

⁴⁵⁴ AYM, T. 10.02.2016 E:2015/96 K: 2016/9 RG: T. 23.2.2016-29633.

⁴⁵⁵ AYM, T. 21.01.2021 B: 2017/15845, RG: T. 26/3/2021-31435.

⁴⁵⁶ **Didinmez**, s. 150,151.

⁴⁵⁷ **Didinmez**, s. 159; Hazar, Zeynep, “Siyasi Partilerin Kapatılması ve Demokratik Toplumda Gereklilik İlkesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi** C.1, 2018, ss. 73-106. s. 82; AİHM, Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57908> (erişim tarihi: 23.12.2024); AİHM, Golder v The United Kingdom <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (erişim tarihi: 23.12.2024); AİHM, Handyside v The United Kingdom <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499> (erişim tarihi: 24.12.2024).

⁴⁵⁸ AİHM, Silver and others v United Kingdom, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57577> (erişim tarihi: 23.12.2024).

⁴⁵⁹ **Didinmez**, s. 161; AİHM, Bączkowski and Others v. Poland, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80464> erişim tarihi: 24.12.2024).

⁴⁶⁰ AİHM, Osmanoglu and Kocabas v. Switzerland, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170436> (erişim tarihi: 25.12.2024).

AİHM'in söz konusu kararı demokrasinin gelişebilmesi için toplumun eğitilmiş olmasının önemini ortaya koymaktadır. Bu durumda eğitim kademelerinin ilki olan okul öncesi eğitimin devletin çoğulcu bir eğitim anlayışını koruyarak zorunlu hale getirilmesinin demokratik toplum düzeninin sağlanmasına hizmet edeceği açıktır.

3.4.4.5. Okul Öncesi Eğitime Yönelik Dünya'daki Yargı Kararları

Brezilya Yüksek Federal Mahkemesi (Supreme Tribunal Federal – STF) Agravo de Instrumento 846.211 Rio Grande Do Sul davasında devletin okul öncesi eğitim sağlamasına yönelik önemli kararlar vermiştir. Davalı taraf ikametgahına yakın bir kreş olmadığı gerekçesiyle Caxias do Sul Belediyesini dava açmış, ilk derece ve temyiz aşamalarında lehine karar verilmiştir. Belediye tarafından ise konu Yüksek Federal Mahkemeye taşınmıştır. Mahkeme okul öncesi eğitime erişimi vazgeçilemez anayasal hak olarak görmüştür. İdarenin mali durumun yetersizliğini ileri sürerek okul öncesi eğitim hakkını ihlal edemeyeceğini, bu hakkın sağlanması için gerekeni yapmakla yükümlü olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla idarenin okul öncesi eğitimi sağlaması anayasal bir görev olarak görülmüştür⁴⁶¹.

Letonya Yüksek Mahkemesi (Augstākā Tiesa) SKA-315/2022 sayılı kararında okul öncesi eğitime erişimin önemini vurgulamıştır. Dava konusunu Salaspils Belediyesinin yemek ücretini zamanında ödememesi nedeniyle davacının çocuğunu o ay okul öncesi eğitim kurumuna alınmaması oluşturmaktadır. Mahkeme kararında Belediye tarafından alınmış kararın orantısız olduğuna hükmetmiş ve idarelerin okul öncesi eğitime erişimlerini kolaylaştırılması gerektiğini ifade etmiştir⁴⁶².

Litvanya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas) 13 Haziran 2000 tarihli ve 23/98 sayılı kararında hakkında aralarında okul öncesi eğitime yönelik hükümlerin Eğitim Kanunu'nun anayasaya uygunluğunu incelemiştir. Kanun'un 15. Maddesinde çocuk bakım merkezleri hariç olmak üzere okul öncesi eğitim kurumlarında ücret alınacağını düzenlemektedir. Mahkeme düzenlemenin Litvanya Anayasası'nın ailenin ve çocukluğun devletin gözetimi ve koruması altında olduğunu belirten 38. maddesine, devletin evde çocuk yetiştiren ailelere destek olacağını ve çocukların kanunla korunacağını belirten 39. maddesine aykırılık bulunmadığına hükmetmiştir⁴⁶³.

⁴⁶¹ <https://jurisprudencia.stf.jus.br/pages/search/despacho226969/false> (erişim tarihi: 08.12.2024).

⁴⁶² https://www.at.gov.lv/en/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs?nr=SKA-315%2F2022+&date_from=&date_to=&case_nr=&ekli_nr=&dep=&ruling=&name=&only_thesis=-1&only_thesis=1&search_phrase=-1&search_phrase=1&search_active=1 (erişim tarihi: 08.12.2014)

⁴⁶³ <https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/tal1161/content> (erişim tarihi: 08.12.2024)

SONUÇ

II. Meşrutiyet Dönemi, eğitim sistemimizde reform yapılmasına ilişkin iki görüşün tartışmasına sahne olmuştur. Bu dönemde Maarif Nazırlığı yapan Emrullah Efendi'nin cennetteki Tuba Ağacının dallarının aşağıda köklerinin ise yukarıda olmasını esas alarak oluşturduğu “Tuba Ağacı Nazariyesi”ne göre reforma eğitim kademesinin en tepesi olan yükseköğretimden başlanılmalı daha sonra yukarıdan aşağıya doğru geliştirilmelidir. Söz konusu görüşe çıkan Satı Bey tarafından oluşturulan “Kiraz Ağacı Nazariyesi”ne göre ise reforma temelden bir başka deyişle ilköğretimden başlatılması gerekmektedir. Çünkü temel sağlam olarak yerleştirilmediğinde üst kademelerin gelişmesi mümkün olmayacaktır⁴⁶⁴. Bu çalışmada da Satı Bey'in görüşünden yana tavır alınmış; eğitim kadememizin ilk basamağı olan, II. Meşrutiyet döneminde temelleri atılan ancak öneminin anlaşılması için uzun yıllar beklenilmesi gereken okul öncesi eğitim ele alınmıştır.

Okul öncesi eğitim-erken çocukluk eğitimi kavramlarının iç içe geçmiş olması çalışma konusundaki problemlerden birini oluşturmuştur. Eğitim bilimleri doktrininde ve MEB teşkilatında “erken çocukluk eğitimi” ifadesine yer verilirken mevzuatımızda “okul öncesi eğitim” kavramı kullanılmaktadır. Ancak erken çocukluk eğitiminin 0-8 yaş arasını kapsamaması ve bu anlamda temel eğitimi de içermesi nedeniyle Anayasa Mahkemesi 24.01.2007 tarihli Esas: 2005/95 Karar: 2007/5 sayılı kararı da dikkate alınarak okul öncesi eğitimin 3-6 yaş arasını kapsayan ve erken çocukluk eğitiminin altında yer alan bir dal olarak görülmesinin bu kavram karmaşasına son vereceğini değerlendirmekteyiz.

Okul öncesi eğitimde hem MEB'e hem de ASHB'ye bağlı kurumlar bulunmaktadır. Ayrıca kamu kurumları, işverenler, belediyeler ve üniversiteler de okul öncesi eğitim kurumları açarken, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumları da varlığını sürdürmektedir. Tüm bu kurumlar ve her birinin ayrı ayrı mevzuatlarının bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda okul öncesi eğitimin kurumsal açıdan dağınık bir yapıda olduğu açıkça görülmektedir. “Anaokulları”, “anasınıfları” ve “uygulama sınıfları” MEB'e, “kreşler” ve “gündüz bakımevleri” ASHB'ye bağlıdır. Özel sektör işverenlerinin kendi işçilerine yönelik açmış olduğu okul öncesi eğitim kurumlarına “çocuk bakım yurdu” kamu kurumlarının kendi personeline yönelik açmış olduğu okul öncesi eğitim kurumlarına ise “çocuk bakımevi” denilmektedir. Bu durumda okul öncesi döneme yönelik farklı isimlerde hemen hemen benzer işleri yapan birçok kurumun bulunması kavram karmaşasına neden olmaktadır.

⁴⁶⁴ Akyüz, Türk Eğitim, s. 301-303

Çözülmesi gereken ilk mesele MEB ile ASHB arasındadır. “Bakım” ve “eğitim” kavramlarının birbirinden tam olarak ayrılması ve aynı yaş grubuna yönelik kurumların varlığı gündüz bakımevleri ile anaokulları arasında ayrım yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle uygulama birliğinin sağlanması açısından Avrupa Komisyonu’nun da tavsiyesi dikkate alınarak okul öncesi eğitim faaliyetlerinin ülkenin eğitiminden sorumlu Bakanlık olan MEB tarafından yerine getirilmesi gerektiğini değerlendirmekteyiz. Bunun mümkün olmaması halinde ise en azından 0-3 yaş grubu çocukların ASHB’ye bağlı kurumlarda bakım görmesi, 3-6 yaş grubu çocukların ise MEB’e bağlı kurumlarda eğitim görmesi olacaktır.

Okul öncesi eğitim veren diğer kurumların ise ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. İşverenlerin 0-6 yaş çocuklar için “çocuk bakım yurdu” açma yükümlülüğünün 150 kadın personel çalışması şartına bağlanması işçilerin bu haktan yararlanmasını kısıtlamaktadır. Ayrıca düzenlemede erkeklerin göz ardı edilmesi cinsiyet eşitliğine aykırılık oluşturmaktadır. Kamu kurumları açısından ise “çocuk bakımevi” açılmasının idarenin takdirine bağlı olması devlet memurlarının sosyal hakları açısından dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır. Yine devletin; özel sektörü, işçisine okul öncesi eğitim hizmeti vermeye zorlarken aynı zorunluluğu kendisi için öngörmemesi de sorun teşkil etmektedir.

Üniversitelerin DMK’nın 191. maddesi gereğince kendi personeline okul öncesi eğitim kurumu açması hukuka uygunken 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’na dayanılarak halka yönelik okul öncesi eğitim kurumu açmasının mümkün olmadığını değerlendirmekteyiz. Ancak üniversitelerin okul öncesi eğitiminde kalitenin arttırılmasını sağlayacak ve yeni programların uygulanmasında öncü olabilecek kurumlar olması nedeniyle sadece kendi personeline değil toplumun tamamına yönelik okul öncesi eğitim kurumu açması hakkında yasal düzenlemeler hayata geçirilmelidir.

Belediyelerin okul öncesi eğitim kurumu açması ise Anayasa Mahkemesince verilen 24.01.2007 tarihli ve Esas: 2005/95 Karar: 2007/5 sayılı iptal kararının akabinde tartışmalara sebebiyet vermiştir. Söz konusu iptal kararı ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu gereğince belediyelerin anaokulu açması mümkün değildir. Ancak Anayasa Mahkemesinin iptal kararının gerekçesinde kreşlerden söz edilmeyip okul öncesi eğitim kurumu olarak yalnızca anaokullarının alınması belediyelerin kreş ve gündüz bakımevi açabileceği yorumunun baskın görüş olmasına sebebiyet vermiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığınca 4-6 yaşındaki çocuklara yönelik Kur’an kurslarının 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’un ek 3. maddesinde yer alan yaş şartının kaldırılması sonucunda doğan yasal boşluk değerlendirilerek açıldığı

görülmüştür. Bu nedenle söz konusu kursların öncelikle yasal düzenlemelere kavuşturulması gerektiğini değerlendirmekteyiz.

Bu itibarla, Belediyeler, üniversiteler ve Diyanet İşleri Başkanlığının okul öncesi eğitim kurumları açmasında yasal düzenlemeler yapılmalı, söz konusu kurumlar tarafından okul öncesi eğitim kurumlarının açılışında MEB'den izin ya da ruhsat alınma zorunluluğu getirilmeli ve denetim yetkisi Anayasa ve METK uyarınca MEB'e verilmelidir.

Diğer yandan okul öncesi eğitimin zorunluluğu incelenmeden önce zorunlu eğitim olgusunu incelenmesi gerekmiştir. Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan dönüşüm eğitim-kalkınma ilişkinin ele alınması sonucunu doğurmuş ve eğitim kalkınmanın temel bir işlevi olarak görülmüştür. Fransız İhtilali'nin ardından ortaya çıkan milliyetçilik akımının sonucunda meydana gelen ulus devletler varlıklarını korumak ve halklarından birer millet yaratmak için eğitime sarılmışlardır. Her iki olayın sonucunda da eğitimin ilk kademesinin zorunlu hale getirilmesi 19. yüzyıl boyunca hız kazanmış ve 20. yüzyılda zorunlu eğitimin varlığı genel bir kabul halini almıştır.

Eğitimin zorunlu olmasına karşı çıkışlar genelde ideolojik ve dini sebeplerle olmuştur. Özellikle konuya ideolojik olarak bakan yazarlar devletin çocukları kendi istediği şekilde üretmek için kullandığı bir araç olarak gördüğünü ifade etmişlerdir. Devletin eğitimdeki amacı halkın eğitilmesi değil devletin makbul vatandaşlar olarak gördüğü itaatkâr, uyumlu, makul insanlar yaratmaktır. İdeolojik karşıtlığın yanında dini gerekçelerle karşıtlık özellikle ABD'de etkili olmuş ve "homeschooling" kavramının doğumuna ve gelişimine sebebiyet vermiştir.

Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesine eğitim bilimleri doktrini açısından bakıldığında büyük çoğunluğun en azından 1 yıllık okul öncesi eğitimin zorunlu olması görüşünü savundukları görülmüştür. Okul öncesi eğitimin çocukların fiziksel, zihinsel, psikolojik gelişimine yapmış olduğu olumlu katkılar eğitim bilimlerinin zorunlu okul öncesi eğitime bakışının pozitif olmasını sağlamıştır. MEB, 2009-10 eğitim öğretim yılında pilot uygulamaya geçmiş ve her yıl pilot uygulamanın genişletilerek dört yılda tüm ülkede zorunlu hale getirmeyi planlasa da 12 yıla çıkarılan zorunlu eğitimde okul öncesi eğitimin kapsam dışında bırakılması ile pilot uygulama başarıya ulaşamamıştır.

Zorunlu okul öncesi eğitim yaklaşık yarım asırdır eğitim bilimleri gündeminde yer alsa da bu zamana kadar hukuk doktrini açısından değerlendirilmemiştir. Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesindeki ilk sorun, bu zorunluluğun Anayasa'da mı yoksa kanunda mı düzenleneceğine ilişkindir. Anayasa Mahkemesi hem kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitime hem de 4+4+4 eğitim sistemine geçişte açılan iptal davalarında zorunlu eğitimin süresinin kaç yıl olacağı, kesintili ya da kesintisiz olması konularındaki belirleme yetkisinin kanunkoyucuda

olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda kanunkoyucu okul öncesi eğitimi zorunlu hale getirmeye ve hangi yaş aralığının bu zorunluluğa tabi olacağını belirlemeye yetkilidir. Kanunkoyucu İEK veya METK’da yapacağı değişikliklerle ya da ayrıca bir kanun ihdas ederek okul öncesi eğitimi zorunlu hale getirebilecektir.

Roma hukukundan günümüze kadar geçen süreçte ailenin özellikle de babanın çocuk üzerindeki yetkileri giderek kısıtlanırken devletin aileye ve çocuğa müdahalesi artmıştır. Devletin çocuğa müdahale ettiği ve ebeveynlerin çocuk üzerindeki yetkilerine sınırlama getirdiği alanlardan biri de eğitimidir. Devlet zorunlu eğitim olgusunu geliştirerek ebeveynlerin çocuğa dilediği gibi bir eğitim vermesi ya da hiç eğitim vermemesi gibi durumların önüne geçmiş böylece aile hayatına bir müdahalede bulunmuştur.

Zorunlu okul öncesi eğitimde hak ve yetkileri etkilenecek devlet, ebeveyn ve çocuk olmak üzere üç süjenin bulunması, bu süjeler arasındaki hak ve yükümlülüklerin karşı karşıya gelmesi sonucunu doğurmuştur. Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesinde de devletin vatandaşını yetiştirme yetkisi, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme hakkı ve çocuğun eğitim ve gelişme haklarının çatışması durumu söz konusu olmaktadır.

AİHM, haklar arasında bir çatışma olduğunda ve devletin bir hakkı sınırlama yoluna gittiğinde getirilen sınırlamanın AİHS ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gibi uluslararası sözleşmelerin ihlal edip etmediğinin tespitinde belirli ölçütler kullanmaktadır. Bu ölçütler hukukilik, meşru amaç ve demokratik toplumun gerekliliği ölçütleridir. Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesinin bu üç ölçüt tarafından ele alınması gerekmektedir. Zorunlu okul öncesi eğitimin yukarıda da ifade edildiği üzere kanunla ihdas edilmesi gerekmektedir. Zorunluluğun kanun ile getirilmesiyle AİHM’in hukukilik ölçütü yerine getirilmiş olacaktır.

Çalışmamızda okul öncesi eğitimin insan yaşamında önemi açıkça belirtilmiş, çocuğun fiziksel, zihinsel ve psikolojik gelişimin en hızlı geliştiği döneme denk geldiği için kritik bir dönem olduğu ve bu dönemde yapılan yatırımın getirisinin diğer dönemlerin üstünde olduğu, okul öncesi eğitim alan kişilerin suç oranlarının daha az olduğu, akademik başarılarının daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun AİHS’de devletin aile ve özel hayata müdahale edebilmesi için saymış olduğu gerekçeleri arasında sayılan ülkenin ekonomik refahı, kamu güvenliği, suç işlenmesinin önlenmesi şartları ile ilgili olduğu görülmektedir. Ancak en önemlisi başkalarının hak ve özgürlüklerin korunması anlamında zorunlu okul öncesi eğitim çocuğun eğitim ve gelişme haklarını koruyacaktır. Ayrıca okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesinde toplumun genelinin yararının olacağı açıktır. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde AİHM’in meşru amaç ölçütünün yerine getirileceği değerlendirilmekteyiz.

Demokratik toplumun gerekliliği ölçütü, AİHM'in müdahalenin meşruluğunu tespit etmedeki son ölçüt olup aynı zamanda Anayasa Mahkemesi tarafından da kullanılmaktadır. AİHM, bu ölçütte acil bir toplumsal ihtiyacın varlığını ve meşru amaçla orantılı olmasını aramaktadır. AİHM'in eğitime ve eğitim hakkına verdiği önem göz önünde bulundurulduğunda zorunlu okul öncesi eğitimi acil bir toplumsal ihtiyaç olarak değerlendireceğine ve meşru amaçla orantılı göreceğine şüphe yoktur.

AİHM, çocuğun eğitiminde birincil sorumluluğun ebeveynde olduğunu belirtmiş ancak devletin ders içeriklerini belirlemede takdir yetkisinin bulunduğunu ifade etmiştir. Bu durumda AİHM, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alıp alınmayacağına bakmamakta daha çok derslerde çoğulculuğa yer verilmemesi ve endoktrinasyon yapılması söz konusu olduğunda devletler aleyhine karar vermektedir. Ayrıca BM Komitesinin devletlerin okul öncesi eğitimi yaygınlaştırmaya yönelik çabaları memnuniyet verici bulması okul öncesi eğitim zorunlu hale getirilmesini desteklediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemizde okul öncesi eğitim şu anda parasız olarak görülse de okullar mevzuatta yer alan düzenlemeler gereğince velilerden katkı payı almaktadır. Okul öncesi eğitim zorunlu hale getirildiğinde parasızlık ilkesi de ortaya çıkacak ve katkı payı alınması uygulamasının sonuna gelinecektir. Böylece eğitimde fırsat eşitliği ve yoksul öğrencilerin okul öncesi eğitime erişmelerinin önündeki engeller ortadan kalkmış olacaktır.

Bingöl Schrijer'e göre okul öncesi eğitim merkezi bir devlet tarafından sağlandığında ve denetlendiğinde çocuklara eşit bir şekilde sağlanacak böylece kamu yararı sağlanmış olacaktır. Ancak burada ebeveyn hakları ile devletin çatışmasından çok ebeveyn ve devletin iş birliğinin sağlanması hedeflenmelidir. İş birliğinin sağlanması ile eğitim "vatandaşların kalplerinde ve alışkanlıklarında yerleşmiş olacaktır". Okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alınmasa da devlet adeta zorunluymuş gibi yatırım yapmalı ve ebeveynleri çocuklarının okul öncesi eğitim almalarını teşvik etmelidir. Ancak zorunlu eğitim kapsamına alınırsa devlet, tahakküm altına alma yoluna gitmemeli ve okul öncesi eğitimde alternatif yollar belirlemek suretiyle çocukların okul öncesi eğitim almasını sağlamalıdır⁴⁶⁵.

Okul öncesi eğitim birtakım pilot uygulamalar söz konusu olsa da bugüne kadar zorunlu eğitim kapsamına alınmamıştır. Devlet genel olarak bu eğitimin verilmesini desteklese ve en azından 5 yaş grubunda OECD ortalamasının üstüne çıkmayı başarsa da halen yüzde yüz okullaşma oranına yaklaşılamamıştır. Bu nedenle bir paradigma değişikliğine gidilerek okul öncesi eğitimin 5 yaşından itibaren kademeli olarak zorunlu eğitim kapsamına alınması daha uygun olacaktır. 5 yaş grubunda okul öncesi eğitim zorunlu kılındığında MEB'e bağlı

⁴⁶⁵ Bingöl Schrijer, s. 159-160.

kurumlarda eğitim görmesi gerektiğinden ASHB ve diğer okul öncesi eğitim veren kurumların 5 yaş gruplarının örgün eğitime ilişkin kısımlarının kapatılması sonucunu doğuracaktır. Ayrıca MEB açısından, okul sayısının, personel sayısının artması, denetim ve teftişe ilişkin iş yükünün artması gibi sonuçlar doğuracaktır. Ancak zorunluluk ilkesi ile madalyonun iki yüzü gibi görünen parasızlık ilkesinin kabulü ile katkı payı alınması uygulamasına son verilecek, böylece dezavantajlı grupların çocuklarının da okul öncesi eğitimi almasının önü açılmış olacak, eğitim hakkının gereği gibi yerine getirilmesi ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması mümkün olacaktır.

Okul öncesi eğitimin önemi ve zorunlu okul öncesi eğitimin kamu yararına yönelik olduğu dikkate alındığında okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi kanunla öngörüldüğü takdirde hukuken bir sakınca bulunmadığı sonucu çıkarmak mümkündür. Ancak temel eğitimde taşınmalı eğitimin varlığını sürdürdüğü ülkemizde devletin okul öncesi eğitimi zorunlu hale getirmeden önce tüm ülke sathında bir başka deyişle 3-6 yaş grubunda çocuğun bulunduğu her köyde okul öncesi eğitim kurumu açması, personel, yardımcı personel ve eğitime ilişkin tüm malzemeleri sağlaması gerekmektedir. Aksi takdirde bu “zorunluluk” kâğıt üzerinde kalmaktan öteye gitmeyecek ve istenilen amaçlara ulaşmak mümkün olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali: “Aydınlanma Düşünceler Yumağı” **Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler**, Ağaoğulları, Mehmet Ali (Ed.), 11. Bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, (**Ağaoğulları**, Aydınlanma).
- Ağaoğulları, Mehmet Ali: “Antik Roma’dan Fransız Devrimi’ne Cumhuriyetçi Düşünce”, **Mülkiye Dergisi**, C. 47, S. 5, 2023, ss. 11-55.
- Akçabay, Fehmiye Ceren: **Hukuk Eliyle Talim ve Terbiye Toplumsal Değişme ve Hukuk İlişkisi Çerçevesinde Zorunlu Eğitim**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Akın, Veysi :“23 Nisan Millî Hakimiyet ve Çocuk Bayramı'nın Tarihçesi”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 3, 1997, ss. 91-96.
- Akıntürk, Turgut/Ateş Karaman, Derya: **Türk Medeni Hukuku Cilt II Aile Hukuku**, Yenilenmiş 16. Bs., Beta Basım, İstanbul, 2014, s. 12.
- Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya: **Medeni Hukuk**, 28. Bs., Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2024.
- Aksan, Virginia :“18. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı’da Zorunlu Askerlik Stratejileri,” **Devletin Silahlanması Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)** (Der: Eric Jan Zürcher), çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Aktan, Osman/Akkutay, Ülker: “OECD Ülkelerinde ve Türkiye’de Okulöncesi Eğitim”, **Asya Öğretim Dergisi**, C. 2, S. 1, 2014, ss. 64-79.
- Akyeşilmen, Nezir :“Uluslararası İnsan Hakları Düzenlemeleri ve Eğitim: Eğitime Hak Temelli Bir Bakış”, **Milli Eğitim Dergisi**, C. 44, S. 201, 2011, ss. 5-16.
- Akyüz, Emine :**Çocuk Hukuku**, 7. Bs., PEGEM Akademi Yayınları, Ankara, 2020, (**Akyüz**, Çocuk).
- Akyüz, Emine :**Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000.
- Akyüz, Emine :“Medeni Kanuna Göre Ana Babanın Çocuğu Yetiştirme Görevi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, ss. 511-529, (**Akyüz**, Çocuğu Yetiştirme Görevi).
- Akyüz, Yahya :“Anaokullarının Türkiye’de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi”, **Milli Eğitim Dergisi**, S. 152, 1996, ss. 11-17, (**Akyüz**, Anaokulları).

- Akyüz, Yahya :**Türk Eğitim Tarihi (M.Ö 1000- M.S. 2018)**, Güncelleştirilmiş 30. Bs., PEGEM Akademi Yayıncılık, Ankara, 2018, (Akyüz, Türk Eğitim).
- Akyüz, Yahya :“İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım: Nisan 1847 Talimatı”. **OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, C. 5, S. 5, 1994, ss. 1-47.
- Algan, Müberra :**Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- Alkan, Mehmet Ö. :“İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim”, **Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si**, (Der: Kemal H. Karpat), çev. Sönmez Taner, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Allen, Robert C. :**Küresel Ekonomi Tarihi Kısa Bir Giriş**, çev. Hande Koçak Cimitoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.
- Altay, Sadet/İra, Nejat/Ünal Bozcan, Elif/Yenal, Hakan: “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Milli Eğitim Şuvalarında Okul Öncesi Eğitimi ve Bugünkü Durumu”, **Education Sciences**, C. 6 S. 1, 2011, ss. 660-672.
- Althusser, Louis :**İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Yusuf Alp/Mahmut Özışık, 4. Bs., İthaki Yayınları, İstanbul, 2010.
- Altunya, Niyazi :**Anayasa Hukuku Açısından Türkiye’de Eğitim ve Öğrenim Hakkı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Alvaredo, Facundo/Chancel Lucas/Piketty, Thomas/Saez, Emmanuel/Zucman, Gabriel: **Dünya Eşitsizlik Raporu 2018**, çev. Hande Koçak Cimitoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Aral, Neriman/Kandır, Adalet/Can Yaşar, Münevver: **Öğretmen Rehber Kitabı Okul Öncesi Eğitim ve Ana Sınıfı Programları**, Ya-Pa Yayıncılık, İstanbul, 2000, (Aral/Kandır/Can Yaşar, Öğretmen).
- Aral, Neriman/Kandır, Adalet/Can Yaşar, Münevver: **Okul Öncesi Eğitim I**, 2. Bs., Ya-Pa Yayıncılık, İstanbul, 2003, (Aral/Kandır/Can Yaşar, Okul Öncesi).
- Aslan, Demo Ahmet: “Gülbüz Türk Milleti İçin Gülbüz Türk Çocuğu: 23 Nisan Çocuk Bayramı” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C. 16, S. 63, 2018, ss. 87-114.
- Audier, Serge :**Cumhuriyet Kuramları**, çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

- Aydın, Savaş :**Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Zorunlu Eğitim**, Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi, 2006, (Aydın, Avrupa).
- Aydın, Özgür :**Pierre Bourdieu Düşünümselliğinde Devlet ve Simgesel Şiddet**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016. (Aydın, Bourdieu)
- Aytaç, Kemal :**Avrupa Eğitim Tarihi Antikçağ’dan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018.
- Baker, Catherine :**Zorunlu Eğitime Hayır**, çev. Ayşegül Sönmezay, 5. Bs., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.
- Bakır, Kemal :“Eğitim Üzerine Anarşist Bir Yaklaşım: William Godwin ve Ulusal Eğitim”, **Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, S. 11, 2008, s. 135-145.
- Ball, Christopher :**Start Right: The Importance of Early Learning**, The Royal Society for the encouragement of Arts, Manufactures & Commerce, London, 1994.
- Bardak, Musa :**Osmanlı’da Modern Okul Öncesi Eğitim (1908-1918)**, Alalma Yayınları, Ankara, 2019.
- Başaran, İbrahim Ethem: **Türkiye Eğitim Sistemi**, 3. Bs., Yargıcı Matbaası, Ankara, 1996.
- Batır, Betül :**Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime**, 2. Bs., Milenyum Yayınları, İstanbul, 2014.
- Bekman, Sevda/Gürlel, Can Fuat: **Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim**, TÜSİAD, İstanbul, 2005.
- Berkes, Niyazi :**Türkiye’de Çağdaşlaşma**, 22. Bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Berki, Şakir :**Velâyetin Küçüğün Şahıs ve Malları Bakımından Şumûlü**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
- Berkün, Cezmi Tahir: **Okul Öncesi Eğitim ve Çocuklarımız**, 2. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1972.
- Bingöl Schrijer, Bilge: ““The Child Being “Res Publica”? An Analysis of Contemporary Turkish Debates About The Compulsory Preschool Education And Legal Problems Therein” **IJAS Conference Freiburg Germany, December 2016, Freiburg, Germany.**
- Bobbio, Norberto/Viroli Maurizio: **Cumhuriyet Düşüncesi**, çev. Mehmet Yetiş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2024.
- Bourdieu, Pierre/Passeron Jean-Claude: **Varisler Öğrenciler ve Kültür**, çev. Levent Ünsaldı/Aslı Sümer, Heretik Yayıncılık, Ankara, 2014.

- Bredenkamp, Sue, :**Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar**, çev. Ed. İnan, Hatice, Zeynep/İnan Taşkın, bölüm çev. Alat, Kazım, 2. Bs.'den Çeviri, 2. Bs. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015.
- Bulutoğlu, Kenan :“Anayasanın İşlevi ve Temel Kamu Hizmetleri”, **Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler (Uluslararası Seminer)**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Ekonomi Fakültesi, İstanbul, 1982.
- Bumin, Kürşat : **Batı’da Devlet ve Çocuk**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013.
- Butts, R. Freeman :“Civilization-Building and the Modernization Process: A Framework for the Reinterpretation of the History of Education”, **History of Education Quarterly**, C. 7, S. 2, 1967, ss. 147-174.
- Camp, David N., :“Compulsory Education”, **The Connecticut School Journal**, C.1 S. 5 1871, ss. 181-184.
- Can, Ertuğ/Kılıç, Şeyda: “Okul Öncesi Eğitim: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Milli Eğitim Dergisi**, C. 48 S. 1, 2019, ss. 483-519.
- Cansel, Erol :“Sosyal Devlet ve Aile”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 26, 1969, ss. 11-21.
- Can Yaşar, Münevver/Aral, Neriman: “Yaratıcı Düşünme Becerilerinde Okul Öncesi Eğitimin Etkisi” **Kuramsal Eğitimbilim**, C. 3, S. 2, 2010, ss. 201-209.
- Cihan, Mustafa :“Eğitim Felsefesine Giriş”, **Eğitim Felsefesi**, Cihan, Mustafa/Yılmaz, Zafer (Ed.), 2. Bs., PEGEM Akademi, Ankara, 2021.
- Cevizci, Ahmet :**Eğitim Felsefesi**, 9. Bs., Say Yayınları, İstanbul, 2023.
- Clabaugh, Gary K. :“Education or Indoctrination: Is There a Difference?” **Educational Horizons**, C. 86, S. 1, 2007, ss. 6–9.
- Creager, John G., :“Why Compulsory Education”, **The American Biology Teacher**, C. 39, S. 6, 1977 ss. 337 ve 362 (2 sayfa).
- Cubberley, Ellwood P.: **Eğitim Tarihi Cilt I**, (çev. Engin Noyan) Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004.
- Cubberley, Ellwood P.: **Eğitim Tarihi Cilt II**, (çev. Engin Noyan) Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004 (Cubberley, Cilt II).
- Çakır, Turan :**Okul Öncesi Eğitimin Yüzüncü Yılında Türkiye’nin Akademik ve Toplumsal Kazanımları**, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2020.

- Çakırca Seda İrem :“Bebeklik Dönemi Aşı Uygulamalarının Velayet Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi” **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 80, S. 4, 2022, ss. 1105-1138.
- Çaldıran, Ezgi :**Siyasal İktidar Karşısında Çocuk ve Çocukluk**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Çelik, Meryem/Gündoğdu, Kerim: “Türkiye’de Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi”, **Kazım Karabekir Eğitim Bilimleri Fakültesi**, S.16, 2007, ss. 172-190.
- Çığır Dikyol, Derya : “Antik Yunan’dan Bir Eğitim Modeli: Sparta”. **Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi**, C.6, S. 2, 2016, ss. 189-207.
- Çelik, Cemil :“Velayetin Kaldırılması” **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 54, S.1, 2004, ss. 255-309.
- Çoban, Ahmet/Ergenekon, Ömer: “Türkiye ve Avrupa Birliği Kurucu Ülkelerinin Okul Öncesi Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması” **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, C. 8, S.72, 2021, ss. 1683-1699.
- Çöpoğlu, Mustafa :**Çocuk İşçiliği**, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1998.
- Değirmenci, Rıdvan:“Ölçülülük İlkesi Bağlamında Kolluğun Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkına Müdahalesi: AİHM İçtihatları ve Ombudsman Kararları Çerçevesinde Bir Analiz”, **Ombudsman Akademik Dergisi**, C. 2, 2015, ss. 103-120.
- Deretarla Gül, Ebru :“Meşrutiyet’ten Günümüze Okul Öncesi Eğitim”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.17 S. 1, 2008, ss. 269-278.
- Dewey, John :**Demokrasi ve Eğitim**, çev. Mustafa Karaman, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020.
- Didinmez, Mehmet Alp: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Üç Aşamalı Testi”. **Kırıkkale Hukuk Mecmuası** C.1, S. 1, 2021, ss. 149-174.
- Dünya Bankası :**(2010) Türkiye: Gelecek Nesiller İçin Fırsatların Çoğaltılması, Yaşam Fırsatları Konulu Rapor**, Dünya Bankası, Washington.
- Dünya Bankası :**“Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitiminin Yaygınlaştırılması ve Geliştirilmesi”**, (Rapor No: 77723- TR), Dünya Bankası, 2013.
- Ekinci, Abdurrahman/Bozan, Serdar: “Zorunlu okul öncesi eğitime geçiş ile ilgili anasınıfı ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi”, **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 19 S. 2, 2019, ss. 482-500.

- Elçin Grassinger, Gülçin: **Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Enginer, Aysun :“Zorunlu Eğitim, Kavram, Kapsam, Yasal Dayanaklar ve Eğilimler”, **Prof. Dr. Emine Akyüz’e Armağan Akademisyenlikte 50. Yıl**, Karaman Kepenekçi, Yasemin/Taşkın, Pelin (Ed.) PEGEM Akademi, Ankara, 2018.
- Erdem, Jülide Gül :“Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 62, S. 4, 2013, ss. 971-1006.
- Erdiller Yatmaz, Zeynep B.: “Erken Çocukluk Eğitiminin Felsefi Temelleri”, **Erken Çocukluk Eğitimi Giriş**, Aktan Acar, Ebru (Ed.), 2. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Ercoşkun, Tülay :“İstanbul’da Hususi “Ana Mektebi” (Ekim 1909)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: 40, S. 70, 2021, ss. 229-251.
- Ergin, Osman :**Türkiye Maarif Tarihi Cilt 1-2**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977
- Ergin, Osman :**Türkiye Maarif Tarihi Cilt 5**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, (Ergin, Cilt 5)
- Erginli, Bürge Elvan: **İstanbul İlçe Belediyelerinde Çocuğa ve Aileye Yönelik Hizmetler Services For Children And Family in Istanbul District Municipalities**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2018.
- Ergün, Mustafa :**Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2021.
- Ergün, Mustafa : **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri, 1908-1914**, PEGEM Akademi Yayıncılık, Ankara, 2021, (Ergün, II. Meşrutiyet).
- Eroğlu, Özlem/Şimşek, Hasan Ali: “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitime Eleştirel Pedagojik Yaklaşım” **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C. 8, S. 2, 2021, ss. 387-397.
- Ersan, Ceyhun :**Okul Öncesi Eğitimin Etkisi**, Eğiten Kitap, Ankara, 2020.
- European Commission/EACEA/Eurydice: **Avrupa Eğitim Sistemlerinin Yapısı 2016-17 Şematik Diyagramlar, Eurydice Bulgular Şekiller**, Publication Office of the European Union, Luxembourg, 2016 (European Commission/EACEA/Eurydice, Avrupa Eğitim).

- European Commission/EACEA/Eurydice: **Avrupa’da Erken Çocukluk Döneminde Eğitim ve Bakıma Ait Temel Veriler – 2019 Baskısı Eurydice Raporu**, Publication Office of the European Union, Luxembourg, 2019.
- Fagerlind, Ingemar,/ Lawrence J., Saha: **Education and National Development: A Comparative Perspective**, Pergamon Press, Oxford, 1983.
- Friedman, Milton :“The Role of Government in Education”, **Economics and the Public Interest**, Robert A. Solo (Ed.), Rutgers University Press, New Brunswick, N.J, 1955.
- Galston, William A. :Parents, Government, and Children: Authority over Education in The Liberal Democratic State, **Nomos**, C. 44, 2003, ss. 211-233.
- Gatto, John Taylor :**Eğitim Bir Kitle İmha Silahı Zorunlu Eğitimin Karanlık Dünyasında Bir Yolculuk**, çev. Mehmet Ali Özkan, 3. Bs., EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi), İstanbul, 2018.
- Gedikoğlu, Tokay :“Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2005, ss. 66-80.
- Genç, Reşat :**Türkiye’yi Laikleştiren Yasalar 3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.
- Gözler, Kemal :**Anayasa Hukukuna Girişi Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku**, Güncellenmiş 26. Bs., Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2017.
- Gözler, Kemal :**İdare Hukuku Cilt II**, Güncellenmiş 3. Bs, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2019. (Gözler, İdare).
- Gözübüyük, A. Şeref/Kili, Suna: **Türk Anayasa Metinleri 1839-1980**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.
- Gurbetoğlu, Ali :“II. Mahmut’un Temel Eğitimin Zorunluluğuna İlişkin 1824 Tarihli Talim-i Sıbyan Fermanının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi”, **Turkish Studies**, C. 15 S. 5, 2020, ss. 2333-2356.
- Gültekin Akduman, Gülümser: “Okul Öncesi Eğitimin Tanımı ve Önemi”, **Okul Öncesi Eğitime Giriş**, Uyanık Balat, Gülten (Ed.), 6. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Gündüz, Mustafa :“Zorunlu ve Kesintisiz Eğitimin Kısa Tarihi”, **Eğitime Bakış**, S. 21, 2011, ss. 3-10.

- Gürcan, Ertuğrul Cenk: “1791 ve 1793 Fransız Anayasaları’na İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.13, S. 3, 2011, ss. 183-214.
- Gürkan, Emrah Safa: **Ezbere Yaşayanlar**, Kronik Kitap, İstanbul, 2022.
- Hazar, Zeynep : “Siyasi Partilerin Kapatılması ve Demokratik Toplumda Gerekliklik İlkesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, C.1, 2018, ss. 73-106. s. 82;
- Heckman, James, J. : “The Case for Investing in Disadvantaged Young Children”, **CESifo DICE Report**, C. 6, S. 2, 2008, ss. 3-8.
- Heywood, Colin : **Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi**, çev. Esin Hoşsucu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Horwitz, Steve : “Hayekyen Ebeveyn Hakları Teorisi”, çev. Abdülkadir Pekel, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 81, 2016, ss. 105-112.
- Illich, Ivan : **Okulsuz Toplum**, çev. Kübra Öztürk, 90. Bs., Şule Yayınları, İstanbul, 2023.
- İrtiş, Verda : “Çocuk Ceza Adaletini Çifte Şiddet Bağlamında Düşünmek” **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi**, 24. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2012.
- İnan, Ali Naim : “Çocuğun ve Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Mevzuatımızda Yetersizlik ve Giderilme Çareleri” **Prof. Dr. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu’na Armağan**, (Komisyon: İnan, Ali Naim/Cansel, Erol/Öztan, Bilge/Sirmen, Lale/Erten Ali), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.
- Kamerman, Sheila B.: **A Global History of Early Childhood Education and Care**, UNESCO, 2006.
- Kanadoğlu, Korkut : “Evlilik ve Ailenin Anayasal Korunması”, **Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012)**, Tufan Ögüz/İlhan Helvacı (Ed.) On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, ss. 93-106.
- Kansu, Nafi Atuf : **Pedagoji Tarihi**, 2. Bs., Telgrafhane Yayınları, Ankara, 2017.
- Kantarcıoğlu, Selçuk: **Anaokulunda Eğitim**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Karaca, Hilal : **Velayetin Kapsamı ve Hükümleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.
- Kasapoğlu Turhan, Mine: “İdari Kolluk Yetkisi Bağlamında Zorunlu Aşı Uygulaması”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 9, S. 1, 2019, ss. 1-40.

- Kavuk, Serhat/Çoban, Asım: “Evde Eğitimin Hukuku, Tarihçesi ve Ev Okulları”, **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, C. 17, S. 38, 2021, ss. 5473-5503.
- Kaya, Emir :“Eğitim Hak ve Özgürlüğünün Temeli Olarak Tercih Hakkı”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 6, S. 21, 2015, ss. 123-167.
- Kaya, Serdar :**Endoktrinasyon ve Türkiye’de Toplum Mühendisliği**, 2. Bs., Nirengi Kitap, Ankara, 2011.
- Kaya, Tülay :“ABD’de Ev Okulu Uygulamasının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu Üzerine Bir Değerlendirme”. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, C. 3, S. 30, 2015, ss. 79-98.
- Kılıçoğlu, Ahmet : **Aile Hukuku**, Genişletilmiş 2. Bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.
- Kiz, Sevim :**Okul Öncesi Eğitimin Zorunlu Eğitim Kapsamına Alınmasının Okulun Örgütsel Boyutlarına Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2019.
- Koçyiğit, Sinan :**Farklı Ülkelerde Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Gelişimi**, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.
- Konrad, Franz-Michel: **Okulun Tarihi Antikçağdan Günümüze**, çev. Eda Kulaksız, Runik Kitap, İstanbul, 2021.
- Kropotkin, Pyotr :**Anarşi Felsefesi-İdeali**, çev. Işık Ergüden, 4. Bs., Kaos Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kundakçı, Selçuk/Erginer, Aysun: “Türkiye’de Zorunlu Okul Öncesi Eğitim Pilot Uygulamasının Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 3, 2015, ss. 1-16.
- Kuru Turaşlı, Nalan :“Okul Öncesi Eğitimin Tanımı Kapsamı ve Önemi”, **Okul Öncesi Eğitime Giriş**, Haktanır, Gelengül (Ed.), Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Langlaude, Sylvie :“Indoctrination, Secularism, Religious Liberty, and the ECHR”. **The International and Comparative Law Quarterly**, C. 55, S. 4, 2006, ss. 929–944.
- Locke, John :**Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, çev. Fahri Bakırcı, 2. Bs., Ebabil Yayınları, Ankara, 2012.
- Lucassen Jan/Zürcher, Erik Jan: “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve”, **Devletin Silahlanması Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)** (Der: Eric Jan Zürcher), çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

- Maynor, John W. :**Republicanism in The Modern World**, Polity Press, Oxford, 2003.
- MEB :**Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- MEB :**Erken Çocukluk Özel Eğitim Kurumları**, Anadolu Okul Yayınları, Ankara, 2015.
- MEB :**Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu**, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- MEB :**Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim National Education Statistics, Formal Education 2023/2024**, Millî Eğitim Bakanlığı, 2024 (MEB, İstatistik).
- MEB : **Resmi Anaokulları ve Anasınıfları Araştırması**, Ankara, 1978.
- MEB Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı: “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu”, **Okul Öncesi Eğitimi**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1977.
- Metin, Yüksel :**Ölçülülük İlkesi Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 (Metin, Ölçülülük)
- Metin, Yüksel :“Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 2017, ss. 1-74.
- Mialaret, Gaston :“Dünyada Okul Öncesi Eğitimi”, **Okul Öncesi Eğitimi**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1977.
- Mill, John Stuart :**Özgürlük Üzerine**, 2. Bs., Oda Yayınları, İstanbul, 2012.
- Momanu, Mariana :“The Pedagogical Dimension of Indoctrination: Criticism of Indoctrination and the Constructivism in Education”, **META: Research in Hermeneutics, Phenomenology, and Practical Philosophy**, C. 4, S. 1, 2012, ss. 88-105.
- Montesquieu :**Kanunların Ruhu Üzerine**, çev. Berna Günen, 8. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.
- Moore, Willis :“Indoctrination versus Education”, **Bulletin of the American Association of University Professors (1915-1955)**, C. 38, S. 2, 1952, ss. 220–229.
- Morrison, George S.:**Günümüzde Erken Çocukluk Eğitimi**, çev. Ed. Sönmez, Sibel, bölüm çev. Kolaşınlı, Işıl Betül, 14. Bs.’den Çeviri, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021.

- Mustard, J. Fraser :”Early Child Development and the Brain—the Base for Health, Learning, and Behavior Throughout Life” **From Early Child Development to Human Development**, Young, Mary Eming (Ed.), World Bank, Washington, 2002.
- Nardinelli, Clark :”Child Labor and the Factory Acts”, **The Journal of Economic History**, C. 40, S. 4, 1980, ss. 739-755.
- Naudeau, Sophie/Kataoka, Naoko/Valerio, Alexandria/Neuman, Michelle J./Elder, Leslie Kennedy: **Investing in Young Children An Early Childhood Development Guide for Policy Dialogue and Project Preparation**, The World Bank, Washington, 2011.
- Nipperdey, Thomas :”Mass Education and Modernization: The Case of Germany 1780-1850” The Prothero Lecture, **Transactions of the Royal Historical Society**, C. 27, 1977, s. 155-172.
- OECD :**Education at Glance 2024: OECD Indicators**, OECD Publishing, Paris, 2024.
- Oğurlu, Yücel :”AİHM Kararları ve Türk İdare Hukukunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Bir Yargısal Denetim Ölçütü Olarak Ölçülülük İlkesi”, **Prof. Dr. Turhan Tûfan Yüce’ye Armağan**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2001.
- Oğurlu, Yücel :”İlk Örneklerinden Günümüze Danıştay’ın Ölçülülük İlkesine Yaklaşımı”, Danıştay ve İdari Yargı Günü 135. Yıl. Sempozyumu, (9 Mayıs 2003), Ankara: Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, Danıştay Matbaası, ss. 133-154.
- Oğuzkan, A. Ferhan :**Okulöncesi Çocuk Bakımı ve Eğitimi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997.
- Oğuzkan, Ferhan :”Ülkemizde Öğretmen Eğitiminin Gelişimi”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, C. 7, S. 38, 1982, ss. 37-45.
- Oğuzkan, Şükran/Oral, Güler: **Orta Dereceli Kız Teknik Öğretim Okulları Okul Öncesi Eğitimi**, 11. Bs., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2002.
- Oğuzman, Kemal/Dural, Mustafa: **Aile Hukuku**, 3. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Oktay, Ayla :”Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Sorunları ve Öneriler”, **YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 2.3 İstanbul/Lefkoşe 1985**, 2. Bs. YA-PA Yayıncılık, İstanbul, 1993.

- Oktay, Ayla :“Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim”, **İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Sempozyumu 15-17 Haziran 1989 Malatya**, Tarla Yayın, İstanbul, 1990, ss. 118-123.
- Oktay, Ayla :“Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim”, **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, C. 2 S.2, 1990, ss. 151-160, (Oktay, Türkiye’de).
- Oktay, Ayla :**Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem**, 5. Bs., Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Oral, Işıl/Yaşar, Duygu/ Tüzün, Işık: **Her Çocuğa Eşit Fırsat: Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitiminin Durumu ve Öneriler**, Eğitim Reformu Girişimi (ERG) / AÇEV, İstanbul, 2016.
- Osterhammel, Jürgen: **Dönüşen Dünya Küresel 19. Yüzyıl Tarihi**, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.
- Özçelik, Mücahit :“23 Nisan Çocuk Bayramı’nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları” **Gazi Akademik Bakış**, C. 5 S. 9, 2011, ss. 265-284.
- Özkan, Şadan/Usta Özkan, Mesude/Demircan, Ayşe: İlköğretim Kurumlarında Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Uygulamalarına Dair Öğretmen Yaklaşımları, **Milli Eğitim Dergisi**, C. 40. S. 186, 2010, ss. 209-234.
- Öztürk, Armağan :**Cumhuriyetçilik ve Liberalizm**, Doruk Yayınları, 2016.
- Öztürk, Armağan :“Viroli Düşüncesinde Demokratik Cumhuriyet” **The Idea of Republic And Philosophy Cumhuriyet Fikri ve Felsefe**, Kardeş, Murat Ertan/Çakmak Cengiz/Telli Arda (Ed.) İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2024.
- Özuğur Ali İhsan :**Kişî Hukuku – Velayet – Vesayet – Soybağı – Evlat Edinme Hukuku – Diğer Eşin Rıza ve Onamına Bağlı İşlemler**, 5. Bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Palmer, R. Roderick. “Education and Indoctrination” **Peabody Journal of Education**, C. 34, S. 4, 1957, ss. 224–228.
- Pettit, Philip :**Cumhuriyetçilik Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi**, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Poyraz, Hatice/Dere, Hale: **Okul Öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001.

- Rauter, E. A., :**Düzene Uygun Kafalar Nasıl Oluşturulur?**, ilk çev. Merlin Ecer, gözden geçirme Felicitas Hörmann, 4. Bs., Kaldıraç Yayınevi, İstanbul, 2020.
- Reyhani Yüksel, Sera :**Velayet Hakkının Anayasal Sınırları**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Rothbard, Murray N.: Eğitim: Özgür ve Zorunlu, çev. Yusuf Şahin, **Liberal Düşünce**, S. 76, 2014, ss.15-62, (Rothbard, Eğitim).
- Rothbard, Murray N.: **Özgürlüğün Etiği**, çev. Recep Tapramaz, Liberte Yayınları, Ankara, 2009.
- Ruhi, Canan/Ruhi, Ahmet Cemal: **Velayet Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.
- Rumph, Christian :“Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği” **Anayasa Yargısı Dergisi**, C. 10, 1993, ss. 25-48.
- Saçar, Ali :**Ulus Devletin ve Modern Yurttaşlığın Oluşumunda ve Gelişiminde Düzenli Ulusal Orduların Rolü**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- Sağlam, Fazıl :**Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.
- Sak, Ramazan/Şahin-Sak, İkbâl Tuba/Öneren-Şendil, Çağla/Taşkın, Necdet: “Eğitim paydaşlarının okul öncesi eğitimin zorunlu olmasına ilişkin görüşleri”, **Yaşadıkça Eğitim Dergisi**, C. 34, S. 1, 2020, ss. 58-78.
- Sakaoğlu, Necdet :**Türkiye Eğitim Tarihi 11-20. Yüzyıllar**, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2018.
- Sakin, Ahmet “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi”, **Okul Öncesi Eğitime Giriş**, Uyanık Balat, Gülден (Ed.) Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Satı Bey :“Meşrutiyetten Sonra Maarif Tarihi”, (Sadeleştiren Recai Doğan), **Dini Araştırmalar**, C. 4, S. 11, 2001, ss. 197-207.
- Sattar, Hassan/Taimur, Sadaf, “Preschool Education: A Foundation for Lifelong Well-Being” **Quality Education**, Filho, Walter Leal/ Azul, Anabela Marisa/Brandli, Luciana/ Gökçin, Özuyar, Pınar /Wall, Tony (Ed.) Springer Cham, 2020.
- Schlink, Bernhard, “Anayasa Hukukunda Ölçülülük: Neden Burası Hariç Her Yer?” çev. Lütfullah Yasin Akbulut ve Eyüp Kaan Demirkıran, **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2019, ss. 179-192.
- Sears Alan/Hughes Andrew: “Citizenship: Education or Indoctrination?” **Citizenship and Teacher Education**, C. 2, S. 1, 2006, ss. 3-17.

- Soboul, Albert :**1789 Fransız İnkılabı Tarihi**, çev. Şerif Hulusi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Spring, Joel, :**Özgür Eğitim**, çev. Ayşen Ekmekçi, 7. Bs., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2022.
- Şad, S. Nihat/Akdağ Mustafa: “Evde Eğitim”, **Milli Eğitim Dergisi**, C. 40, S. 188, 2010, ss. 19-31.
- Şahin, Ersin :**Okulöncesi Eğitimi Öğretmen Adayları ve Öğretmenleri İçin Uygulama Kılavuzu**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Savaş Ülküer, Nurper: “Dünyada ve Türkiye’de Okulöncesi Eğitimin Yaygınlaştırılması”, **YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 2.3 İstanbul/Lefkoşe 1985**, 2. Bs. YA-PA Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Serozan, Rona :**Çocuk Hukuku**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2005.
- Serter, Nur :“Bir Devlet Görevi Olarak Eğitim”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S. 31, 1982, ss. 381-394.
- Senemoğlu, Nuray :**Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya**, 25. Bs., Anı Yayıncılık, Ankara, 2018.
- Sevgili Gençay, Fatma Didem: “Yerel Yönetimlerin Yetkilerinin Belirlenmesinde Mahalli Müşterek İhtiyaç Kavramının Yeri ve İşlevi”, **Memleket Siyaset Yönetim**, C. 10 S. 24, 2015, ss. 43-61.
- Sönmez, Veysel :**Eğitim Felsefesi**, Gözden geçirilmiş 17. Bs., Anı Yayıncılık, Ankara, 2023.
- Şirin, Selçuk :“Okul Öncesi Dönem Neden Bu Kadar Önemli?”, **Erken Çocukluk Eğitimine Giriş**, Aktan Acar, Ebru (Ed.) 2. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Tanör, Bülent :**Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri**, 24. Bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tellenbröcker, Johannes/Reffert, Liesa: “Gesetzliche Kita-Pflicht: Ein Übungsfall zu den Grenzen staatlicher Integrationspolitik” **Juristische Ausbildung**, C. 6, 2017, ss. 715-726.
- Temel, Fulya :“Aile Eğitim Modeli Dünya’da ve Türkiye’deki Uygulamalar” AÇEV, (2003), **Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları: Yaygınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu**, 05-06 Aralık 2003, Ankara.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu: **İnsan Hakları Bağlamında 28 Şubat Darbesi Raporu**, Ajans Düş Pınarı, Ankara 2022.

- Tüfekci Akcan, Aysel: “Erken Çocukluk Eğitimi ve Tarihsel Gelişimi”, **Erken Çocukluk Eğitimine Giriş**, Ulutaş, İlkay/Demiriz, Serap (Ed.) PEGEM Akademi, Ankara, 2018.
- Türkoğlu Üstün, Kamile: “Kadının Ücretsiz Bakım Eməğinin Azaltılması Kapsamında Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetlerine Erişim Kreş Hakkı” **Çalışma ve Toplum**, C.3, S. 66, 2020, ss. 1557-1590.
- TÜSİAD/AÇEV/PwC: **İş ve Özel Yaşam Dengesi Yolunda Çocuk Bakım ve Eğitim Kurumlarının Yaygınlaştırılması**, 2019.
- Ulus, Leyla/Çetin, Murat: “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Politikaları ve Yeni Politika Önerileri”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 107, 2022, ss. 129-165.
- UNESCO : (2003), *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education – A Tool on Whose Terms?* Paris, UNESCO.
- UNESCO : **International Standard Classification of Education ISCED 2011**, UNESCO Institute for Statistics, Canada, 2012, (UNESCO, ISCED-T 2011).
- UNESCO : **International Standard Classification of Teacher Training Programmes ISCED-T 2021**, UNESCO Institute for Statistics, Canada, 2022.
- UNESCO : **Right to Pre-Primary Education: A Global Study**, UNESCO, Paris, 2021, (UNESCO, Right to).
- Ural, Ozana/Ramazan, Oya: “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü”, **Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Özdemir, Servet/Bacanlı, Hasan/Sözer, Murat (Ed.), Türk Eğitim Derneği, Ankara, 2007.
- Uyanık, Ercan/Kaya, Mehmet Melik/Elçiçeği, Büşra: “II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Tartışmaları ve 1913 Tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu’nun Uygulanması”, **Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi**, C. 4, S. 1, 2021, ss. 163-185.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet: **Türk Medeni Hukuku C. II Aile Hukuku**, 2. Bs., İstanbul Üniversitesi Neşriyatı, İstanbul, 1950.
- Viroli, Maurizio : **Republicanism**, çev. Anthony Shugar, Hill and Wang, New York, 2002.
- World Health Organization,/United Nations Children’s Fund/World Bank Group: **Nurturing Care For Early Childhood Development: A Framework For Helping**

- Children Survive And Thrive To Transform Health And Human Potential**, World Health Organization, Switzerland, 2018.
- Yalçın, Ali :“Nitelikli Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi ve Geleceği”, **Eğitime Bakış Dergisi**, S. 46, 2019, ss. 1-4.
- Yavuz Bayatlı, Fatma: **Eğitim Kamu Hizmeti ve Özel Kişilere Gördürülmesi - Özel Öğretim Kurumlarının Faaliyetlerine Dair Kapsamlı Bir İnceleme**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2025.
- Yazgın, Eda :”Erken Çocukluk Döneminde Aile Katılımı ve Aile-Okul-Toplum İş Birliği”, **Erken Çocukluk Eğitimine Giriş**, Aktan Acar, Ebru (Ed.), 2. Bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Yıldırım, Engin :“Compulsory Vaccination and the Turkish Constitutional Court”, **European Journal of Health Law**, C. 27, S. 5, 2020, ss. 476–494.
- Yenal, Oktay :**Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı Eğitim Boyutu**, 4. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Yıldız, Sinan, :“Okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri”. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2013.
- Yurdakal, İbrahim Halil: “Bilgi Çağında Zorunlu Eğitim Üzerine” **Eğitime Bakış Dergisi**, S. 46, 2019, ss. 92-99,
- Yücel-Dericiler, Özge: “Kadının İnsan Hakları Açısından Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi Hizmetlerine Erişim” **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 4, S. 2, 2022, ss. 587-616.
- Zembat, Rengin :**Nitelik Açısından Okul Öncesi Eğitim Kurumları ve İlgili Bir Araştırma**, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Zengin, Zeki Salih :“Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 2, 2011, ss. 1-24.
- Ziyan, Ayşe :**Velayet İlişkisi Bağlamında Çocuğun Ebeveyni Tarafından Temsili**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Ziytak, Ceylan/Kanat, Hüseyin Gürcan/Gedikoğlu, Mehmet/Akın, Mehmet Deniz: “Okul Öncesi Eğitimin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Sorunlar ve Çözüm Önerileri” **Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 2, S. 3, 2021, ss. 34-45.

İnternet Kaynakları

- AIHM “Parental Rights”, 2023, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_parental_eng (erişim tarihi: 30.12.2024), (AIHM, Parental Rights).
- ASHB :“Kurum Hakkında” <https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/> (erişim tarihi: 04.06.2024).
- ASHB :<https://www.aile.gov.tr/sygm/haberler/bakanligimiz-ile-diyanet-isleri-baskanligi-arasinda-4-6-yas-kur-an-kursu-destegi-programi-protokolu-imzaladi/> (erişim tarihi: 09.08.2024).
- Akyüz, Yahya :“Atatürk Döneminde Çocuk Eğitimi”, Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-cocuk-egitimi/> (erişim tarihi: 17.11.2024).
- Apaydın, H. Yunus :“Velâyet”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/velayet--fikir> (erişim tarihi: 13.12.2024).
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)”, 1968, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf (erişim tarihi 22.06.2024).
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: “Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977” 1973, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma_Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf (erişim tarihi: 22.06.2024).
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: “Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983” 1979, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma_Plani_1979_1983.pdf (erişim tarihi: 22.06.2024).
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989” 1985, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma_Plani-1985-1989.pdf (erişim tarihi: 23.06.2024).
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: “Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994” 1990, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf (erişim tarihi: 23.06.2024).

Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000” 1995, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf (erişim tarihi: 23.06.2024).

Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005” 2000, s. 81-85 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf (erişim tarihi: 23.06.2024).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 1, UNİCEF, 2019 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları (çev. Uluslararası Çocuk Merkezi/ BM Türkiye ofisi) <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf> (erişim tarihi: 01.01.2025).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi: Genel Yorum No. 7, UNİCEF, 2019 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları (çev. Uluslararası Çocuk Merkezi/ BM Türkiye ofisi) (**BM Komitesi**, Genel Yorum No. 7) <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf> (erişim tarihi: 01.01.2025).

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi: “13 No’lu Genel Yorum” <https://www.ohchr.org/en/resources/educators/human-rights-education-training/d-general-comment-no-13-right-education-article-13-1999> (erişim tarihi: 16.11.2024).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 14, UNİCEF, 2019 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları çev. Uluslararası Çocuk Merkezi/ BM Türkiye ofisi <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile>

- [%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf](#) (erişim tarihi: 01.01.2025).
- Buzpınar, Ş, Tufan :“Sâti’ el-Husri” Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2009, s. 176-178 <https://islamansiklopedisi.org.tr/sati-el-husri> (erişim tarihi: 28.12.2024).
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: “On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023” 2019, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (erişim tarihi: 25.06.2024).
- Dinç, Kadir :“Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları” <https://yayin.diyanet.gov.tr/makale/diyanet-isleri-baskanligi-4-6-yas-grubu-kuran-kurslari/kadir-dinc-dib-egitim-hizmetleri-genel-muduru/egitim/2269/64> (erişim tarihi: 09.08.2024).
- Dönmez, Burhanettin: “Zorunlu Eğitim” https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/zorunlu_egitim (erişim tarihi: 06.10.2024).
- European Commision: “Commission Staff Working Document Accompanying The Document Proposal For A Council Recommendation On High Quality Early Childhood Education And Care Systems {Com(2018) 271 Final” 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0173&qid=1722375447166> (erişim tarihi: 31.07.2024).
- Eurydice :Key Data in Europe, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012 Brussels, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5741409/978-92-9201-242-7-EN.PDF.pdf/d0dcb0da-5c52-4b33-becb-027f05e1651f?t=1414776824000> (erişim tarihi: 13.12.2024).
- Gözler, Kemal :“1982 Anayasasına Göre Din Eğitim ve Öğretimi”, **Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu’na Armağan**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, (Gözler, Din Öğretimi) <https://www.anayasa.gen.tr/din-egitimi.htm> (erişim tarihi: 22.08.2024).
- Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018” 2013, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf (erişim tarihi: 24.06.2024).

- Kurnaz, Şefika, : “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadınların Eğitimi”, **Milli Eğitim Dergisi**, S. 143, 1999, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm (erişim tarihi: 03.01.2025).
- Kwon, Young-Ihm, :“Changing Curriculum for Early Childhood Education in England”, **Early Childhood Research and Practice**, C. 4 S. 2, 2002, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED471904.pdf> (erişim tarihi: 27.12.2024).
- MEB “1. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/1_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025).
- MEB “2. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/2_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025).
- MEB “3. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/3_sura.pdf (erişim tarihi: 13.10.2023 ve erişim tarihi: 27.03.2025).
- MEB “4. Millî Eğitim Şûrası” https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/4_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025).
- MEB :“5. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/5_sura.pdf (erişim tarihi: 17.11.2024).
- MEB :“6. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/6_sura.pdf (erişim tarihi: 17.11.2024).
- MEB :“7. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/7_sura.pdf (erişim tarihi: 17.11.2024).
- MEB :“8. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/8_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025).
- MEB :“9. Millî Eğitim Şûrası”, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/9_sura.pdf (erişim tarihi: 14.06.2024).

- MEB :“10. Millî Eğitim Şûrası”,
https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/10_sura.pdf (erişim tarihi: 16.06.2024).
- MEB :“11. Millî Eğitim Şûrası”,
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165200_11_sura.pdf (erişim tarihi: 17.06.2024).
- MEB :“12. Millî Eğitim Şûrası”,
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165252_12_sura.pdf (erişim tarihi: 17.06.2024).
- MEB :“13. Millî Eğitim Şûrası”,
https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/13_sura.pdf (erişim tarihi: 27.03.2025).
- MEB :“14. Millî Eğitim Şûrası”
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165401_14_sura.pdf (erişim tarihi: 20.06.2024), (MEB, On dördüncü).
- MEB :“15. Millî Eğitim Şûrası”
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165430_15_sura.pdf (erişim tarihi: 20.06.2024).
- MEB :“16. Millî Eğitim Şûrası”
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21142534_16_sura.pdf (erişim tarihi: 20.06.2024).
- MEB :“17. Millî Eğitim Şûrası”
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165619_17_sura.pdf (erişim tarihi: 20.06.2024).
- MEB :“18. Millî Eğitim Şûrası”
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf (erişim tarihi: 21.06.2024).
- MEB :“19. Millî Eğitim Şûrası”
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf (erişim tarihi: 21.06.2024).
- MEB :“20. Millî Eğitim Şûrası”
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf (erişim tarihi: 21.06.2024).

- MEB :“Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Okul Öncesi Eğitim Programı”,
<https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programokuloncesiOnayli.pdf> (MEB, Okul Öncesi).
- MEB :“0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı”, Ankara, 2013
<https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/0-36program.pdf> (erişim tarihi: 04.08.2024).
- MEB : <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1442.pdf> (Erişim tarihi:22.11.2024).
- NAEYC “About Us” <https://www.naeyc.org/about-us> (erişim tarihi: 30.08.2024).
- Öztürk, Cemil :“Atatürk Dönemi Eğitim-Öğretim” Atatürk Ansiklopedisi,
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-egitim-ogretim/?pdf=3824>; (erişim tarihi: 28.12.2024).
- Şanal, Mustafa : “Mustafa Sâtı Bey (Sâtı el-Husri) (1880-1968)”, Milli Eğitim Dergisi, S:153-154, 2002,
https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/153-154/sanal.htm (erişim tarihi:27.12.2024).
- TDK :“Eğitim” <https://sozluk.gov.tr/?ara=e%C4%9Fitim> (erişim tarihi: 04.08.2024).
- TDK :“Bakım” <https://sozluk.gov.tr/?ara=Bak%C4%B1m> (erişim tarihi: 04.08.2024).
- TDK :“Velayet” <https://sozluk.gov.tr/?ara=velayet> (erişim tarihi: 13.12.2024).
- Sarıkaya, Makbule :“Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti” Atatürk Ansiklopedisi,
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-himaye-i-etfal-cemiyeti/> (erişim tarihi: 04.06.2024).
- TBMM :“Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)” 2006,
https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (erişim tarihi:24.06.2024).
- The Editors of Encyclopaedia Britannica: “Preschool education”
<https://www.britannica.com/topic/preschool-education> (erişim tarihi: 27.02.2024 ve 07.07.2024).
- UNESCO :7 Çok Geç! Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi Üzerinde Düşünceler ve Öneriler, (çev. Anne Çocuk Eğitim Vakfı -AÇEV), 2008,<https://www.acev.org/wp->

- [content/uploads/2017/11/7_cok_gec_erken_cocukluk_egitiminin_uzerine_dusunceler_ve_oneriler.pdf](#) (UNESCO, 7 Çok Geç).
- UNESCO :“Why early childhood care and education matters”
<https://www.unesco.org/en/articles/why-early-childhood-care-and-education-matters> (erişim tarihi: 21.05.2024).
- Yükseköğretim Kurumu, “Uluslararası Standart Eğitim Sınıflaması (ISCED)”
<https://uluslararasi.yok.gov.tr/Sayfalar/avrupa-yuksekogretim-alani-ile-uyum-projesi/uluslararasi-standart-egitim-siniflamasi-isced.aspx> (erişim tarihi: 26.07.2024).
- <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/4-6-yas-icin-duzenlenen-kuran-kurslarinda-193-bin-564-ogrenci-egitim-aliyor/2799915> (erişim tarihi: 17.08.2024).
- <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (erişim tarihi: 12.10.2024).
- <https://www.britannica.com/biography/Johann-Heinrich-Pestalozzi> (erişim tarihi: 14.09.2024).
- <https://www.britannica.com/biography/Robert-Owen> (erişim tarihi: 14.09.2024).
- <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Series/SE.COM.DURS> (erişim tarihi: 13.12.2024).
- <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/indoctrination> (erişim tarihi: 09.12.2024).
- <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/necessity> (erişim tarihi: 22.12.2024).
- <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/indispensable> (erişim tarihi: 22.12.2024).
- https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur (erişim tarihi: 16.02.2024).
- <https://fed.bogazici.edu.tr/sites/fed.boun.edu.tr/files/fedfiles/son.pdf> (erişim tarihi: 17.10.2024).
- https://fedu.metu.edu.tr/tr/system/files/ReportsAndDocuments/fakultegorusu/the_faculty_position_on_4_4_4_second_proposal_in_turkish.pdf (erişim tarihi: 17.10.2024).
- <https://www.hacettepe.edu.tr/duyuru/rekduy/zorunluagitimbasin.pdf> (erişim tarihi: 17.10.2024).
- <https://www.memurlar.net/common/news/documents/98185/meb-2007-89.pdf> (Erişim tarihi: 22.11.2024).
- <https://www.memurlar.net/haber/142101/okul-oncesi-egitimin-yayginlastirilmasi-konulu-genelge.html> (Erişim tarihi: 22.11.2024).
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf> (erişim tarihi: 24.07.2024).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030618.htm#2> (erişim tarihi: 25.07.2024).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> (erişim tarihi: 25.07.2024).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18898.pdf> (erişim tarihi: 25.07.2024).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm> (erişim tarihi: 25.07.2024).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (erişim tarihi: 25.07.2024).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409-1.htm> (erişim tarihi: 25.07.2024).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/08/20210825-11.pdf> (erişim tarihi: 12.08.2024).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/09/20230903-17.pdf> (erişim tarihi: 28.12.2024).
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c033/tbmm20033135ss0376.pdf> (erişim tarihi: 16.10.2024).
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c017/tbmm24017083ss0199.pdf> (erişim tarihi: 17.10.2024).

Mahkeme Kararları

AİHM Kararları

AİHM, Bączkowski and Others v. Poland, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80464> erişim tarihi: 24.12.2024).

AİHM, Boffa and 13 Others v San Marino <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88051> (erişim tarihi: 03.12.2024).

AİHM, Catan and others v Moldova ve Russia <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-114082> (erişim tarihi: 10.12.2024).

AİHM, Dahlab v Switzerland <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22643> (erişim tarihi: 10.12.2024).

AİHM, Fatullayev v Azerbaijan <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98401>, (erişim tarihi: 22.12.2024).

AİHM, Folgerø and others v Norway, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81356> (erişim tarihi: 18.12.2024).

AİHM, Golder v The United Kingdom <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (erişim tarihi: 23.12.2024).

AİHM, Handyside v The United Kingdom <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499> (erişim tarihi: 22.12.2024 ve 24.12.2024).

AİHM, Hasan - Eylem Zengin v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-121536> (erişim tarihi: 18.12.2024).

AİHM, Johansen v Norway, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-45701> (erişim tarihi: 16.12.2024).

AİHM, Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v Denmark, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57509> (erişim tarihi: 10.12.2024).

AİHM, Lautsi and others v Italy <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-592> (erişim tarihi: 18.12.2024).

AİHM, Mansur Yalçın and others v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-156852> (erişim tarihi: 19.12.2024).

AİHM, Osmanoglu and Kocabas v. Switzerland, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170436> (erişim tarihi: 25.12.2024).

AİHM, Saniewski v Poland, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5956> (erişim tarihi: 19.12.2024).

AİHM, Silver and others v United Kingdom, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57577> (erişim tarihi: 23.12.2024).

AİHM, Solomakhin v Ukraine [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-109565%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-109565%22]}) (erişim tarihi: 03.12.2024).

AİHM, Şahin v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-70956> (erişim tarihi: 10.12.2024)

AİHM, Vavříčka and Others v. The Czech Republic <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039> (erişim tarihi: 04.12.2024).

AİHM, Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57908> (erişim tarihi: 23.12.2024).

AİHM, Wizerkainuk v Poland <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105557> (erişim tarihi: 22.12.2024).

Anayasa Mahkemesi Kararları

AYM, T. 22.06.1988, E. 1987/18 K. 1988/23 RG: 26.11.1988-20001.

AYM, T. 16.09.1998, E.1997/62 K. 1998/52 RG: 20.10.2000-24206.

AYM, T. 24.01.2007, E. 2005/95 K. 2007/5, RG: 29.12.2007-26741.

AYM, T. 08.10.2009, E.2005/16 K. 2009/139, RG: 19.03.2010-27526.

AYM, T. 20.09.2012 E. 2012/65 K. 2012/128 RG: 18.04.2013-28622.

AYM, T. 04.07.2013 E. 2012/100 K. 2013/84 RG: 02.08.2013-28726.

AYM, T. 11.11.2015, B.2013/1789 RG: 24.12.2012-29572.

AYM, T. 05.05.2016 E. 2016/16 K. 2016/37 RG: 31.05.2016-29728.

AYM, T. 29.06.2016, B: 2014/4077 RG 26.10.2016-29869.

AYM, T. 10.02.2016 E:2015/96 K: 2016/9 RG: 23.2.2016-29633.

AYM, T. 21.11.2017 B. 2014/5329 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/5629> (erişim tarihi: 03.12.2024).

AYM, T. 17.10.2018 E. 2017/162 K. 2018/100 RG: 03.01.2019-30644.

AYM, T. 21.01.2021 B: 2017/15845, RG: 26/3/2021-31435.

AYM, T. 07.04.2022, B. 2014/15345, RG: 28.07.2022-31906.

AYM, T. 17.07.2024, B. 2021/53760, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2021/53760> (erişim tarihi: 25.12.2024).

Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay Kararları

Dan. 3. D., T. 03.10.1991, E. 1989/4539, K.1991/2504, Danıştay Dergisi, 1992: S.84-85 <https://www.danistay.gov.tr/assets/pdf/yayinlar/dergi/2021-02-24-02-24-1864107.pdf> (erişim tarihi: 13.08.2024).

Dan. 8. D. T. 13.02.1995 E. 1994/3402 K. 1995/451, <https://karararama.danistay.gov.tr/getDokuman?id=17712700&arananKelime=8.%20Daire,1994/3402> (erişim tarihi: 16.08.2024).

Sayıştay, 5. D., T. 25.5.2017, K. 252, İ. 239, <https://www.sayistay.gov.tr/KararlarDaire/Detay/24730> (erişim tarihi: 09.12.2024).

Yarg. 2. HD, T. 08.05.1997, E.1997/4971 K. 1997/4953, https://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_2_Hukuk_Dairesi_1997-4971.php (erişim tarihi: 13.12.2024).

Yarg. 2. HD, T. 29.04.2015, E. 2015/1320 K. 2015/8109, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.12.2024).

Yarg. 2. HD, T. 10.03.2015, E. 2016/21362 K. 2017/4068, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 14.12.2024).

Yarg. 2. HD, T. 01.04.2015, E. 2014/26980 K. 2015/6339, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#> (erişim tarihi: 04.12.2024).

Yarg. 2. HD, T. 05.05.2016, E. 2016/6766 K. 2016/9249, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 04.12.2024).

Yarg. 9. HD, T. 14.11.2016, E. 2015/5175 K. 2016/19971, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 28.12.2024).

Yarg. 2. HD, T. 14.02.2017, E.2016/11109 K.2017/1492, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 14.12.2024).

Yarg. 2. HD, T. 24.11.2022, E. 2022/7318 K. 2022/9588, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#> (erişim tarihi: 14.12.2024).

Yarg. CGK, T. 01.12.2022, E. 2021/332 K. 2022/750, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim tarihi: 19.12.2024).

Dünyadan Mahkeme Kararları

<https://jurisprudencia.stf.jus.br/pages/search/despacho226969/false> (erişim tarihi: 08.12.2024).

https://www.at.gov.lv/en/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs?nr=SKA-315%2F2022+&date_from=&date_to=&case_nr=&ekli_nr=&dep=&ruling=&name=&only_thesis=-1&only_thesis=1&search_phrase=-1&search_phrase=1&search_active=1 (erişim tarihi: 08.12.2014).

<https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1161/content> (erişim tarihi: 08.12.2024).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ümit Yasin AY TAR
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Adem Tolunay Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Tez Konusu	Zorunlu Okul Öncesi Eğitimin Hukuki Çerçevesi
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Antalya Barosu
Çalıştığı Kurumlar	Antalya Barosu – Avukat – 2015-2015. Millî Eğitim Bakanlığı – Millî Eğitim Uzman Yardımcısı – 2015-2023. Millî Eğitim Bakanlığı – Millî Eğitim Uzmanı – 2023 -